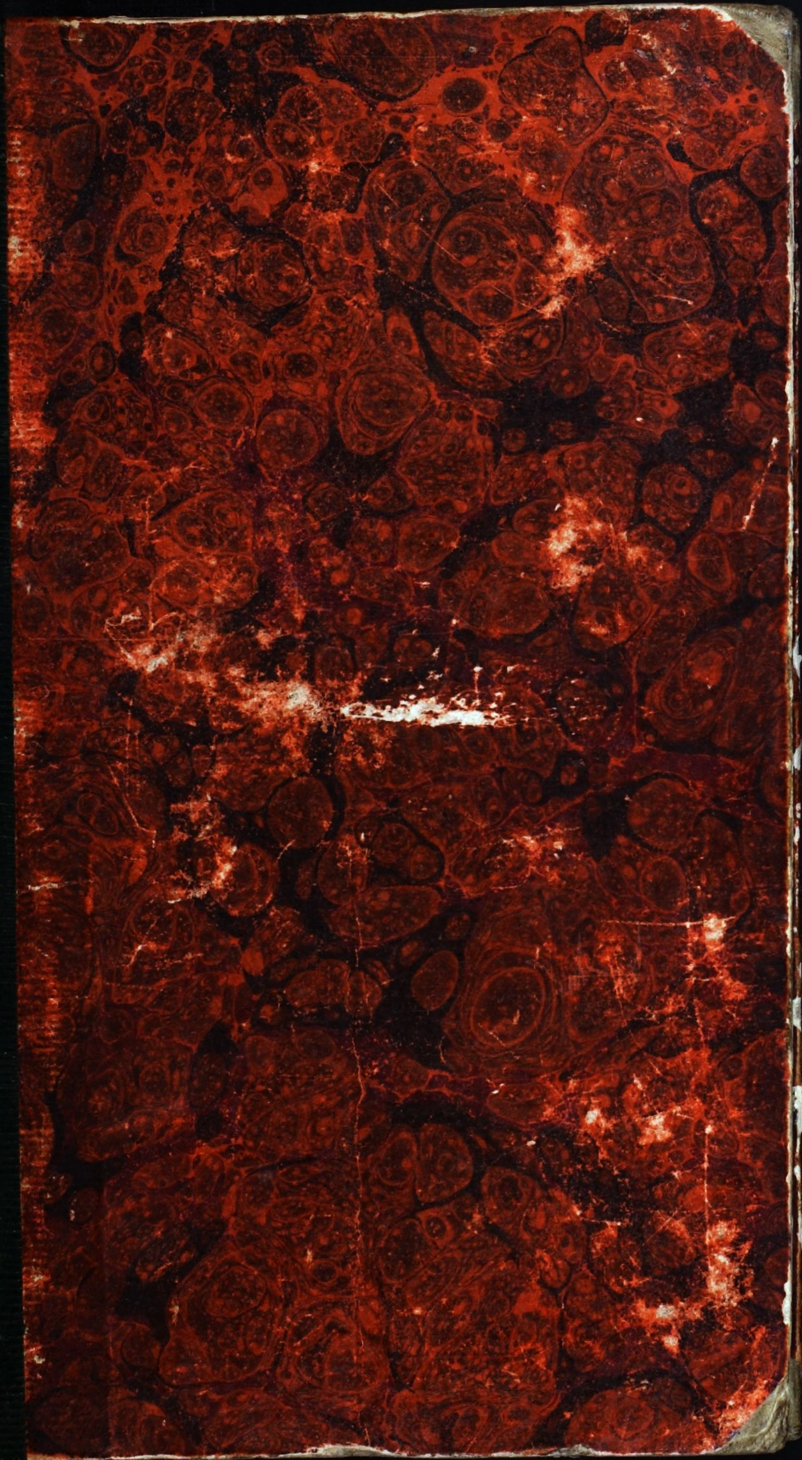
Engström

Resa

N. J. Sundelin.

pp. 25-31 missing (vol one)

RESA

GENOM

Södra Lappland, Jemtland, Trondhem och Dalarne, år 1834;

af

J. Engström.

FÖRSTA DELEN.

Om S. Lappland och Jemtland.

CALMAR,
tryckt hos A. F. Wåhlin 1835.

Förord.

Incidit in Scyllam qui vult evitare Charybdin.

Virg.

Ingen ting är vanligare än *företal* och *förtal*, båda delarne för att rekommendera sig sjelf och "sina vänner." Visst är det emellertid att man ej genom det *första* undgår det *sista*, och jag skulle ej ha brytt mig om någotdera, om ej, händelsevis, 2:ne sidor på sista qvartkorrekturet (i 2:dra Del. af efterstående Resebeskrifning) varit blanka. För att nu fylla dem så kommer detta slags *förord* på köpet, och meningen *dermed* är naturligtvis den: att högtidligen förklara hurusom jag, med min skrift, ej har åsyftat någonting annat än "*idel godt*," äfven då när jag skrattat som bäst åt både mig sjelf och åt andra dårar. Om någon förargas deröfver så bryr det mig föga, ty *jag har dock ej åsyftat något ondt*, hvarken i denna eller i den ofta citerade Norrlands-Resan. Det vore äfven lätt nog att bevisa detta; men Virgilii ofvan citerade ord falla mig alltjemt i minnet och öfvertyga mig om: att man, *nu* såsom *fordom*, ej kan undgå misstydningar, dessa menskllighetens nebuloser, hvilka sällan bli pellucida genom förklaringar. Jag bryr mig fördenskull hvarken om onyttiga förklaringar öfver de missförstånd och misstydningar som jag redan hört omtalas, ej heller om onödiga precautioner emot dem som kommande varda, utan vågar hellre göra *något*, så godt jag kan, och *derföre* tadlas, än jag vill "lefva i ro," h. e. *göra ingenting*, och — ändock få tadel.

Det förefaller mig så som hade vi Svenskar nu kommit till höstdagjemningen, denna otrefliga tid då

talg-ljus och ordnar måste ersätta Guds sommar och solsken, och då de försoffande supéerna vilja komma oss att drömma — och glömma den glada naturens doftande rosor. Man tränges eller tråkar sig fram, "medh Gudhs nådhe," till taburetten, till bordet och slutligen äfven till grafvens frid, och man lefver således, *på sitt vis*, "beskedligt och fredligt," precis "comme il faut" då hjertat är domnadt och minnet begråter sitt flydda ungmod. *Det* må bevisa en "man af verld;" — jag tvistar ej derom; — men mig, enfaldige, synes *det* vara ett sorgespels-lif, om icke ett sorglif, och jag älskar det icke; ty i mitt hjerta bor — jag bekänner det gerna — en innerlig oro, en oändelig åtrå och hugfull längtan till *någon ting bättre*. Döm mig och fördöm mig, huru helst Du vill, "min ädle vän," men låt mig få inandas *hoppets* mod med Guds fria luft, och få bruka mitt korta ungdomliga lif, och den dyrbara tiden, på annat sätt än att "lefva i ro" och äta och — sofva.

Derföre, k. läsare, ögna igenom — jag ber Dig "beskedligt" — *det sista Kapitlet i sednare Delen*, och tänk se'n *rätt mycket* på *Norrland* och *Lappland* och på *Ruotivare!* — Om sedan Du tycker att *något* kan göras för folket bland fjellen, så säg mig Din mening, och gerna blir jag båd' Din och det folkets

Calmar och Knapegård

d. 1 Dec. 1836.

Ödmj. Tjenare,

J. Engström.

I.

Den 18:de Augusti, år 1834, reste jag ifrån *Umeå* till *Södra Lappland.* — En half mil utom staden begynte sandmoarne, och fortforo sedan ända till *Hissjö*, der den utsådda höstrågens brodd var fulla tre tum lång och grönskande. — Än längre i nordvest, vid *Sunnansjö*, var en täck utsigt öfver *Tafvelsjön*, hvars strandtrakter voro temligen väl odlade och tätt bebyggda. Sammaledes var äfven förhållandet vid det längre bort liggande *Rödå;* men på större delen af hela den vägsträckningen var skogen lika så glesväxt och sjuklig, som å de sämre trakterna i norra Lappland. Marken bestod merändels af en mager sandmo, hvarpå rehnmossan växte ymnigt; och der så sker brukar ock skogen alltid vara nödväxt och ofrisk.

Omkring *Degerfors*, fem mil ifrån Umeå, är jordmånen skäligen god. Årets kornskörd var ock rätt vacker. — Den trefliga byn låg utströdd bra vidt, på en höjd, hvarå kyrkan och prestgården stodo jämte hvarann, och blickade upp till den stjernklara himlen. Forssarnes sorl, i den djupt under flytande Umeå elfven, sjöngo sin aftonsång, då jag, ensam och grubblande, å nyo ställde min gång och min håg uppåt

Lapplands skogar. De voro här i trakten tätare och resligare, samt flerestädes uppfyllde af björk och andra slags löfträd, dels växande, dels äfven liggande på marken. Man har ej tillförne brytt sig om att vårda dem; men sedan nu pottaske-beredningen börjat med ifver och fördel att idkas, så går det nu med den halfruttnade löfskogen, i Lappland, som med de fordom till Jubmel derstädes offrade rehnhornen, hvilka, på olika tider, fått *tjena både Gudi och Mammon* *). Och hvem får icke *det*, här i verlden?!—Men månne ock *det* är så fasligen illa gjordt, NB. *om det sker såsom sig bör!?* — Jag tror sannerligen att fader Mammon blifvit oskäligt utskriken af de goda Munkarne, förr i tiden, på det att hans gyllne håfvor måtte bli desto tillgängligare för klosterköken. — Deremot vågar jag påstå: att den som ej vederbörligen tänker på Mammon, han glömmer väl också vår Herre, i sinom tid; ty att gå barfotad och hungrig, i Nordens snödrifvor, och sjunga *in dulci jubilo*, det torde bli ampert på sistone. — Alltså bekänner jag uppriktigt min afsigt, att, i södra Lappland, se efter om icke Mammons välde kunde något mera förökas. Beträffande åter vår Herres församling och Lapparnes själafröjd, så blir den nog vårdad af andra Apostlar; *derpå* tviflar ock ingen.

---

*) Se Förf:s *Resa genom Norrland och Lappland.*

Wid Degerfors var en Calcinér-ugn uppbyggd, och den pottaska som der och i Lycksele beredes, skall vara långt renare och bättre än den Finska, ett förhållande som skall ega rum i hela Umeå län, och hvarföre den orten lär stå i förbindelse hos sitt hushålls-sällskap och dess nitiske Ordförande. Genom samma Auctoritets försorg ha äfven myrängarnes odlande fortgått och blifvit uppmuntradt, både med råd och dåd, uti Westerbotten, och det är i sanning beklagligt att så många hushållssällskaper i rikets öfriga provinser tyckas tro sig hafva redan gjort nog för att nu hvila på sina lagrar. Likväl kan det lätt nog bevisas: att af hela Sveriges jordområde *är ännu ej fjerdeparten så odladt och brukadt som det kunde och borde vara.*

Der Lappgränsen vidtager, mellan Degerfors och Lycksele, stod en träpåle vid vägen, och på densamma var anbragdt en målning som föreställde en Svensk och en Lappman, hvilka räckte hvarandra handen till tecken af frid och vänskap. Lappmarkens och Svenskbygdens invånare lära ock ha gjort hvar sin del af af den nya vägen, som går ifrån Umeå till Lycksele. Den både är och måste bli mycket gagnelig för hela den orten; ty, man säge hvad man vill om transporten på Lapplands floder, så är det dock säkert att väganläggningar äro och bli långt mera gagnande för landets kultur och invånarnes bästa än strömrensnin-

garne, äfven om de verkställdes och lyckades bättre, än hvad som har skedt i Umeå elf.

Lycksele är både kyrko- och marknads-plats. Det har fett vackert läge vid stranden af ett *sel* (spakvatten) i Umeå-elfven. Kyrkan är nybygd, i modern stil, och är mycket rymligare än den gamla, hvilken förbättring var desto mera nödvändig som folkmängden, på senare tiden, blifvit mångfaldigt ökad. Platsen har ock en gästgifvaregård, den enda som, mig veterligen, finnes i Lappland. Till Lycksele har ock, på senare tiden, en Läkare blifvit stationerad, och det vore väl om så kunde ske på flera ställen i Lappmarken; ty ehuru bedröfligt det är att nödgas tillita Æsculapii söner, torde det likväl vara än värre att dö så naturligt som det måste ske i Lappland. — Lycksele är numera ej att egentligen anse för Lappmark, ty det har i allting ett Svenskt utseende, och der skall nu ej finnas en enda skattskrifven Lappman.

Som jag ville se landets beskaffenhet och nybyggarnes lefnadssätt, äfven i södra Lappland, så måste jag äfven här korsa strömdragen och vandra tvärt öfver landet. Fördenskull beslöt jag att ifrån Lycksele- och Umeåelfven gå genom skogarne, öfver *Stöttingsfjellet*, till Ångermanelfven och *Åsele* kyrka. Derföre begaf jag mig åstad, den 20:de Augusti, ned åt Umeåelfven, som en half mil nedom kyrkostaden störtar utföre klipporna med vilda forssar. Den som rodde mig var en rädd stackare; men det var

ock en riktig landkrabba. Då han hörde och såg den väldiga forssen berättade han, med fasa, huru en Länsman L. hade i båt "velat dansa med de hvita djeflarne, som gjorde slängpolskor utföre klipporna. Men der råkade han sina mästare, — mente Skomakaren, — och måste sluta;" — af det skäl, kan jag tro, att han drunknade på försöket, och slogs sjelf, tillika med båten, i tusende bitar mot stenarne. Mannen lär ha varit för mycket inspirerad, den gången, och skickade fördenskull sin egen Spiritus på upptäcktsresor till det okända land, som qvarhållit alla pilgrimerna. Man *vet* derom således för litet, och *anar* fördenskull måhända för mycket.— Om dödens natt hade så mycket *verklig* dager som Correggios fantasi gaf *sin* skapelse, så vore ej grafven en blindlykta, och vi vore då något mer än sublunariska invalider, som halta fram uppå hoppets kryckor.— Det är dock jämmerligt att skapelsens så kallade mästerverk skall, andeligen och lekamligen, bero af gissningar och vattenbubblor. Dock, jag hoppas att det svaga slägte som Neptunismen har frambragt skall af Volkaniska elden en gång bli förädladt till högre och mäktigare intelligenser.

Der min strömfärd slutades vidtog en skogshöjd som gick en qvart mil uppföre, stundom utan och stundom med gångstig, till nybygget *Knaften,* som låg uppå höjden. Det hade tio bebyggare, ett vac-

kert läge samt skäligen goda åkrar och ängar. En mil i sydvest derifrån är det höga *Rödingträskberget*, så kalladt deraf att den deruppå liggande sjön är det enda vatten, hvari, här å orten, finnes röding, (Salmo alpinus,) en fisksort, som endast tillhör de högre fjelltrakterna. Sjelfva berget har, för längre tid sedan, blifvit med arbete belagdt af en malmletare, som deri förgäfves sökte silfver, och fann blott en fattig jernmalm, hvilken, derjämte var öfverlastad med svafvelkis, och fördenskull måste öfvergifvas. — Ifrån detta berg, det högsta i trakten, var en vidsträckt utsigt öfver det skiftande landskapet, der de solbeglänsta bergshöjderna stodo som åldermän ifrån forntiden och nedblickade vänligt på det idoga folket, som nu rörde sig fram och åter på kringliggande ängar och nyodlingar. Genom detta bemödande att fertilisera skogsmyrorna och andra odlingsbara trakter har klimatet blifvit mildare och frostnätternas skadlighet minskad, så att dessa trakters bebyggare, under de sednare oåren, fått skörda långt mer än utsädeskornet, under det att deras sydligare grannar, som lemnat kärren orörda, fått ingen ting i behåll efter frosten; ett factum som allestädes blifvit anmärkt och erkändt, och på hvilket Norrlänningarne ej kunna för mycket fästa sin uppmärksamhet; ty ju mer landet odlas desto mera viker frosten.

Från Knaften till *Hornmyran* är en och en half mil. Derifrån och till *Nordanås*, två mil, var svå-

rare väg och större höjder, ty *Stöttingsfjellet* måste passeras, och ehuru det här icke alls har karakteren af fjellberg, utan är skogbeväxt uppå sjelfva toppen, så lyfter det likväl sin vandringsman ett godt stycke upp ibland skyarne. -- Från dess höjd såg jag landet rundt omkring, på flere mils afstånd, såg flera nybyggen här och der kringströdda vid foten af bergen, vid stranden af en sjö, eller på sluttningen af en *kulle*. — Det var om morgonen, den 21:ste Augusti, då jag här gick fram, ledsagad i skogarne af en vägvisare och min längtan; — två olika figurer! ty den ene kände sin väg och gick den säkert, och den andra vet ej ännu sin kosa. — Här, ifrån bergets topp, såg jag återigen menniskorna, mina likar, och här, såsom allestädes, voro de för små för Guds himmel och ej nog stora för jorden. Den omgifvande naturen stod dem och mig för högt öfver hjessan. Nybyggarne, som krälade med nöd efter lifvets uppehälle der nere i dalarne, syntes mig vara så små som myror i regnväder; och jag sjelf, emot dem en jette på bergets topp, var ju mindre, långt mindre än de halfväxna fjellgranarne. Ack, jag kom ej en gång upp öfver de nyfödda morgondimmorna med något mer än min längtan. — O jemmer, du stackars lilla menniskobarn! —

Då solen höjde sig upp öfver skogen och bestrålade bergstopparne syntes små hvita skyar kringranda de högsta spetsarne, såsom glorioler kring helgon-

bilder. Det himmelska ljuset flöt mer och mer fram genom de glesnande skyarne och visade mig ett slags paradis äfven i vildmarken; ja *ett paradis*, ty jag hörde nu här hvarken förbannelser eller välsignelse, hvarken hat eller kärlek. Naturen var tyst och from, som ett helgons bön till sin himmel. Då de mångformiga grupperna, liksom frälste af solen, framgingo ur dimmorna, påmintes jag åter om den sköna dagern i Correggios *natt*, som, äfven der, utstrålar från Gudomligheten, och jag bad en innerlig bön för det rätta ljusets seger på jorden.

Wägen *uppföre*, till höjden af Stöttingsfjellet, var en qvart mil, och *utföre* detsamma tycktes slutningen vara lika så lång. De kringliggande mindre höjder och dälder voro ömsom beväxta med gran och löfskog. Jorden var skäligen god och mindre mosslupen här än i norra Lappland. Den är ock nu, för det mesta, intagen, så att nybyggenas ägor stöta intill hvarandra, och föga är qvar af den fordna allmänningen. — I stället för det i norra Lappland vanliga sättet att afberga säden med skära, som går långsamt, nyttjades här lie. Då kornet är afslaget bindes det samman till kärfvar, hvilka sedan först uppsättas antingen på höga och tjocka störar, så kallade snesar, eller ock på höga och starkt byggda hässjor.

Här

Här i trakten voro flera myrängar än på de två första milen. Det såg ut som vore hela den mellersta delen af landet, mellan Umeå-elfven och Ångermanån, något bättre, åtminstone gräsrikare än de trakter som lågo närmast intill de två strömmarne. Detta förhållande har jag flerestädes observerat *i Lappland*, till ex. Luleå-elfvens stränder, ofvanföre *Storbacken*, äro mycket sterila. Sammaledes skall det ock vara med Piteå elf, och i fjelldalen, ofvanföre Qvickjock, der Tarra-elfven frambrusar, äro de närmaste fälten öfversådda med sten och grus, som till och med urholkat och inslipat strandklipporna. Ju närmare intill fjellryggen ju våldsammare är strömmarnes lopp, i allmänhet. De mindre fjellbäckarnes häftighet kan ock stundom bli ganska våldsam. Jag såg, under mitt vistande i Qvickjock, att vattnet höjde sig tre alnar på två dygn, i den tre mil långa sjön Saggat, och sådant af blott två dagars regn, som nedsmälte snön på de kringliggande fjellen. Det förut kristallklara vattnet i strömmarne blef då mörkt och grumligt, och forssarne dånade som åskor. Wid sådana tillfällen bortspolas all jord och måste åtfölja strömmen, tills den saktar sig i ett sel eller en sjö längre nedåt landet, der vattnet då afsätter gyttjan på de lågare stränderna, och således bildar ängsmarker.

Om dylika orsaker kunnat, i stort, inverka på landets formation, vid jordens senaste Neptuniska revo-

lution, det lemnas derhän. Men det är ej osannolikt att något häftigt flöde har mera bortspolat mullen i närheten af fjellfloderna än längre bort ifrån dem, *inuti landet*, ty *der* finnas de flesta och bästa myrängarne. Längre nedåt det jämnare kustlandet är förhållandet annorlunda, och måste så vara, ty diluvialvåldet har der varit mindre.

Nordanås har tre nybyggare. Derifrån och till *Borgsjön* är $2\frac{1}{4}$ mil. Då jag, under vandringen till det sistnämnda stället, kom till *Aspsjön* var det redan mörkt, och ingen båt fanns der vid båtstället. Wägvisarn måste fördenskull vandra omkring sjön för att hemta en farkost, och under tiden låg jag, i blåbärsriset, och hörde på kattugglans otäcka skrik, helt nära intill mig. Väl skrämde jag styggan att flyga ett stycke längre bort; men hon teg ej för det; tvärtom låto än flera nu höra sig, och förgäfves bad jag hin onde anamma de gemena skrikhalsarne, hvars skrän varit lagom vacker musik för hans harem. Vägvisaren återkom slutligen med en båt, som han sade härstamma "från Odens tider;" men något Skidbladner var ej det skeppet, ty rodden gick tungt och långsamt. Medan ugglorna fortsatte sitt skrik berättade roddarn spökhistorier för mig, sägande, bland annat uppbyggligt: "att der å orten ej heller stod rätt till; ty skränet vi hörde kom från de barn, hvilka Lapparne fordom här mördat för nybyggarne."

Under det vi helt ifrigt tvistade om ''spöken och gastkramningar,'' och mannen berättade den ena historien efter den andra, för att bevisa sin tro, så rann båten full med vatten, utan att jag i min ifver gaf akt deruppå, förr än det gick öfver stöfvelkragarne och inpå benen. Då blef det på allvar fråga om att värja sig för dödens gastkramning, och vi började att ösa ut vattnet med mössorna. Men som det arbetet var börjadt försent, ty båten var redan half-fylld, så ökades faran af våra rörelser derigenom att den rankiga farkosten girade och tog in mer vatten öfver relingarne. Den ville ock kantra vid minsta sidorörelse af oss. Här var således ej annat råd än att, ju förr desto hellre, komma till stranden, och nu rodde fördenskull mannen med årorna och jag med mössan allt hvad tyget tålte. Jag vill ock ej neka, det jag med oro kände huru det kalla vattnet steg allt högre och högre upp på benen.

Natten var mörk, och det var ett gement äfjehål till sjö, deri vattnet var grundt och gyttjan mer djup än en manslängd. Att simma förgäfves och slutligen drunkna i den pölen hade ej blifvit trefligt. Jag kikade fördenskull rätt andäktigt åt höjden, för att upptäcka en skymt af den närmaste skogen; vände se'n båten helt sakta deråt, och kom således på en utskjutande udde, der den skräpiga farkosten strandade i lagom tid för vår frälsning; och med mera nöje har

sällan en sjöman kännt flott vatten, än jag nu satte min fot uppå stenarne. "Jo jo," — sade nu roddarn, och tog sig en pris, —"jag visste nog det att Skams skrän ej betydde något godt," — Derpå följde, å nyo, en lång visa om Lapparnes trollkonster.

När båten blifvit tömd fortsattes rodden tills hamnen uppnåddes.

Den elaka vägen gick sedan, mellan träsk och myror, till *Nordsjön*, der väl en båt, och en ny båt, var uppdragen på stranden, men *utan åror*. Wi sökte dem länge och sökte förgäfves. Omsider fann jag ett par större grankäppar på stranden och beslöt då att med dem forthjelpa mig, hvarföre ock båten drogs i vattnet. — Roställningen på Norrlänningarnes båtar är något olik andras deri: att åran fasthålles mot årtullen af en vidjering som är insatt i relingen. Derigenom kunde jag nu ro öfver Nordsjön med grankäpparne, som inträddes i vidjeringarne och tjente som åror.

Efter en förnyad vandring, en qvart mil genom skogen, anlände jag, klockan tolf på natten, till *Borgsjö*, der de tre nybyggarnes hundar larmade värre kring mig än ett dussin tullbetjenter kring en smyghandlare. Då folket omsider kom upp blef mitt arma tålamod än värre pröfvadt af de sömniga själarnes långsläpiga nyfikenhet, som ville ha utredt: 1:o) *hvilken, hvem, hvad för en, håcken en* eller *hvad slags*

karl jag var; och 2:o) *hvarifrån* jag kom och *hvarthän* jag ville. — "Jag kommer från skogen och vill till sängen, hör du väl, gubbe!" svarade jag värden, för tjugonde gången, när de nitton förutgångna svaren på nittionie hans frågor ej voro nog för detta lefvande frågtecken, som satt i spiseln, klädd i ett par grå vallmarsbyxor och en smutsig skjorta. På ena foten hade han en gammal strumpa, och en näfversko på den andra. I handen höll han en tre tum lång pipa, som slocknade af harm deröfver att gubben ej nånsin ville tiga. — Omsider gaf jag qvestionsmenniskan tusan, tog en famn ved, ett par eldbränder och ett ljus, och gick dermed in i gästkammarn, der värdinnan, en liten treflig själ, hade bäddat en snygg säng, — ett paradis för en sömnig stackare. Hon tog äfven både ved och eldbränder ifrån mig, och styrde se'n till en god brasa; Gud signe henne! — Derefter åt jag — huru det då gick, — men somnade snart, och sof som en äkta Lappgubbe.

Om morgonen, — det var en lördag, — fick jag godt kaffe af den vänliga värdinnan och nya frågor af den vresiga gubben, som blef grälig och tyrannisk mot hustrun för det jag ej ville vara likså ämabel i svar som han i tal. *Hvarföre* hon hade gift sig med denna träbock, och hvarföre alla tråkiga giftermål ske, här i verlden, det vet blott den store

okände som har utfunderat cirkelns qvadratur. Jag gitter ej tänka derpå.

Från *Borgsjön* till *Elgsjö* var $1\frac{1}{4}$ mil, och derifrån vidare till *Åsele* kyrka var en mil. Nu, på lördags morgonen, rustade folket sig allmänt och foro till kyrkostaden, der de vanligen hvila öfver natten i kyrkostallen. Dessa äro fördenskull inredda till boning åt både folk och kreatur. De begagnas till detta dubbla ändamål så väl vid kyrkohögtiderna, som ock vid tings- och marknadstillfällen; ty alla slags storstämmor hållas vid kyrkostaden.

En del af vägen, till Åsele, roddes utåt sjön och strömmen, och vid hvart och ett större vattendrag hade hvarje husfader sin egen båt; den andra delen tillryggalades gående, i större och mindre hopar. Jag var ock en bland de färdande, och undgick ej eller här en myckenhet frågor, dem jag dock nu desto hellre besvarade, som talet väsentligen rörde folkets och landets väl. Så var man äfven här, liksom allestädes i Norrland, särdeles bekymrad öfver salpeterprisets då omtalade nedsättning, en åtgärd som nu redan är vidtagen med en minskning af $1\frac{1}{4}$ R:dr per L:spd. Men *dervid* kommer det svårligen att stanna såsom jag tror mig veta.

Man har hittills upphjelpt denna binäring, och vill nu att den skall hjelpa sig sjelf. Detta klingar väl bra, men i verkligheten blir det dock alltid sämre att nödgas lemna folket så kallade

undsättningsmedel, och således småningom vänja dem vid tiggeri och afskrifningar samt slutligen kanske vid lättja, än att betala deras arbete, låt vara lite förhögt, och derigenom skapa lif ock kraft — åt framtiden. Det är mycken tjenst som Staten betalar för högt, *åt de höga*, ty den får ej som Stat, vara en storprutande småkrämare. — (*"Esse Alexandrum non mercatorem"* — *decet.*) Men månne *de lågas* tjenst ej också skäligen kunde hugnas med en öfverskilling?! —

Det är i Norrland som salpettertillverkningen i synnerhet idkas. Det är ock i Norrland som frosten svårast grasserar med folkets skördar. Men låt odlingarne fortgå, ja understöd dem, och klimatet skall säkert förbättras, der såsom annorstädes, i mån af skogarnes röjning samt myrornas utdikande och förädling. Bättre tider skola således komma äfven för Norrland, i fall man ej nu, af missförstådd hushållsaktighet, motverkar det goda. — För att ej betaga Norrlands förträffliga allmoge nödvändiga medel till landets förbättring är det af högsta vigt att ej qväsa, utan, i möjligaste måtto, forthjelpa de både nyttiga och ännu, en lång tid, nödvändiga binäringarne, till hvilka jag i första rummet vill räkna pottaske- och salpetterberedningen. Om den förras upphjelpande synes man vara särdeles nitisk, och det är väl; men *hvarföre*

nu dra sig tillbaka, i afseende på salpetterhandteringen, då den är nätt och jemt kommen på fötter?! —

Man säge mig ej: att då Finnarne kunna sälja sin salpetter till lägre pris, så böra ock Norrlänningarne göra detsamma, ty olika orsaker måste frambringa helt olika följder. — Bevisningen härom blefve för vidlyftig, och hör icke hit. — Jag frågar deremot: *hvarföre* skyddas t. ex. klädesfabrikationen genom prohibitioner som trycka ullproducenterna? och *hvarföre* gynnas Stockholm genom den förnyade handelstraktaten rörande Finnland, en handelsfrihet, som, låt den vara gagnelig för hufvudstaden, likvisst är menlig för många provinsers bebyggare, särdeles dess landtmän?! — Så kunde jag, med ett ord, fråga: *hvarföre* den Svenska modernäringen, det arma *jordbruket*, skall oftast få vika för andra intressen. Derigenom har händt och händer att Sveriges ekonomi har en alltför låg ståndpunkt. Nu är dock salpetterhandteringen ett vigtigt bihang till Norrlands ekonomi, ty Westerbottens allmoge hemtar deraf sina penningar till liqviden af kronoutskylderna, hvilka, i förbigående sagdt, äro särdeles dryga i hela Norrland, hvars jord är ovanligt och stundom orimligen högt taxerad. Det sistnämda missförhållandet, eller jordens för höga taxering, är häfdvunnet, och låter sig derför ej hastigt afhjelpa *direkte*; men det både kunde och borde ske indirekt, om man låt

bli

så att hon får en jemn fördelad hetta, att klimparna gå sönder, och att hon icke fastnar vid hällan, som jemt måste hållas ren. På sådant vis brännes pottaskan under stigande hetta, till dess hon är alldeles hvit som kalk, eller ock något blåaktig; likväl bör man akta sig, att ej upphetta pottaskan till den grad, att hon börjar blifva blank på ytan, och liksom vill smälta, hvilket stundom händer med pottaska af ung aspved."

"Pottaskan drages sedan het ur ugnen och svalas i jerngrytan, under omröring med en jernspade, till dess hon blifvit ljum, samt fylles på tarerade nya täta fjerdingar eller halftunnor af torr furu, *stämplade med Pottasketillverkarens namn och hemvist.*"

"Kalcinerad pottaska anses vara god och försvarlig, om deraf en vigts del smälter i en lika så stor vigts del rent vatten, och om i en så beskaffad upplösning inga stenar eller sandkorn finnas på botten."

"Af en tunna löfträdsaska fås på detta vis två lisp. rå pottaska, eller ett och tre qvart lisp. kalcinerad. Priset på rå pottaska är för det närvarande 1 R:dr 36 sk. lisp., och 2 R:dr 36 sk. till 3 R:dr för den kalcinerade. I Neder-Kalix socken, der folkmängden ungefär utgör 4,500 personer, till-

verkss årligen nära 2,500 lisp. rå pottaska, som derstädes inbringar omkring 4,000 R:dr r:gs om året; äfven i Umeå, Wännäs, Degerfors, samt i Lycksele, tillverkas kalcinerad pottaska ojemförligt bättre än den Finska, som ofta med afsigt förfalskas med sand och sten. De flesta skogar i Norrland äro uppfyllda med murkna lågor och vindfällen, som hindra gräsväxten och kreaturens bete, men passa till pottaskeved. Landets läraktiga och arbetssamma Allmoge bör följaktligen af pottaske-sjudning i framtiden kunna påräkna en säker och varaktig förtjenst."

"Pottaskans afsättning är obegränsad; den brukas i myckenhet till hvitt glas, till såpsjudning och tvålkokning, i tobaksfabriker, i färgerier, i kemiska blekerier, till beredning af diverse målarefärger, till medicinska behof på Apotheken, och vid flera andra företag."

De i Norrland så vidt beryktade Läsarne hafva ock fordom, och för ej längese'n, grasserat äfven i dessa trakter. Under vandringen till Åsele hörde jag flere af deras bedrifter förtäljas och muntert förklaras. Så hade, t. ex. i en af de tillgränsande socknarne, ett par så kallade *"heliga jungfrur"* företagit sig att dansa nakna. De ville deri-

genom *”visa sin tro med sina gerningar”* och öfvertyga sina medchristne: *”att dem renom är allting rent,”* — och dem naknom varmt nog i snödrifvorna, *”blott man tror.”* — Men då vintern kom och nöp de nakna helgonen både röda och blå ville *”tron allena”* ej hjelpa de arma kutterdufvorna, som blefvo långt värre kringpiskade af yrsnön än en vaknad syndare marteras af sitt onda samvete. Dansdockorna måste fördenskull å nyo krypa in i sina skinnpälsar, — och *dermed* hade de sjelfva bevisat sin otro.

Föga bättre lyckades spektaklet för en äldre *”tros-syster,”* som påstod: *”att lekamlig föda ej höfves eller behöfves för den som är uppfylld af den helige andes kraft, — blott man tror.”* För att nu bevisa denna sin sats så ställde sig gumman fullkomligt på svältkur, — till att börja med. Men som hon ej derom hade uppgjort behörigt kontrakt med sin mage, så vardt han uppstudsig, och nödgade gumman att kapitulera med sin ande. Hon åt således en bit då och då, likväl *i smyg*. Men som ingenting kan hållas hemligt, så hade några nyfikna sällar ertappat synderskan på hennes *”villostigar”* i köket, och allmänna åtlöjet fullbordade sedan hennes straff och de otrognas seger. — På något när lika sätt blefvo alla de oäkta Läsarne afslöjade, ty de voro sällan nöjda

med att spela en mindre rôl, utan togo sig fullt vatten öfver hufvudet, och gingo fördenskull i qvaf. En och annan af dem försöker väl ännu, någon gång, hvad himlaminer och andäktigt prat kan uträtta; men det sker utan framgång, ty *tros*febern är förbi. Likväl har man ej i Norrland öfvergått till *tviflets* ytterlighet, utan stannat vid den helsosamma föreskriften att *pröfva allt och behålla det goda*.

Här i trakten, och alltifrån Lycksele, är folket, såsom bönder betraktade, nästan allmänt välmående. Deras äldre nyhemman se bra ut, och en del af dem ha redan utbildats till byar. — Deremot finnas ock andra, nyss anlagda nybyggen, som utgöras af blott en stuga och ett fähus i skogen. Dessa hyblen voro omgifne af en sjö eller ström, en ängsmyra och några åkerbitar, samt en eller flere paltiga barnungar, som likväl oftast sågo raska ut, och muntert hoppade omkring ibland stenar och furustubbar, vid stugudörren.

Man brukade här så kallade *högfähus*, hvilka uppbyggas å mycket hög stenfot, på det gödseln må kunna förvaras *under* golfvet. På ena gafveln å den höga stenfoten var en tillräckligt stor dörr, för att derigenom uthemta spillningen, och långs åt fähusgolfvet, på gångarne, funnos lösa plankor, som efter behag kunde upplyftas, då spillningen nerskottades genom öppningarne. Sammaledes rann

ock urinen derigenom ner på gödselhögen. Den förvarades således både lätt och väl, samt tjenade, med detsamma, till att både öka och förbättra gödningsämnet.

Wid beredningen af komposter äro högfähusen mycket användbara, och skulle vara särdeles beqvämliga om de förseddes med en större öppning å hvardera stenfoten, så att man kunde köra in genom den ena och ut genom den andra dörren, så väl med sjelfva kompostämnet, som ock med den slutligen färdiga gödseln. Det blef då lätt att inköra jord och mossa m. m., och hvarftals omblanda dessa ämnen med kreatursspillningen, som utan möda nerskottades derpå, och under tiden äfven indränktes med den sjelfmant nedrinnande urinen. Man hade på det sättet allt godt i behåll och med mindre besvär. — Om fähuset bygges på en backsluttning så behöfvas inga serskildta vandringsbroar för kreaturens in- och utsläppande, hvilket eljest blir nödvändigt, och om stenfoten, muras nog tät, så lider ej heller boskapen af köld under vintren. — Gödselbristen är, i Sverige, alltför stor i jemförelse med den öppna jorden, och man kan derföre ej öfverflödigt inskärpa den stora nödvändigheten att *väl vårda lagården och gödselhögen*, ty *"hinc robur et securitas."*

Närmaste byn intill Åsele heter *Elgsjö*. Den ligger på en hög och fertil jordås. Strax nedan-

före syntes vackra ängar och en midt i dem liggande göl, som var återstoden af en större sjö, hvilken på sednare tider blifvit utgräfd och tömd, så att gräset nu frodades på dess botten. -- Ett litet stycke söder om byn var en nybygges - utflyttning fullbordad af ena sonen till min vägvisare. Gubben hade sjelf förrättat hemmansklyfningen, och sade sig tro "att gossen skulle berga sig, på den nya lotten, om han ville arbeta och vara förståndig." Den utbrutna ägodelen tycktes bestå af circa 200 tunneland skäligen bördig utmark, hvaraf minst tiondeparten, således 20 tunneland, nu kunde betraktas som inrösningsjord. Af återstoden torde väl 20 à 30 tunneland äfven kunna framdeles odlas, fastän med större besvär och kostnad. Hufvudsaken är likväl den: att jordens beskaffenhet tillåter och till ock med gynnar odlingars företagande i detta land, som af de mångvisa kammarsofisterna blifvit ansedt för *"ett björnide."* — Hos den unga nybyggarn, äfvensom hos fadren, var snyggheten ett likså utmärkande drag som å de flesta ställen i hela Norrland.

Från Elgsjö till Åsele var en mil, således inalles $9\frac{3}{4}$ mil från Lycksele till Åsele.

III.

Såsom *Lycksele* ligger vid ett *sel* (spakvatten) i Umeåelfven, så har man ock uppbyggt *Åsele* vid ett *sel* af Ångermanån. Det har en täck belägenhet och syntes mig vara ett riktigt fridhem, men byggnadssättet var mindre vackert än jag önskade. Äfven kyrkan var gammal och sexkantig, mycket lik den i Jockmock. Den lär vara uppbyggd på 1600-talet.

Det på lördagsqvällen församlade kyrkofolket gästade hvarandra, och lefde nu här som på en beskedlig marknad, således utan det stoj och oväsen jag hörde i norra Lappland. De voro blott Svenskar, och till större delen välmående nybyggare.

I Åsele kyrka var *stor* Gudstjenst om söndagen, den 23 Augusti. Sådant sker vanligen blott hvarannan söndag, i hela Lappland, der församlingarnes innevånare bo alltför aflägset att hvarje helgdag kunna infinna sig. Många ha tio mils kyrkoväg, och mängden får åtminstone färdas tre till fyra mil, öfver sjöar och moras, för att, hvar fjortonde dag,

få en dufven sup och en vattnig predikan. Dessemellan är *liten* tjenst, hvarvid några böner läsas och ett par psalmer sjungas. Det är väl kort nog, men ofta bättre och uppbyggligare än de andaktslösa predikstolströskarnes långa oqväden. — Om Luther kunnat drömma om blott en tiondedel af den gallimatias hvarmed hans hjertlösa efterföljare mörda Guds ord och andemening, så hade han visst aldrig utdömt de gamla katholikernas sublima chorsång, hvilken ej kunde förvandlas till protestantiskt skrål, emedan sångarne måste vara qvasi-artister. Katholikernas prester hade toner och tecken, der våra pratmakare måste skaffa sig ord, och den som skall *tala* mycket och väl, måste ha både *hjerta* och *hufvud;* men täcke tyg växer inte på hvar buske i vårt kära fäderneslaind. Jag gillar fördenskull Lapplands-seden: att predika mindre ofta, och desto mera tillbedja Gud i andäktiga böner. Hans himmel är Hans tempelhvalf, och Sanct Cecilias toner ljuda ännu kring Hans altar-rund i naturen. Bed der! — och du varder bönhörd, till och med utan ingångs-språk.

I Åsele var nattvardsgång, och jag märkte med harm och ledsnad, att den odrägliga seden af *rang vid Guds bord* inträngt äfven här, i de djupa skogarne. Ortens primater kommunicerade

först

bli att onödigtvis bortpruta en usel skilling på det af både Gud och menniskor för hårdt belastade folkets industri. *Det* vore ingen prohibitiv åtgärd, och skadade ingen.

Vill man spara och göra indragningar, så finnas dertill mångfaldiga tillfällen, utan att slå sig ner på de mindre väl lottade polartrakterna. Den tid torde komma då det kan bli oss alla rätt nyttigt att Norrlänningarne ej blifvit qvästa, utan välvilligen uppehållits i striden mot ett hårdt klimat. De äro ej sviksamma. Nej, Nej! de äro ärliga och pålitliga bröder. Låt dem fördenskull behålla sin nödpenning till bröd och jern. De skola tacksamt betala det, kanske med blod, i framtiden; och då vår forntida oförsigtighet tillåtit vår ovän att ställa en utpost vid Stockholms-skären, så borde väl nu en nödig omtanka för den kommande stormtiden se till att ej rättfärdigt missnöje förlamar vår inbördes kraft; ty den förtryckta uslingen fäktar ej tappert för andras frihet.

Dessutom, i fall man går rättaste vägen, och jämför salpetter-handteringens Debet och Credit med ett likartadt Conto för andra näringar, månne då 10 R:dr R:gs, för ett L:pd salpetter, är *för mycket*? — Låt se: bonden skall bygga lador, köra in jord och använda mycken tid på dess skyffling; han

skall köpa och underhålla dyr redskap, såsom panna och kar m. m., köra hem mycket ved till kokningen, och med särdeles omsorg passa på allt, om han öfverhufvud skall få 12 skillingar r:gs för hvarje dag, som han flitigt använder; och *är väl detta förmycket?!* — Våra Embetsmän klaga öfver små löner, och mången *af de lägre* har fog dertill; men större skäl till löneförhöjning har svårligen någon än Kronoskatte-bonden. Hans jordbruk och dess binäringar behöfva i sanning uppmuntras. — Hvad som ännu har skedt, i afprutningsväg, kan måhända gå an, ty medgifvas måste att en kronoskattebonde ej har stort mer af sitt jordbruk än 12 sk. om dagen; men *sten på börda* är likväl tungt, och det är svårt att se sig, med hvarje år, bli allt mera belastad.

Om deremot salpetterpriset än ytterligare nedsättes, och de vanliga proportionerna mellan mynt och varuvärden i öfrigt stå qvar, så skall den nyväckta industrien ofelbart aftyna, emedan jordbrukaren sedan måste finna det vara långt mera lönande att använda kreaturens urin till åkrarnes gödning, än till salpetterberedning. Man har redan, på flera ställen, särdeles i Dalarne, minskat salpettertillverkningen, just af detta skäl, och jag hörde mången Norrlänning betyga: ”att om han ej nödgades drifva salpetterkokningen *för att derigenom få pengar till kronoräntorna*, så skulle han hellre lemna urinen på åkern än dermed fukta salpetterjorden.”

Att kreaturens urin är mera gödande än sjelfva spillningen torde vara förbisedt af många; men om den sanningen öfvertygas man lätt, i fall uppmärksamheten fästas dervid: att på ett rågfält, som höstetiden blifvit betadt med stalloxar, frodas rågen, påföljande vår och sommar, långt bättre å de ställen der urinen fallit, än der spillningen stannat på åkern. Om man noga ger akt på ett sådant fält, så finnes det, fram på våren, öfverströdt med en hop särdeles frodigt grönskande rågstånd, som växa i större och mindre runda fläckar, af en half till en hel alns diameter; men å dessa fläckar fins ingen spillning på marken, ty det är urinen som der fallit och genom sin större drifkraft har åstadkommit den utmärkta vegetationen.

Visserligen är växtligheten ymnigare äfven å de ställen der de betande kreaturens spillning har fallit, der den ock synes qvarliggande vid rågroten; men den är dock på långt när ej så utmärkt som på urinfläckarne. *Derföre* ser man allestädes på kornåkrarne i Norrland en myckenhet tomtunnor ligga kringspridda. I dem har bonden samlat, förvarat och på sädesfälten utfört och spridt urinen, som så högt värderas, att barn och qvinnor, på bestämda tider, från kreaturen upphemta och hemföra den. Boskapen i Norrland, särdeles i Westerbotten, är ock så inöfvad och van härvid att den, ute eller inne, ej stallar förr än barnet kommer med stäfvan.

Skulle dock nu så vara att salpetterpriset, allt detta oaktadt, *måste* än ytterligare nedsättas, så finns det, såsom jag tror, blott ett sätt att med någorlunda fördel vidmakthålla denna för Norrland högst vigtiga binäring, som är dess *penningfabrik*, och det är: att, medelst salpetterladornas byggande här och der på utmarken, i dem på en gång uppsamla ej mindre urinen, som direkt ledes genom golfvet ner i salpetterjorden, än ock den feta sommarspillningen, som stannar qvar ofvanpå golfvet och der samlas för att på kornåkrarne utföras och således ersätta urinen. *)

Denna method har, i Calmar Län, blifvit *med fördel* använd af en nära slägting. Han har, utan särdeles möda, kunnat vänja kreaturen att i ladan hvila ut efter betandet, och att således å bestämd ort aflemna både spillning och urin. Detsamma kan desto lättare ske i Norrland, som kreaturen derstädes äro på förhand vana vid utmärkt lydaktighet. — Det måste bli mycket lättare att *på detta sätt* hushålla med kreaturen och deras spillningar, äfven i Norrlands vidlyftiga och oftast oländiga utmarker, än att, såsom nu händer, skicka barnen omkring i skogarne, för att, i stäfvor, samla och hemföra urinen, hvarvid gödseln ändock går förlorad. Båda delarne uppfångas lätt i salpetterladorna och både kostnaden

*) Se härom Resan genom Norrland.

och besväret blir således mindre. — På lika sätt kan, och bör äfven, urinen samlas i fähusen, medelst anbringande, under golfvet, af rännor och reservoarer, i hvilka den samlas, för att se'n planmässigt användas.

II.

Pottasketillverkningen har äfven i *södra Lappland* börjat omfattas med välförtjent ifver. Af Norrlands alla binäringar torde den vara den minst kostsamma, den lättast inlärda och tillika den mest lönande, om den riktigt bedrifves; och alldenstund Norrland och Lappland ha särdeles öfverflöd på rudimaterier till denna handtering, och dess bedrifvande på intet vis bör kunna skadligt inverka på jordbruket, så kan man ej önska den för mycken lycka och fortkomst.— Som denna binäring äfven kan gagna flere orter än Norrland, så borde Assessor Plagemanns *Anvisning att tillverka Pottaska* bli allmänt känd och behjertad. Den har tre afdelningar, och afhandlar:

1) Afbränningen.

"Dertill användes löfved i allmänhet, helst af halfmurkna träd, vindfällen, stubbar, rötter, qvistar

och ris af björk, asp, al och fjellbjörk (*rip-ris.*) Askan efter tall- och granved är sämre; brädbakar, som affalla vid sågverken, duga alls icke. Weden kan brännas i skogen, på alla årstider, helst då marken är fuktig och ingen vådeld kan uppkomna. Weden upphugges, klyfves, upplägges och torkas i förväg. Den får ej brännas i stora bål; ty af draget, som den starka hettan förorsakar, bortföres en mängd aska i luften och förskringras. Weden brännes på passande ställen, t. ex. på släta bergshällar, på björnmåssar, men icke på sandig mark. Man upplägger ett, högst två lass pottaskeved i hvarje bål; flera sådana tändas och nedbrännas på samma dag; askan fuktas med vatten eller snö, så att elden deri slocknar, hvarefter den samma afton hemföres, eller bringas under tak, i skygd för oväder. Sedan man på detta vis hunnit samla 10 á 20 tunnor, eller mer aska, börjas med

2) Pottaske-sjudningen.

Denna företages om vintern i ett varmt rum, der vatten icke fryser. Till redskap behöfves en stor inmurad gryta af tackjern, tre täta kar af furu, sådana, eller något mindre, än de, som brukas till salpetterjordens rostning; äfven några lutbyttor. Ett qvarter ofvanför karbotten lägges en annan lös botten med många hål, eller så kallad roste; der of-

vanpå utbredes ren halm; sedan påfyllas dessa tre kar med aska på sådant sätt, att askan packas kring karbrädden, men får ligga lös midt uti karet. Första karet påfylles med så mycket kallt vatten, att det står öfver askan. Efter ett dygns förlopp aftappas luten och slås på askan i andra karet; åter, efter ett dygn, aftappas denna starkare lut, och slås på askan i tredje karet. Den starkaste tredje luten aftappas följande dagen och slås i jerngrytan för att inkokas; mera lut påspädes, hvarefter den kokas ihop, och när luten blir så stark att lutprofvarn deri nedsjunker till ett visst märke, som bevisar, att luten innehåller *hälften pottaska och hälften vatten*, så uppöses heta luten i en tunna, eller i ett litet kar, som 2½ tum, eller 3 tum ofvanföre botten förses med en tapp. I detta karet får luten kallna samt afsätta de orenligheter, som från askan följt med genom rosten, äfven som största mängden af de svårlösta salter, som askan innehållit. Efter ungefär 12 timmars hvila aftappas klara bruna pottaskeluten, slås i grytan tillbaka och hopkokas under jemn omröring med en jernspade (ej trädspade,) till dess alltsammans är torrt. Det, som fås på sådant sätt, kallas *rå pottaska, okalcinerad pottaska,* och är gulbrunt, nästan likt röd sand. Skorpan, som ibland befinnes fastnad vid grytbotten, skrapas lös, bultas sönder och lägges bland den öfriga pottaskan, som genast förvaras i täta tunnor

med täta lock; ty eljest drar pottaskan lätt åt sig fuktighet ur luften, och smälter. På återstående askan i lutkaren slås vatten ännu i två à tre omgångar, på samma vis som förut; svagaste luten, som sista gången fås, kan liksom den förra ihopkokas till pottaska, men den slås hellre på ny aska i stället för rent vatten. Askan, som på sådant sätt tre eller fyra gånger är utlakad, upptages slutligen ur karen, torkas och begagnas på salpetterjorden i ladorna, der den gör nytta, som en förträffligt passande inblandning."

3) Pottaske-kalcineringen.

"Rå pottaska måste slutligen kalcineras, det vill här säga: *hvitbrännas*. Detta kan i nödfall ske i jerngryta; men går bättre, fortare och med mindre vedåtgång på en flat häll af gjutet tackjern, försedd på tre sidor med 4½ tums höga bräddar. En sådan häll inmuras i en dertill passande ugn af välslagna och välbrända hvalfsten och murtegel. På denna hällan utbreder man råa pottaskan, eldar i början svagt derinunder, så länge pottaskan är fuktig och vill sammanpackas i klimpar; sedan ökas hettan småningom, hvarefter pottaskan blir ljusare till färgen, och under allt detta omarbetas hon flitigt med en jernkara, ungefär hvar tionde minut,

så att

först och ensamma. Derefter följde noblessen, förstås ibland allmogen, männerna först och qvinnorna sedan, och allrasist kommo de Lappska vallhjon, som här å orten vakta de rikares hjordar. Dessa flickor voro klädda i sina högtidsdrägter, en hvit, svart eller röd kjol, ett slags blouse, som fästades kring lifvet med ett spänne af tenn eller silfver. Denna kjol satt mycket bättre, och gaf flickorna en skönare växt och ett nättare utseende än den svenska allmogens qvasiförnäma drägter, som voro illa sydda och buros otympligt af sina ägare, hvilka trängdes och knuffades i kyrkan, som vid ett marknads-stånd. Deremot trängdes Lappflickorna med ingen. De tycktes veta sig vara Heloter, och satte sig derför i de sista bänkarne. De gingo ock sist fram till Försonarens bord, och en af dem, den allrasista, som alldeles ensam, vid altar-ringen, emottog välsignelsen, syntes vid framgåendet vara mer än vanligt bestormad af stridande känslor. Det tycktes vara en blandning af *sorg* och *andakt*, den förra måhända föranledd deraf att dessa vallhjon äro de enda Lappar, i Åsele, som denna tiden, och nu som tjenare, beträda sina fäders jord; den senare känslan, en from andakt, var långt större och mera oskrymtad hos dessa skogens barn, än hos dem, som, i gyllne salonger, sofisticera öfver allt och tro på intet. — Denna Lappflickas

lifrock var svart, och det hvita broderiet af tenn, på kragen och kanterna vid bröstöppningen, tog sig rätt bra ut på den mörka drägten. Hennes djupa andakt passade ock väl för den högtidliga stunden, som fick ett ökadt intresse deraf att en annan Lappflicka, hennes väninna, särdeles omsorgsfullt vårdade sin tros-syster före hennes gång till nådebordet, och med tårade ögon emottog och stödde den stapplande kommunikanten, då hon återkom.

Då jag sedan, på kyrkovallen, såg alla Lappflickorna i hvita, röda och svarta lifdrägter, (blouser) med hvita broderier, svarta skor och kulörta strumpor samt röda mössor, under hvilka det mörka håret flöt fram i tvenne långa flätor, såg deras lätta gång, vackra figurer och den elastika hållningen hos dessa vildmarkens gazeller, då harmades jag deröfver att deras ansigtsbildning var Lappsk, d. v. s. triangulär, knotig och kantig, som ett fjellberg. Dock, det må vara; ty en vacker figur och en ädel hållning äro fördelar som stundom uppväga ett vackert ansigte.

I jemförelse med dessa Lappqvinnor voro Svenskorna illa klädda, lunsiga och tungrodda. Deras rörelser gingo alldeles ur takt, och deras blickar sade: "misskundelig Gud, låt nådens sol upprinna!" — Hvilka jämmerlänningar! — Och deras befrackade männer se'n! — Dessas brådskande och sjelfsvåldi-

ga släng-gång ur templet, och deras fullkomliga brist på hållning gjorde att de sköto rygg som jagade uttrar, och kilade åstad utåt kyrkovallen, liksom de innerligen längtade efter bränvinsflaskan och fäbodarne. De snipiga frackskörten af dessa ortens magnater piskade mången liten stackare omkring näsan. Tummeliten frustade väl och svor, högtiden till prydnad; men hvad hjelpte ock det; ty den lille fick stryk af den stores småbytingar, — toute comme chez nous, — och uslingens klagan försvann i den ändlösa rymden. — Ett par af de förutnämde Lappflickorna "göjkade" (sjöngo) för mig; men deras sång, som ej är ämnad till kammarmusik, hade ett morlande och mindre behagligt ljud. Härtill bidrog väl den omständigheten att de, inuti rummen, ej ville sjunga ut, hvarföre de toner som eljest få ljuda starkt och fritt uti skogen nu stannade inom tänderna, och blott oredigt frampressades mellan de halföppnade läpparne. — Långt skönare klingade här tonerna af ett par andra rätt söta sångfoglar, som både i ord och gerning förhärligade Norrland, dit jag till alla delar vill räkna både Åsele och Lycksele, ty hvarken landet eller folket liknar det norra Lappland eller dess arma nybyggare.

IV.

För att med annor mans ord styrka hvad jag sjelf har sett och sagt om skillnaden i södra Lapplands fordna och närvarande tillstånd, och för att dermed än ytterligare vederlägga dem som påstå att Lappland ej kan fertiliseras, vill jag här anföra *Læstadii* berättelse om uppkomsten af *Wolgsjö* kapell. Den är ett troget sammandrag af de många berättelser jag hört af andra om kulturens framsteg i dessa nordliga trakter, och jag har sjelf, på flere ställen, sett och erfarit att lefnadssättet i Lapplands vildmarker, t. ex. i Gellivare socken, är likaså torftigt, som det sociala lifvets början här skildras i Wolgsjö. —

"På fiske och jagt — säger Læstadius — stödde sig nybyggarne, äfven i Åsele och Lycksele Lappmarker, i början hufvudsakligast. Så länge nybyggarne voro få, voro också dessa yrken mera lönande, men för den tilltagande folkmängden blefvo de snart otillräckliga. Efter hand uppstego åkerbruket och boskaps-skötseln till främsta rummet, och nybyggen, i början anlagda blott vid fiskesjöar, började nu att anläggas utan afseende på sådana.

År 1741 hade Åsele 14 skattlagda nybyggare och Lycksele 13. Fyratio år derefter, voro på förra stället 98, och på det sednare 97. Inflyttningar hade visserligen skett, men det mesta har dock folkökningen inom landet gjort, något också Lappars öfvergående till nybyggare. Så långt hade nybyggare-väsendet nu hunnit, att kyrkobyggnader, endast med afseende på nybyggare, började finnas nödiga. Wolgsjö kapell var nu redan anlagdt. Det är beläget 6 mil upp om Åsele och heter nu Wilhelmina. Redan 1783 blef prest hit förordnad, men ännu var ingen kyrka byggd. Första kapell-predikanten hette Gavelin och var född i Åsele. Af hans ännu efterlefvande Enka har jag de uppgifter om Wilhelmina sockens första början som här följa, och hvilka jag vågar utgifva såsom fullt trovärdiga: Gavelin hade först varit Adjunct i Arvidsjaur och sedan kapellpredikant upp i Tärna, der han likväl endast kunde uppehålla sig sommartiden, emedan det ligger uppe vid fjällen och han derföre om vintern, då Lapparna flyttade ned åt skogstrakterna, blef alldeles utan församling, och dessutom icke heller sjelf kunde berga sig. Man fann derföre olämpligheten af att hafva en prest deruppe, och brådskade sannolikt derföre att transportera honom till Wolgsjön, ehuru der ännu icke var någon kyrka. Sin inträdespredikan höll han i en kornlada, hvilken likväl icke var stor, utan just propor-

tionerad efter det härvarande nybyggets dåvarande obetydlighet, Här var nemligen ett nybygge, hvars åbyggnad, utom den nämnda kornladan, bestod af en stuga, en bod, ett fähus och en badstuga eller torkhus, alla i den minsta scala, såsom vanligt är vid nybörjade nybyggen, som äro anlagda af fattigt folk. Stugan var icke af den beskaffenhet att presten der kunde vistas, så anspråkslös han än var, utan man satte upp en Lappkåta, som sedermera någon tid har stått qvar under namn af prest-kojan; der bodde presten, och kornladan fick passera för kyrka. Imellertid kunde han icke heller vistas här under vintertiden, utan uppehöll sig då i Sör-Åsele, en by, som ligger en fjerdingsväg från Åsele kyrka. Emellertid blef väl kyrkan uppsatt vid 1785, och 1787 om våren äfven prestgården upptimrad. Den bestod af tre rum, nemligen sal, kök och kammare. Denna var likväl icke ännu inredd, och Gavelin kunde således icke, då han nu om våren 1787 åter reste upp till Wolgsjön, taga sin hustru med sig. Han hade nemligen just då gift sig. Under sommaren uppehöll han sig åter som vanligt i Wolgsjön, och bodde i prestkojan. Man arbetade emellertid på inredning af rummen i prestkojan, och kom ändteligen derhän, att man hade tak, golf och spis i kammaren och i köket. Murarna voro af gråsten och temmeligen oformliga. Kammaren var så gjord, att man endast hade öppningen inåt kam-

maren, men sjelfva muren var i köket, ty man hade uppluggit en öppning på väggen, likasom till en liten dörr: det utgjorde sjelfva spis-öppningen; här kröp man in när man skulle göra upp eld. Gavelin hade nu beslutit att tillbringa vintern i Wolgsjön, för at besörja gårdens ytterligare inredning och möblering, men begaf sig emellertid om hösten att hälsa på sin hustru i Sör-Åsele. Der hade hon tillbragt sommaren, och ingenting hade fattats henne. Det var ett förmöget bondfolk, Gavelins slägtingar, som hon hade varit hos. Hon hade fullt opp af lifvets behofver och detta allt utan att behöfva hafva något bekymmer. Det oaktadt hade hon vantrifvits på det högsta: det var något som fattades. Då nu Gavelin kom, ville hon följa med honom upp till Wolgsjön och blifva der öfver vintern, men han förestållde henne att hon omöjligen kunde vara der, så dåligt, bristfälligt och ofullkomnadt allt ännu der var. Hon lät sig dock icke af dessa skäl bevekas: Hon dref igenom sin vilja och de begåfvo sig åstad tillsammans upp till Wolgsjön. Det var kol-mörkt en ruskig höstafton, då de kommo fram. Man steg in i den nya prestgården, och en af de medföljande skjutsbönderna skulle nu göra upp eld i bästa rummet, kammaren. Frun märkte att karlen försvann, och undrade hvart han hade tagit vägen. Hon blef ej litet förvånad när hon blef upplyst om att han hade krupit in i

spisen, för att göra upp eld, och att han derigenom hade försvunnit ur kammaren. Här blef nu ljus i huset, så att man kunde beskåda all dess herrlighet, bestående af nakna väggar samt en stol och ett bord: det utgjorde summan af den nya prestgårdens samtliga möbler och inventarier. Stol fanns icke i huset, men på vägen hade frun fått en sådan till skänks af en nybyggare, och man hade medfört den på båten, ty det var ro-led; således hade man nu det nödvändigaste: en säng, en stol, ett bord. Stolen var dock blott för en person; den rådde frun ensam om: de öfriga fingo sitta på klabbar. Der fanns ock en pall, bestående af en grof brädstump, den man i hast satt fyra käppstumpar till ben under. Bordet var deremot frun icke så ensam om, som om stolen. Det var så stort som ett vanligt brädspels-bord, men nyttigt till mången god ting; det var skrifbord, det var matbord, det var bakbord, det var — altare! Huru bordet stundom blef altare, torde någon undra, men det kom sig af det skälet, att kyrkan och prestgården stodo i fullkomlig harmoni, hvad inredningen beträffar. Man hade i kyrkan endast väggar och tak. Lösa plankor lagda på klabbar, som blifvit afhuggna från knutarna, då man timrade kyrkan, tjente till golf: bänkar funnos icke: äfven der fingo klabbar och plan-

kor

kor göra tjenst. Altare fanns icke heller, utan här fick det omtalade bordet uppfylla platsen, för högtidlighetens skull. Man hade af några bräder slagit ihop likasom en tobakskista och fästat vid väggen: det var predikstol.

Sådana voro kyrkan och prestgården i Wilhelmina i sin början. Nybyggaren, som tillförne var här på stället, var nu bortköpt eller bortbytt, och nybygget anslaget till prestbol. Hösten 1787, som nu var inne, var högst ohjelpsam i afseende på väglag och körföre, ty det föll mycket djup snö på den ofrusna marken, och kärren hindrades derigenom att frysa. Således kunde man icke komma ut med häst. Det värsta var att bröd började tryta, emedan man icke kunde få upp någon spanmål från Åsele. En piga hjelpte likväl den saken genom sin tilltagsenhet. Hon rännde ut till Åsele och förmådde bedrifva saken så, att ett lass spanmål blef uppfördt, ehuru med mycken svårighet. Härigenom afhjelptes bristen, som redan var ytterst tryckande. Sedan snö föll hade det icke varit någon kyrkohelg eller stämning förr än Jul. Om Jul kom församlingen naturligtvis talrikt till kyrkan. Men man hade ännu inga kyrkobyhus och inga stall. Hela församlingen installerade derföre sina hästar i salen i prestegården, och packade in sig sjelfva i köket,

Salen var ännu oinredd, och derföre fingo de fyrbenta gästerna sitt logis der. Icke större än prestgården nu var, inrymde han dock hela Wilhelmina församling med både hästar och folk; ännu är icke ett halft sekel förflutet, och kyrkan inrymmer ej numera församlingen. Om våren företogos reparationer i prestgården, som derföre måste utrymmas. Murarna voro isynnerhet bristfälliga. Man hade uppsatt dem i största hast, endast såsom en nödfalls-hjelp öfver vintern. Den öfriga inredningen var äfven foster af samma brådska, och behöfde göras om. Dervid blef nu äfven salen inredd. Under tiden tjente boden både till matsal och sängkammare. Om midsommaren hade man hunnit så långt att man åter skulle inflytta. Men midsommarsdagen lärer varit på en tisdag, och man hann icke få färdigt till inflyttning förr än sjelfva midsommarsafton. Emellertid hade församlingen infunnit sig till kyrkan redan om lördagen. Nu var här ett brudpar, för hvilket lysning tredje gången afkunnades om söndagen. Presten ville uppskjuta vigseln till midsommarsdagen, på det man skulle få inviga den nya prestgården med dans, men bruden ville att vigseln skulle ske genast om söndagen. Väl hade hon just icke några egentligen påskyndande omständigheter, men så kunde man väl ändå ursäkta denna hennes brådska, efter hon eljest icke haft

brådt om att gifta sig, ty hon hade uppnått sina 50 år: hon ville nu taga tiden i akt. Brudgummen kunde man icke heller förebrå att han ej tagit tiden i akt, ty han var endast 19 år. Icke var han likväl just så noga på en dag, men "efter Stina ville så hafva't," så gick han och manade på presten, till dess denne ändteligen måste krypa ur sin bod, för att förrätta vigseln. Bröllopet firades sedan med spel och dans ute på marken kring stubbar och stenar. — Med församlingens tillhjelp blef prestgården följande dagen uppstökad, så att man fick flytta derin.

Af 25 nybyggare bestod församlingen vid denna tiden. Blott 2:ne voro skattlagda; de öfriga voro nybörjare, somliga ännu ogifta, nästan alla skrala och fattiga. Men det var folk af allehanda tungomål. En var Dalkarl, två Norrmän, en var från Medelpad, en hade varit Sämskmakaregesäll i Hernösand, tre voro från Anundsjö, tre från Själevad, fem voro Lappar; de öfriga Infödingar, d. ä. härstammande från nybyggare i Åsele. Jag vet icke huru stor folkmängden var, men den kan svårligen hafva öfverstigit 200 personer. Sådan var Wolgsjö kapellförsamling vid 1790; nu är det Wilhelmina pastorat med 150 nybyggare och 1600 personers folkmängd. På 1790-talet inrättades ännu tvenne andra kapellförsamlingar i Åsele, nemligen Wiska

och Bergvattnet. 1799 blefvo de särskilta pastorater: Wiska blef då kalladt *Fredrica* och Bergvattnet *Dorothea*. Wolgsjön fick på samma gång namn af *Wilhelmina*, men förblef annex under Åsele till 1812, då äfven det blef särskildt pastorat. Så hade nu Åsele i en hast blifvit 4 pastorater. Hela Åsele Lappmark har nu omkring 450 nybyggare och en Svensk befolkniug af nära 4000 personer. Åkerbruk och Boskaps-skötsel äro numera dessas hufvudsakligaste näringsfång; Jagt och fiske endast binäringar, mångenstädes af mindre betydenhet."

Det är anmärkningsvärdt och bör ej förglömmas att detta landets odling och folkets deraf kommande välstånd kunnat så ansenligt förökas *på endast ett halft sekel*. Hvad kan då ej väntas af framtiden, om den rätt begagnas! — Men icke må man deraf låta förleda sig till att, såsom några ha yrkat, nu genast pålägga detta folket drygare utskylder än den nuvarande Nybygges- och Lapp-skatten; ty med förändringen häri skulle ock snart den nu alltjemt fortgående kolonisationen hämmas eller afstanna; och hvad skulle väl några hundra riksdalers ökade stats-inkomster *nu* båta mot de tusende som säkert kunna påräknas *i framtiden*, om nybyggarne få, ännu ett par decennier, upparbeta sitt land, utan att betungas med ökade skatter! —

Den som med mig har sett huru det för hårdt beskattade arma folket i trakten af *Kalix*, och flerestädes, får arbeta som lastdjur med den usla tjärbränningen *), blott för att anskaffa penningar till gäldande af de dryga krono-utskylderna för deras orimligen högt taxerade hemman, hvilkas jordbruk derigenom försummas, han skall ej tveka ett ögonblick att, så vidt han förmår, afstyra de tryckande pålagor hvarmed södra Lappland varit hotadt. Om skatterna ökas så förlamas derigenom både själs- och kropps-krafter hos nybyggarne, utan att Staten derigenom vinner i styrka; ty antag äfven att man nu kunde, i södra Lappland, vinna en skatteförhöjning af tusen r:dr, så är det dock säkert att för denna lumpna vinst nedtrycktes modet hos folket, och dermed också deras förmåga att arbeta. Det skulle sedan gå här, inom tio år, som det redan har skedt i Gellivare, der den förhöjda skatten, jämte annat prejeri, är skulden dertill att en stor del af de Hermelinska nybyggena nu äro öde.

Jag har tillförne yttrat: *det ej mer än en fjerdedel af Sverges hela område är så odladt som det kunde och borde vara,* och jag vill, utan öfverdrift sagdt, åta mig bevisningen af: att detta yttrande gäller i fullt mått till och med om den del

*) Se Resan genom Norrland, I Del.

af landet *som ligger söder om Gefle.* Hvad deremot angår de nordliga provinserna så befarar jag destomindre att häri bli vederlagd som den flyktigaste öfverblick på sjelfva kustlandet ger tydligt tillkänna *att ej en tiondedel deraf ännu är fertilt.* — Jag har jämfört mina egna anmärkningar i detta hänseende med äldre och nyare chartor öfver landet, och dessutom rättat mitt omdöme häri efter kunniga Landtmätares och andra till och med högre Embetsmäns i orten yttranden, och jag har ej blifvit motsagd af en enda då jag påstått: att hela det vidsträckta Norrland och Lappland består till en fjerdedel af *odlingsbara* mossar, myror och granhult. Om nu så är att Staten ej kan *direkte* befordra dessa trakters odlande, så måste det dock medgifvas att den både kan och bör göra det indirekt, genom underlåtenhet af onödiga och skadliga afprutningar på folkets biförtjenster, och genom förebyggandet af en skatteförhöjning, som skulle ge döds-stöten åt Lapplands kultur.

Härmed är dock hvarken sagdt eller menadt en absolut frihet från *alla* Statsbördor. Tvärtom: jag vill att hvar och en statsborgare skall, *efter förmågan,* bidraga till det helas underhåll och förkofran; men *på ett sätt* som är någorlunda svarande mot ömsesidigt gagn och framtida bestånd. Lapplands nybyggare ha ondt om penning-förtjenster, och pen-

ning-skatter äro för dem således mera tryckande än annorstädes; men låt dem utgöra sina utskylder *med arbete* för framtiden, med väg-anläggningar och odlingar i Lappland, och öka se'n skatterna *lagom*, i mån af folkets ökade arbetsvinst. — Det folk som har få förtjenster hvarken bör eller kan betungas i jämförelse med rikare trakter, och Lappland, detta naturens stjufbarn, tål icke en ovarsam medfart. —

Ett ytterligare bevis på detta lands oförmåga att *ännu* tåla högre skatter äro äfven de nästan årliga undsättningsmedel, som, till större eller mindre belopp, måste lemnas åt Lapplands nybyggare, och jag tvekar ej att, äfven i detta afseende, påstå: det borde man mera afse det framtida gagnet, och derföre vidtaga ändamålsenligare åtgärder till landets och folkets upphjelpande, än att, såsom skedt har, blott afstyra nöd och brist *då de redan sig infunnit.* Om de nordligare provinsernas befolkning hade sig öppet att, medelst arbete i hemlandet, förtjena sitt bröd och afbörda sin skuld, så skulle mången afskrifning bli onödig, och färre utvandringar skulle ske än hvad som nu händt under oåren, då en stor mängd af arbetsföra personer flytt öfver till Norges kuster, och lemnat sitt hemlands marker åt ödet, just derföre att de ej kunde få derstädes tjena sitt bröd *med arbete.* Stod åter sådan förstjenst dem öppen, så skulle de fleste gagna sitt land genom

dess odlande, och den lätting som ej ville arbeta saknade ock då all förevändning till klagan. —

Svenska folket är i allmänhet trögt och sömnigt. Man måste formligen utpeka dess vandrings-stig, och på köpet rätt ofta drifva dem till att gå den. De kunna svårligen bli hvad de vilja synas vara: *sjelfrådande Republikaner*. De måste *styras* kraftfullt och *monarkiskt*, — men *legalt*. —

Detta gäller, med föga skillnad, om både Norrlänningar och Skåningar, och man kan derföre påstå med skäl: att hvad som, i större mått, sker uti Sverge är de högre eller lägre Styrelsernas fel eller förtjenst, öfver hufvud taget. En administration som handlar kraftfullt och *rättvist*, kan, med de brummande Svenskarne, göra snart sagdt hvad den vill; ty de tåla bättre två *ärliga* slag af en jernhand än $\frac{3}{4}$:dels smekning af den falska hartassen. —

V.

Jag hade, som Läkare, ett lika öde eller missöde i Åsele som annorstädes i Lappland; ty så snart det blef kunnigt att en Doktor hade kommit till orten, så blefvo alla de stackare sjuka som förr hade varit

de varit

de varit det, och ej mindre de som ämnade eller fruktade att bli det. — Denna plåga hade förföljt mig på hela färden, och mången välmenande gumma tillönskade mig en fästmö i Lappland, på det jag måtte bli qvar der och hjelpa de sjuka till grafven.

Alldrig har min Doktors-titel besvärat mig så som i Lappska vildmarken; ty ehuru rådvill man ock stundom kan vara med de stackars patienterna, i rätta folkbygden, så är man likväl der i tillfälle att trösta dem med ett recept och en apteksflaska, när goda råd icke hjelpa; men här uppe fanns hvarken råd eller dåd som dugde, hos mig åtminstone; ty folket här, såsom allestädes i Lappland, ville bli kurerade med ett hokus pokus, ville att jag skulle *"läsa bort"* både nytt och gammalt elände; och då jag i thy fall *kändes vid min svaghet all,* så funno de sådant mer än obegripligt, och undrade "hvad jag var för en slags Doktor" som ej kunde "vända ut och in på folket, och två dem rena."

När jag efter omständigheterna redt mig ifrån den ene så kom der en annan, en tredje och fjerde; och slutligen kom ock den femte, som var mera befängd än alla de andra. Det var en gubbe, som såg ut att ha gift sig med Stina för att få fråga Katrina om det var bra gjordt. Då han fick se mig

påtog han sig aftonsångsminen och frågade: "om jag var Doktorn?" —

"Ja," blef svaret.

"Då skulle jag väl vara lite sjuk, då" — (långsläpigt) "kan han säga mig hvari det består?" —

"Det består i hufvudet."

"Kors!" — (han klådde sig bakom örat) — "är det sannt, det?"

"Åtminstone sannolikt."

"Hva sa ??" — (han gapade så att de näsvisa myggorna rusade tjogtals in i munnen.)

"Jag sade att du nu är frisk." (Jag gjorde ett hokus pokus.)

"Ja så! — Gud ske lof för det, då. — Tack vackert."

Dermed gick han sin väg; — Gud signe honom! —

Käre läsare! om du någon gång skulle bli plågad af tråkiga menniskor, — och *det* kan väl hända dig, — så förlora ej *tålamodet;* ty det är den bästa Guds gåfva som gror på vår Svenska jord; och, vet du, jag har kommit under fund med att den *här* (i Lappland) var särdeles behöflig; ty våra nordliga landsmän äro så säfliga och betänksamma att de ej gerna svara förr än de fått veta hvart frågan tagit vägen. Det är visst öfvermåttan klokt, det; men som jag är oklok nog att tycka om ett

visst *lagom* i allting, så tyckte jag nu att den der Lappska visheten var mig för långsam.

Då jag hade språkat nog med Per och Pål om *maran,* som red den ene, och *busen* som gastkramat den andre, om *liktornar, bensår* och *hästkollern,* "och mycket annat, som ej så noga kan uppräknas och specificeras," så satte jag mig i båten och gaf både medicin och patienter vår Herre; och jag tror visst att Han sköter dem lika så bra som många Doktorer, jag sjelf icke undantagandes. —

Det var ett särdeles vackert väder då jag, på söndags eftermiddagen, steg om bord vid Åsele-stranden och lemnade mitt värdfolk; (i prestgården.) Jag hade här, så som i Lycksele, i Jockmock och Qvickjock, funnit mera godhet, välvilja och humanistisk bildning än jag kunnat drömma om uti trakter hvilka ligga så långt upp i de vilda skogarne som dessa, och till hvilka ställen, utom Lycksele, ej finnes körväg på flere mils afstånd. Likväl få presterna och kronobetjeningen, med undantag utaf dem i Qvickjock, hvarannan vecka sin post ifrån kustlandet, och hvarjehanda mindre angelägenheter skickas och hemtas med den. De få äfven *tidnin-*

garne, dessa litteraturens förelöpare, och följa derigenom bra nog med sin tid. —

Jag har hört mången kalla dessa publicismens organer för *"eldbränder,"* och väl har jag äfven förmärkt att en och annan spirituös tok har blifvit uppvärmd något litet *öfver* den vanliga fryspunkten af de uttryck han missförstått; men alldrig ännu har jag funnit, i Lappland eller annorstädes, en skymt af verklig våda deraf att mina landsmän fått tillbringa en aftonstund vid dessa *ljus-stumpar*, en stund den de eljest hade bortslöst *vid glaset* eller *med sömn;* och jag tror förvisst att man ej kan för mycket motarbeta just de två sistnämda olägenheterna, som tyckas vilja bli nationens arfsynder. — Hvad *elden* och *ljuset* angår så blir utaf dem visst icke för mycket i vårt kalla mörkland, som är ett okunnighetens paradis, der kunskapens träd blott sparsamt blir plockadt.

Jag påstår fördenskull att en och hvar som drömmer och talar om Hin och hans trolldom, om eld och lågor, "och mera sådant," för Tidningarnes skull, han känner ej riktigt vår nya Cateches, och ännu mindre det urgamla Svenska folket, som, tillika med kölden och sömnigheten, har för mycket sans och redbart förstånd att kunna bringas i harnesk af en eller flere ultraistiska befängdheter, vare sig rojalismens eller de liberalas. — Men

skulle man *nödvändigtvis* vilja ha massan i gång så är det säkert att den rojalism som ej alltför o-tympligt beter sig kan räkna på tusende, när de liberala, ej kunna få en, som vågar att på allvar uppträda mot en *legal* myndighet, hvilken ej gifvit lagen för många dråphugg.

Svenskarne äro ytterst *konservativa*, till och med *stationära*, utom *i prat*. Deri *synas* de vara republikaner; men låt det bli fråga om handling, — och de somna eller gå sin väg. — Derföre låt dem i Guds namn få läsa Tidningarne, och prata fritt! — och dernäst, M. H:rr, afviken ej alltförmycket från tydlig lag och vanligt Svenskt bondförstånd, så kunnen J vara fullkomligt trygga för både Argus och Aftonbladet, m. fl., ty det är icke farligt i Sverge förr än hvarenda bonde finner: att *rättvisan* fått *förmånga* örfilar; — och *då* lär den ock erhållit sitt "*qvantum satis.*" — Först då besannas Ehrensvärds ord: att Svenska nationen *är trög, men full af eld.* —

Jag hörde nybyggarne i Åsele, såsom annorstädes, resonnera om "*Kungen och landet*;" men alltid med sans och fullkomlig vördnad för majestätet. De, såsom mängden af Sverges allmoge, veta ej annat än att hvad kungen vill det är eller blir lag, och derefter *måste* man rätta sig. Hvad godt som sker det tillskrifva de derföre kungen, och

tillägga oftast "att mången ting stod bättre till än det gör, om ej de höga herrarne vore."

Om detta, och mera dylikt, talade min vägvisare, under det att vi gingo till stranden; men jag lyssnade föga dertill, ty min håg lekte hellre med andra stjernor än dem som bestråla de små eller stora vid thronen. Det fanns nemligen i Åsele en liten riktig sötunge, ett naturens barn, med ett ädelt och allvarligt ansigte, en hög och furstelig panna, ett par rena mörkblå ögon och en mun som var skapad endast för Guds englar; och *derföre* kunde *jag* ej mer än få drömma om dens sällhet som blef den lycklige i *Linas* himmel. — Jag såg henne mycket gerna, den lilla ädlingen i vildmarken, och skulle vilja anmärka som en brist uti adelsmatrikeln att hennes namn der ej finnes, om jag ej visste att det står tecknadt i paradisboken — hos vår Herre.

Snart kom jag, som väl var, ifrån hennes blida vådeld, nedåt forssarne i Ångermanelfven, kom ned i lifvets tummel, i andra ödemarker; men Linas bild står, bland många andras, i mitt minne, som en älskelig och i sanning *välboren* flicka, hvilken, ehuru född och uppfostrad *i Lappland*, skulle pryda rätt mången salong uti Stockholm.

Min roddare förde mig förbi många vackra och folkrika byar, som för kort tid se'n varit nybyg-

gen, och under tiden förfäktade han samma satser, om skadligheten af Lapplands skattläggning, som jag, i det föregående, har sökt att belysa. Jag måste dock tillstå: att om välmågan vore på alla ställen i Lappland, så stor som den här syntes vara, så kunde man snart nog bli frestad att tro det folket väl kunde tåla en liten påökning. Men dervid får anmärkas: att den nu omnämnda trakten är mycket uppodlad och mycket fertil, samt dertill frostfri. Också lär fisket i strömmen vara lönande, och ängarne, vid flodstranden, äro mycket gifvande. Smör är således förnämsta exportvaran från denna ort, såsom i allmänhet från hela trakten. Det uppköpes af vissa landthandlande, som, tillika med flere af ortens produkter och fogel, föra det till Stockholm och Upsala, således *söderut*, hvarföre de ock kallas *sörkörare*.

Denna landthandel kan ej skäligen tadlas, ty Norrlands städer äro dels för små att kunna behöfva landets hela produktion, dels äro de också för långt aflägsne att hvarje bonde skulle sjelf kunna torgföra sin vara, och det är således nyttigt för orten att några spekulanter befordra omsättningen. Felet ligger blott deri att dessa sörkörare ej åtnöjas med handel af endast landets produkter, utan äro att anse för Norrlands Westgöthar, och på det sättet

förnärma de ej mindre stadsmannarörelsen än också landet.

Några utaf dem drifva sin handel med vinst, då deremot andra gå under, emedan de icke förstå sin sak. Så berättade min roddare att en sörkörare här i trakten, varit så mäktig att han ofta farit till Stockholm med 20 lass i sender. Han var välkänd af alla såsom en ärlig bondköpman, den der alldrig skinnade sina kunder på något sätt. Men som han ej kunde skrifva, så förde hans minne Conto Couranten med en och hvar, och då det brast låt han dem sjelfva uppgöra räkningen. Destovärre, — tillade min sagesman, — voro ej alla så ärliga som fader Elias, — (så het sörköraren. — Han blef derföre bedragen af många, och kom på obestånd, samt måste göra konkurs.

De fleste *sörkörare* komma från Åsele och Lycksele. Från de än längre i norr belägna socknarne kommer någon ej gerna, ty afståndet är för långt. Redan från Åsele till närmaste landsväg är 11 mil, genom skogarne, och en ofta rätt usel gångstig, å hvilken man ej utan svårighet kan föra en häst med sin packsadel. — En väganläggning här å orten, liksom den ifrån Umeå till Lycksele, skulle gagna rätt mycket, och blef hvarken tvistig eller kostsam, "i fall den högaktade Läns-styrelsen ville

ta sig

ta sig an saken," såsom min vägvisare uttryckte sig.

Under det vi således språkade öfver flere af landets angelägenheter nalkades jag de sex forssar hvilka äro belägna mellan Åsele och Hälla, min roddares hemvist. Wattnets brusning hördes allt närmare, och snart syntes de hvita hvirflarne af det första fallet, som var långsluttande och föga brant. Dess längd kunde vara mellan 2 och 3000 alnar.

Då vi kommo till forsshufvudet och roddaren hörde att jag ville bli qvar i båten, svängde han om den så att akterstäfven gick förut i strömmen, ett sätt att passera forssarne som af alla Lappar och nybyggare begagnas, för att sakta och desto säkrare kunna undvika de farliga stenarne. Jag satte mig ned i den förut gående akterstäfven, för att desto-bättre kunna ge akt på roddarens sätt att manövrera i forssen.

Jag har tillförne i korthet nämnt att årorna på de Norrländska båtarne fasthållas vid årtullen med starka vidjeringar, som äro fästade i båtens reling. Då nu årorna insättas i besagde ringar, eller hankar, af hvilka en sitter på hvardera relingen, så kan roddarn, efter godtfinnande, hålla båten stilla i forssen medelst roning, eller drifva den framåt och sidvärts genom strykande, desto hellre

som Norrlands farkoster äro inemot lika så hvassa och skärande i akterstäfven som fören.

Så snart vi kommit i forssen voro mannens ögon oaflåtligt fästade på vattenhvirflarne, på strömmens gång och på stenarne. Nu rodde han ett par tag, och qvarhöll dermed båten på ett enda ställe, till dess att han nogare sett sig före. Strax derpå rodde han obetydligt, med endast högra åran, så att båten deraf fick en något sned rigtning mot strömmens raka lopp. Derigenom fördes vi närmare intill venstra landet, der forssen var djupare och mera stenfri. Kort derpå gjordes samma rörelse med venstra åran, och nu förde oss strömmen åt högra stranden.

Än längre ned var hela forssen "ärlig," och der låt roddaren gå med fullan fart, tills vi åter nalkades stenarne. "Se der ligger midt i djupet, en mickel, som är spitsig och falsk; ja, som en räf ibland fåren. Wattnet väsnas ej mycket omkring den, men jag ville ej våga min goda båt mot hans näsa. Will herrn se den så skall jag gå så nära jag törs," sade mannen och gaf mig en pröfvande blick. Då jag bejakade hans gjorda framställning gaf han båten fart, och skar snedt sin väg genom de fräsande böljorna, tills vi kommo i midten af forssen. Der hämmades farten, och nu tog roddarn ett tag med den högra och strax ett annat med

venstra åran. I ögonblicket derpå höll han båten alldeles stilla, så att den ej alls flöt nedåt strömmen. ”Titta nu ner i djupet, vid akterstäfven, så får herren se hvar mickel står der, i vattenbrynet, och lurar på haris,” sade den muntra nybyggarn. Jag hade redan upptäckt den falska pynten, som stod högst två alnar ifrån mig, vid pass tolf tum under vattnet. Omkring honom svärmade vattnet med ringa svall, ty han var smal och spetsig; men han var ock derföre så mycket farligare som vattnets fräsande ej der fick varna den ovarsamme forssfararen. Derföre lära ock flere, som varit mera djerfva än forsskunnige, ha stupat kullerbytta öfver ”gamle mickel” och mått illa på färden.

Då jag hade sett nog på den ”gamle mästarn” vek roddarn åt sidan, och som forssen mot slutet var djup och stenfri så vände han båten och rodde friskt, på finska viset, *) igenom de fruktlöst omkring oss larmande vågorna.

Efter ett styckes rodd uppå lugnvattnet, och sedan utföre ett mindre fall kommo vi till en forss som var kortare, men mera brådstupande. Min roddares skicklighet att säkert styra båten i forssarne uppenbarade sig här ännu tydligare, ty vi måste nu passera midt emellan två stora stenar som lågo midt i

---

*) Se Resan genom Norrland, I Del.

det häftigaste svallet, der farleden var så trång att jag med min sex qvarter långa Lapp-käpp kunde räcka först den ena och strax derpå den andra stenen. De lågo snedt emot hvarandra och en knapp half aln under vattenbrynet, men voro bra stora, så att vattenhvirflarne omkring dem hade all nödig attraktionskraft för att närma en oförsigtig forssfarare intill stenarne.

"Se der," sade min ledsagare, då vi lågo på forsshufvudet, "se, huru vattnet svärmar kring stenarne, och fräser och kokar. Den största svårigheten i denna forssen ligger deri att vi *måste* gå emellan klipporna; — ty här finns ingen annan farled då vattnet är lågt; — och hvardera stenens vattenhvirfvel drar båten intill sig. Nu ligger den ena pynten ett par alnar högre upp än den andra, och derigenom händer, om man ej aktar sig noga, att, då båten är midt emellan dem, dras förstäfven intill den ene och aktern uppå den andra, och dermed är kullerbyttan gjord i ögonblicket, och se'n är det försent att be Gud hjelpa sig."

Jag bad mannen att hålla båten stilla i forssen, emedan jag rätt noga ville betrakta vattnets krumbugter vid klipporna; men han sade sig ha lust "att se hus och hem ännu en gång," och ville fördenskull ej äfventyra sitt lif; "men sakta både ville och måste han färdas i den knipan, ty det berodde

på ett enda orätt årtag]"om vi skulle få blöta oss eller icke.” Också var hans uppmärksamhet riktigt spänd på den skummande forssens tjutande hvirflar. Han återhöll båten så kraftigt i strömmen att den ej hade mer än en tjugondedel af forssens fart, och detta just då när vi kommo midt i det svåraste loppet.

Jag satt i den förut gående akterstäfven och såg med innerlig förnöjelse huru vattnet skiftade färg omkring stenarne. Det hvita skummet dansade vals uppå djupet med liksom gullgula vattenguirlander, hvilka i spiralform lekte kurragömma bland de grönskande vattenväxterna, som här och der stodo gungande på strömmens botten, i lä utaf stenarne. ”Här,” sade roddarn, ”gick det ej an att låta båten skära falskt uti strömmen. Ett par tum för mycket åt orätt sida skulle genast omstörta oss.” Under det han så talade flöto vi sakta nedåt, men just som den farligaste passagen var gjord gaf han båten fart. Den goda farkosten gjorde nu satts på satts uti böljorna, så att forssen lopp jemnhög med relingen och hoppade in till oss ett par gånger. Emedan jag satt qvar uti stäfven och nedtyngde densamma så fick jag mer än ett duschbad af de fräsande hvirflarne, som flere gånger syntes mig vara för mycket smeksamma.

Då vi kommo till fjerde forssen, som var långsluttande och föga vådlig, beslöt jag att också bli styrman för skeppet, och fick båtkarlens lof dertill, med förbehåll ”att hålla midt i forssen och ej låta stråken förvrida mig.” Strömgången var, såsom mig syntes, ej stark, och det gick skäligen bra tills jag kom ut i det rätta loppet. Men här visade vattnet sin makt, och förde mig genast på sned. Så snart båten kom på tvärs uti forssen gick det hals öfver hufvud utföre, nedåt stenarne; men genom ett par kraftiga årtag svängde jag båten om igen, och slapp att få nytt dop, ehuru jag tvänne gånger kände att kölen slant fram öfver stenpynterna. Det är vid sådana tillfällen som farkosterna kantra, om stenarne äro blott ett par tum för höga.

Då sjette och sista forssen passerades gick jag på stranden och såg på huru min karl manövrerade. Midt i forssen låg en brant klippa, utföre hvilken ingen kunnat bege sig utan att ovillkorligen omstjelpas; men tätt der ofvanföre, just der som störtfallet begyntes, var enda farleden och så bugtig att vändning måste ske just på forsshufvudet. Här gällde att hålla tungan rätt i munnen, ty två alnars rodd för nära intill fallet hade varit en säker död. Likväl fruktade mannen allsicke derföre, utan rodde sin båt lika så säkert här som i den förut beskrifna lika så farliga tredje forssen, och jag såg nu, på

land, huru lätt och säkert den sjövana roddarn efter godtfinnande höll sin båt alldeles stilla i forssen, eller till och med strök den tillbaka. Ifrån detta fall och sedan allt intill Hälla var endast lugnvatten. Den majestätiska elfven gick sakta fram mellan ängar och byar, och var i sanning ett så vackert "*blått band*" som någon riddare burit det. —

VI.

Efter att således ha färdats tre mil i båt kommo vi, fram på aftonen, till roddarens förutnämda by *Hälla,* som låg på elfvens nordliga strand, och hade i allting det trefliga Norrländska utseendet. *) Ett lika förhållande ägde ock rum hvad inre möbleringen vidkom. **)

Den unga hustrun, som före sin man hemkommit från Åsele kyrka, mötte oss på gården med ett "välkommen," som klingade så skönt att jag, i min ungdom, skulle rätt gerna hört en så väl-ljudande

---

*) Se Resan genom Norrland, Del. 1.

**) Ibidem.

tunga kalla mig "sin." Hon var en smärt och välväxt blondine, som med ett vackert utseende förenade någon ting, jag vet icke hvad, i sitt sätt att vara, som behagade mig särdeles. Hon var vänlig ej blott emot mig, såsom främling, utan ock mot sin man och hans gamla föräldrar. Jag begriper ej mina ögon, som vid Åsele kyrka förbiságo denna stjerna bland molnstoderna.

Jag har ofta, med sorg och harm, förmärkt att giftermål förstöra eller åtminstone rent af prosaisera de skönaste, de sublimaste förhållanden i lifvet, t. ex. det mellan föräldrar och barn, detta heliga, och det mellan man och qvinna, detta himmelska, och jag har fördenskull rätt ofta ej kunnat undgå en hop obehagliga reflexioner öfver skillnaden mellan hvad som *är* och *synes vara* godt och härligt i denna verlden. Men jag har ock, desto bättre, ej sällan sett menniskor kunna förädla hvardagslifvet, och af en ringa boning i skogen göra en helgedom. Till dessa lycksalige få räknar jag äfven mitt värdfolk i Hälla, som dyrkade Gud och ärade Konungen utan skrymtan i det ena eller slafvisk fruktan i det andra fallet.

Hvad som här, utom den snygga möbleringen, genast fästade min uppmärksamhet var äfven ett *psalmodikon*, ett instrument som jag visst icke hade

trott

trott mig få se hos ett bondfolk i Lappland. De älskeliga unga tu och deras goda föräldrar voro inga skenheliga *läsare,* men älskade likväl "att sjunga en vacker psalm på sin rätta ton," och *derföre* hade instrumentet blifvit anskaffadt.

Under det jag språkade med de gamla, tillstyrde den unga bondhustrun en välsmaklig aftonmåltid, och jag bekänner uppriktigt att jag, på de få stunderna i Hälla, njöt mera glädje af "lifvets poësi," sådan jag här fann den och skulle önska den för mig sjelf, än jag förut erfarit af ett helt års rimmade orimligheter. Man säge ock hvad man vill om poësien såsom skön konst, såsom en "ultra-idealisering af det idealiska," så vet dock Gud, — och jag med, — att ett så trefligt värdfolk, en så nätt och snygg boning, ett par vördade föräldrar, jemte ett glas och en allrasomsötaste liten sötunge måtte väl ock vara ett slags *verklig poësi.* Åtminstone toge *jag* en sådan liten hjertunge långt hellre än ett stort rimlexikon.

Då jag, andra morgonen, begaf mig åstad för att komma längre nedåt landet serverades kaffe och frukost af "gamla mor," ty den unga var redan ute på arbetet; och då hennes man rodde mig öfver selet midt före Hälla, mötte vi den älskeliga bondhustrun, som, tillika med pigan och drängen, kom

roende hemåt med en hölast, hvilken det omtänksamma folket ej ville qvarlemna på hässjorna, i skogen.

Se'n gällde att gå till fots genom skogarne till *Gulsele*, 1¼ mil, ty Ångermanelfven, nedom Hälla, var så full af omöjliga forssar att hvarken jag eller vägvisarn hade lust att försöka dem. På skogen mellan Hälla och Gulsele var gränsen mellan södra Lappmarken och Norrland, och på den usla gästgifvaregården Gulsele lemnade jag den älskvärda nybyggarn, som alltifrån Åsele varit min välvillige följeslagare. Jag saknade honom desto mera som allting på Gulsele var ruskigt och otrefligt. Dålig mat, ringa snygghet och ingen välvilja fanns der.

Efter flere timmars väntan måste jag, sent på aftonen, bege mig till skogs, åtföljd af två gossar, som sade sig känna vägen. — Jag hade två mil till närmsta by *Mo*, och gick derföre mycket fort; men emedan vägen var elak så blef den ena pojken långt efter, och måste som oftast inväntas. Han var både lat och tredsk, hvarföre jag, som ej älskar att ge eller få stryk, sade mig vilja förhäxa honom, så att han aldrig skulle bli gift, om han ej ville skynda sig och följa oss. Det låg visst mer allvar i rösten än jag önskade, ty gossen blef rädd, men lofvade bättring.

Nu bar det åstad igen öfver stockar och stenar, och pojkarna trillade som klot öfver tufvorna. Månen sken klart på de arma pysslingarnes hvita näfverskor och trasiga kläder, och de stackars barnen pustade och svettades under bördan af mina kläder, några böcker och flera malmstuffer, som voro inpackade i en näfverkont, — ett slags rensel af sammanflätade näfver-remsor. Mig tycktes det var synd om de arma små, som af den tredska gästgifvaren blifvit lockade att åtaga sig en befattning hvilken för dem var alltför svår. Jag satte mig derföre åter och inväntade först den ene, som var yngst, men som var raskare än den äldre. Då den sednare tycktes dröja för länge ropade jag honom flera gånger, men utan att erhålla svar. Nu fruktade jag att den stackarn hade fallit och skadat sig, hvarföre jag hastigt lopp vägen ett stycke tillbaka, och — snafvade öfver min egen näfverkont, som låg midt på den smala gångstigen. Jag ropade å nyo, med all kraft, men fick ej svar, och öfvertygades nu att pojken hade kastat bördan och lupit hem igen. — Hvad var att göra? — Till det otrefliga Gulsele var ½ mil. Dit ville jag allsicke återgå, och som den yngre men raskare gossen trodde sig kunna lotsa mig fram genom skogen till Mo, så tog jag min näfverkont, med malmstufferna, på ryggen, och drog åstad igen.

Det var en vacker månskensnatt, och i den res-

liga furuskogens lummiga kronor susade sakta en dyster nordanvind. Jag gick och gick, och det blef alltmera svalt och hemskt i den vilda skogen, som räckte alltjemt huru långt jag ock gick. Jag stannade då och då, men hörde ej annat än ufvens rop, ett par gånger, i bergen, och dessemellan sorlet från elfvens forssar. Jag tyckte mig snart hafva gått mer än två mil ifrån sista hvilostället, och borde således för länge se'n kunnat vara i Mo; men ingenstädes såg jag en skymt utaf menniskors boning, ty skogen blef vild och mera mörk ju längre jag gick.

Under tiden hade jag mer än en gång frågat min följesven hvartåt det bar, och med hvarje förnyad fråga blef hans röst mera osäker och skälfvande. Till slutet orkade han ej heller bära min päls, och jag måste fördenskull sjelf bli vår gemensamma hjelpare. Jag gick slutligen upp på en stenklyfta för att se mig omkring, men fick ej deraf mera tröst än förut, ty vilda skogen var tjock och mörk, och intet spår kunde varsnas af menskor.

Det var ohyggligt att *så* vara ensam i vildmarken, och dertill obeväpnad. —

Gossen grät och bad Gud hjelpa sig, stackars liten, och jag beslöt att ännu en stund gå så långt jag kunde. Jag ställde fördenskull min kosa efter stjernorna så godt jag förstod.

Först efter midnatten blef jag varse några kojor på en slätt i skogen, och gladdes deröfver. Men o, du hoppets bedrägliga Gudinna! der fanns ej en enda menniska, utan endast hölador och fäbodar. Stället var en af dessa grästrakter i Norrlands skogar, dit folket om sommaren vallar sin boskap, och då äfven sjelfva der vistas. — Nu var dock stället re'n öfvergifvet och boningshusen stodo tomma. Hade jag orkat gå längre så hade jag visst ej qvarstannat här, blott för att undgå de tomma husen, hvars mörka gluggar glodde på mig som otäcka spöken. Nu måste jag likväl fördraga de gastartade blickarne tills jag hann att nedrifva stängseln vid en lada, hvarest jag kröp in och åt — ett hårdkokt ägg med lite salt och bröd. En lika så mager kost fick den arma barnungen, som var alldeles utttröttad. Två ägg, lite salt och en brödbit hade jag öfver till morgondagen. Jag sof dock i höet så godt som en Croesus på eiderdun.

Om morgonen hjelpte ej något hushållsförstånd, ty magen var tom, och den sista kosten, två ägg och en brödbit, blef hela vår frukost. Nu ställde jag kosan till höger om soluppgången, och kom slutligen till ett stort sel af Ångermanelfven, så stort som en liten sjö. Efter något sökande fann jag en båt, men inga åror. Å nyo grep jag mig an att ro med grankäppar och en bräda, som låg uppå stran-

den; men det blåste hårdt och sjögången var svår. Då jag omsider uppnådde det andra landet blef sorgen ej mindre, ty vägen der fanns bar alldeles på tok, och gossen visste ej något råd. Nu började vi att ömsom gå ett stycke, och att dessemellan stilla hungern med blåbär och lingon. Om en stund hördes en koskälla och ett barnskrik.

"Nå, Gud ske lof! nu äro vi då framme!" — Jo pytt ock! — Det var ett par vallhjon som vaktade boskapen."

"Nå, men så måste jag af dem väl få veta den rätta vägen."

Inte det heller; ty när barnen fingo se mig, svartskäggig och mörk som jag var, så sprungo de bort från både djuren och mig. Nu kastade jag näfverkonten, och satte åstad så fort jag kunde, för att få fatt i en vägvisare och en bit bröd. Men ungarne hade ben som gazeller, och jag blef efter. Till min olycka så kastade vallhjonen ej *sina* kontar, och boskapen, som också blef skrämd, den råmade och lopp så långt vägen bar.

Nu såg det då riktigt besatt ut. Gossen han grät igen, och jag sjelf åt skogsbär, drack vatten — och somnade.

Efter en timmas hvila begaf jag mig åter ned till elfven, och beslöt att följa dess lopp, hvartut det ock bar.

Snart fann jag åter en båt med åror uti, och nu rodde jag utföre lugnvatten och forssar, tills jag omsider råkade ett par äldre vallhjon, som visade mig vägen till närmaste by, dit jag ännu hade en half mil. Men *det* var ändå ingen gästgifvaregård, och ingen var hemma, ty korn- och hafrebergningen höll dem alla ute på fälten. Rågen var likväl hemkörd och hängde på hässjorna för att torkas; och medan en gubbe skaffade mig båt, för att dermed komma öfver elfven till det gent öfver liggande och efterlängtade Mo, gnodde jag rågen ur axen och åt med god smak.

Omsider kom jag till, *Mo.* Men, du himmel! det var ett annat Gulsele. Gästgifverskan var en sotig, osnygg och otäck käring. Mat fanns "ej annat än ägg."

"Nå Gud ske lof för det då! — och bröd se'n!"

Hon grep åt skåpet med sina svarta tassar.

"Nej, för tusan, låt bli! — Jag hjelper mig sjelf. — Gör upp eld der i spisen."

Det skedde som "dagen ifrån oss skrider." — Nu skurade jag en kopparpanna, kokte äggröra, tog bröd och salt och åt, kan du tro, käre läsare, om du för öfrigt ej tror ett enda ord af allt hvad jag *sanningsenligt* har sagt eller kommer att säga dig.

På de 2 milen från Gulsele till Mo hade jag förspillt 22 timmar i skogen, och här måste jag nu vänta sju långa evigheter på en ridhäst. Gästgifvaren var en riktig krabat som ej kunde förbättras på något sätt. Han var tredsk och stursk och långsam och oefterrättlig för både hotelser och goda ord. Då hästen omsider kom fram var dagen till ända, och jag måste bli quar, för att icke å nyo få gästa i fäbodarne, på den 3 mil långa skogen, mellan Mo och Näsåker, dit jag ridande begaf mig å följande morgon, den 27:de Augusti.

Huru innerligen hade jag icke saknat mitt förträffliga värdfolk i Hälla, välviljan i Åsele och på de flesta ställen i hela Norrland!! — De två sista gästgifvargårdarne voro, som sådana, ett utskum bland alla i Norrland, som eljest är utmärkt i den delen så som i mycket annat. — Wäl äro Norrlänningarne, i allmänhet, mera trygga och tungrodda än qvicka. De ta sig god tid och fjeska högst sällan; men för så tredska tråkspolar som de uti Gulsele och Mo "bevare oss milde Herre Gud! - Amen."

Då jag kom fram ur skogen på höjderna omkring Näsåker och återsåg Lidens kyrka, som står längst upp i den sköna elfdalen, såg de pittoreska kullarne med sina åkrar, ängar och menniskoboningar deremellan, samt hörde Ångermanelfvens dofva

brusning

brusning djupt under mig och djupt nere i dalen, så glömde jag villigt både äldre och yngre vedervärdigheter, och var åter en längtande älskare, som tänkte allenast på *Rösta,* på *Ed* och *Sollefteå,* samt på den Gudomliga alpdalen, i hvars sköte naturen har bäddat så mången förtjusande syskonsäng för *Dikt* och *Sanning,* för *Fantasien* och *Werkligheten.*

Här framgår elfven dels långsamt flytande mellan grönklädda höjder, dels äfven forssande vildt utföre branta klippor. Elfstränderna äro ofta så brådstupande att vägen liksom hänger öfver det svarta djupet. Med tjugo tums felsteg vore döden gifven i de svala böljorna. Det var ofta lockande, ty dalen och floden voro mer än vanligt Romantiska; och hvarföre ej dö i sin glädjes stunder?! — Jag vet ej *hvarföre* man *skall* invänta åldern och sorgen, om icke för att ordentligt passera graderna och *födas, lefva* och *dö* — som ett lastdjur. — Nå, så må ske då!!

Mitt lastdjur bar mig stundom upp emot himmelens skyar, högt uppe på bergen. Då låg den mörka floden, som en öppen graf, flere hundra fot djupt ner ibland klipporna. Den sorlade sitt *memento mori,* under det att dalar och grottor och lunder och blommor lågo strödda omkring, och ropade *lef, var lycklig* och *njut,* alldeles så som du ser att det

sker på hvarenda griftplats, der *lifvet* och *döden* och *dagen* och *natten* äro ett; — men *hvad för slag*?! —

Än längre nedåt stodo bergen så mörka som grubblande Titaner. De kunde ej uppnå himlen, och tycktes fördenskull vilja se uti strömmen hvad tiden lider; och *hvem* vet väl det?! — Han går så som floden har gått i tusende år med lugnvatten och forssfall. Det går emot *hafvet*. *Der* är forssens graf, men också hans vagga till ett nytt lif. Du ser honom snart å nyo, du vän, som dimma och skyar, och regnmoln och vårbäckar; omsider som fjellflod, och slutligt som elf. Floden har således ock *sin* uppståndelse såsom allt annat, och om du kallar stället ett *här* eller *en annan verld* det är mig likgiltigt, då jag blott vet att den pånyttfödde Gudasonen ej fallit, ej blifvit mindre skön och stor; ty jag vet då på *hvad* och på *hvem* jag tror.

Från *Näsåker* till *Rösta* är 1¼ mil. Vidare till *Ed* är 1¾ d:o. Bergen ligga här ifrån och med 1 till och med 2000 fot högt öfver den i djupet framsorlande elfven. Vägen för den resande stundom upp på de svindlande höjderna, och lockar honom dessemellan ned i de täcka dalarne, tätt bredvid flodstranden. Från *Selbergens* toppar öfversåg jag här åter det mångskiftande landskapet, såg flera

mil långt uppåt elfdalens början och skogarne, och såg de täcka och trefliga boningarne allestädes kringspridda i dessa fruktbara nejder, hvarest föga eller intet spår syntes af fattigdom eller annat elände.

Mellan *Ed* och *Hullsta* vidgar sig dalen allt mer och mer, tills den omkring *Sollefteå* kyrka, tätt bredvid *Hullsta,* formerar en skön rotunda, hvari templet är hvad det symboliskt bör vara för hela menniskolifvet: dess central-idé. Omkring den enkla Gudabyggnaden stodo folkets boningar grupperade här och der uppå slätten. Längre bort gömdes de undan af spridda träd eller tätare lunder, och längst bort syntes de hänga på bergens sluttningar, såsom lampetter kring en amfiteater. Deröfver uppsteg, till sist, de skogbeväxta bergspetsarne, och omgåfvo, såsom en värnande ringmur, den älskeliga dalen.

Midt för kyrkan var en sakta forss, såsom en tröttad verldsvandrares suck invid altar-randen. Å nyo blott en, vid det nedanföre liggande bruket, och se'n gick elfven med lugnare vatten, hela tio mil, genom det Romantiskt sköna landskapet, allt ut till hafvet. *)

---

*) Se mera härom i Resan genom Norrland, I Del.

VII.

Af den förut anförda berättelsen om kolonisationen af *Wolgsjö* kapell, om *Åsele* församlings delning i 4, af hvilka en och hvar nu för tiden har flere innebyggare, mera öppen jord och flera kreatur än alla fyra tillsammans, för femtio år sedan, lär man ungefär kunna inhemta *hvad som är gjordt* i den trakten, och då man någorlunda uppmärksamt betraktar det landets nuvarande tillstånd, så öfvertygas man lika lätt att ganska mycket än ytterligare *kan göras* till dess upphjelpande.

Lycksele och *Åsele* Lappmarker tillsamman innefatta en arealrymd af fullt 340 qvadratmil, och jag misstar mig visst icke då jag påstår: att på hela detta område är ej $\frac{1}{10}$:del fertiliseradt af den mark *som kan odlas.*

Den öfvertygelse jag har yttrat i *Resan genom Norrland* och bestyrkt dels med de derstädes anförde fakta, dels äfven med annor mans ord och iakt-tagelser angående möjligheten och nödvändigheten af odlingar till *både sädesproduktion och höfångst,* så väl i kustlandet som skogstrakterna, (norra Lappland ej undantaget,) densamma öfvertygelsen har äfven gjort sig gällande hos mig hvad södra

Lappland beträffar; ty jag hade sjelf tillfälle att der på de flesta ställen se vackra skördar, och jag hörde trovärdiga personer, i både Åsele och Lycksele, berätta: att dessa två socknar lidet obetydligt af frosten, med undantag af de nybyggen som lågo för nära intill myrorna. Deraf följer visst icke att ju många trakter finnas, i synnerhet närmst till fjellen, der ängsodling och boskaps-skötsel bör vara hufvudsaken. Men den förmodan är oriktig: det "föga är att hoppas af Norrland, och allsintet af Lappland;" ty fastän dess Nordiska klimat visst icke låter det hoppas att någonsin komma i jämförelse med Italien, detta de resandes Eldorado, så kan dock rätt mycket göras och vinnas genom odlingsflit och omtanka.

Det är sannt att på sednare tider har frosten besvärat Lappland mera än förr, hvilket lär komma deraf att Europas klimat och växtlighet har i allmänhet blifvit försämradt, om af den lossnade Polarisens inblandning i hafsvattnet och dess deraf följande afkylning, eller af andra orsaker det vet man ej; men följden af det onda blir endast så mycket större om det ej motverkas; och menniskan förmår dock något, ja stundom mycket, *om hon vill.*

Tillika med odling behöfver Lappland kommunikationer. Dit hör ovedersägligen väganläggningar

ifrån kustlandet till *Öfver-Kalix* och *Gellivare*, samt derifrån till *Storbacken*. Ytterligare från *Ruotivare*, *Qvickjock* och *Jockmock* äfven till *Storbacken*, såsom föreningspunkten för *Gellivare* och *Ruotivare* jernmalm; och (*tackjern*, när masugnar blifvit byggda i Lappland). —

Dernäst borde Luleå elf, medelst slussbyggnader vid *Edeforss* och *Heden*, göras farbar allt intill hafvet. *)

Lycksele har redan en väg ifrån Umeå, pris vare Landshöfdingen *G. H. af Schmidt!* — Nu bör ock snarligen *Åsele* ihogkommas; ty genom lättade kommunikationer uppmuntras idogheten och handeln, och med dem följer större kultur och mera välstånd.

Af Sverges alla innevånare känner jag ingen allmoge den jag så högaktar och älskar som den Norrländska, särdeles Ångermanlänningarne. De förena en sann Gudsfruktan och laglydnad med kärlek till Konung och fosterland, och hos dem kunde jag ej upptäcka småsinnets och råhetens skadelystnad och håg att nedrifva eller åtminstone nedsmutsa den eller det som synes vara högre än de sjelfva. Det var någon ting ädelt och stort i deras karaktär,

---

*) Se härom ytterligare 1 Del. af Resan genom Norrland.

som föraktade både hat och afund. Jag tyckte mig i dem se Nordens gamla odalmän, *som fruktade sin Gud, men icke någon annan.*

Om deras snygghet i lefnads-sätt, deras ovanliga förstånds-odling m. m. har jag förut talat i den ofta citerade *Resan genom Norrland och Lappland*. Det är blott skada och är äfven besynnerligt nog att lika beröm ej kan tilldelas landets honoratiores, i allmänhet sagdt. För att dock ej missförstås vill jag härifrån undantaga Läns-styrelserna, hvilka, hvar och en efter olika behof och förmåga, onekligen gjort allt hvad man *billigtvis* kan fordra i ett land sådant som Norrland och Lappland. Men mången prest och mången af kronobetjeningen, m. fl. andra, både kunde och borde bete sig annorlunda än som sker.

Sammaledes, och i synnerhet, dessa orters handlande, hvilka skäligen allmänt äro bra småstads-artade, så väl i handel och vandel som ock i umgängslifvet. Det är i sanning obegripligt huru småsinnets och etikettens fordringar kunnat uppdrifvas så ända till ytterlighet i Norrland, detta jämlikhetens konservatorium. Jag har hört fruar betyga: det de ej kunna besöka hvarandra, äfven om de äro närmaste grannar, utan att formligen tillkännagifva sin ankomst, och då blir *granda festa,* med kaffe och högtids-grimacer. Det *vill då vara* någon ting för-

nämt; men *är* stelt, dumt och tråkigt. Ho kan förklara denna anomalie!?

Före Herr Liljewalchs tillkomst i Norrländska handeln rådde ett obilligt prejerisystem, som nu är till en stor del upphäfvet. Men harmen deröfver glöder gullgul i de snikna egoisternas ögon. Betrakta dem bara en stund, och du skall få ett infernaliskt intressant studium; och vill du ha riktigt roligt, så gif dig ut för spekulant, i trävaror eller säd, och i de mörka minerna skall du kunna läsa din tittel såsom en *Liljewalchist*, en *Anabaptist*, ja som en riktig *Antichrist*. Se då noga uppå dem, dessa krämare, huru de dra sig tillhopa som igelkottar. De trefliga själarne! — Se deras harm- och hämdfulla blickar, dem de lånat af Hin, och skratta se'n godt, du gode Guds barn, åt en menskllighet, som ej ens är värd en liten "moralprincip ifrån Höjebro."

Jag behöfver väl icke tillägga: det undantag gifvas äfven bland dessa orters handlande; och de böra ej vara få i detta den Nordiska redbarhetens hemland. Men allmogen har dock, nästan i allting, företrädet. — Om någonsin ett folk varit värdt att frälsa sin egendom ifrån skatter *med tjenst* så är det Norrlänningarne, och då man blott tänker på den långsträckta kusten gent emot Ryssland, så nödgas man

inse:

inse: att till dess försvar fordras långt mer än den indelta arméen i landet. — Det är vanligt att kustfolket allestädes är raskare än det inre landets bebyggare. Skulle man derföre ej kunna först bilda en stående landtstorm af alla Sverges kustbebyggare, en trupp i likhet med den som fordom uppställdes till Ungerns landtvärn mot Turkarne? *)

Med införandet af Riksdagar, i stället för herredagarne, har Svenska folket återfått sin urgamla rättighet att deltaga i öfverläggningar och beslut om landets bästa. Nu återstår att beväpna hela den stridbara delen af nationen och lära dem lefva och dö för någon ting högre än blott *sig sjelfva* och *sina* intressen. — Det är *på det sättet* som adeln har blifvit och är något mer, någon ting högre än krämarn och jordslafven, (glebæ adscriptus) emedan dess medlemmar fordom varit besjälade af en högre idé, för hvilken *de* lefvat; och förr än hela Svenska nationen blir således adlad, blir svärdsgod och genomdränkt af en ridderlig anda, förr upphör alldrig castkifvet, och alldrig förr blir Sverge det *Manhem* det fordom har varit. — Man säge mig ej att också detta är omöjligt; ty jag hvarken tror eller vill tro på omöjligheter, och det är säkert: att om Re-

*) De så kallade *Jobobagi castri.*

geringen funne idéen lämplig och ville dess utförande så blef det gjordt.

Den tro och tanke om laglig frihet som genomgår Norrland och der uttalar sig rojalistiskt den lefver också hos hela Svenska folket; ty det känner fullväl att Konungamakten är dess säkraste värn emot Oligarkernas list och våld, och den Rojalism som rätt begriper sitt eget väl lär icke misskänna sina pålitligaste vänner. Svenska Historien är Svenska Bondeståndets Hjeltedigt. Må man ej glömma *den* för nyare Romancer!! —

VIII.

Den 28:de Augusti lemnade jag det natursköna *Sollefteå* för att bege mig till Jemtland. — Vägen gick först $\frac{1}{4}$ mil tillbaka, långs åt Ångermanelfven, men afvek sedan uppåt höjderna. Nu gick färden alltjämt uppföre, och ju högre jag kom upp på skogsbergen ju skönare och vidare blef utsigten nedåt dalen, der kyrkan och menniskornas boningar till slut syntes små såsom korthus, och lundernas kronor stodo qvar uppå elfstranden såsom små spridda *förgät mig ej* vid en ängs-bäck. — Det gick se'n vidare till *Långsele* gästgifvaregård, $1\frac{1}{2}$ mil.

Ytterligare fortsattes resan bredvid den så kallade *Långsele-* eller *Jemtlands-elfven,* förbi *Forss* jernbruk, inåt skogarne, der *Graninge* bruk passerades. En half mil derifrån var *Ledinge* gästgifvaregård, den sista i Norrland. Härifrån och till *Bispgården,* i Jemtland, är inemot 2 mil. Vägen framgår härstädes genom stora skogar och myror. Man ser lätt att det är en större landtrygg som passeras. Här och der låg en gård eller by, stundom också ett torpställe, vid en vik utaf sjöarne, eller i en dal mellan kullar. Löfskogen stod ymnig och vacker vid stränderna. Den var ock här, såsom i Norrland, allestädes inblandad i barrskogen.

Bredvid Ångermanelfven hade jag först sett svedjeland. Här förekommo de oftare, och jag såg på flere ställen att svedjorna varit odlingens början, hvilket ock är naturligt, ty endast de bördigaste skogstrakterna kunna afverkas till svedjeland, som derefter insås med gräsfrö, till en del, medan en annan del förvandlas till åker. Spår efter ett dylikt förfarande såg jag allestädes i Jemtland.

I sydvest från *Bispgården* syntes en hög och bebodd ås, som något liknade höjderna vid Ångermanelfven. I nordost om denna bergås flyter, eller rättare sagdt, forssar *Indalselfven,* hvars stränder alltigenom kringgärdas af höga berg, som likna dem vid Näsåker och Rösta i Ångermanland. Öfverallt

syntes gamla svedjeland, som på förutnämnde sätt blifvit odlade till äng och åker. Jordmånen var en sandblandad mylla med inblandning af lera, på många ställen.

Ifrån Bispgården till *Gislegård* är 2 mil. På den vägen såg jag den brådstupande *Jedunsforssens* bädd, som nu är torr. Sammaledes strömfåran der nedom, hvilken nu står tom och mörk som en graf. De lodräta bergväggarne äro svarta och branta som de vid Harsprånget. *) Flodbädden och forssen blefvo torra derigenom att några bönder, för omkring 40 år sedan, företogo sig att, i vester om forssen, utgräfva och sänka den ofvanföre belägna *Ragundasjön*, hvars strandtrakter voro grunda och mycket lofvande. Bönderna gräfde en mindre öppning i det lösa jordlagret, mellan bergen, och sågo med nöje huru vattnet se'n sjelfmant arbetade, hvarföre de gingo hem om aftonen. — Påföljande morgon var hela Ragundasjön torr, och Indalselfven hade då på den fordna sjöns botten utskurit sin bädd, som nu ligger ett godt stycke lägre än elfvens fordna botten, nedom Jedunsforssen, hvars fall är fallt ut 3 gånger högre än det största vid Trollhättan.

De som bodde nedom sjön blefvo flyttade, med hus och hem, långa stycken neråt, och flera

*) Se 2 Del. af Norrl. Resan.

sades ha omkommit i floden. Det förträffliga laxfisket nedom Jedunsforssen blef också förstördt, ty fiskarne, som förut omöjligen kunde gå uppföre fallet och derföre stannade och fångades lätt der nedom, gingo se'n obehindradt, genom det nya flodloppet, en mil längre upp till en nybildad forss, der de nu stanna och fångas. Emellertid blef hela Ragunnasjön fertil, och bär nu, på flere tusen tunneland, förträffliga skördar af säd och gräs.

Fältet var ock nu besatt med en myckenhet små hölador, hvilka här, såsom i Helsinge- och Norrland, borttaga en större rymd af den goda jorden, utan att vara behöfliga eller göra en mot skadan svarande tjenst. De små kyffena stå nemligen inpå husen, *) och äro ett talande bevis på folkets tanklöshet. Men detta och mycket annat af samma skrot och korn, bevisar också: att Svenska bonden går gamla farfars än gamlare gång tills han stupar omkull öfver sina nya klöfvar; — det stackars kräket! —

Så väl Indalselfven som mindre tillstötande strömmar och bäckar ha skurit sig ned så djupt i den goda och lösa mullen att de ligga från 20 till 40 fot djupt under den fordna sjöbottnen, på hvilken nu vägen går fram, ömsom utpå de släta och jämna fälten, och ömsom på de fordna sjöstränderna,

*) Se vidare Norrl. Resan 1 Del.

der en vacker löfskog stod qvar och förgäfves lyssnade efter Ragunda böljor, hvilkas sång har tystnat för alltid.

Indalselfvens omgifning oliknar ej Ångermanåns; men den förras berg äro mindre storartade och mera kala. De ha ofta ett tycke af fjellbergen, och barrskogen är på dem mest rådande. Dessutom är hela grupperingen ej så pittoresk som i Ångermandalen. Den är vacker vid Indalselfven, men riktigt skön i Ångermandalen, som är Norrlands Schweitzartrakt, och i allting öfverträffar sin mindre Jemtländska like.

Från Gislegård och till *Krångede* var 1½ mil. Elfvens sänkning vid Ragunda hade verkat allt uppföre, så att flodbäddarne liknade djupa kanaler, och sjöbottnarne hade blifvit ängar. Man visade mig flerestädes vid vägen, der stranden förr varit, märken på stenarne efter den fordna vattenhöjden.

Från Krånge till *Stugun* var 1 mil land- och 2 d:o vattenväg öfver *Jessundsjön*, ur hvars sydöstra ända Indalselfven bryter sig fram, mellan skyhöga skogsberg, och störtar se'n utföre klipporna, med forss på forss, så häftigt att hela elfven der ryker som ett dimmigt haf på en höstmorgon. Färden öfver sjön gick lätt, först till *Strömsnäs*, der båt och roddare ombyttes, och se'n vidare upp till ändan af vattendraget, ej långt ifrån Stugun. Vädret var nu medgörligt; men då nordvesten blåser friskt

lär det vara alldeles ogörligt att komma fort, ty sydliga ändan af Jessundsjön, hvilken är kringgärdad af höga klippor, slutar sig spetsigt nedåt elfvens utlopp, hvaraf händer att stormen der sammantränges och desto lättare framvräker de vildaste böljor som vattnet är mycket djupt mellan bergen. Det vore fördenskull rätt väl om en väganläggning kunde ske från Krångede, förbi Jessundsjön och Strömsnäs, till Stugun, ty mången *vill* ej exponera sig, och ofta *kan* man ej här med yttersta kraftansträngning arbeta sig fram.

Om blott dessa 3 mil voro farbara så känner jag ingen angenämare tur för en sommar-resa i Sverge och Norge, än att ifrån Stockholm bege sig till Hernösand, och vidare upp till Hornö vid Ångermanelfven. Derifrån borde resan ske båtledes till Sollefteå bruk, medan ekipagerna gingo landvägen från *Weda* till *Nylands* lastageplats, der man, sex mil inuti landet, får se stora skepp jämte mindre fartyg. — Från Sollefteå skulle resan fortsättas uppåt dalen till *Lidens* kyrka, vid Näsåker, samt tillbaka, den väg jag nyligen omnämnt, till *Östersund*, *Åreskutan* och dess fjelltrakt. Widare: nya vägen, öfver gränsen, till *Trondhem*, och åter till Östersund, Sundsvall och Stockholm.

Blir någonsin den redan år 1826 utsynta och utstakade vägen ifrån *Rörås* koppargrufva, i Norge,

till *Elfdals* porfyrverk, i Dalarne, fullbordad, — och det bör man af flere vigtiga skäl kunna hoppas, — så kunde lustresan fortsättas från Trondhem öfver *Stördalsfjellet*, genom *Gulådalen* till *Röràs*, förbi *Fæmundsjön*, *Vigelfjellet*, *Köhlen* och *Städjan* på *Idre* fjell, till *Elfdals* porfyrverk, till *Mora*, *Rättvik* och *Leksands* kyrkor, till *Ornäs* och *Rankhyttan*, der Sverges störste Konung *Gustaf Wasa* har tröskat. — Wille man då, under vägen, se djupet af *Falu* och *Sala* grufvor, och ville ha ögon och sinnen öppna för de fruktbärande trakter som afvexla med de pittoreska vildmarkerna, så hade man sett både Sverge ooh Norge *i sammandrag*, och ett bland de skönaste som något land i Europa torde kunna framvisa.

Från Stugun, öfver skogen, till Bågsjö gästgifvaregård och det vackra *Sundsjö*, med sin nya kyrka, var en lika beskaffad trakt som den mellan Sollefte och Bispgården. Det var en nära 4 mil lång skogstrakt, med sjöar och myror och gårdar och torpställen, om hvartannat. Det syntes här, såsom allestädes, att Jemtlands kultur är än i sin barndom. Långs åt Indalselfven var jordmånen mycket lerblandad, men tvärt öfver landtryggen, från Stugun till Fanbyn, var det sandmo och sten uti skogarne, jämte myrjord och mull på de bättre ställen der gårdarne

lågo.

lågo. Boningarne och folket vittnade här om mera fattigdom än i trakten af Indalselfven, der likväl ej heller den välmåga kunde skönjas som rådde hos folket alltifrån Åsele och intill Sollefteå.

En qvart mil från *Fanby* gästgifvaregård träffades stora vägen, som går från *Sundsvall* och till *Östersund*. Den löper här fram mellan oupphörligt vexlande skogshöjder och dalar, $2\frac{1}{4}$ mil, till *Gärde*, ett osnyggt och otrefligt näste. — Ett stycke derifrån kom jag upp på en backe, der *Brunflo* kyrka, med sitt gammaldags munktorn, syntes helt nära. — I sydvest derifrån såg jag *Mariby* kyrka på andra stranden af den långa vik, som från *Storjön* går nedåt landet, mellan de båda kyrkorna. Här, på backen vid Brunflo, visade sig en trakt som tydligen ville täfla med Sollefteådalen i pittoresk skönhet och fertilité, och som i storhet snart öfverträffade den. Ett stycke längre fram syntes nemligen den majestätiska *Storsjön*, ur hvilken *Frösön* upplyfte sina fruktbärande kullar till jämnhöjd med de kring sjöstranden lägrade bergen. Genom en fördjupning mellan Frösö kyrka, på sydvestra höjden, och de gent emot liggande skogsbergen på samma ö, syntes *Åreskutan*, på 12 mils afstånd. Snöfläckarne på densamma liknade små grupper af hvitsippor, dem våren glömt qvar uppå fjellet.

Hela utsigten kring Storsjön var oändligt skön. Den var storartad, men mild och full af lif. Den rika skördens svigtande gullpyramider stodo allestädes, vid stränderna, mellan byar och bergshöjder. Åkrar och ängar lågo skiftevis strödda mellan de trefliga boningarne, hvilka här lågo så tätt kringsådda och på samma sätt som förut är sagdt om Sollefteådalen. — Ifrån och med Storsjöns stränder och uppåt höjderna deromkring, voro gräsfält och åkrar och kornhässjor och bondgårdar kringströdda på de brokiga fälten, som något liknade ett med gult och grönt omskiftande Schackbräde. Närmare intill staden funnos en myckenhet kojor, hvilkas tak och väggar tycktes ha lidit mer utaf oåren än sjelfva folket, som var raskt och fryntligt.

Den 31:ste Augusti anlände jag till *Östersund*, och varseblef strax utanföre staden tydliga spår af dess ungdom; ty brända stubbar, efter svedjelanden, stodo allestädes qvar uppå åkrar och gräslinder. — Den första man, som i egenskap af borgare inflyttade i den nya staden, för nära 50 år sedan, den såg jag nu, som mer än 70 års gubbe, välklädd och rask, med egen hand omlaga en söndrig bro på den gräsbeväxta gatan; men detta var en Jemtlänning "af gamla stammen."

Östersund är ännu en ringa småstad, bestående till det mesta af mindre boningar, hvilka till en

stor del blifvit hoplappade af gamla trähus. Torget är fyrkantigt, men icke stenlagdt. Gatorna voro reguljert anlagda, men de fleste saknade ännu stensättning. — Hela folkmängden ej fullt 500 personer.

Östersund är således jämförligt med Trosa, — och det vill icke säga mycket. Man vet att Leufsta jernbruk, i Upland, är 13 gånger högre uppskattadt än Jemtlands enda stad, som är Landshöfdingens residens. — Staden ligger på östliga stranden af Storsjön, gent emot Frösön. Deremellan går ett mindre sund, hvaröfver en vacker bro är uppbyggd. Wid dess vestra ända står en runsten, hvarå man läser: att "Austmodher Gudfasts son låt resa stenen och anrätta bron, samt kristna Jemtland." *) — Då okynnet, tanklösheten eller egennyttan å andra orter alltför ofta synes förstöra forntidens minnesmärken, har man deremot härstädes låtit uppresa och ihopsätta den brutna stenen, som tydligt vittnar om Jemtlands äldre befolkning.

Östersunds obetydlighet, såsom stad, låter sig lätt förklara, dels af dess ungdom, dels ock deraf att Jemtlänningarne af ålder haft sin mesta handel, som består i trävaror, på Sundsvall, i hvars närhet både

*) Runskriften lyder således: Austmodhu(r) Gudhfastar sun lit rai(sa stain) dhino auk irua bru dhisa. uk h(an) li(t) kristno iolalont. Osbiurn girdhi bru; Oriun raista uk tsain (stain?) runor dhisar. —

Ljungan och Jndalselfven utlöpa. — Med trähandeln kan Östersund ej nånsin komma att egentligen befatta sig, emedan alla de större skogarne ligga i öster om staden, närmare åt Norrland; och som folket i Jemtland flottar sitt virke på de nyssnämda strömmarne till kusten så ligger det i sakens natur att Sundsvall *måste* bli Jemtlänningarnes förnämsta handels-stad! Men deraf behöfde ej Östersunds obetydlighet bli en följd, i fall man ej häri, som i mycket annat, vore sjelf skulden till det öfverklagade onda; ty man har gjort och gör Östersund för litet till *Residens-stad*, hvilket den likväl *hufvudsakligast* borde vara. Man har t. ex. förlagt Jemtlands enda lärdoms-skola till Frösön, och der helt nyligen uppbyggt en vacker Bibliotheksbyggnad, som, i fall den blifvit placerad i Östersund, skulle ha varit en prydnad för staden. Sammaledes skolan och skolstaten, om de varit der.

Då man ifrar mot tidens splittringsanda så borde man ej sjelf förfara så idéstridigt och inkonseqvent som här skedt; ty som det låter sig förmoda och hoppas att också Jemtland en gång skall behöfva och erhålla ett högre läroverk, ett Gymnasium, med Biskop (naturligtvis) och Lektorer, så frågas: skall *då* Skolan bli qvar *på Frösön* och Gymnasiet byggas *i Östersund?* — Eller, om hela Skolstaten förlägges till Frösön, *hvarföre* har man då placerat

Läns-styrelsen *i staden*, och ej likså gerna förlagt antingen båda delarna i *Östersund*, eller ock Jemtlands Residens och blifvande Biskops-säte, med stad och allt, på den undersköna höjden, *å Frösön*, hvarest kyrkan och skolan nu äro belägna?!

Då vi ej endast böra utan ock måste antaga Religionen såsom allt vetandes rätta grund och Politikens samt allt vårt görandes bästa stödjepunkt, så är det ock desto mera obetänksamt att så der symboliskt åtskilja den *inre* och *yttre* verldens representanter, (Läro- och Landshöfdinge-Embetet,) som den ytliga fåvitskheten just deraf får och tar sig anledning att *på sitt vis* "resonera," d. v. s. sofistisera öfver "alltings osammanhang." — Om äfven detta just icke kan vara så särdeles farligt, så är det åtminstone ej nyttigt, allraminst för framtiden; ty Provins-styrelsens nödiga centralkraft blir visst icke ökad af splittringen, som, då den, i form eller anda, en gång blifvit qvasi-officielt sanktionerad, ej underlåter att, förr eller senare, visa sin retroaktiva verkan.

Det är trefligt att få betrakta allting såsom ett mer eller mindre fulländadt konstverk, såsom en lefvande organism, i hvilken det finnes ett hjerta, ett centrum för lifvet, en grundidé; och ett land deri allting vore principlöst utströdt här och der, utan både *inre* och *yttre* sammanhang, det vore ett själ-

löst aggregat, som blott af slumpen kunde hoppas ett tillfälligt bestånd och ringa förkofran. — *Detta* är ej *den sanna liberalismens* idé; ty den älskar väl *frihet*, men derjemte äfven system och *ordning* i allt, emedan den vet att oordning och planlöshet medföra olag och laglöshet, samt våld och förtryck, vare sig i rojalismens eller liberalismens namn; lika mycket; ty namnet blir endast ett svepskäl för våldet. — Mig synes det derföre vara bättre att uraktlåta en myckenhet nya skapelser än att bilda missfoster, sådana som flere af våra jordbrukande småstäder, der hvarken handeln eller näringarne komma fort.

De fleste af våra Svenska städer äro både *för små* och *för många* och deras innevånare äro i allmänhet *för okunniga* och *för fattiga* att kunna bedrifva stadsmannarörelsen så som sig bör. *Derföre* bli de föraktade af både noblessen och allmogen, som ha det gemensamt att vilja begabba de parvenyer, (och en parveny är Östersund,) som ej äro både andeligen och lekamligen starka nog att kunna *med sann duglighet* sätta sig i respekt. Då alla samhällsklassers inbördes aktning och sammanhang är ett nödvändigt beting för det hela, såsom stat, så är det ej välbetänkt att, då en residensstad är nödvändig, (såsom Östersund var,) anordna den så att den och dess innevånare *måste* bli nollor utan kraft, och följaktligen utan anseende af hopen,

vare sig den bättre eller sämre. Pöbeln har alltid lust att bele och nedsmutsa allting som *ej kan* hålla sig utom dess skotthåll, och den makt som ej kan vara någorlunda stor bland de små, och ej vill vara enig och konseqvent, den söndras både inom och utom sig, och varder förödd. — *Så* är det på god väg i Jemtland, der stadsbo'n är åkerbrukare och bonden köpman.

Jag vill icke tala om Jemtlänningarnes häst- och kreatorshandel, ty för så vidt den är inhemsk bör den få gå i frid; men det är högst obilligt och äfven orätt att bönder få *skattefritt* idka mångfaldig kramhandel m. m., ty derigenom förnärmas Östersunds borgerskap som likväl *måste* skatta för sin rörelse. — Jag är så långt ifrån att härmed vilja försvara ett skråsystem att jag tvärtom yrkar frihet för hvar och en att vara köpman i år och bonde för nästa år, vara skräddare eller skomakare, alltsom det synes honom bäst, blott *icke laglöst*, utan för motsvarande afgäld till staten för den rörelse han drifver; ty om *så* sker skall missförhållandet upphöra sjelfmant, och bonde och borgare skola hvar i sin stad hufvudsakligast sköta *sitt* yrke. Nu deremot resa Jemtlands bönder till Trondhem och uppköpa kramvaror och spirituosa, hvarmed sedan idkas bod och krogrörelse på landet.

Under min resa genom provinsen kom jag, bland andra, till en sådan bonde, hvilken bebodde ett stort

och vackert tvåvåningshus, med dubbla fönster-rader på långsidan, sex stora rutor i hvarje fönster, (liksom i Norrland,) och dubbeldörrar, om jag rätt minnes, till både förstugan och salen. I detta rum, som var både rymligt och prydligt, gick herr landtpatronen helt gravitetiskt och rökte sin pipa, under hvarjehanda resonnemanger med en annan sambroder i yrket, hvilken nu var på visit "hos kamraten." Här språkades om Sverge och Norge, om *riksdag* och *krigsdagar*, (de flydda, nemligen) om *kurs* och *konkurs*, o. s. v. och det var både sans och förstånd i böndernas tal. Jag kan ock ej säga att hos dem var någon odräglig högfärd, utan ett jämnt och sjelfständigt väsen. Der fjeskades hvarken för mig eller min reskamrat, som här införde mig; men ingen af oss hade skäl att klaga öfver brist på höflighet och välfägnad; ty der gafs kaffe i snygg servis, och bjöds toddy eller punsch, hvilket jag likväl undbad mig. — Husets inre möblering samt folkets hvardagsdrägter och lefnads-sätt vittnade i allting om välmåga och mer än vanligt bondvett, så väl hos den manliga personalen som qvinnorna.

Jag återkommer till mitt förra yttrande: att dessa och flere dylika personer må gerna fritt idka handel eller hvad annan rörelse som helst *enligt vederbörlig tillåtelse och taxering*, men ej annorlunda.

lunda. Jag hörde ock mången i Östersund som klagade öfver ofoget här, liksom jag förut, i Skellefteå, hört samma jeremiader, åtföljde af påståender om det saliggörande prohibitiv-systemet, hvilket *jag* ej kunnat finna behöfligt eller nyttigt.

Man föreger väl att allmogen af dessa bondköpmän lockas till att handla, och se'n pockas till att betala, och Gud vet inte allt hvad ondt som säges följa med den fria handeln och industrien. Men om den icke förvandlas till sjelfsvåld, utan begränsas af förnuftsenliga lagar, så är det lika så orimligt att en fri handel och industri kunde skada ett land och dess folk, kollektift sagdt, som att det svallande hafvet ej skulle nivellera sig sjelf. — Näst vattnet är ock handeln den bästa nivellör som jag känner, ty den handelsrörelse som icke bär sig upphör af sig sjelf; och den narr som köper bjäfs för sitt sista brödstycke må så gerna dö utaf svält som en annan af indigestion. Att värna en hop tanklösa dårar genom förbud, dertill förslå ej all verldens både lefvande och döda prohibitiv-författningar, hvilka samt och synnerligen äro och förblifva särdeles onyttiga i alla de landskaper som gränsa till Norge. — Ändamålsenligare torde *det* vara *att lämpa de Svenska tullförfattningarne efter de Norrska,* som äro bättre och billigare. —

IX.

På höjden af Frösön ligger den förut omnämnda kyrkan och skolhuset, på några hundrade alnars afstånd ifrån hvarandra. Nära vid skolhuset står den äfven tillförne omtalade Bibliotheksbyggnaden, en vacker fyrkant af sten, som innesluter den af Prof. Zetterström till sina landsmän förärade sköna boksamlingen, bestående af circa 8000 volumer. Det är blott skada att denna skatt står inemot onyttig här, då den i Stockholm eller Upsala kunnat gagna mången fattig men vettgirig studerande. Ännu värre är det att boksamlingen, på grund af testators förordnande, *måste* förblifva orubbad *sådan den är*, således *oföränderlig*. De dyrbara medicinska praktverken, och alla andra praktupplagor och sällsamheter, *måste* ock fördenskull evinnerligen *stå qvar uppå Frösön*, utan det gagn som kunnat vinnas om de fått realiseras till stipendier, och dylikt.

Ware detta ej sagdt för att minska den ädle gifvarens förtjenst; utan blott för att antyda huru mycket öfverseende som den svagare menskligheten dock tarfvar, när stora och verkligt ädla karaktärer kunna vara så kortsynte.

Ifrån skolhuset är utsigten öfver Storsjön och hela den kringliggande nejden den skönaste jag har sett. Synkretsen är väl af fjellbergen begränsad åt norden; men grupperingen blir desto vackrare, som dessa jättebilder, öfver hvilka Åreskutan upphöjer sin krona, stå på 5 till 10 mils afstånd, såsom gamla kungar. — Dessa "skyhöga fjell" skulle dock vara ett onyttigt praktgarde för Jemtland, om de ej gåfvo mången fattig och andeligt taklös rimmare ett "efterlängtadt tjäll" för hans knittelvers. —

Här, uppå Frösön, låg den rika naturtaflan mera skiftande och mycket större framför mig, än på backen vid Brunflo. Här syntes, utom en myckenhet kyrkor och byar, på Storsjöns rundt omkring leende stränder, äfven *Sunne* kyrka och församling, som, med sina mångfaldiga skär och öar, låg flytande på Storsjöns vågor.

Det var i söder om Frösön.

Mera vestvart och bortom detta panorama stå de mörka Oviksfjellen, långt bort, för att med sitt allvar ge än mera högtidlighet åt den leende nejden, som förenar mildhet och kultur med allvar och gigantisk storhet. — Längst bort ibland horizontens skyar stodo Norrska gränsfjellen; och alla dessa kungsbilder lära, såsom man sade mig, ej bry sig om tidens gång eller tidsfolkets äflan, ty de ha frid i sitt hjerta, och le derföre åt stormen.

Härifrån uppåt Norge reste jag på färjan öfver sundet mellan Frösön och norra sjöstranden. — Wägen gick sedan alltjämt bredvid Storsjöns stränder uppåt *Lithsjön*, och sedan också på färja öfver hjerpeström, der, vid färjstället, och omkring den nu raserade *Hjerpeskans*, "de goda vännerna från Sverge och Norge råkades, år 1808, och på ett rolighetsförsök lufvades en stund;" såsom färjkarlen sade. — Här lemnade jag Storsjöns fertilare trakter och inträdde i det egentliga berglandet. Jordmånen blef se'n mera sand- och grusblandad, i stället för lermyllan på fälten kring Storsjön. Der omkring fanns ock ett bottenlager af kalksten som mycket befordrar växtligheten; men denna bergart blef här mera sällsynt.

Under resan genom dessa trakter hörde jag omtalas: att den samme Elias Persson, i Hammardals socken, hvilken af Landtbruks-Akademien blifvit belönt för sina förträffliga ängsvattningar, *) skall ha uppfunnit ett sätt att, medelst rökning, förvandla kärrjord till gödsel. Flere socknar i landet skola redan ha begynnt med tillämpningen af den nya methoden, som, i fall dess användbarhet styrkes, kom-

---

*) Det är Elias Perssons method hvilken med utmärkt framgång blifvit följd och ännu användes i Norrland och Lappland. Se *Norrl. Resan* 1 Del.

mer att särdeles gagna Jemtland, hvarest jordbruket ännu har en låg ståndpunkt.

Herr Landshöfdingen A. Adlersparre, (hvilken vid denna tiden vikarierade för H:r v. Törne,) sade mig: att Jemtland består till mer än $\frac{1}{3}$:del af odlingsbara kärr och myror, och han trodde att om Regeringen kunde planmessigt låta använda en lika summa till uppodling af myrorna som den hvilken med ringa fördel blifvit använd till undsättningar, så skulle de sednare till det mesta kunna umbäras. — Hans tankar och beskrifning om Jemtlands fordna, nuvarande och framtida kultur voro i hufvudsaken öfverens-stämmande med hvad jag förut har yttrat i afseende på Lappland, och han påstod äfven att om arbetsförtjenster ej saknades *i hemlandet* så skulle folket ej utvandra. Han berömde Jemtlänningarne såsom en rask och kraftfull menniskostam; och för min del har jag visst icke skäl att bestrida dessa yttranden; men jag fann dock mindre välmåga bland dem än hos Norrlänningarne, och om de berättelser hvilka jag hörde voro sannfärdiga, så har Jemtland mera lidit af froståren än de fleste andra orter.

Osannolikt kan det ock ej vara, då, såsom förut är sagdt, hela landet består till mer än $\frac{1}{3}$:del af endast kärr och myror; ty just denna omständighet har ensam varit tillräcklig att gynna frosten, till

och med vid hafskusten och på sydligare orter. *) och då Jemtland dessutom, öfver hufvud taget, ligger mer än 1000 fot högt öfver hafvet, så kan det ej gerna undgå frostens skadliga verkningar, så länge klimatet ej blifvit mildradt genom större odlingar. Dermed arbetas visserligen, men i för liten scala, hvilket märkes deraf: att alla krononybyggena, 132 till antalet, ej så mer än 120 tunnor säd och 80 tunnor potater om året.

Hvad som förut är sagdt om norra Lapplands fattiga nybörjare torde väl ock till en stor del bli gällande äfven i Jemtland, der jag också hört mången yrka ett strängare förfarande mot nybyggarne, dock endast för att derigenom påskynda odlingarne; men jag vet huru mycket ondt som genom obillig stränghet har åstadkommits i Lappland, och vågar tro: att man hellre bör fria än fälla den nybyggare som brister i odlings- och byggnads-skyldighet *derföre* att han måste skaffa bröd åt sig och de sina. Det kostar ej Staten rätt mycket att öfva nödens rättvisa, ja till och med nåd emot dessa nödens barn; men det vore både synd och skam att krossa de värnlösa, som möjligtvis i en framtid kunna gälda en del af sin skuld.

En qvart mil ifrån hjerpeström passerades kopparhyttan *Slakån*, som ligger ett par slungkast från

*) Se Norrl. Resan. 1 Del.

vägen. Den var nybyggd efter en föregången brand och hvad som här syntes mig anmärkningsvärdt var konstruktionen af blåsmaschinen. Den var byggd i ett stort rum, hvilket delades midt i tu af en mellanvägg, som dock ej gick ända upp till taket. I det ena af de två således bildade smårummen var drifhjulet, och i det andra stodo väderkistorna, som voro två till antalet och fyrkantiga, af circa 2 alnars vidd och 3 d:o höjd. På den förutnämda mellanväggen hvilade 2:ne vågbalkar, i hvilkas ändar voro fästade 2:ne pistonstänger, en i hvardera. Sammaledes 2:ne vefstakar. I hvardera vågbalken var således fästad en pistonstång, som gick ner i väderkistorna genom deras öfra botten, och en vefstake, som var fästad på hvardera vefven, hvilken satt en i hvarje ända af drifhjulets gångås. — Hela blåsmaschinen var således konstruerad på samma sätt som en ångmaschin, med den skillnad likväl att då luften i ångmaschinen drifver hjulverket, så drefs här luften (blästern) af vattenhjulet, på det sätt: att vefvarne, medelst vefstakarne, höjde och sänkte vågbalkarne, hvilka då drogo pistonstängerna upp och ned. Som nu pistonstängernas nedersta ända var fästad i den rörliga mellanbottnen, inuti väderkistorna, så drefs denna mellanbotten, (luftsugaren,) upp och ned tillika med pistonstängerna, hvilka lupo genom luft-täta hål på väderkistornas tak eller öfra botten.

Då nu vattenhjulet satte de båda således kombinerade maschinerna i gång så gick den ena pistonstången upp då den andra gick ner, och som hvardera var fästad i hvar sin luftsugare, inuti hvardera väderkistan, (som hade ventiler i både öfver- och underbottnen,) så gåfvo båda maschinerna en lika stark och jämn bläster åt rören och ässjorna, så väl i uppsom nedgåendet.

En stor fördel vanns genom detta konstruktions-sätt medelst den ringa och jämna friktion som åstadkommes af pistonstängernas perpendikuljera gång, då deremot nötning och otäthet måste åtfölja de efter samma idé konstruerade blåsmaschiner, hvarest pistonstången löper horizontelt, såsom i Falun och vid de Engelska cylindermaschinerna.

Den malm som nu blåstes vid *Slakån* var ganska fattig, såsom all malmen från Åreskutans grufvor lär vara. Den lär icke ge stort mer än 2 procent; men kopparns godhet är utmärkt. Hela kopparverket drifves nu väl och planmessigt, och ger derföre årligen omkring 250 Sk:pd garkoppar, då det förr ej lemnade hälften så mycket. Denna förändring har i orten haft en god financiell verkan på folket, och det vore väl om Regeringens många omsorger för Jemtlands bergsbruk omsider kröntes med framgång; ty der, såsom i hela det nordliga Sverge, är

det

det högst nödvändigt att genom biförtjenster understödja det vacklande jordbruket, tills man tydligen ser att det kan hjelpa sig sjelf; och dermed torde väl dröja länge nog.

Här i trakten framflöt den, efter församlingen, så kallade *Undersåker*selfven, hvilken uprinner vid sjelfva gränsen, och, tillika med flere vattendrag, faller i Storsjön, hvars enda utlopp är Indalselfven. Den förstnämda elfvens karaktär och omgifning är föga olik den sednares dalar, höjder och störtfall. Hela Jemtland är likt en stor skärgård, med omvexlande sjöar, floder och fjellberg, emellan och omkring hvilka ligga kärr, myror, ängar, åkerbitar och byar, samt här och der en backstuga, eller ett nybygge.

Kring *Grimsta* begynner först den egentliga fjellbildningen, som härstädes alltigenom har rundare konturer och en långt mildare karaktär än i Qvickjock. Der likna fjellen ett fradgande stormhaf, då de här i allting ha utseende af dyningar efter stormen. De, liksom skogsbergen, äro mera sammanhängande här, och dalarne mellan dem äro mindre brådjupa. Riktiga fjellbranter äro sällsynta här, då de i Qvickjocksbergen knappt nog kunna undvikas. Dessutom äro de ej mer än till hälften fjellberg; ty skogen omger dem, på alla sidor, till minst $\frac{3}{4}$:delar

af deras höjd. Den kala toppen, med en eller annan snöfläck, ser ut som en välbeställd prestkalott, på hvilken några puderfläckar i hastighet tillkommit, och hela fjellberget kan gerna få gälla för en välgödd prost, som fått en liten hängmage.

Skulle du, käre läsare! tycka mer om att, i vår politiserande tid, jämföra dessa patriotismens flinthårda representanter med våra Svenska oppositionsmän, så tänk dig ett stortjog af riktiga dundergubbar till fjell såsom Riksdagsmän, med Åreskutan som Chef uti midten, hvilka alla med fosterländsk ifver bramarbasera och dunderknalla mot Undersåkers-elfven och Hjerpeström, för det att de alltför slösaktigt bortfnaska det kära snövattnet, som hopas i Storsjön för att sedan med dimmor och duggregn få hugna de kringliggande och nådetörstiga fälten. — Will du än vidare fortsätta den haltande liknelsen, så hjelp dig då sjelf, käre vän, och gå på i din ifver som bäst du gitter. Jag, som hvarken hör till oppositionen eller de ministeriella, gör mig ej samvete öfver att ha hjelpt dig på vägen, — och jag begär platt ingen belöning, eller ens misskundsamhet, hvarken af dig eller någotdera partiet, såsom *parti* betraktadt. Jag tar mig dock sjelf den fri- och rättigheten att understundom skratta lite smått och godt åt både egna och andras dårskaper; och *det* gör mig långt mera godt än en utnött stjerna, eller ett lumpet be-

röm af den ömsom trasiga och gentila pöbeln, hvilken i dag lika sanslöst upphöjer sin hjelte till skyarna, som den i morgon nedsölar honom i smutspölen. — Lycka till, den som vill! — Bäst är väl det att trampa sina egna sulor, så vidt ske kan.

X.

Wid första morgonblicken, d. 3 Sept., såg jag *Åreskutan*, lik en vördnadsbjudande matrona, så småningom afkläda sig den hvita negligé utaf morgondimmor, hvari hon paraderat under natten. Det gazartade skydoket seglade småningom undan med vinden, och nu såg jag toppen af detta Jemtlands högsta fjellberg lik en svartgrå morgonhufva, på hvilken några snöfläckar sutto qvar, såsom dunklasar från sista vintersömnen.

Åreskutan har ett särdeles vackert läge, som blir allt skönare ju närmare man kommer. Wid dess fot, nära stranden af *Åresjön*, lågo de välbyggda och täcka byarne *Viken* och *Lund*, och på både närmare och längre afstånd var denna krona bland Jemtlands berg omgifven af grönklädda höjder, hvars högsta toppar dock voro nakna såsom fjell-

bergen. — Åreskutans hela omgifning är en mild och majestätiskt leende fjelltrakt, som, enligt hvad förut blifvit sagdt, alldeles saknar den vilda karaktären hos Sulitelmas satelliter. — Jag stannade i *Lund,* och efterfrågade vägen uppåt berget; men man sade mig att den var mycket svår, och att ingen främling hade bestigit fjellet utan vägvisare.

En sådan efterskickades derföre.

Han kom, och berättade: "att vandringen upp till toppen af Åreskutan, och åter, ej kunde ske på mindre än sju timmar, och att han ej ville följa mig som vägvisare, för mindre än 2 R:dr." Det tycktes mig vara skarpt nog tilltaget, då den som lotsade mig från Qvickjock till Sulitelma ej begärde mer än 1 R:dr om dagen. Jag tillät mig fördenskull att pruta på det äskade arfvodet; men min karl förklarade kort och godt: "att om jag ej ville ge hvad han begärde så kunde jag försöka att gå på egen hand." Dervid log han så hånfullt att det gjorde mig ondt ner i foten. Han gick derpå hvisslande bort neråt sjön. — Jag såg mig omkring och frågade värdinnan: hvarest vägen gick uppåt berget? och hon svarade: "att den kortaste vägen gick rakt uppåt och låg strax utanföre; men att der ock fanns en annan, som var mindre besvärlig, fast längre." — Dess början vidtog ¼ mil längre fram.

Medan vi talade kom Ciceronen tillbaka med hånlöjet på läpparne och en bondhögfärdig mine i det otäcka ansigtet. Han frågade: "om jag nånsin hade sett så höga berg som i Jemtland? — t. ex. den der lilla gossen?!" — sade han, flinande, och pekade uppåt Åreskutan. Jag svarade honom ej; men befallde min skjutsdräng att bära min päls och följa mig, hvarföre honom låfvades 1 R:dr.

Han lydde genast, och vi begåfvo oss åstad.

Då fick Ciceronens ansigte en schattering af ånger, och han "rådde mig vänligt att icke försöka den vådliga vandringen på egen hand."

Jag teg och gick.

Wägen bar uppåt genom goda betesmarker, som, ehuru branta, likväl begärligt anlitades af kreaturen. Der funnos ock slåttervallar bland de tätt grupperade skogslunderna, som bestodo af gran och en, samt något al och björk. Här och der framsorlade en bäck, som kom ifrån höjden af fjellet. Jag ömsom följde och öfvergaf den ena gångstigen efter den andra, alltsom de tycktes mig gå rätt eller rasande, och efter många krokvägar och mycket sträfvande kom jag omsider upp, ur skogs-regionen, på ett jämnare fält. Der stod blott en och annan sjuklig och halfvissnad gran, som var klädd i en svart laf, hvilken likt sorgflor hängde på grenarne. — Litet längre upp fanns ingen gran mera, och de korta,

knotiga björkarne stodo ensamma, med kal men hvit stam, och en risig krona. Alltsammans var öfverdraget med den förutnämda svartlafven, och jag nekar ej att, ehuru synvidden var stor och förtjusande, förekommo de hvita men svartklädda björkarne mig såsom lefvande lik uti dödens dal.

Ej långt härifrån återsåg jag mina gamla bekanta från Lappland: fjellbjörken och de små jord-krypande videbuskarne, jämte något lika så ödmjukt enris. — Sammaledes den lilla hjortronbusken, som här trifdes ymnigt, å mossvallarne, och bar en myckenhet fullmogna bär. Derjämte växte här lingon, dock sparsamt, men blåbär i öfverflöd.

Här mötte mig slutligt en klippvägg så brant och otillgänglig att jag ömsom svettades ooh harmades öfver Ciceronens sannolika segerfröjd. Dels hängde klyftorna öfver hvarandra, dels voro de hopväkta i så stora och otillgängliga massor att det var rent af omöjligt, för mig åtminstone, att här komma upp på den ofvanföre liggande högsta platåen. — Jag stannade fördenskull här, ibland klippstycken och blåbär, och funderade allvarsamt på hvad jag skulle göra. Jag såg mig omkring. Hela fjelltrakten, åt sydvest, låg framföre och under mig som en kolorerad plankarta. Kala grå fjelltoppar med några snöränder, gröna skogar, sjöar och forssar lågo vidt omkring, på flera mils afstånd.

Åt öster syntes Lithsjön och Oviksfjellen. Tänk om jag vore på toppen och kunde se Storsjön och Frösön! — Det vore ändock något.

Jag lyssnade; men hörde blott sorlet af en bäck, som, i nordvest, föll ned ifrån höjden. Jag såg honom slingra sig fram dernere på slätten, bland de florklädda björkarne, och jag beslöt nu att stiga ned igen och antaga bäckens ledning uppåt höjden. — Det skedde så, och jag vandrade sedan, i sällskap med min kristallklara ledsagare, i nordvestlig rigtning, till det ställe der han bröt sig fram mellan klyftorna. Men föga bättre var passagen här än på förra stället. Här fanns väl i berget en däld, der stenmassorna lågo hopvräkta i vild oordning, och hvarest den lilla bäcken dels hoppade öfver stenpynterna, och dels kröp fram inunder dem. Men huru skulle jag, en tung infanterist, kunna följa den lätta voltigörens exempel?! — Fördenskull sammanförde jag flera mindre stenar, och byggde mig således trappor uppåt höjden, och på det sättet lyckades jag att öfvervinna den sista egentliga svårigheten; ty ehuru jag äfven sedermera råkade ut för både höjder och dälder i berget, voro de likväl temligen medgörliga.

Här uppe, å sista fjerdedelen af berget, fanns ingen vegetation. Fjellet var kalt på de flesta ställen, och annorstädes, särdeles i dälderna, var det öfverströdt med grus och stenar, hvilka, i fördjupnin-

garne, lågo slungade om hvarandra, liksom de hade blifvit ditspolade af någon häftig störtflod. Här och der på bergkullarne lågo äfven stora stenblock alldeles ensamma, utom det grus hvaraf hela fjellet öfverflödade. Sammaledes fanns ock härstädes ömsom snödrifvor och vattensamlingar, och något is i dälderna. — Här uppe var synvidden dubbelt större än någonsin förut. Jag såg nu flera mil långt uppåt Norrska gränsen, såg åter en mängd af sjöar, skogar och snöfjell, jämte flera strömfall, af hvilka *Tännsjöforssen*, i nordvest, syntes fladdra som ett hvitt draperi mellan klipporna.

Men det sublimaste af allt hvad jag sett på min resa var ett enstaka åskmoln som här seglade förbi. Det gick omkring 2000 fot långt ifrån mig och circa 300 fot lägre än der jag nu stod. Jag gaf icke akt derpå förr än jag hörde ett dån inunder mig, liksom det af bergskott på djupet i grufvorna, och jag trodde äfven, i början, att dånet kom ifrån sprängskott i de nära mig varande *Carl Gustafs* koppargrufvor. Men då det förnyades och dessutom hördes i nordvest ifrån mig, (då grufvorna deremot lågo mera östligt,) så vände jag mig deråt, och såg i detsamma blixtarne, som i ziczac genomflögo molnet. Åsk-knallarne följde ånyo samt strax derpå med en dallring i luften och ett sorl som af grofva kanonskott, hörda

på

på längre afstånd. Molnet sänkte sig ännu mera. Återigen syntes det Gudomliga blixtskenet, som under mig upplyste den mörka skymassan, hvilken strax derpå delvis nedföll som regn i den nordvart om Åreskutan liggande sjön. Jag såg huru den förut jämna vattenytan krusades af det fallande regnet och det molnet åtföljande luftdraget, såg vattenradierna gå ifrån skyn och till jorden, så som solstrålarne synas radiera vid dimmigt väder. — Det var ett minnesvärdt ögonblick att så vara höjd öfver skyarne, och kunna så tydligt få se blott en skymt af den store Andens ljus uti mörkret. — O, den som vore deruppe bland stjernorna!!

Från min nuvarande ståndpunkt sågs högsta toppen af Åreskutan, å hvars pynt der stod ett ansenligt stenrös, i hvilket de främlingar som besökt detta fjellberg lära, enligt min följeslagares berättelse, ha nedsatt hvar sin tombutelj. För min del hade jag ingen fylld tröstare med mig, och skulle visst icke ha offrat en tombutelj åt bergvättarne, helst jag förmodar att de, såsom jag sjelf, tycka om ett fyldt glas och en hjertlig flicka. — Och hvem tusan lär tycka om tomma troll.

Snart stod jag på spetsen af Åreskutan, således nära 5000 fot högt öfver hafvet, och såg ej allenast hela den trakt, på 4 till 5 mils omkrets, hvilken jag

förut har beskrifvit, der nu solen belyste snötinnar, sjöar och forssar, hvilka skimrade bland skogar och fjell, såsom hvita sidenband eller klara källor; — ty mycket större syntes ej strömmar och sjöar att vara; — utan jag såg nu äfven den 10 mil östvart liggande Storsjön med den vackra Frösön deri, såsom en påfogels bild uppå silfverskir. Jag hade fri utsigt åt alla håll, och såg här fjellhafvet lika så vidt omkring mig som tillförne på *Skaidas* och *Sulitelma*; men formerna voro här mycket mindre, icke så gigantiska, brådstupande och vilda som der. Det var här som hade jag suttit i märssen på en Östersjöfarare och sett en och annan af de kullriga böljorna vara garnerad med en bränning, såsom ett sparsamt hvitt draperi, då Sulitelma och dess omgifning liknade ett skepp uti Nordsjöns hvitskummande skyvågor.

Ehuru klättringen uppåt Åreskutan var förknippad med flera svårigheter så var det dock särdeles tillfridsställande att på egen hand ha öfvervunnit dem alla, den ena efter den andra, och att *således* allt mer och mer ha uppkommit på höjden, från hvilken utsigten vidgade sig och ljusnade med hvarje steg. — Det må synas "fatalt" att vara en uppkomling, (parveny,) och det må *vara* beqvämt att ha blifvit född *uppå* eller *till* lifvets höjder, och att, i följd deraf, genast få andas den högre atmosfe-

rens renare flägtar, så är det dock sannt att vandringen nedifrån uppåt har äfven *sina* behag. Det är ock fullkomligen säkert att en sådan gradpassering lär oss bättre och *mera praktiskt* att känna verlden och menniskolifvet, än då man blott högvälboret öfverser "den låga hopen," och derefter tyder sina nya visjoner enligt salig mormors gamla drömbok.

Att höjden i allmänhet har sina stora behag och företräden, det vet Gud; — och jag anar det; — men de största den äger: det rena sol-ljuset, den vidsträckta blicken öfver Guds sköna verld, och den friska vinden, som i de rätta stjernornas grannskap mycket lättare än i dalen kan bortblåsa dimmor och fördomar, *dessa* fördelar af en hög ståndpunkt ha blifvit missbrukade — till och med af den store *Napoleon;* och *Han* var dock mer än en menniska. — Hvad har man väl då att hoppas af de många dårar som blifvit födda till högre tankar än både Hans börd och deras egen *), och som likväl bevisa *med sina gerningar* att de tillhöra den lägre hopen, som också visst icke är mycket sublim?! —

Mig synes att den nuvarande menskligheten är för liten att vara "Guds beläte på jorden," och,

---

*) *Det* måtte väl vara en billig fordran, af hvar och en, att han åtminstone *tänker* två tum högt öfver sin hjessa.

med förbiseende af Uppenbarelse-Boken, *) torde väl ändock Geologiskt få antagas: att, såsom *det nuvarande jordlifvet* är en högre potens utaf det som gått under vid sista omstörtningen, (Neptunismen,) så skall det ock snart **) bli förädladt (af Volkanismen) till än skönare former, och, framför allt, till högre och mäktigare *intelligenser*.

Åreskutans högsta partier, äfvensom höjden af *Wallefjellet*, vid Qvickjock, och trakten kring *Falun*, m. fl. ställen, tyckas vittna derom att jordens

---

*) Likväl utan att derföre betrakta dess ord såsom "drömmar och tomma visjoner;" ty ehuru vårt tillförlitliga vetande ej *nu* är stort annat än erfarenhetsrön, en rent *a posteriorisk* kunskap, så antyder likväl nog mycket våra äldsta förfäders *prioritet*, för att kunna tilltro dem ha ägt högre inspirationer och uppenbarelser. *De* voro jordens ungdom, och ägde lifvets sanna morgondrömmar. *Wi* deremot äro dess gubbar, som äga blott ringa hopp, utom det af dödens föryngring, för oss sjelfva, och Volkanismens nyskapande brand för hela vår verldsdel. — Den ungdomsfriskhet som forntiden ägde i allting tycks ha blifvit förvandlad till ett knarrigt gubb-kif, och *om så är* tycks det bevisa vår telluriska *ålderdom*, vår snara volkaniska *död* — och *uppståndelse* till ett nytt lif.

**) I Kosmogoniskt hänseende äro "tusen år såsom en dag, och en dag såsom tusen år." — Det är nyttigt att i verldsberäkningar glömma sitt eget lilla *jag* och dess atomistiska förhållanden till *universum*.

yta ej blott varit *öfversvämmad,* utan ock *upplöst,* och till någon del flytande. På alla de ställen jag anmärkt detta synes svallet ha gått från nordvest till sydost, och att denna "syndaflod" har utskurit och format så väl Jemtlands som Lapplands dalar, blir troligt deraf: att de fleste af dem, liksom fjellfloderna, ha den nyssnämda rigtningen.

Då jag en stund hade sett mig omkring och funderat öfver både höjder och lågheter, utan att kunna begripa och nöjaktigt för mig reda antingen de enas eller de andras tillkomst, så blickade jag åter upp till den sjunkande solen, och drömde: att Han, den store Ordnaren, som befallt den ena att lysa i höjden, lär väl ock ha befallt de andra att dväljas i djupet, intill dess att Han finner för godt att placera dem annorledes. — En fördel af detta slags thronhöjd hade jag nu derigenom att jag tydligt öfversåg hela berget, "från topp till tå," och således utan svårighet upptäckte den stig uppå hvilken jag lätt och obehindradt se'n vandrade åter till *Lund.* — Ciceronen förundrade sig deröfver att jag, *på sex timmar,* kunnat fullborda "den besvärliga marschen," men han teg nu beskedligt och gick sin väg. — Deremot såg jag helt tydligt att min värdinna var skäligen vresig deröfver att jag hade igenlåst dörren och tagit nyckeln till det rum hvari mina saker voro ställda. Hon

försäkrade: "att jag tryggt kunde förlita mig på Jemtlänningarnes ärlighet, ehvad jag bevakade mina tillhörigheter eller ej;" och då jag deremot påstod: "att försigtighet alldrig skadar," blef den stollta bondqvinnan blodröd i ansigtet, och sade: "att man lätt kunde höra det jag icke rätt kände Jemtland." — Dermed gick hon ned från den höga trappan, vid hufvudbyggningen, och in i köks-stugan, som tillika tjenstgjorde som hvardagsbyggning *), och förgäfves bad jag den förargade husmodren att ge mig lite mat för betalning. Hon sade, som sannt var: "att Lund ej numera var gästgifvaregård, och att hon således ej vore skyldig betjena mig; utan finge jag resa till *Forss* och få mat."

Då jag slutligen ville betala henne för de sex timmarnes omak med mina saker förklarade hon sig ej heller deri ha varit mig till tjenst *"för pengar;* utan af välvilja mot en resande fremling." — I hennes väsen låg allsingenting sturskt eller högfärdigt; men lätt nog kunde märkas att hon var mycket sårad af min så kallade försigtighet; och som explikationer merändels förvärra det onda, och den *"qui s'excuse s'accuse,"* så låt jag skjutspojken utbära mitt pick och pack, gaf tjenstpigan en skillings-sedel och fortsatte resan till *Forssa.*

*) Ett förhållande som äger rum på flera ställen i både Norrland och Jemtland.

XI.

Den vanliga oseden att glömma den lille för magnaternas skull har gjort att jag, för Åreskutan, ej omtalat de täcka *Ristansforssarne*, mellan *Stamgärde* och *Mycklegård*. De äro likväl mindre betydliga, i jämförelse med den förut i korthet omnämda *Tännsjöforssen*. — Då jag om morgonen, den 4 Sept., hade rest ett stycke från *Forssa* kom jag till *Tännsjön*, som ligger till höger om vägen. Jag legde en båt och låt ro mig, $\frac{1}{4}$ mil, öfver sjön ned till forssfallet, hvars brusning re'n hördes på sjön. — Då jag nalkades forsshufvudet syntes dimmorna öfver fallet såsom lätta morgonskyar. Jag steg i land och gick fram till stupfallet, från hvars strandklippor jag såg hela forssen och den vid pass 100 fot strax der nedom liggande sjön, med sina gröna och leende stränder. Långt der bortom syntes toppen af Åreskutan kringtornad af de tillgränsande fjellbergen.

Tännsjöforssen begynns med ett mindre fall af några fots höjd och lutning; men straxt derpå störtar sig hela vattenmassan, på 90 fots höjd, rakt ner utföre och mellan de mörka och lodräta bergväggarne.

Wid båda sidorna, midt på fallet, framskjuta ett par hällepallar i forssen, och då vattnet faller på dessa klippor förvandlas det till hvita regnmoln, som derefter sjunka saktare ned i djupet, medan den mellersta och tätare vattenpelaren störtar obehindradt utföre berget, och derunder till större delen insvepes i de två brutna sidofallens snöhvita gardiner. — Nedifrån sedd är Tännsjöforssen väl ett af de skönaste och mest etheriska draperier som Guds pensel någonsin målat på dunkel grund.

Wid pass 1½ mil i norr om Åreskutan begynner sjelfva landet att mer och mer likna det nordliga Lappland. Många och stora myror omvexla med svartlafviga skogsdungar och sidländta granhult, der gräset står alnshögt och frodas bland en myckenhet andra vegetabilier. Sammaledes står det ock ymnigt på ängar och sluttningar bland den nödväxta björkskogen. Wägen slingrar sig fram mellan kullar och berg samt öfver kärr och myror, och det måste erkännas att den är väl både lokaliserad och anlagd. — Bredvid densamma stå här och der några stugor och nybyggen, hvilka här, på de flesta ställen, voro lika så vackra som månget herregårdstorp uti södra Sverge. — Sammaledes voro äfven de 2 sista gästgifvaregårdarne långt bättre än jag hade förmodat. — På den ene utaf dem, *Stalltjerns-stugan*, 3 mil

ifrån

ifrån gränsen, blef jag så hastigt och väl betjent som jag billigtvis kunde önska, och fick äfven der en dräglig middag.

Nu gick det allt mer och mer inåt fjelltrakten; men ännu såg jag, på flere ställen, små åkertäppor å hvilka det växte lite vårsäd, *) som än blott var halfmogen, ett förhållande som ock ägde rum allt intill sista gästgifvaregården *Skalstugan,* belägen $\frac{3}{4}$ mil ifrån gränsen, och omgifven af fjellen på alla kanter.— Jag frågade min bonde: "*hvarföre* de här någonsin befatta sig med sädesodling, hvilken, så midt ibland fjellen, ej rimligtvis kan bära sig?" och fick till svar: "att om säden ock alldrig blir fullmogen, som likväl händer, så blir den dock oftast halfmogen, och kan äfven då begagnas till bröd." Dessutom mente han: "att i värsta fallet blir halmen duglig till foder åt kreaturen, och lönar således dock något af arbetsmödan, ty ängsvallarne måste ock gödas, om de här skola bära gräs, och då påkostas åkern ej mera än arbetet, och det ringa utsädet af några kappar." —

"Kallas då utsädeskostnaden *ringa*" — invände jag — "i en ort der korntunnan gäller 20 R:dr?"

"Ringa eller ej" — svarade mannen, — "så måste vi här dock något försöka; ty den som ingen ting vågar han ingen ting vinner. Att svälta är svårt,

*) I Jemtland, såsom i Norrland, brukas för mycket vårsäd och förlitet råg. Se härom anm. i *Norrl. Resan.*

och att tigga är ej bättre, helst man här uppe måste gå hela milen omkring för att få lite agnebröd."

"Gud hjelpe Er, arma stackare!" — sade jag, och gick in i gästgifvarestugan, som var försedd med en så kallad paulunsäng och omhängen. Der funnos ock bord och stolar, samt till och med spegel. Då jag syntes något förundrad öfver att härstädes finna ett slags välmåga, der jag ej väntade annat än idel fattigdom, sade bonden: "Ja, visst är Jemtland både fattigt och frostländt; men icke äro alla Jemtlänningar *så* halta som de linka till; och visste Kungen så mycket som jag om en hel hop saker, så lärde han junkrarne arbeta, i stället för att tigga om säd och pengar af honom, för att se'n sälja bort säden och handla med pengarne. *) — Men se, om allting ginge rätt till här i verlden så funnes ingenting krokigt, och Gud bevars ifrån det, kära herre," — tillade han skalkaktigt, — "ty då finge man alldrig dansa polska."

Det var en rask och förståndig, ung bonde, en äkta Jemtlänning. Han hade rott mig till Tännsjöforssen och skjutsat 2 mil; han ville ock ha "hjelpt mig från Skalstugan, om det ej varit för sent och för långt att fara till *Suul,* öfver gränsen, hela 3 mil på ny räkning. Men han ville dock hjelpa till

*) Mången lär verkligen ha tagit undsättnings-säd *i spekulation på framtida afskrifning.*

att här skaffa mig häst, ju förr desto hellre, och *med lagom prejeri,"* — hviskade han; — "ty alldeles utan det slipper ingen från Skalstugan." — Det var ock ganska sannt, ty emedan der ej finnes mer än en enda häst, för hvarje dag, till att både fortskaffa de resande och Norska posten, (som forslas med gästgifvarskjuts,) så händer det oftast — (och hände mig) — att hästen är redan utgången, och då måste man vänta till nästa dag, eller ock knyta upp pungremmen. — Också måste jag här betala dubbel skjutslega. — Då allting var i ordning till afresan frågade jag den flinka Jemtlänningen: "om han ej ville ge detta frostland på båten och följa med mig?"

"Nej tack, min goda herre!" — blef svaret. — "Jag har nog förr en gång varit med *sörkörarne* åt Stockholm, och såg då för väl huru herrebönderna må att jag skulle vilja byta med dem."

Jag reste således ensam från Skalstugan och ilade fram öfver mossar och myror, mellan sandbankar och mindre sjöar, som lågo spridda bland fjellen, af hvilka ett, vid namn *Köhlhögen,* hade mera karaktär af ett äkta fjell än något enda af alla de andra jag sett uti Jemtland. Det syntes ock föga ge vika för Åreskutan i höjd. — Lappkojor såg jag här inga, ej heller Lappar. — Hela vägen, genom denna fjelltrakt var ganska väl anlagd, men illa underhållen.

Tre qvart mil ifrån Skalstugan var Norska gränsen, och det var för mig öfverraskande att just der finna en långt mera leende trakt än på de nästföregående milen i fjelltrakten. De förut knöliga björkarne voro här slätare, särdeles på Svenska sidan, och bergen voro här grönklädda, dels med gräs och småväxter, dels äfven med löfskog. Denna traktens fysionomi, på en sträckning af ett par tusen alnar, hade ett fryntligt och vänskapligt uttryck, och det såg här ut som en blidare ande, i skaparstunden, hade vakat öfver de två brödrafolken, än den som sedan så ofta utgjutit sin bittra galla på deras vapen och tungor.— Himlen vare dock prisad att den tiden nu är förbi, och måtte Skandiens goda Genius förbjuda att de okloke nånsin få råda som talat om ovänliga åtgärder mot Norrmännens så kallade hallstarrighet. Dessa rådgifvare äro visst icke välsinnade Svenskar, och man bör förlåta dem, ty de veta icke hvad de göra. — Ware således frid öfver dem och det folk som de misskänna! — Han som har uttänkt och fullbordat brödraföreningen lär, såsom vi hoppas, nog vaka för dess rätta helgd och höga betydelse, och icke är den bragden den minsta i Hans stora Seger-Drama. —

Bihang.

Då förestående anteckningar voro tryckta, kommo efterstående sakrika upplysningar mig tillhanda. För *"Några ord om Åsele och Lycksele,"* står jag i förbindelse hos Hr. Landshöfdingen *G. H. af Schmidt*, i Umeå, hvilken haft den godheten att, om deras författande anmoda Länsmannen i Lycksele, Herr *E. Holmström*. — Jag meddelar dessa *"ord,"* sådana Hr. Holmström uppsatt dem, (endast med några mindre förkortningar,) dels för att dermed visa sannfärdigheten af yttrandet, sid. 51, Del. I, om den humanistiska bildningen hos en del af Lapplands innevånare, dels ock för att med "en gammal Lappmarksbo's„ egna ord bestyrka hvad som äfven i det föregående har blifvit sagdt om tillväxten, på sednare tider, i Lapplands kultur, och möjligheten att ännu mera föröka densamma. — Der jag varit af annan tanka än "ordens förf.„ har det blifvit tillkännagifvit genom bifogade noter, med signaturen E—m. — Herr Landskamreraren Lundmark, i Umeå, har ock haft den godheten att lemna några noter till Herr Holmströms text, hvilka äfven bifogas med signaturen L—k! — För det att jag utan egentlig tillåtelse, uppgifvit så väl författarens namn, som att jag försett hans intressanta uppgifter med både egna och andras anmärkningar, hoppas jag vinna tillgift, ty jag tror mig veta att han älskar *sanningen* framför allt annat, och ej skyr *offentligheten*. Det ifrågavarande ämnet, *Nordens kultur och framtida wäl*, är af för mycken vigt att man ej skulle glömma *sig sjelf* för *sakens skull;* men jag tycker likväl och tror att en och hvar som har mod nog att uppoffra en del af sin tid, — sin dyrbaraste egendom, — för att efterforska och pröfva en sak, kan väl helt öppet framstå, för att också låta pröfva sin viljas redlighet och gerningens halt. — Icke tror jag mig ha uträttat något stort med antingen den förra eller denna sednare Resebeskrifningen om Sveriges nordliga trak-

ter; men icke heller tror jag det vara farligt att stå som förf. eller utg., äfven om mången skulle tycka det alltsammans är *en obetydlig efemerid*, ty jag har i sanning ej påräknat hvarken beröm eller rätt mycket tadel för mitt åtgörande med Lapplands belysning. — *"Si non carmina pectus amo"* torde kanske *någon* säga, och *dermed* skall jag vara tillfyllest belåten; ty jag älskar mitt land och dess framtida väl *mer än någon ting annat*, — (ursäkta *det* djerfva påståendet!) — och bryr mig för resten lika så litet om *le gu'en dirat on* som jag gitter fråga min Mammas vålnad om hennes morfar skref sitt *von* med stort eller litet *v*. — *Und damit Gott befahlen.*!! —

E——m.

Några ord om Åsele och Lycksele Lappmarker, uti Westerbottens Län, till fyllnad för den eller dem som förut äga någon kännedom om dessa orter; författade af en gammal Lappmarks-bo. *).

A. Geografi.

1). Åsele Lappmark är icke den vidsträcktaste, men såsom den sydligaste, i anseende till sin naturbeskaffenhet, utan tvifvel den förnämsta bland de orter inom Sverige, som bära namnet Lappmark. Den är belägen mellan 64° och 65° 27′ Polhöjd, samt 32° och 35° Longitud, räknadt öster från Ferrö meridian. Dess area är ungefärligen 150 qvadratmil. Den gränsar i nordvest till Helgelands fögderi i Nordlandens Amt i Norrige, i norr till Stensele Socken, i nordost och öster till Lycksele Socken, i sydost till Bjurholms och Björna Socknar, i söder till Junsele, och i sydvest samt vester till Tåsjön och Jemtland. Denna Lappmark, som före 1790 utgjorde ett enda Pastorat, är nu fördelad i fyra, nemligen i Åsele, Fredrika, Dorothea och Wilhelmina **).

Nordligaste delen af denna vidsträckta area upptages af fjellberg, nemlingen Seveåsen eller Norrska fjellen, och derifrån utgående armar eller bergsryggar, hvilken fjellmark, i anseende till dess nordliga läge, är föga beboelig. Det är en känd sak att under samma Latitud kring Torneå och i Finland, finnas blomstrande åkrar och ängar; men

---

*) Herr *E. Holmström* i Lycksele. E—m.

**) De 3 sistnämnda, som blifvit uppkallade efter Kungliga personer, benämnas af allmogen, såsom förut: *Volgsjö*, *Bergvattnet* o. s. v. E—m.

lodrätta höjden, samt fjellbergens och derintill stötande trakternes vattensjuka beskaffenhet, verkar mera oförmånligt på vegetationen, än en eller annan grads tillökning i nordliga bredden. Likväl och ehuru detta naturförhållande gör en betydlig del af trakten till åkerbruk odugligt, har den Allfaderliga, utdelande handen äfven här lemnat någon ersättning åt den verksamma menniskan; ty vid de större och mindre vattendrågen, äfvensom på flere ställen vid fjellbergens fot, finnas ganska goda ängslägenheter, hvilka på många ställen utan allt arbete kunna som äng begagnas; hvarjemte ymnigt muhlbete är att tillgå. Dock må ingen föreställa sig detta förhållande så allmänt, att den orten, som gränsar närmast intill fjellen någonsin skulle kunna bli tätare befolkad, ty den större vidden är i alla fall för menniskor odugligt. Äfven Lapparne göra sig en ringa nytta af en stor del kala och steniga fjellberg, som de anse liggande innom sina områden eller så kallade Land, och än mindre duga de vidsträckta och vattensjuka, nedom fjellbergen belägna, granskogarne för deras näringsfång, utan det är nästan endast några mindre kala, eller med fjellbjörk beväxta backar och kullar, der vanligen renmossa och några andra växter gro, som begärligt sökas och duga för deras kreatur.

Innom Åsele Lappmark tyckas fjellbergen hafva en mera modererad eller mindre vild natur, än längre norrut. Äfvensom det just icke är gifvet att någon fjelltopp derstädes hinner ständiga snögränsen. Wal ser man här och der snö eller isfläckar hela somrarne qvarligga, men sådant inträffar endast i dalar eller andra urhölkningar i bergen.

2). Från Norska fjellryggen eller kölen utgå genom Åsele Lappmark bergskedjorna:

a) Stöttingsfjellet, hvilket på sätt vattendrågen dela sig åt ena eller andra sidan, skiljer

Åsele och Lycksele Lappmarker från hvarandra. Denna från nordvest till sydost gående fjellarm, sträcker sig något nedom ostligaste hörnet af Fredrika Socken, eller nästan gentemot Bjurholms kyrka, der den slutas med det bekanta fjellberget Ångerman-Bahlen, hvilket till höjd och utseende verkeligen bör bära namn af fjellberg. Arean af denna fjelltrakt, (Stöttingsfjellet,) är åtminstone tretio qvadratmil. Några här varande berg behålla vanligen snö till medio af Juli månad, och som hela trakten är mycket vattensjuk, gör såväl detta som lodrätta höjden att den är till åkerbruk mindre tjenlig än flere ställen vid större vattendragen inom Norrska fjellregionen, och hvilket i mon af localförhållanden äger rum ända ned till och med den omnämnde Ångerman-Bahlen; men att denna bergskedjas södra sida, som vetter mot Åsele Lappmark är i någon mon bättre eller mera beboelig än Norra sidan emot Lycksele, är naturligt, och då här, likasom annorstädes, gifvas några egna eller särskilta naturförmåner, såsom bättre beskaffade ängsmyror och bete än närmare intill större vattendragen, är följaktligen trakten, med undantag af den delen deraf som ligger mellan Wilhelmina och Stensele socknar, lika så allmänt upptagen af Nyhemmans anläggare, som öfriga omfånget af Södra Lappmarkerne.

b) Blekfjellet äfven en från Norrska fjellen utgående fjellarm, som till någon del skiljer Dorothea och Wilhelmina socknar från hvarandra, och intager föröfrigt hela ötra spetsformiga delen af förutnämnde socken. Denna fjellarm, hvilkens norra sida vetter mot Ångerman-elfvens, inom fjellmarken varande södra gren, stöter i vester mot Saxån som har sin upprinnelse från berget Jadmensklump, der 204:de Riksröset är att bese, och i samma väderstreck mot Jemtland ända ned till Tåsjöns norra ända, der en spetsvinkel af Ångerman-

land skiljer Åsele Lappmark från Jemtland. Hela denna Bergskedja, som till sin area håller minst tjugo Svenska qvadratmil, är ett Chaos af höga och kala bergspetsar samt mellanliggande vattensjuk mark, som i allmänhet är mindre användbar till åkerbruk, än större delen af det beskrifna Stöttingsfjellet; men någon förmonligare ängs- och betesmark, har likväl lockat några nybyggare att bosätta sig i denna ödsliga och nästan rysliga fjellmark, hvilka nybyggare till större delen höra till Dorothea socken, och äro nästan mera än andra fjellboer aflägsnade från menniskor.

3). Floder och Sjöar. a) Ångermanelfven, samlar sitt vatten från tvenne särskilta fjelltrakter. Dess norra gren har sitt ursprung nära intill Muritzkyske Riksgränsepunkt N:o 207. Den löper genom Harravattnet, och några smärre sjöar in i Gika eller Dikasjön, der man tio mil N. NW. från Wilhelmina, redan till det mesta har färdigbygd en liten kyrka. Sedan flyter vattendraget in uti den circa sex mil långa Wajmsjön, från hvilken vattendraget blir mera forssigt, gör en större böjning och återvänder mot nordvest samt faller in i Volgsjön straxt söder om Wilhelmina kyrka *).

Södra grenen af samma stora vattendrag, har sin början nära intill 204:de Riksröset, 3 mil S. SW. från norra grenens ursprung, och faller in i södra delen af Keeltsjön. Mellan dessa har elfven ett tredje tillopp, som faller in i nordligare delen af sistnämnde sjö. Wid öfversta ändan af denna vik, och på näset mellan sistomförmälte strömdrag, är ett kapell eller bönehus, dit Pastor i Wilhelmina (om

*) Vilhelmina församling kallades förr — och benämnes ännu — af allmogen *Volgsjö*. Den är densamma som det i 1:a Delen omnämnda *Volgsjö Kapell*, der Gafvelin först bodde i en Lappkoja. E—m.

tolf mils väg) gör tvenne resor hvarje sommar, för att fira bönedagar bland Lapparne. Stället kallas Fatmomacke. Från utloppet ur Kultsjön har vattendraget omväxlande forssar, sel och mindre sjöar, tills det faller in i Malgomaji-sjön, som är den största inom Åsele Lappmark, och mellan denne samt Volgsjön, der strömmarne förena sig, är endast en kortare ofarbar forss. Redan vid utloppet från Volgsjön är Ångerman-elfven ett ganska betydligt vattendrag, har sedan omväxlande forssar och sel genom Åsele socken; löper straxt norr om samma sockens kyrka och sammanflyter med ett större vattendrag innom Westermanlands Län.

b) Gigån eller Gideå elf är ett mindre vattendrag, som börjas invid Jerfsjö nybygge i Wilhelmina socken, och genomlöper Åsele samt Fredrika socknar.

c) Lögdån, nordligare än den sistnämnde, har likaledes sitt ursprung från nedersta delen af Wilhelmina socken och löper parallelt med den förra genom de nedra socknarne.

d) Arksjöån genomlöper större delen af Dorothea socken, sammanträffar med Saxån nedom Fjellsjö socken, hvilka sedan förena sig med den förr omnämnda Ångerman-elfven.

4). Jordmon. Allmänna hopen vet ej att omtala andra jordarter än sand, lera och myrjord, men de som närmare gifvit akt på bättre och sämmre jordsorter, indela dessa sålunda: Sand i allmänhet, vattensand utan botten, eller sådan, som man på flere ställen har anledning tro, fordom varit sjöbotten eller uppgrundningar vid sjöar och strömmar. Sandgrus utan botten träffas allmänt å Lappmarkens stenfria hedar, men mera sparsamt finare flygsand utan botten. Sandmo kallar man bättre

beskaffad sand, som hyser en blandning af för växtligheten mera tjenliga ämnen. Stenig sand med fast botten, häldst i bergstrakterna, har man kallat bergjord. Späcklera eller sådan stark lera som hårdnar starkt under torka, är i orten så väl som all sort lera, sällsynt. Den är i vissa hänseenden mindre förmånlig *), men tillika mindre frostländig än annan jord. Kärr- eller myrjord finnes till öfverflöd, men mera sparsamt träffas sådan svart gyttja, som kan anses vara tillkommen af förruttnade vegetabilier. Den sednare arten är väl mera tjenlig till åkerbruk, dock som det är en känd sak att säden mognar hastigare på sand än på sumpig mark, äfvensom att sommaren här i orten är nog kort för sädens mognad å förra jordsorten, blifver tämmeligen påtagligt att myr- eller kärrjord icke duger för vårt åkerbruk **).

Wi se och veta ganska väl att det är vida lättare att odla en myra än våra stenbackar, äfvensom att blott 25 procent af sten- eller sand-backens beskick; men hvad händer? Jo, man skördar mogen säd å sand; men på myran derinvid är den föga halfmogen. Man äger dock ännu godt hopp om det resterande; men ack! en kylig Augusti-natt gör att den frodiga, förut så mycket lofvande, säden måste afbärgas som hö. Likväl erkännes, att då en för all gröda förderfvande torka inträffar, händer att invid elfverna boende få mogen och ymnig skörd, ja ända till 12:te 15:de kornet å myrjord, men att detsamma skulle hända en gång hvart hun-

*) "Leran anses i så måtto mindre förmonlig som säde-växten i densamma går långsammare än i vanlig sand- och bergjord; men i fråga om gräsväxt är den förmonligare än nyssnämnda jordarter." L--k.

**) Denna förkastelsedom torde väl tåla betydliga modifikationer. Se längre fram. E—m.

drade år å de vidsträckta fjelltrakter, der lodrätta höjden tillika så mycket hindrar vegetationen, tror författaren, bestämdt sagdt, i c k e *). Man ser icke sällan skriftställare, ja till och med någon gång naturforskare, hysa den tanken: 1:o att det vore förmonligt för Lappmarksboen att bearbeta myrjord till åker; 2:o att mången frostländig lokal skulle genom fullständig dikning kunna förbättras, och ändtligen 3:o att utdikningar i stort skulle förbättra klimatet. I första hänseendet är frågan redan besvarad. I det andra hafva, ty värr, de driftigaste arbetare gjordt fruktlösa försök, och det tredje blifver föga verkställbart **). Om dikningar bör dock

*) Sådant *har likväl händt* ofta nog både i *Qvickjock* och vid *Gellivare*, och undertecknad vet bestämdt, af Pastor Grönlunds egen uppgift, att det korn som år 1834 växte i Qvickjock hade derstädes mognat det svåra froståret 1833. Sammaledes vid Gellivare; och dessa ställen ligga dock högt upp i fjellen. E—m.

**) På hvad sätt har då Lappland vunnit sin nuvarande odling?? — Undertecknad har sjelf sett att en mindre sjö, som, 1 1/2 mil ifrån Gellivare, blifvit utdikad, bar ett ovanligen frodigt och godt gräs på sjöbottnen och stränderna. Detsamma observerades äfven vid Elgsjö, en mil från Åsele, o. fl. ställen. Låt nu vara att de utdikade myrorna ej duga till åker, i förstone, och ej heller böra dertill användas för hastigt, så är det dock säkert att om de först planmessigt utdikades och sedan vattnas medelst öfversilningsmethoden (Se Norrl. Resan), så skall gräsväxten bli mångdubbelt rikare än förut. Jag har sett för många faktiska bevis härpå, så väl i norra som södra Sverge, att kunna betvifla rigtigheten. Men dervid, som vid allt annat, måste anmärkas: att företagen ej få stanna vid endast *försök*, utan måste fullföljas och utföras. Så har det skedt och sker ännu i nordligaste delen af det fordom Svenska Finland, der myrorna odlas på Regeringens bekostnad, och der folket får liten eller ingen undsättning; men har ständig arbetsförtjenst just i att utdika och odla det landets kärr och moraser. — Så har det äfven skedt och sker i trakten af Torneå, der nu säd och gräs växer på mången

nämnas eller tilläggas, att de å alla vattensjuka åkrar i så måtto äro nödvändiga och välgörande, att växtligheten derigenom befordras eller påskyndas, och Rost, (i orten kalladt Räcka,) som vid inträffande regnig väderlek, häldst å sumpig jord, så mycket hindrar matnings-processen, häfves till någon del genom dikning *).

---

fordom sumpig mark, och *derigenom* har klimatet derstädes blifvit förbättradt. Wisserligen har Lappska höglandet naturen mera emot sig, hufvudsakligast för dess höga läge öfver hafsytan; men myrorna ligga oftast nedsänkta emellan fjellen, och deras fuktiga kylighet är långt mera skadlig än snön uppå bergstopparne. Jag har sett och hört pålitliga män säga: att kornet lättare mognar och mindre skadas af frosten ibland de nordliga fjellen än 10 till 20 mil sydligare ibland myrorna, hvilkas utdikning och odlande är och blir en hufvudsak för både Lappland och Norrland, äfvensom för det sydligare Sverge. En af vårt fosterlands hufvudolyckor är *jordbrukets* betryck och vanskötsel. E—m.

*) Månne ej "Lappmarksboen" häri har motsagt sin nästföregående utsago?! — Den *rost* eller *räcka* här omnämnes är just följden af myrornas dimmiga luft; och underteecknad har mången natt gått omkring Lapplands små kornåkrar och då observerat huru, då luften var ren och klar vid de sädesfält som lågo på sydliga sluttningen af en höjd, blef den deremot alltid dimmig och fuktig i myrornas grannskap straxt efter solnedgången. Dimman kringhvärfde kornfältet allt mer och mer och fuktade axen så att de kändes våta; men ringa eller ingen skada följde häraf om det blåste blott så mycket att säden hölls gungande, vid soluppgången, då frosten inträffade; ty den isskorpa (räcka) som då frös omkring kornaxet skubbades genast bort genom axens nötning emot hvarandra, då deremot samma räcka blef en tjockare islamell på de 2:ne frostnätter, år 1834, som voro alldeles lugna; men, ehuru någon skada skedde, på dessa nätter, i *myrornas grannskap*, blef ändock kornet *alldeles oskadadt* på högländtare åkrar i samma trakt och på endast några hundrade famnars afstånd ifrån myrorna. Utdika nu *tillfyllest* dessa olycksbringande myrängar och mossar, och *räckan* skall i mon deraf minskas. — (Se Norrl. Resan.) E—m.

I anseende till myrjord må äfven nämnas: att en Bonde, Elias Persson i Jemtland, har inför allmänheten, och till des nytta, uppgifvit bränning af myrjord uti för detta ändamål inrättade ugnar, (hvarå ritning och beskrifning blifvit meddelad,) såsom ett säkert och välgörande medel att tillverka artificiel gödsel, och i hvilket hänseende ganska många försök äro gjorda, ja, äfven under Elias Perssons egen tillsyn, men allt sådant utan synnerlig framgång *). Den magra Lappmarksjorden synes

»Nyttan af kärrs och mossars utdikning kan ej betviflas; men fördelen beror: 1:o) af mossans mer eller mindre tjenliga egenskap till åker eller lindor, (artificiella ängs-tegar;) 2:o) af sjelfva lokalen, och 3:o) af mer eller mindre ändamålsenlig behandling. — Att utdikningar i sin mon förminska frostaktigheten måste i allt fall medgifvas.» — ; L—k.

*) »Huruvida Elias Persson fört ett annat språk i Lappmarken, än på nedra landsbygden, är ej kändt; men det vet man, att han vid ett tillfälle inför Hushållssällskapet (i Umeå) förklarat: det han ej kunde försäkra att myrjordens beredning till gödsel-ämne kunde medföra det fördelaktiga resultat som man önskade, och utgången har visat att hans tvifvel ej var utan grund.» L—k.

*) Jag sökte väl att i Jemtland skaffa mig underrättelse om Elias Perssons method *att medelst rökning* förvandla myrjord till gödningsämne, men fick ej riktigt reda på saken, hvilken af många betviflades. — Jag sade fördenskull i det föregående, Del. 1, sid. 100, att om methodens användbarhet styrktes, skulle den bli särdeles gagnelig. Nu har då Herr Landskamreraren Lundmark liksom Herr Holmström vitsordat dess *icke* lyckliga resultat, hvilket är desto mera ledsamt för norra orterna, som de äro i större behof af gödningsämnen än de södra. För att möjligtvis afhjelpa bristen vill jag uppgifva ett godt sätt att i ugnar bränna aska till så stor myckenhet att både åkrar och ängslindor kunna dermed gödas. Jag har sjelf under förl. års sommar sett det utföras på *Degeberg* af Herr *Edv. Nonnen*, och kan således betyga dess riktighet. Sättet

fordra kraftigare gödselämnen än sådane, som på detta sätt tillverkas. Deremot är allmänt bekant att

---

är följande: I sluttningen af en kulle göres en urholkning af circa 3 alnars diametralvidd och 3 till 4 alnars djup. Denna håla stensättes derefter såsom en vanlig brunn, med eller utan murbruk. Likvisst är det bäst om tillfället medgifver att ordentligt uppmura ugnen, ty den står då så mycket längre. Stensatt eller murad, bör den hålla *minst* 2 alnars diametralvidd och 3 till 4 alnars djup, som sagdt är. Den liknar således något en masugn, fast den är mycket mindre. Wid ugnens botten skall vara en öppning af en alns fyrkant, dels för luftdragets befordrande, dels ock för att derigenom uthemta askan. — Då askugnen således är uppbygd, inlägges en half famn torr ved, och der ofvanpå tillsättes ett hvarf af hemkörd och sommartorkad kärr- eller mossjord, och deruppå fylles sedan torkad och sönderstött lera, ett mindre hvarf, ofvanpå leran sättes åter myrjord, och der ofvanpå sönderstött lera å nyo, tills ugnen blir full. Då antändes veden, hvars låga se'n antänder myrjorden, och då askugnen således blifvit en gång antänd och kommit i gång, fortfar förbränningsprocessen alltjemt, utan vidare tillskott af ved. Man blott påsätter, här som i en masugn, alltjemt med lera och myrjord, som lika jemt förbrännes till aska, hvilken emellanåt karas ut genom den nedre öppningen och förvaras. Genom tillsatsen af lera, blir askan grusartad och mera handterlig, men der ingen lera finnes att tillgå, kan äfven myrjorden ensam förbrännas. Sammaledes kan och bör man också förbränna löf och risqvistar samt hvarjehanda vegetabilier, som vårtiden ihopsamlas, då hagar och ängar rödjas. Item: sågspån och annat affall vid sågverken samt der ved hugges till husbehof eller afsalu. In summa: allt hvad som af jordarter, träd och vegetabilier är föga användbart till gödningsämne, emedan förrutnelsen deraf går för långsamt, det sammanföres hvarftals med kärrjord och mossa och förbrännes i askugnen, som oupphörligt kan brinna under hela året intill dess att brännmaterialierna tryta. — Askan utkaras, som sagdt är, en eller ett par gånger om dagen, blandas med kalk eller benmjöl, om sådant finnes, och utsås på rågåkrarne efter tillgången, antingen om hösten strax före eller tillika med rågen, eller ock om våren, strax efter se'n snön och

urin på upptorkad myrjord eller torf som bearbetas nästan lika med massan i en Salpetterlada, är i mon af behandlingen mer eller mindre förmonlig gödsel på sandjord, och ehuruväl myråkrar, på sätt nämndt är, här å orten icke äro att rekommendera, erkännes dock att de genom stark tillblandning af gröfre sand, temmeligen bra förändra natur.

Flod-dalarne hafva i allmänhet en mera torr och sandig natur, än den närmare eller å sjelfva Bergskedjorna belägna marken, *) men uti Wilhelmina socken är marken, äfven vid de stora flodarmarne, temmeligen sumpig, och i hela den öfriga vidsträckta delen af socknen träffas endast vattensjuka och steniga åkrar. En sandbacke i dessa fjelltrakter, är ett ganska rart och förmonligt fynd, ty, förf. som kanske mera än någon annan bevandrat Lappmarken, och således äfven Stöttingsfjellet, har på denna

isen gått bort. Sammaledes för korn och potater. Den som har råd att bekosta aska på sina madängar, — (på dem bör den utsås endast om våren) — skall snart i en mångdubbel höskörd få erfara nyttan deraf, särdeles i Norden, der mossväxten så gerna tar öfverhand. Mossan bortfrätes af askan, som tillika göder och högeligen befordrar gräsväxten. Dessa askugnar äro ej kostsamma och borde fördenskull uppbyggas på flere ställen å ägorna, särdeles i Norrland, der den så ymniga tillgången på myrjord och risqvistar lemnar ett outtömligt förråd på brännmaterialier, om derstädes dylika ugnar konstruerades i större mängd, så kunde man af dem betjena sig dels till att bränna pottaska — (då *endast* af löfskogen) — och dessemellan att bränna gödningsaska, såsom förut är sagdt. I dessa ugnar vinnes ett större qvantum aska, än om förbränningen sker på öppna fältet, ty lågan förtär då askan ju mera det blåser. I ugnen deremot sker förbränningen långsammare, hvarföre brännmaterialet liksom nedkolas till aska och ger större behållning. E—m.

*) Detta bestyrker min å 9:de sidan i 1:sta Delen af denna Resa, gjorda anmärkning. E—m.

trakt, om sextio qvadratmils area, icke träffat mera än en verklig sandbacke, om fyra tunnelands vidd, beväxt med tall. Wäl ser man på flera trakter en sort hedland, beväxt med renmossa, och granskog. Jordmonen är stengrus och utseendet af hed är ingenting annat än en art fjellmark, som icke är ovanlig invid och inom Björk-regionen å Norrska fjellarne.

I Dorothea socken, i synnerhet uti dess öfra del, är jordmonen enahanda med hvad nämndt är om Wilhelmina, dock är nedersta delen af Dorothea så mycket tempererad af dess sydligare läge, och må hända af lokalförhållanden, att der finnas, hvad man i orten kallar ganska goda sädesbyar.

Å s e l e socken innehar en ganska obetydlig del af den beskrifna Stöttingsfjells-bergskedjan, äfvensom inga andra fjellarmar intaga något af dess area. Således är ock jordmonen här mera modereradt torr och tjenlig till åkerbruk, heldst vid Ångerman-elfven och nedom kyrkan, der åkerbruk nästan kan anses för hufvudnäring, hvadan ock der finnas några ganska vackra byar, såsom S ö r å s e l e, N o r e t, G a f s e l e och H ä l l a n, hvilka falla resande i ögonen, som, enär de sett dessa byar och hunnit upp till Åsele kyrka, tro sig hafva sett Lappmarken, och kunna bedömma dess beskaffenhet, icke ihågkommande, att de verkligen sett hela härligheten, och att tusende uselheter bortskymmas af skogar och berg från deras ögon.

F r e d r i k a socken uppfattar väl en betydligare del af Stöttingsfjellet än Åsele, men inom förra socknen är denna fjelltrakt så hög, att den till större delen ej kan bebos, och hyser för närvarande blott få nybyggare. Öfriga delen har en ganska torr och mager jord att bearbeta. Äfven ned emot Landsrå-linien är mycket af trakten bestående af grus och

stenklapper eller backar. Blott få byar emot Åsele äro af någon bättre beskaffenhet.

Före 1829 har man fägnat sig deråt, att klimatet småningom blifvit förmildradt och att orten i följe deraf mindre än i aflägsnare tider vore exponerad för köldens härjande å säd och växter; men sednaste årens bedröfliga erfarenhet har tillintetgjort denna för framtiden lofvande utsigt, ty hvarken de äldsta personer, handlingar eller häfder veta omtala så många på hvarandra följande missväxtår som nu inträffat, och hade ej 1834 års utmärkt lyckliga skörd mellankommit, skulle en betydligare del af ortens innevånare varit olyckliga, icke blott i afseende på nödig lifsbergning, utan nästan mera genom ett allmänt rådande tvifvelsmål, hvilket var på vägen att göra slut på vårt åkerbruk. Besynnerligt är ock, att sommarens värme eller blidare väderlek nu i många år tycks till någon del vara öfverflyttad på hösten. För 40 à 50 år sedan var det vanligt att i slutet af Oktober äga full vinter, nu inträffar detta vanligen en månad sednare.

B. Historia.

1). Äldre förhållanden. Under denna rubrik förekomma först, ortens ur-innevånare, Lapparne. Att känna dessas härkomst, huru och på hvad tid de till orten inkommit, samt huru stor del de af vårt fädernesland fordom innehaft, vore visserligen för forskaren icke utan intresse; men då detta lika så litet med full visshet kan utredas, som tiden kan bestämmas, när Sverige fick sina första inbyggare, skole vi kasta skulden på Oden, som för sin tid skall hafva varit en verkligt stor man, att han icke skref eller lät skrifva något om det folk han

underkufvade eller tillbakadref från Mälarens till fjellsjöarnes isbetäckta stränder. Förmätet vore det väl att bestämdt säga, det Lapparne voro det folk, eller den enda folkstam i Sverige, som blefvo föranlåtne vika undan för Odens herrskare-spira, men så mycket är säkert, att så långt man förmår intränga i forntiden, finner man alltid Lapparne stående straxt bakom odlingens nedersta gräns. Att säga det Lapparne leda sitt ursprung från en Asiatisk folkstam Tschuderne, eller att bevisa det så är, vore så mycket mindre någon merit, som tiden då deras utvandring från Asien skedde, i alla fall är och blifver obekant, och vi veta äfven att hela gamla verldens invånare en gång varit Asiater, eller derifrån utgått. Hos eller bland detta Nomadiska folk, finna vi ock inga sådane traditioner, som lemna något synnerligt ljus i saken, äfvensom deras låga ståndpunkt å civilisationens bana gör, att ingen bland dem skulle finna något intresse i att lära känna sina förfäder i aflägsnare tider, hvilket förhållande så mycket heldre är ursäktligt, som vi finna enahanda likgiltighet bland den något mera hyfsade bonde-hopen. Men i händelse läsaren af dessa rader vore road af att forska i Lappska nationens forngömmor, hänvises han att läsa Professor Schefferi Lapponica, Doktor Högströms beskrifning om Lappmarkerne, Magister Pehr Læstadii sednare Journal, och Kongl. Hushålls-Sällskapets i Westerbotten handlingar från 1825 till 1827, och med denna hänvisning lemna vi tills vidare Lapparne såsom alltid stående der all odling upphör, det vill nu säga emellan Seve-Åsens högsta rygg och ishafvet.

I Ecclesiastikt hänseende, har Å s e l e Lappmark varit ett med L y c k s e l e, der dess invånare njutit Presterlig betjening, äfvensom de under tiden sägas hafva ansetts såsom hörande till A n u n d s j ö Pastorat i Westernorrland; men detta sista torde vara en förvillelse,

villelse, orsakad af hvad som sedan deras söndring från Lycksele hände, nemlingen att sedan första kyrkan i Åsele, jemlikt Drottning Christinas Resolution och Collations-bref den 5:te Januari 1648, blifvit byggd, för dertill af Statsmedel anslagne 6000 daler kopparmynt, blef en Olof Zacharias Anzenius den nya församlingens förste lärare, med 36 tunnor korn och 40 daler Silfvermynts lön af Staten, äfvensom Anzenius erhöll Nådig exspectance på transport till Anundsjö Pastorat vid första ledighet, som inträffade 1652, då den sistnämnde fick tillträda detta Pastorat, och derjemte behålla Åsele till sin död. Följaktligen hade Åsele inbyggare i 48 års tid sin Pastor boende i Anundsjö, hvaraf troligen den idén tillkommit, att Åsele allmoge njutit Presterlig vård i Anundsjö, men under tiden var alltid särskild Prest boende i Åsele.

Orsaken, eller anledningen till odlingens början inom de i fordna tider för obeboelige ansedda Lappmarkerne, är ovedersägeligen Konung Carl XI Plakater den 27:de September 1673 och 3:dje September 1695, om denna orts bebyggande, ty redan 1674 befinnes en Finne, vid namn Hindrik Nilsson, hafva upptagit nybygge uti Gaffele, i Åsele socken. Hälla, i samma socken, upptogs 1696 af Ingel Olofsson Gafvelin, hvilkens afkomlingar med namnet Gafvelin, ännu finnas i samma by. Noret upptaget 1701. Söderåsele af Prest-Enkan Råckstadia 1712, och Tjern 1731, alla i Åsele, men 1750 fans uti hela Åsele Lappmark blott 19 skattlagde och fem stycken oskattlagde nybyggen. Äldsta nybyggena uti Fredrika socken äro Remmaren, upptaget 1754, Bredträsk samma år, och Lögda 1762. Uti Dorothea socken är Svanabyn det äldsta, upptaget 1712, Bellviken 1724, Lafsjön 1740 och Áfvaträsk 1744. Uti Wilhelmina socken är Råsele, upptaget 1740, det

äldsta. De flesta af öfriga nybyggena i denna socken äro upptagna sedan 1780 ja större delen sedan 1800.

C. Statistik.

1) Åsele Socken, särskildt betraktad, intager en area af ungefärligen 32 qvadratmil, på hvilken rymd för närvarande befinnas 45 byar, med 144, dels Krono och dels Krono-Skatte hemmansåboer, tillsammans skattlagde till 31$\frac{5}{64}$ mantal; men inom denna socken fins nu, efter hvad Jordeboken visar, endast tvenne oskattlagda nybyggen. Folkmängden är nu 1308 personer, eller 633 mankön och 675 qvinkön. År 1800 var folkmängden i hela Åsele Härad, som nu utgör fyra socknar, 1504 personer, Lappar oberäknade. Nu är Svenska folkmängden i dessa socknar 3795 personer och Lappar 439 dito.

Kyrkan, 41 alnar lång och 16½ dito bred, är mycket förliten att rymma den folkmängd, som ofta besöker henne. Prestgården är illa byggd.

Utsädet å pastorsbostället, som består af ett mantal Krono, är om åtta tunnor korn och ½ tunna Råg. En viss skriftställare talar om trägårdar i Åsele och Lycksele; men förf. som gör sig det begreppet om en trägård, att der växer några träd, skilda från vilda skogarne, har på nämnde ställen icke blifvit varse någon trägård, men väl några tallar som fått qvarstå, när skogen för husbyggnad och åker blifvit afröjd. Att Bondbönor, Sallat, Dill, Persilja, Sockerärter, Pepparrot, Morötter och Rödbetor växa i dessa trägårdar, kan väl icke nekas; men dermed är rätta förhållandet så, att äfven i Lappland får man genom flitig och god ans se flere saker under vackraste sommaren växa, men icke mogna.

Hela Åsele sockens utsäde kan antagas till 24 tunnor Råg, 400 dito korn och 300 dito Potates.

Att bestämma årliga behållna afkastningen, är väl någon svårighet underkastad, men då denna socken i anseende till åkerbruk bör antagas vara i någon mon bättre än Lycksele, der man på riktiga grunder beräknadt detta förhållande, kan med säkerhet slutas, att Åsele socken årligen af kornutsädet måste erhålla minst 3 ½, korn behållen afkastning. Rågskörden misslyckas oftare än kornet, dock kan äringen antagas till 2 ½ ja må hända till 3:ne gånger så stor som kornets; men då vanliga Rågutsädet å ett tunneland endast är om 8 kappar, och den begödda jordfläcken här å orten är ganska dyr, blifver det begripligt, att kornutsädet är något mera lönande än Rågen. — Huru många kreatur som underhålles, kan med mindre säkerhet bestämmas, men kokreaturens antal kan dock antagas till minst Ett tusen tvåhundrade.

Fredrika socken, om 24 qvadratmil i vidd, hyser 28 byar med 88 krono- eller kronoskattehemmans åboer, tillsammans skattlagda till 15 $\frac{91}{192}$ mantal, och enligt jordeboken finnas här endast trenne oskattlagda nybyggen. Således vill det synas, som det både i denna och Åsele socken snart skulle vara slut med nyhemmans- eller nybyggesanläggningar, hvilket kan anses härröra deraf, att alla för sådane inrättningar tjenliga odlingslägenheter, redan äro disponerade; men så är likväl icke förhållandet. Man bör till det minsta antaga som säkert, att inom dessa socknars, Åsele och Fredrikas områden, kan ytterligare en tredje socken genom nyhemmans anläggningar tillkomma. Werkande orsakerne emot fortgången deraf äro, att nybyggarne i Åsele ha låtit syna och utstaka sämje-områden mellan och omkring byarne, hvilka områden Läns-styrelsen vanligen, på sätt Lag förmår, och med förbehåll af Kronans rätt, fastställdt. Likväl har den tanken häraf uppkommit, att hvarje by skulle vara fredad för inkräktningar inom

de, på detta sätt tillkomna, områden. Härtill kommer: att en svag, mindre kunnig, utfattig och af bondens nåd helt och hållet beroende Länsman, vid en skeende syn, icke vågar förklara saken annorlunda än efter nyssnämnde patroners (bönders) önskan.

Folkmängden är 591 personer.

Pastors-bostället i Fredrika, $\frac{9}{32}$ mantal Krono, är bland de minst förmonliga i sitt slag i orten. Utsädet är om trenne tunnor korn och några kappar råg. Socknens hela utsäde torde uppgå till 180 tunnor, och som denna Socken, i allmänhet betraktad, har en mera torr hedländig och mager jord än Åsele, kan årliga afkastningen af korn-utsädet icke antagas till mera än 3:ne korns åring. Den härvarande ojemna och steniga hedlandsmarken alstrar äfven uselt bete, hvadan boskaps-skötseln är mindre förmonlig; dock underhålles här ungefärligen 550 kokreatur.

Dorothea socken, om 28 qvadratmil i vidd, är i så måtto af bosatta menniskor upptagen, att der nu finnas 75 hemmans-åboer i 18 byar, tillsammans uppskattade till 18 $\frac{1}{24}$ mantal; hvarjemte här är 13 stycken i Jordeboken antecknade oskattlagda nybyggen. Hela folkmängden är 797 personer.

Pastors-bostället, $\frac{1}{4}$ mantal Krono, är i afseende på Ängsmarken förmonligt, men mindre odladt. Utsädet är om 3 $\frac{1}{2}$ tunna korn, och hela Socknens utsäde vid pass 170 tunnor dito säd. Boskapsskötseln är här förmonlig, och bättre än i alla öfriga Lappmarks-Socknarne; men huru nedersta byarne, i afseende på åkerbruk, äro bland de bästa i orten, kan dock i det hela, sädesäringen antagas lika med Fredrika socken.

Wilhelmina socken, till vidden omkring 66 qvadratmil, har 30 byar med 120 hemmans-

åboer. Dessa byar äro tillsammans skattlagda till 25 $\frac{5}{8}$ mantal. Oskattlagda nybyggen äro dessutom 26 stycken. Folkmängden, 1099 Svenskar och 439 Lappar.

Pastors-bostället, ett mantal Krono, har ganska vattensjuk åker, och utsädet är endast tre tunnor korn. Ängsmarken, någorlunda förmonlig, är föga odlad. Socknens hela utsäde är om 160 tunnor korn. Rågutsäde kan väl också en och annan försöka, samt får erfara hvad en viss man skrifver: att halmen blifver 3 alnar och derutöfver lång, men rågkornen som kumminfrön, och oftast osynliga. Kornets äring kan per medium antagas föga högre än 2:ne gånger utsädet. Boskaps-skötseln är mera förmonlig, och ko-kreaturens antal är minst 800 stycken.

Utom efter hemmantalet utgående räntan, 6 $\frac{2}{3}$ R:dr B:co pr mantal, som tillfaller Kongl. Kansli-styrelse-fonden, vidkännas Lapplands inbyggare andra betydligare utgifter, såsom t. ex. bidrag till Ecclesiastika och Civila Embets- och Tjenstemäns löner, inbördes sockne-utgifter af flere slag, hvadan ock utgifts-beloppet uppgår till minst 100 R:dr B:co för hvarje helt mantal, och icke dessmindre hör man alltid, både i städer oah på landsbygden, att Lappmarksboerna äro fria från alla utgifter *).

*) I jemförelse med innevånarne å kustlandet, som betala mantalspenningar, bevillning för personer, egendom och handel m. m. och grund-räntan å hemman efter förvandling, hålla Soldater, äro underkastade bevärings-skyldigheten, vidkännas inqvarteringar, håll- och transportskjutsar m. m., kunna Lappmarkens invånare, hvilka i stället för alla dessa utgifter och besvär betala i ett för allt 6 R:dr 32 sk. banco, utan förvandling af ett helt hemman eller man, sägas vara fria från utgifter, nb. de, som utgå till Staten; ty berörde utskyld är så ringa, att en väl besuten hemmans-åbo på t. ex.

Ehuru hemmansvärdena i Lappmarken ej uppskattas på så sätt och i den afsigt, som å nedre landet, har man dock i Lycksele, för att äga en närmare kännedom om odlingens fortgång, upprättat speciel värdering öfver byggnad och odling å hvarje hemman eller nybygge, och på sådan grund funnit nedanstående förhållande i sistnämnde Lappmark, nemligen vid 1833 års slut:

Skattlagde nybyggen i Lycksele socken till ett värde af	145,655	R:dr B:co.	
Oskattlagde dito i D:o d:o	10,917		156,572.
Skattlagde dito i Stensele d:o	28,912		
Oskattlagde dito i D:o d:o	3,897		32,809.
Sorssele sockens skattlagde nybyggen	19,600		
Oskattlagde i samma socken	1,850		21,450.
Summa R:dr B:co			210,831.

1/8 mantal, som kan föda ett par hästar, 7 a 8 kor samt 20 till 30 får, och af sin åker erhåller, i goda år, så mycket spannemål, som erfordras till föda åt 6 eller 7 personer, ej en gång betalar lika mycket till Staten, som en ensam mansperson på kustlandet erlägger för sin person. Bidraget till Ecclesiastik- och Civil-Tjenstemännens aflöning i Lappmarken, är ej större, men väl mindre, än på kustlandet, och i alla fall ej af den beskaffenhet, att det kan anses såsom Statsbidrag, häldst Staten uppoffrar mycket mera i och för Presterskapets underhåll och Läro-anstalterne i Lappmarken, än dess invånare betala till Staten. Med kännedom om de utskylder, som utgå på kustlandet, kan man icke utan förtrytelse förnimma, att Lappmarkens invånare icke vilja erkänna värdet af de friheter de åtnjuta. Om man till det, visserligen icke för högt upptagna, värdet 421,662 R:dr för hemman i Åsele och Lycksele Lappmarker, lägger värdet för oskattlagde nybyggen derstädes, samt för skattlagde hemman i Arvidsjaurs och Arjaplougs Lappmarker, och häraf skulle uppkomma en summa af 600,000 R:dr, hvilket är ganska sannolikt, så visar det sig, att man i Lappmarken icke betalar mycket mera i utskylder till Staten, än som efter Bevillnings-stadgan motsvarar egendomsvärdet, eller 2 R:dr per mille. I sanning! ett ringa bidrag.

L—k.

Wid sistnämnde tid, 1833 års slut, hade man ock uti Lycksele anmärkt husröta och vanhäfd till ett belopp af 1,581 R:dr Banco.

I Lycksele socken finnas skattlagde hemmansåboer			268.
Oskattlagde	i samma socken		77.
Skattlagde	i Stensele socken		51.
Oskattlagde	i dito	socken	48.
Skattlagde	i Sorssele socken		49.
Oskattlagde	i dito	dito	20.
		Summa	513.

Enligt förestående Relationer, finnas i Åsele socken skattlagde hemmansåboer till ett antal af		144.
Oskattlagde	i samma socken	2.
Skattlagde	i Fredrika	88.
Oskattlagde	i D:o	3.
Skattlagde	i Dorothea	75.
Oskattlagde	i D:o	13.
Skattlagde	i Wilhelmina	120.
Oskattlagde	i D:o	26.
	Summa	471.

Mellan 1750 och 1790, hade alltid Lycksele Lappmark någon öfvervigt i afseende på hemmansåboernas antal, emot Åsele; men efter 1797 hade nya Kyrko-inrättningarne och andra driftiga åtgärder en så afgörande verkan på sistnämnde Lappmark, att den blef den förra mycket öfverlägsen; men något Economiskt slummer i Åsele, gifver anledning att tro, det Lycksele Lappmark skall återtaga sin primitiva öfvervigt. Likväl, och som i sistnämnde Lappmark, en betydlig del hemmansrökar bestå af nyligen, eller sednare åren anlagde nybyggen, hvarå byggnad och odling ej ännu hunnit till mycket stort värde, kan såsom säkert antagas, att hemmansvärdena i Åsele ännu äro lika med Lycksele; följaktligen uppkommer en summa af 421,662 R:dr B:co, hvilken summa, bestående i fast

egendom, är den valuta, som dessa Lappmarkers inbyggare hafva att framvisa såsom svarande emot alla de uppoffringar Kongl. Maj:t och Staten gjort och gör för deras bästa. Wanliga förökningen af Hemmantalet i Westerbottens Lappmarker under en tidrymd af fem år, är 16 à 17 hela hemman eller mantal, på hvilken ansenliga förökning Arfvidsjaurs socken inverkar litet, och Arjeploug nära nog intet.

2) Lands-Styrelse. I Politiskt hänseende är Åsele Lappmark hörande till Westerbottens Höfdingedöme, och i Ecclesiastiskt under Hernösands Stift och Ångermanlands Norra Prosteri, äfvensom under nämnde Läns södra Jurisdiction. Alla fyra socknarne hafva gemensamt Tingslag vid Åsele kyrka, en gång om året, i början af Januari, då äfven uppbörd och marknad hålles.

3) Ekonomi. Åkerbruk. Af det redan anförda torde kunna slutas, att detta icke är, eller någonsin kan blifva ortens hufvud-näringsfång, eller något som i allmänhet underhåller arbetaren. Af kännare, låter det utan möda beräkna sig, att i alla bättre byar, nedersta Lapp-socknarne, har arbetaren jemnt räknadt sin skäliga dagspenniag för årliga mödan med sitt åkerbruk, men alla å bergskedjorne bosatta nybyggare, en gifven förlust. Den verkliga fjellboen kan ej påräkna tvenne korns äring *). Detta är det verkliga och af författaren

*) Det kommer derpå an hvad förf. här menar med "den verkliga fjellboen." Skall dermed förstås endast de nybyggare, som bosatt sig längst upp i nordvest, bland de eviga snöfjellen, så har det visserligen sin riktighet; men icke så, om det rör hela eller till och med större delen af Lappland. — Under min resa, år 1834, genom *Gellivare, Jockmocks* och *Qvickjocks* samt *Lycksele* och *Åsele* Lappmarker fann jag, på ganska få ställen, anledning att beräkna afkastningen till endast "2:ne korns äring." Tvärtom sades mig att man, summariskt taget,

på riktiga grunder samt en lång tids erfarenhet beräknade förhållandet. Det är visst en känd sak, att dessa och dylika uppgifter äfven af ganska kloka män förnekas; men densamme kloke mannen vet likväl, att vid ständiga snögränsen, upphör all vegetation. Lycksele kyrka t. ex. ligger 1° 15′ 50″ söder om Torneå eller Haparanda, och följaktligen borde förra stället hafva något mildare klimat än det sednare, men lägg härtill, att Lycksele ligger 100 Pariser-fot öfver hafvet, beräkna sedan riktigt båda dessa verkande förhållanden, så skall resultatet blifva, att Lycksele-boen har snögränsen mellan 7 och 800 Pariser-fot närmare sitt hufvud, än de vid Haparanda vistande, och hvilket förhållande uppkommer ej då i anseende till ortens nordligare och långt högre trakter!? — Om författaren mins rätt, så antager Herr Professor Wahlenberg Lappmarkens medelhöjd till 2000 Pariser-fot öfver hafvet, och ganska många bostäder i omnämnde socknar, äro efter sannolik beräkning placerade på denna höjd. Detta är ortens mörkaste sida. Flyktigt hafva vi ägnat den en forskande blick och skynda nu att omnämna, huruvida den Allgode Skaparen lemnat oss några natur-förmoner, som böra betrygga vår existence och göra oss lyckliga, i den mon vi rätteligen begagna hvad naturen erbjuder.

Boskaps-skötseln. Att denna är ortens hufvudsakliga näringsgren, är en känd sak, och behöfver

---

väl kunde påräkna dubbelt så mycket, och säkert är, att 1834 års herrliga skörd gaf fullt ut 8:de kornet. Den aktningsvärde förf. får således förlåta, om jag i det längsta vill hoppas, att han något litet har öfverdrifvit detta sitt påstående; ty, *om ej så wore*, blir det mer än obegripligt, huru Lapplands nybyggare kunnat årligen förökas och tilltaga i välstånd, heldst sådant svårligen kan ske med tillhjelp af endast boskaps-skötsel, och några binäringar. E—m.

icke vidlyftigt omtalas, och som Lappmarks-boen har vidsträcktare utvägar att underhålla kreatur, än nedra landets inbyggare, samt i allmänhet bättre bete än de, måste ock boskaps-skötseln här vara något förmonligare. Det är oss icke obekant att, när stark torka inträffar, förlora landsbygdens invånare ofta mera än hälften af påräknade utfodrings-artiklarne, hvilket äfven genom sådan väderlek inträffar i Lappland å all hårdvall, men de fleste i sednare orten, äro icke beroende af detta slags äng, utan vida mera af kärr, myror, bäck- och sjö-stränder, samt annan sumpig mark, som i mindre eller i ingen mon åverkas af solen. Herr Professor Zetterstedt söker i sin sednare rese-beskrifning beräkna Lappmarks-boens vinst af ko-kreaturens underhållande, och upptager i detta hänseende inkomsten såsom tredubbel emot utgiften. Hvaröfver den anmärkningen torde äga rum, att Hr. Professorn låter våra kor mjölka något förmycket (1 $\frac{1}{2}$ kanna om dygnet, året om,) men så är han ock påtagligen för dyr på utfodringen, som kan nedsättas till hälften, 10 R:dr B:co, nb. med undantag af den sällsynta händelsen, då fodret måste köpas. Således, om vi äfven skulle nedsätta mjölk-afkastningen till hälften emot hvad Hr. Professorn uppger, stå vi ändå i ett visst hänseende på samma punkt, eller finna, det ko-kreaturet trenne resor betalar sitt underhåll. Efter denna nedstämda beräkning, lämnar ett ko-kreatur 20 R:dr B:co behållning om året, och följaktligen har en Lapp-nybyggare med 20 st. kor, en årlig behållen inkomst af 400 R:dr B:co, och att mången verklig fjellbo, som synes vara förvist till ett land, värre än Siberiens jemnare trakter, kan föröka eller har en förökning med 50 procent af nämnde summa, är temligen säkert. Werkande visar sig ock detta förhållande på åtskilliga ställen, der naturförmonerne klokt begagnas. Här och der händer, att nybyggare, bosatte på de aldrasämsta

fjelltrakter, blifva ganska förmögna, t. ex. nybygget Rísträsk, i Wilhelmina socken, är i anseende till sädesväxten ganska säkert det sämsta å hela Stöttingsfjellstrakten, och dess ängsmark var länge ansedd för ganska usel. Åkern derstädes ligger minst 2,500 Pariserfot öfver hafvet; säd mognade aldrig. Länge var detta nybygge ett vrakgods, som ingen ville eller kunde besitta någon längre tid; men för 10 à femton år sedan blef en dalkarl vid namn Anders Ersson innehafvare af detta nybygge, hvilken nu underhåller något öfver 20 stycken kor, och är utan tvifvel bland de förmögnaste i Wilhelmina socken. Flere exempel af samma art, kunde äfven anföras. En rätt vacker binäring är det ock för dylika, som Anders Ersson, att uppföda och sälja hästar, och ehuru får-kreaturen i allmänhet icke betala sitt underhåll, kommer det likväl icke så noga an på, för den driftige arbetaren, att underhålla en mängd af dem. Deraf får han kläder, och säljer ofta betydligt vadmal. Största hindret emot boskaps-skötseln är, att ängsmarken nästan öfver allt ligger i spridda fläckar, aflägsna från bostäderna, hvilket gör afbärgning och hemforsling besvärlig, samt följaktligen dyr.

Binäringar. Jagt är nu mera såsom icke lönande, till det mesta öfverlemnad åt ortens lättingar, med undantag af flakar (giller att fånga skogsfågel) som brukas tämligen allmänt, ty en gång gjorda, kunna de besökas af någon mindre arbetsför person. Dock brukas alltid dylikt minst af mest driftiga arbetare. Skadedjur: Björn, Warg, Lo och Vilfrass, jagas och fälles af alla, som befara skada af dessa djur.

Fiske, är inom nedra socknarne, Lycksele, Åsele, Fredrika och äfven inom Dorothea, alldeles icke lönande; men i fjellrakternas stora sjöar, i Wilhelmina, Stensele och Sorssele, är detta de fattigas

och i synnerhet lättingars hufvud-sysselsättning och näringsfång, och der någon kunnat förvärfva sig tillräckligt af tjenliga fiske-bragder, är äfven näringsfånget der lönande. Förf. har flere resor haft tillfälle att se, huru en viss trefven och driftig nybyggare vid stora Uma-sjön, med ringa tidspillan vet förskaffa sig flere lispund Röding eller Börting om dagen.

Salpetter-tillverkning bör, såsom beroende af boskaps-skötseln, blifva en betydlig näringsgren i Lappmarken, åtminstone så länge priset på denna vara icke förmycket nedsättes *). För några år sedan, var detta en handtering, som man här å orten föga hört omtalas; men nästlidne vinter utgick från Lycksele circa 650 lispund deraf, hvilken exportvara till socknen inbringade en summa af 4875 R:dr B:co. Uti Fredrika socken är också detta näringsfång i starkt tilltagande, i Åsele mindre och i Dorothea, Wilhelmina, Stensele och Sorssele, ha ganska få försök i detta hänseende blifvit gjorda. För många sker betydlig skada, genom det att de ej förstå tillverkningen.

Pottaske-tillverkning har likaledes ända till början af nästlidet år varit i orten okänd, men sedan den tiden, är blott i Lycksele så mycken Pottaska tillverkad, att inkomsten deraf uppgått till minst 3000 R:dr B:co, och måste detta så mycket säkrare vara ett lönande näringsfång, som flere bland dem, hvilka försökt saken, försäkrat att, en flink arbetare, som under en hel sommar ville sysselsätta

---

*) Sedan I:sta Del. af denna Resebeskrifning trycktes, har salpetterpriset ånyo blifvit nedsatt med 1 R:dr r:gs pr L:pd. Jag åberopar mitt yttrande härom i 1 Del. sid. 14 och följ. och önskar innerligen att jag måtte få mycket orätt. E—m.

sig med denna handtering, skulle tillverka 100 lis-pund. På tjenliga ämnen för detta ändamål, är och blifver i Lappland aldrig brist. De mest onyttiga fjelltrakter hysa ofantliga sträckor, beväxta med idel sådan björkskog, som är totalt oduglig till näfver-tägt och slöjdevirke, äfvensom allt annat, utom för ifrågavarande tillverkning. En sorts lycka är äf-ven, att bättre björk, (Betula alba), tjenlig till näf-vertägt och slöjdevirke, skall vara mindre tjenlig eller gifvande för ändamålet. Af allt detta blifver en säker följd, att så framt afsättning ej kommer att saknas, blifver Pottasketillverkningen inom vår ort en ganska vigtig näringsgren. Dock uppstår der-vid en annan fråga, nemligen den: månn' Lappmar-kens åboer utan afgift till Staten, få tillverka denna vara? eller hurudana månde vilkoren för tillåtelsen dertill blifva? *) Billigt är, att Staten skulle hafva någon förmon af tillverkningen; men blefve afgiften något känbar, är det troligt, att den otacksamma fjelljorden hädanefter som hittills får till förmultning återtaga sina vanväxta alster. — De nog djupa sår, som missväxt-åren orsakat, påkalla högt kraftigt lä-kande medel, och man vågar hysa det hopp, att högsta landsfaderliga makten, som snart måste be-fara utvandringar från Nordens fjellar, skulle, åt-minstone tills vidare, i nåder tillåta oss att bäst vi vilja och gitta, nära oss af den inhemska växten Be-tula Alpina, eller fruticosa, häldst det är hun-drade resor skadligare för det allmänna, att Lapp-

---

*) Genom Kongl. Brefvet den 21 Febr. 1826, hvilket blif-vit allmängjordt genom Konungens Befallningshafvan-des allmänna kungörelse den 13 Mars samma år, är i Nåder tillåtet, att Konungens Befallningshafvande må, uppå derom skeende ansökningar, för tillverkning af Pottaska, bevilja utsyning från kronoskogarne af stub-bar, rötter och vindfällen utaf löfträn, mot afgift till Kronan af 1/8 utaf värdet för hvarje tunna nedbränd aska. L—k.

länningarne skaffa sig det vederstyggliga barkbrödet.

Tjärubränning idkas i Åsele Lappmark blott för invånarnes eget behof. Orsaken dertill lärer vara, att ingen eller åtminstone högst få känna den simpla konst, som fordras för denna tillverkning, hvarföre det också händer, att en Dorotheabo köper en tunna tjära i Lycksele, och forslar den 16 mil till sitt hem. I Lycksele saknas deremot icke denna ringa konstfärdighet; men, som priset på denna vara å nästnämnde ställe vanligen är blott 2 R:dr B:co, har tillverkningen en tid bortåt ej gått till föga mer än circa 300 tunnor om året, hvilket tycks visa, att näringsfånget icke duger. Likväl ser man, att en arbetsam nybyggare under året, jemte sina öfriga göromål, kan tillverka hundrade tunnor tjära, och derutöfver. Näst!idne vår hände, att en Lappmarksbonde, som tillverkat något öfver 100 tunnor tjära, och flottade sin vara ned efter den på Statens bekostnad rensade Vindel-elfven, till Renforss Beck-bruk, förlorade under färden i forssarne, endast en tunna, och gjorde sig således med denna färd, en besparing af ungefär 100 R:dr B:co. Således lärer icke denne bonde eller andre, som känna förhållandet, gilla de skriftställares uppgifter, som bemödat sig om att i allmänna omdömet tillintetgöra värdet af de skedda elfs-rensningarne. Wid större företag måste Stats-Ekonomen sträcka sitt omdöme djupt in i kommande tider, och till förhållanden, som icke kunna vara kända i kojan; men äfven der borde man kunna se, att nedre landets skogar snart medtagas; tjäru-bränning och alla sorter trävaror komma att saknas, närmare sjökusten; Lapplands vidsträckta skogar måste anlitas om behofven, och elfs-rensningarne äro enda medlet att erhålla dem. Det ofullständiga, eller vid utförandet af det betydliga företaget förbisedda, ursäktar den kloke så mycket mera gerna, som han känner, att

alla mennisko-företag äro underkastade ofullkomligheter *).

Konstflit. Rätt vackra väfnader af ylle, linne och bomull, tillverkas till husbehof, men icke till afsalu, utom något vadmal. Åtskilliga drällväfnader, efter gamla methoden, hafva ock tvenne qvinnor i Åsele Lappmark tillverkat, och som Lycksele i allt hänseende vill täfla med berörde grannsocken, fins också nu inom Lycksele en qvinna som, efter Ekenmarkska methoden, tillverkar dräll och flere andra väfnader; men som sådant icke kan åstadkommas med vanlig väfställning, och just icke alla hjernor kunna uppfatta föreskrifterna i de utkomne väfböckerna, så torde konsten just ej så hastigt bli allmän.

I Åsele är en man, som icke haft tillfälle att få undervisning i någon konstfärdighet, men detta oaktadt, har han kommit derhän i målare- och finsmides-konsten, att han i dessa yrken ganska säkert kan jemföras med hvilken som heldst i Norrlands småstäder. Gröfre smiden, liar, yxor, saxar och knifvar &c. tillverkas af många, både i Åsele och Lycksele Lappmarker. Lodbössor göras mästerligt i Åsele, sämre i Lycksele. Svarfvare och Snickare, sådana som i orten behöfvas, saknas ock icke.

Handel. Wid Åsele kyrka hålles årligen tvenne marknader. Den ena i början af Januari, och den andra under förra hälften af Mars, vid hvilka tider Handlande från Hernösand med sina kramslädar besöka stället för att, såsom det synes, lemna allmogen ett allmännare tillfälle till lyx och fåfänga. Dessa handelsresor äro ock så mycket mera öfver-

*) Concedo. — — Anlägg först vägar, och företag sedan strömrensningar, *om penningarne stå bi.* E—m.

flödiga, som allmogen härstädes likt Ångermanlänningen, handlar sjelf, reser till nedra socknarne och icke sällan till hufvudstaden, anskaffar nödvändighetsvaror, och än mera lyxartiklar. Genom dessa åtgärder äro väl en del af ortens produkter i pris högt uppdrifna, äfvensom några få otroligt riktat sig på sin skojarehandel, *) men mängden af folket är hos dessa skuldskrifna, och då saken i allmänhet betraktas, gäller gamla ordspråket: "Ne sutor ultra crepidam," häldst ganska naturligt är, att den tid som åtgår på handelsresor, lika så litet användes till production af varor, som till andra nyttiga landtmanna-yrken.

Folklynne. I detta hänseende torde man kunna upptäcka något eget eller särskildt i hvar en af Åsele Lappmarks församlingar. Åseleboen är stolt och mån om sin heder. Han är ock sjelfberoende, frikostig och villig till uppoffringar, om han dertill icke är tvungen. Söker man på ett eller annat sätt tvinga honom, antingen till någon uppoffring, eller att i någon mon frångå antagna plägseder, är han ytterst nogräknad och ihärdig att förfäkta sin sak. I nödig mångkunnighet kan också allmogen jemföras med hvilken Landsförsamling som häldst i Norrland. Fyllerilasten har hos några gått till största ytterlighet, men större hopen är i detta hänseende ganska anständig, och många förtära alldrig spirituösa saker.

I Fredrika socken är väl också den omnämnda Nationalstoltheten rådande, men något mera nedstämd. I öfrigt gäller ofvannämnda förhållanden, med undantag att den aktningsvärda Kyrkoherden Huss skall i denna sin församling tillvägabragt en allmännare nykterhet än man finner i någon annan församling.

---

*) Sörkörare, Handlande och skojare, äro synonymer i Lappland. E—m.

I Dorothea socken äro grunddragen de samma som i Åsele, hvartill kan läggas, att den gamla allvarsamheten i husliga lifvet härstädes, är mest rådande, hvarföre också denna socken varit ansedd såsom den mest sedliga i orten. Den bortgångne Kyrkoherden Blom var en enkel, men ganska hederlig och exemplarisk man. Hans efterlefvande åhörares lefnadssätt vittna förmonligt om hvad han uträttat.

Wilhelmina är en sort ny koloni, som fått sin befolkning från flere håll, hvadan ock någon hufvudkaraktär derstädes icke är att finna. Fyllerilasten är också här mera rådande än i de flesta församlingar i orten.

Lappar hörande till Åsele Lappmark, äro att anse såsom sistnämnde sockens invånare. I allmänhet tyckas de vara de mest kloka i sitt slag, tala ock i allmänhet Svenska språket obehindradt; men bland Lappar i Åsele, Lycksele och Piteå Lappmarker, äro de utan tvifvel det värsta packet. Fylleri lär i synnerhet hafva förderfvat dem. Såsom bevis derpå må anföras, att författaren år 1817 var i ett allmänt ärende förordnad att besöka fjellkapellet Fattmomacke i sistnämnde socken, inträffade ock der när en Bönedag under sommaren, skulle firas, samt inqvarterades på stället jemte tvenne Prester i en kåta eller koja, hvilken der får passera som prestgård. Lapp-allmogen samlades Lördagsaftonen temligen talrikt; många syntes redan vid ankomsten vara druckna, och de som ej voro så, blefvo det snart. Hela påföljande natten hördes tjut, skrik och slagsmål. Att gå ut, hade varit farligt, och dessutom var det göra nog, att försvara ingången till vår koja, der författarens stadiga och sega rönnkäpp under natten förnöttes på de inträngande våldsverkarnes ludna ryggar. Söndagsmorgonen måste man likväl ut, då en mycket stor koja, (ett stycke

från vårt herrberge,) hvarest minst hälften af Lapparne varit inqvarterade, fans vara nedrifven, och tillbehören kastade kring gräsvallen. Det ringdes, det vill på detta ställe säga, att klockaren ropade att man skulle gå i kyrkan; Pastor predikade Ottesången. Hans adjunkt och författaren patrullerade kring gräsvallen och närmast skogen, samt funno flera sofvande Lappar, hvilande efter nattens strapatser. Att en eller annan ankare bränvin förtärdes på detta ställe inom ett dygn, är säkert, men att få reda på hvarest lagret fans, var omöjligt. Wilda skogen var här källare. Blott små portioner hemtades efter hand af fyllhundarnes handtlangare, och att för fylleri tilltala en hel allmoge, hvaribland knappast barnen äro nycktra, är omöjligt eller åtminstone alltför besvärligt. Detta förhållande har också ej blifvit obemärkt af Läns-styrelsen, som sträckt sin kända vaksamhet äfven till omnämnda näste, till följe hvaraf, vederbörande Länsman tid efter annan blifvit anbefalld att på bönedagarne vara närvarande vid Fattmomacke.

Wid fjell-kapellen i Lycksele Lappmark, är förhållandet helt annorlunda. Lapparne äga der icke en tår bränvin, och skulle någons egennytta vilja störa detta lyckliga förhållande, skulle en sådan få erfara hvilka alfvarsamma Prestmän han derigenom förolämpade. I de nordligaste Lappmarkerna Juckasjerfvi och Karesuando, i Norrbotten, skall likväl fylleriet bland Lapparne gått vida längre än uti våra södra Lappmarker. En viss hederlig och säker man, som noga känner förhållandet, berättar, att nybyggare i Juckasjerfvi finnas, de der hålla dylika bränvins-lager, som man ser i förmögna köpmäns källare; att sådane storkrögare tillskansa sig all Lapparne tillhörig egendom, hvilket oafbrutet fortfar, intill dess krögaren sjelf blir mästare i den konst han lärt andra, då de samlade skatterna utvandra

till någon annan, som är i tur att tillhandahålla ortens nektar. Detta förhållande har på en tid af 22 år verkat så oförmonligt på Jukasjervi-Lapparne, att de skattdragandes antal ibland dem blifvit reducerat från 202 till 49 stycken.

I Karesuando lär fylleriet föröda betydligt mindre. Länsmannen skall hafva vetat göra sig så respekterad, att ingen nybyggare visar sig med krögeri; men denna nyttigt verkande myndighet, som vanligen utmärker en driftig och klok tjensteman, skall här leda sitt ursprung från en egen, visserligen sällsynt källa, nemligen den, att Länsmannen sjelf är stor — krögare, och tillåter ingen annan att fuska i sitt yrke. Likväl kan den ensamma mannen naturligtvis icke åstadkomma en så hastigt afgörande verkan med yrket, som många uti Jucasjerfvi medhinna, hvilket i sin mon aflägsnar den tid, då Lappar upphöra att finnas i Karesuando. I förra socken skall Länsmannen försökt hämma krögeriet, men för sådan åtgärd med möda undgått att blifva mördad, af de uppretade och vilda Lapparne.

Ecclesiastik Författning.

Tiden när Åsele första kyrka bygdes, är redan omnämnd. Wilhelmina kyrka, grundad redan 1785, var färdig 1794. Denna byggnad, uselt uppförd, är nu gammal och förfallen, samt har ett långt sämre utseende, än ett af de bättre tröskhusen i orten. Ny kyrka är också derföre nu under byggnad, och detta efter en ganska vacker dessain. Socknen blef efter Kongl. Maj:ts Nådiga Utslag den 20 Maj 1812 skiljd ifrån Åsele och förklarad för särskilt Pastorat.

I Fredrika bygdes kyrka omkring år 1795, och församlingen förklarades för särskilt Pastorat medelst Nådigt Utslag den 7 Maj 1799.

Dorothea kyrka, bygd vid samma tid, och sockenen sistnämnde dag och år förklarad såsom särskilt Pastorat.

Samtelige Pastorerne i Åsele och Lycksele Lappmarker njuta behaglig tids förlänings-spannemål af Staten såsom aflöning, nemligen:

Pastor	i Åsele	Tunnor	24.
Dito	i Wilhelmina	d:o	24.
Dito	i Fredrika	d:o	12.
Dito	i Dorothea	d:o	12.
Dito	i Lycksele	d:o	28.
Dito	i Stensele	d:o	24 ½ och
Dito	i Sorssele	d:o	30.
		Summa Tunnor	154 ½

År 1731 beviljades nådigt anslag för inrättande af en Schola i Åsele, der sex stycken Lapp-barn skulle erhålla kost och kläder, samt undervisning i Christendoms-kunskapen, hvilken anstalt fortfarit till 1818, då Kongl. Maj:t, den 6 September detta år, täcktes förordna, att scholan skulle upphöra, och undervisningen bestridas af tvenne kringvandrande Cathecheter *), hvilka nu tillsammans njuta 16 tunnor korn i årlig lön, förvandlade i penningar efter markegång.

År 1631 den 20 Juni inrättades en Schola af förenämnde beskaffenhet i Lycksele, hvilken inrättning grundades på en af framlidne Riksrådet m. m.

*) Som supa med Lapparne, och lära dem den civiliserade verldens odygder. E—m.

Joh. Skytte gjord Donation, hvilken anstalt ännu fortfar. Scholmästaren njuter i lön 30 tunnor Spannemål och kontant 37 R:dr 16 sk. B:co, samt för elevernas kost och beklädnad 24 ½ tunna korn samt kontant 122 R:dr 4 sk. nämnde mynt. Som boställe har han ett hemman om ett mantal.

Tvänne Cathecheter i Lycksele Lappmark aflönas med 32 R:dr Banco.

Pastorerna i Åsele Lappmark, och, efter hvad förf. vill minnas, äfven i öfra socknarne i Lycksele, njuta årliga Gratificationer 33 ⅛ R:dr hvardera, förmodligen för att hålla tillsyn öfver Cathecheternas åtgärder. Att förf. icke känner detta bestämdt, bör ursäktas, ty Presterna sjelfve veta icke hvarföre dessa penningar erhållas. Skjutspenningar bestås dels af allmänna och dels af socknarnas medel till betydligt belopp, vid resorna till fjell-kapellen.

Tänkaren förvånas, då han betraktar de stora uppoffringar det allmänna årligen gör för den usla Lappmarken, och tillika uppkommer en innerlig förtrytelse, att en så betydlig del deraf ändamålslöst förspilles. Statsmän sitta hela år vid Riksdagar, och tyckas sträcka sin omsorg ända till olägenheter, som myggor tillfoga det allmänna, hvilket ingalunda kan tadlas; men hvarföre blifva de icke varse, att kameler på Nordens fjellar utan nytta förtära det, som långt nyttigare borde och kunde användas. Staten har tusendetals nödige och nyttige uppoffringar att bestrida, ja äfven inom Lappland skulle ändamålsenliga utgifter medföra mycken nytta. Att Pastorerna njutit och dels tills vidare få njuta vederlags-spannemål af Staten, är något, som den tänkande Lappländaren under vördnadsfull tacksamhet erkänner vara nödigt. Deras åhörare kunna billigtvis icke åläggas större afgifter till sin Prest, än uti Rikets öfriga provinser, och med så-

dant äro Pastorerna i de mindre Lapp-Pastoraterna icke belåtna, men att förlänings-spannemålen i Åsele och Lycksele, tillsammans 52 tunnor, bör vid först skeende ledighet indragas, är så mycker säkrare, som detta blifver lagenligt, emedan med säkerhet visas kan, att Pastorerna i dessa socknar äga en inkomst, svaiande emot 100 tunnor spannemål hvardera, utom förlänings-spannemålen. De omnämnde, nästan löjliga, gratifikationerna kunna ock försvinna; ty det är just icke många som få penningar, utan att veta hvarföre.

Scholorna äro likväl de mest umbärliga. Det medgifves, att på den aflägsnare tid, då Lycksele schola för mer än 200 år sedan inrättades, tycks åtminstone afsigten med inrättningen hafva varit förträfflig. Lapparne voro då hedningar, som borde lära känna ljuset. De ansågos då såsom ett folk, som skulle komma att fortfara på sin Nomadiska bana. Nu är det hufvudsakliga ändamålet vunnet, icke genom scholor och dylika anstalter, utan fastmera genom den från början opåräknade, nu framträngande, odlingen. Lapparne äro icke mera hedningar, utan måhända bland alla Nomadiska nationer den mäst bildade. En hel annan sak är det med deras lefnads-yrke, som åtminstone i Södra Lappmarkerne nu mera föga duger, och med all säkerhet inom kort tid tillintetgöres af odlingens framsteg. Att kunna läsa, är visst en ganska nödvändig sak, ty derigenom förvärfvas oräkneliga insigter, nödiga och nyttiga för andeligt och lekamligt väl; men derigenom att en utfattig Lappunge, som icke eljest kan få sin föda, inkastas i scholan under pretext att lära läsa, vinnes ganska sällan detta ändamål, som så mycket beror på scholmästarens nit och skicklighet att informera, samt på huruvida han sjelf kan språket. Känner han icke det, lärer läsaren lätt kunna bedöma sakens framgång, och deras

innerliga nit för ljusets framsteg, som ifra för scholornas bibehållande under det de med likgiltighet förbise det oeftergifliga i en lärares kall, nemligen att han måste sjelf kunna det han vill lära andra. Det vanliga efter scholtidens slut är, att den demitterade eleven blir vallhjon hos någon, som behöfver sådana, glömmer snart det ofullständiga han lärt, blifver icke sällan såsom invalid återremitterad från lands-orten, och faller födelsebygden till last.

Med dessa få enkla rader har jag sökt visa huru litet man vinner med att uppoffra några hundrade R:dr för att bibringa ett Lappbarn en oftast föga börjad Christendoms-kunskap. Ganska många dela med mig dessa åsigter, ja äfven Prester, hvilka äro aktningsvärda män, inse och erkänna förhållandet; men det gifves likväl en Herarchisk Attractionskraft, som aldrig tillåter att något af en gång vundna förmoner skiljes från detta stånd. Och att denna mägtigt verkande kraft tillintetgör hvarje förbättringsförsök, det är allom bekant.

Ambulatoriska undervisningsmethoden medelst Missionsprester och Cathecheter, är likväl att anse ändamålslösare än scholorna; men som en viss Missionsprest, ojemförligt den skickligaste och driftigaste i sitt slag, hvilken ganska mycket kringvandrat ibland Lapparne, sjelf offentligen erkändt, att han föga eller intet kunnat uträtta i ämnet, skola vi ej säga mera om hans Missionsresor, än att han som en hederlig och oförskräckt man talat sanning, oaktadt saken så nära rörde honom sjelf. Huru mycket en svagare efterträdare kan åstadkomma, visar detta föregående, äfvensom tämmeligen tydligt är, att de kringvandrande Cathecheterna göra, kort sagt, ingenting. Den som tilläfventyrs påstår eller förmodar motsatsen, bör likväl underrättas derom, att en Cathechet som vill fullgöra sitt åtagande, kan dock

blott några dagar om året vistas i hvarje koja, och på så kort tid läres icke mycket i ämnet; lägg då härtill deras vanliga vårdslöshet; deras egna Ekonomiska funderingar, och att ingen kan kontrollera dem; så hoppas jag att förhållandet är någorlunda upplyst.

Om scholan i Lycksele kan med något skäl invändas, att den är funderad på en enskildt mans donation och kan således icke få upphöra. Deraf uppkomma de frågorna, skall scholan fortfara äfven sedan den icke är behöflig, ej eller i någon betydlig mon åstadkommer Stiftarens afsigt? och än mera. Skall den äfven fortfara sedan Lapparne icke mera finnas? besvaras dessa frågor med ja, så vågar man hoppas att i Lycksele blir en liten Lärdoms-schola, der den, som det åstundar, får lära första grunderna till vetenskaplig eller åtminstone hyfsad bildning. Detta ställe är att anse såsom södra Lappmarkernas medelpunkt, och följaktligen vore en sådan schola der, lika nödig och nyttig, som på andra ställen. Man kunde ock låta sex stycken Lappbarn, tills vidare på allmän bekostnad, undervisas af en Cathechet under scholmästarens inseende; men om den välsignade ändringen vinnes att inrättningen icke vore beroende af detta sednare, skulle man snart få höra det verkliga och sanna, att särskildt anstalt för Lappar är öfverflödig.

En särskildt läroanstalt för Lappar, som skulle medföra någon säker nytta, vore att inaccordera ett visst antal ungdom hos alfvarsamma bönder eller nybyggare, som känna Lappska språket, med vilkor, att eleverna skulle få lära icke allenast sin Catheches, utan äfven vanliga landtmanna-yrken, hvilket sednare är ganska nödigt, då Nomadlifvet i alla fall icke kan skaffa dess idkare nödig lifsbergning. Sker något sådant icke snart, borttagas alla odlingslägenheter

ter i fjellarne, och Lapparne falla samhället till last. I stället för 6 st. skulle 16 barn, med samma kostnad som nu i scholan åtgår, få hos nybyggare lära det nödvändiga, hvilket författaren åtager sig bevisa när helst sådant skulle fordras.

Sedan författaren på förestående sätt ofullkomligt men uppriktigt efter sin innerliga öfvertygelse omtalat de brister han i Ecclesiastikt hänseende trott sig finna, och derigenom måhända förtörnat sina många aktningsvärda vänner bland det vördiga ståndet, kan han icke tillbakahålla samma djerfhet i afseende på civila befattningarne i orten.

Krono-Fogdar eller så kallade Lappfogdar äro, med afseende på ortens Ekonomi, ganska nödvändiga och nyttiga på sin plats; men detta endast med det förbehåll, att de äga grundelig Ekonomisk kunskap, eller åtminstone i så måtto känna denna vigtiga sak, att de äga skicklighet för att i alla hänseenden kunna lämpa sig efter lokala och särskilta behofvens mångfaldiga omständigheter. Det är långt ifrån möjligt eller nödigt för en sådan fogde att besöka alla de ställen der hans råd och insigter böra göra sig gällande, men han bör dock alltid utgöra den honom underordnade Länsmannens och den allmänna Landthushållningens själ. Genom sina assistenter bör han göra sig underrättad om alla företag af betydenhet, äfvensom ortens Hushålls-Committéer böra stå under hans omedelbara inseende. En viss man, som nyligen från trycket utgifvit en skrift, rörande Stats-Ekonomèn, yrkar tillsättande af särskilta styresmän öfver allmänna landthushållningen, hvilket ock visserligen vore nödigare och nyttigare än att många andra embets- och tjenstemän, (för allmänt gagn ganska umbärliga,) skola finnas; men å landsbygden, der flere kloka ståndspersoner vi-

stat, vore likväl de Ekonomiska styresmännen mindre nödvändiga än i den vidsträckta Lappmarken, der mångfaldiga odlings- och näringslägenheter erbjuda sig. Dock, som Riksens Ständer i våra tider icke tyckas vara synnerligen frikostiga på nya löneanslag, vore Lappfogden den, som synes närmast pligtig att bestrida ifrågavarande styrelse. För närvarande njuter en sådan man 316 $\frac{2}{3}$ R:dr B:co i lön af Staten och åtminstone lika mycket af allmogen, hvilket borde minst fördubblas, om mannen med skicklighet och nit bestrider det för allmänt väl magtpåliggande kall, som här är i fråga; men om vi antaga att han icke äger denna förmåga, utan endast mechaniskt uträttar gifna befallningar, samt således indrifver den ringa Lappskatten, då blifver han en ganska öfverflödig och till det mesta sysslolös Embetsman. Lappskatten kunde indrifvas af en Fogde å landsbygden, eller om detta icke ansågs lämpligt, af vederbörande Länsmän, hvilka i alla fall vanligen få sin dryga del i detta görmål. Att uppoffra mer än 600 R:dr för att få en dubbel summa indrifven, är icke synnerligen klokt.

Ortens Länsmän hafva, utom uppbörden, nästan enahanda befattning som den, hvilken i vidsträcktare scala borde åligga Fogden. De äro nyttiga, i den mon de känna och med nit befordra ortens landthushållning. Saknas denna kännedom, blifver nitet oftast en oduglig vara, och tjenstemannen ett uselt mechaniskt verktyg, som ej förstår sin sak. Under detta förhållande äro de, åtminstone i öfra socknarne såsom Sorsele och Arjeploug, mycket sysslolösa. Några syner, som kunna verkställas på 1 à 1 $\frac{1}{2}$ vecka, är hufvudgöromålet; det öfriga består uti att bära några, dem tillsända, allmänna författningar till prestgården eller kyrkan, och då dessa kraftiga åtgärder betraktas, är deras lön, 75 R:dr B:co, något mer än tillräcklig; men icke så för

nödtorftig bergning, hvilket gör, att den tillsatte tjenstemannen antager fiskare-lappens yrke, eller på sin höjd nybyggarens; verkningskretsen och anseendet inskränkes inom de sistnämndes sfer, och man finner tydligen, att det är en misshushållning med allmänna medel att bibehålla dessa varelser på tjenstemannabanan.

I de större socknarne eller distrikterna, der odlingen fått en verksammare fart, är förhållandet mycket annorlunda. Will man der fordra af Länsmannen att han vore hvad han borde och med åtgående skicklighet kunde vara, då är hans lön alltför otillräcklig. Samhället fordrar med skäl patriotism af alla sina tjenare; men menniskokroppen fordrar föda. Den skicklige och nitiske tjenstemannen ser att t. ex. den som tillverkar salpetter och pottaska, förtjenar vida mer än den, som uppoffrar helsa och krafter, endast för allmänt väl, och likgiltigheten intager den ädlare känslans ställe. — Riktigheten af det anförda lärer knapt kunna nekas, men att ständigt ropa på löneförbättringar eller nya uppoffringar af Staten är, ehuru vanligt, föga patriotiskt. Förf. vill derföre råda Lapp-Länsmännen att söka ett annat medel till förbättrande af sina vilkor, det nemligen: att få en mera utvidgad verkningskrets, medelst sammanslående af befattningarne till endast tre inom Westerbottens Lappmarks-fögderi, eller en i hvarje Lappmark, Åsele, Lycksele och Piteå Lappmarker.

De redan anslagna lönerna, som då blefve 150 R:dr pr man, vore visst allt hvad en Länsman skäligen kunde begära, och befattningarne skulle då sökas af skickligare män. Att påstå det göromålen i detta fall ej skulle medhinnas, är att uppenbart ljuga. Syner äro, såsom nämndt är, hufvudgöromålet, och bevis saknas ej derpå, att det är en lätt sak för en ung och rask karl, att under sommaren verkställa

100 sådana syner *). Den utlefvade, som tjent länge och beskedligt, kunde ju få söka sig tjenstebiträde bäst han vill och gitter.

Under syne-resorna hålles journal öfver odlingens framsteg och brister, verkställas utmätningar, indrifvas Krono- och andra restantier m. m. Att få detta nyttiga project realiseradt, och med detsamma Länsmännens åtgärder bragdta i någon verksammare fart, tycks vara så mycket lättare, som ändringen helt och hållet synes bero af Konungens Befallningshafvandes godtfinnande. Ett försök vore åtminstone oskadligt, och borde så mycket hellre göras, som man, ty värr, icke saknar exempel på att dessa tjenstemän, i brist af alla möjliga utvägar för nödtorftig bergning, tillgripa allmänna och andra medel, blifva afsatta, göra sina löftesmän olyckliga, och sig sjelfva till distriktets fattighjon.

---

*) Herr Holmström har sjelf bevisat dessa sina ord med sina gerningar.
E—m.

Om någon Länsman i Lappmarken gjordt sig förtjent af loford för verksamhet, i afseende på landets uppodling, så är det nu varande Länsmannen i Lycksele och Stensele socknar, Erla Holmström. Denne man har under sin 30-åriga tjenstetid icke blott utsynt, till det minsta taget, öfver 200 nybyggen, utan ock verkställdt en snart sagdt otalig mängd insyningar under förr anlagda hemman, samt beredt ändamålsenliga ägobyten, och i öfrigt så reglerat, att tvister om de strödda ängslapparne, nu mera äro ganska sällsynta inom hans tjenstgörings-distrikt. Genom ofullständiga syner, före hans tid, visste knapt någon riktigt reda på sitt, och det var naturligt att odlingshågen, vid sådant förhållande, ej kunde vara synnerligt stor; men sedan allt blifvit ställdt på redig fot, har fliten tilltagit och odlingen gått framåt med nästan otrolig fart. Säkraste beviset härpå är, att Lycksele Lappmarks exportvaror, smör, skinn och talg, samt sådant mera, som boskaps-skötseln afkastar, under de sista trettio åren ha ökats till dubbelt emot fordom.
L—k.

Allmänna förhållanden.

För trettio år tillbaka såg förf. då varande Kronofogden i Lappmarken (hvilken var en klok man) skriftligen till Konungens Befallningshafvande inberätta förhållanden inom Fögderiet, hvaribland omnältes, att odlingslägenheter, icke blott i nedra socknarne, utan öfver allt voro så upptagna, att några nya nybygges-anläggningar knapt nog kunde vidare äga rum; men detta har under tiden så litet bekräftat sig, att blott i Lycksele socken äro, sedan den tiden, mera än 100 nybyggen upptagna och försatta i det skick, att de nu äga ett värde af minst 25,000 R:dr B:co; och likväl är det nu först, som den utsigten visar sig, att ännu en större massa med nyhemman komma att inrättas inom orten; ja, 30 år härefter, skulle det säkert blifva orätt sagdt, att sådane anläggningar ej vidare kunde äga rum. Det är sannt, att myrslogar, som utan arbete kunna till äng begagnas, icke i nedra socknarne äro att påräkna vid utsyningar af ofvannämnde inrättningar, men vattendämningar, som under sista fyratio åren så betydligt inverkat på boskaps-skötselns framstg *), äro ännu, i allmänhet sagdt, icke på halfva vägen emot hvad de skola blifva. I nedra socknarne är väl, i detta hänseende, mycket nog gjordt; men i de öfra dels litet och dels intet. Dessutom har Kongl. Hushållnings-Sällskapet i Westerbotten genom dess styresmans **) verksamma omtanka för allmänt väl, på sällskapets bekostnad låtit underrätta allmänheten om en ny method att genom noggrant afvägda vattenledningar från större och mindre strömmar, bringa vatten på kringliggande myror, moraser och fastare mark. Genom denna välgörande åtgärd är ett nytt, ganska vidsträckt, fält för

---

*) Se härom Norrl. Res. Del. I, II.

**) Landsh. af Schmidt. E—m.

ängsodling öppnadt. Fyra år äro nu *) förflutna, sedan denna åtgärd först vidtogs, och under denna tid har blott i Lycksele socken minst 10,000 tunnland för ändamålet blifvit utsynte och utstakade. På sina ställen finnas sådana lägenheter i ganska stor scala, t. ex. genast då odlingssättet blef kändt, utsyntes en lägenhet om 1000 tunnland i vidd; men, som tvist uppstod om bättre rätt till densamma, har odlingen hvilat intill början af nästl. September, och som landtkulturens goda sak vann seger öfver egennyttan och egensinnigheten, är nu redan användt minst tvåhundrade dagsverken på det lofvande företaget. Nästlidne September utsyntes äfven en ännu vidsträcktare och såsom det synes förmonligare lägenhet för vattning, hvarest ock redan betydligt arbete är verkstäldt, ehuru Konungens Befallningshafvande icke hunnit meddela Utslag öfver den icke så obetydliga frågan, om bästa sättet att använda och nyttiggöra detta ansenliga odlingsomfång. Invid Öhrträsk by uti oftanämnde Lycksele socken, är likaledes några hundrade tunnland att vattna och nyttiggöra. Som arbetskostnaden der torde blifva något ansenlig, hafva vederbörande ännu icke gripit sig an med saken. Uti Fredrika socken är ock ett vattenledningstillfälle af dylik omfattning, som de förutnämnde. Att man ännu ej hunnit på den korta tiden af 3:ne år förverfva och sedan erfara verkan af sådana vattenledningar, är tydligt; men så mycket har man likväl redan sett, att den mark, som förut haft någon sort liten gräsväxt, har blifvit god och fruktbärande äng. Många vilja ock se resultatet af detta slags odling, innan de sjelfva gripa sig an. Att utdika större och mindre sjöar, har väl inom orten här och der blifvit med åsyftad framgång verkstäldt, men sistlidne sommar har en bättre method för

*) Detta skrefs år 1835. E--m.

sådane utdikningar blifvit upptäckt, hvilket redan gjort, att sådane lägenheter med begärlighet uppsökas och intagas, äfvensom betydligt arbete under höstmånaderna derå blifvit användt. Lägg nu det härtill: "att orten är uppfylld med strömmar och sjöar," så finner man att utdikningar och vattenledningar icke komma att saknas för de verksamma, som deraf vilja söka sin fördel.

Å nedra landsbygden, eller åtminstone i den bättre delen af Riket, lärer utdikning af myror och andra sanka eller vattensjuka ställen vara ett medel att vinna äng, men i Lappland duger icke denna åtgärd; genom sådan utdikning får man endast björk- eller tallskog å de förut skoglösa myrorna. Likväl och som de största nu onyttiga myrtrakter äro mäst sanka, vill man förmoda att om dessa först utdikas, och man sedan har tillfälle, antingen genom dämning eller vattenledning ställa en sådan aftorkad trakt under vatten, som derifrån vissa tider aftappas, skall man kunna få äng af många fält, som nu anses totalt odugliga. Flere sådana myrtrakter kunna upptorkas, om tillräckligt arbete användes; men svårigheten blifver den, att tillfälle ofta saknas för att sedan behöfligen vattna dem.

Genom skogens eller vissa buskarters afrödjande å dertill tjenlige ställen, vid större och mindre strömmar samt på vissa andra ställen, vinnes äng, som i allmänhet icke fordrar några åtgärder för att underhållas i mer eller mindre växtligt skick; och, som detta är en af ålder känd sak, äro sådane ställen i nedra socknarne till det mästa uppsökte, samt disponerade, äfvensom till stor del bearbetade; men i öfra socknarne, hälst vid och emellan fjellen, ser man stora fält af denna beskaffenhet liggande i sitt naturskick. De få som der vistas, finna äng till sitt behof utan arbete.

Af det anförda finner läsaren, att ängsodlingens fält i Lappland äro ganska vidsträckta, och lämna nästan otaliga tillfällen för den i orten så högst angelägna boskaps-skötselns utvidgande. De flästa betrakta detta förhållande under en högst inskränkt synpunkt, och blifva ofta (liknelsevis sagdt) icke varse kamelen, liggande vid deras fötter. Odlingen går väl sin jemna gång, och ökar farten i mon af behofven samt Ekonomiska upplysningens framsteg; men denna sorts upplysning har i orten blifvit för mycket styfmoderligt behandlad.

Läns-styrelsen har likvisst under sednaste decennierna ägnat långt större uppmärksamhet åt ortens kultur, än som förut skedde. För 40 år sedan voro kronohemman och i synnerhet nyss anlagda nybyggen en handelsvara, som köptes och såldes af ej mindre nybyggare, än drängar samt annat löst folk, utan att sådane spekulanter frågade efter att bese den köpta lägenheten, hvilken icke sällan köptes, såldes eller bortbyttes flera gånger på en dag. Immission *) kunde ock den tiden sökas och vinnas utan andra åtkomsts-handlingar än en öfverlåtelse-afhandling, och flere frågade ej efter att söka immission, än de få köpare, som ämnade besitta den köpta egendomen. Några riktade sig på handeln, och lika många, eller sådane, som slutligen stannade för de i pris orimligt uppdrifna egendomarne, förlorade anseniigt. Culturen led ändå mera, och många nyare nybyggen lågo öde. Genom Konungens Befallningshafvandes allmänna kungörelse den 14 November 1804, blef denna sorts handel ändamålsenligt förbjuden, eller sådane åtgärder vidtagna, att den skulle blifva oskadlig, men kungörelsen gömdes af då varande Fogden, och gjorde ingen verkan. I denna författning fanns äfven vara

*) Tillståndsbref (af Läns-styrelsen) på nybyggen.
E—m.

befaldt det af- och tillträdes-syn vid alla åbo-ombyten skulle, jemlikt 27 Kap. Byggn. Balken, hållas. Den 2 April 1811, förnyades berörde förordnande i afseende på af- och tillträdes-syner, och formulär meddeltes för deras hållande; men hvarken Länsmän eller allmogen fingo kännedom härom. Herr Krono-Fogden gömde alltsammans så ordentligt och riktigt, att det återfanns efter hans död. 1815 den 9 Februari itererades enahanda förordnande, som då blef kändt, är sedan efterlefvadt och har i afseende på ordningen i ämnet och kännedom om kulturen, haft god verkan. Den omnämnde handeln blef ganska oförmonlig och måste upphöra. Flere andra på lag och ordning grundade Ekonomiska och Politiska befallningar hafva äfven sedan sistnämnde tid blifvit meddeldte. I förra hänseendet må nämnas, en skrifvelse från Länets Höfdinge, i egenskap af Chef för Kongl. Hushålls-Sällskapet i Westerbotten, in Martii 1822, hvarigenom Hushålls-Committéer i alla Lappmarks-fögderiets socknar inrättades. Nödige, för ortens hushållning ganska nyttige, reglor bifogades, äfvensom de sålunda organiserade Committéerna trädde i någon verksamhet; men som orten har kännbar brist på sådana män, som skickligt kunna leda dessa korporationer, vill man hafva funnit, det de för saken utsedde Cheferna icke voro eller äro uppdraget vuxna. Författarens tanke i detta ämne är, att desse Committéer både i Ekonomiskt och Moraliskt hänseende kunde vara orten ganska nyttiga, dock bör man ej vänta för mycket af dem; men de kunna i stället inskränka sig till hvad de erfarnaste veta att säga i ett eller annat hänseende, noga pröfva halten deraf, och meddela de enfaldigare de såsom nyttiga antagne resultaten m. m. —

Läns-styrelsen har äfven sökt tillvägabringa nykterhetsföreningar; men denna så högst nödiga och

välgörande åtgärd har ungefärligen haft samma öde, som Hushålls-Committéerna. De utsedda nykterhetscheferna hafva varit mer och mindre verksamma, dels äfven odugliga. Lönnkrögeri är här såsom annorstädes, ofta omöjligt att hämma, ty sedan Kongl. förordningen af den 20 December 1815 blef känd, hafva nog krögarena vetat akta sig för att låta flere än köparen vara åskådare af sin handtering, men ett säkert medel gifves att göra detta onda om icke totalt till intet, åtminstone till en obetydlighet; och det vore att förnya Kongl. brefvet af den 3 October 1723, som är vidare bekräftadt och faststäldt 1745 och förbjuder allt bränvins-forslande till Lappmarken. Denna författning är icke veterligen upphäfven, men tillämpas likväl icke, hvarken vid öfver- eller under-domstolarne.

Lappmarks-friheterne. Nybyggare-Allmogen betalar, såsom förut nämndt är, till f. d. Kongl. Kanslistyrelse-fonden grundränta för sina hemman 6 $\frac{2}{3}$ R:dr pr mantal, till Pastor och Klockare lika med hvad å nedra landsbygden är vanligt, och i vissa socknar något derutöfver, efter skedd öfverenskommelse eller antaget bruk. Tingsgästnings-penningar äro öfver allt betydligare än å landsbygden eller i Lycksele om 4 R:dr B:co pr mantal och i Åsele litet mindre. Till fogden betalas i båda dessa Lappmarker under namn af Näst, minst 2 $\frac{1}{3}$ R:dr pr mantal och vanligen något derutöfver *). I Åsele Lappmark hafva äfven Länsmännen haft någon liten sädes-inkomst af allmogen, men uti alla andra socknar alldeles intet. I öfrigt äro ortens inbördes be-

*) Om hvad här säges, åberopas 8:de mom. Nästen till Häradshöfding och Fogde skall ifrån början varit frivilligt åtagen, såsom ersättning till desse Tjenstemän, för deras besvär och kostnad att hålla Ting och Uppbörd i Lappmarken, hvilka i forntiden skola hafva blifvit hållne å nedra landsbygden. L—k.

hofver mångahanda nog, så att hela utgiftsbeloppet uppgår till hvad här ofvan nämndt är. Lapparne betala mera obetydligt i allmänhet, utom till domaren och fogden. Nybyggarnes utgifter uppgå således visserligen icke till hälften af det vanliga beloppet å landsbygden; men att göra de förras utgifter lika med de sednares, vore dels obilligt och dels omöjligt. Den aflägset boende Lappländaren saknar mångfaldiga biförtjenster, som kustboen njuter. Ortens exportvaror betalas mindre och importen mera, än närmare städerna. Skogarne kunna här icke användas till bräder, bjelkar och flerfaldiga byggnads-ämnen, hvilka lands-allmogen jemte ved ständigt försälja, och som åkerbruket är något som synnerligen beskattas, skulle man i detta hänseende sakna grund för all vanlig beräkning å de flera ställen, der åkerbruk icke finnes. Således och om någon ändring häri är nödig eller nyttig för det allmänna, måste Lappmarks Rålinien uppflyttas; men om denna flyttning skulle med afseende på de högst skiljaktiga förmonerne uppå och emellan bergskedjorna, blifva i någon mon rimlig och rättvis, skulle den mest besynnerliga kroklinea mellan de olika beskattade orterna uppkomma, och att icke flytta Linien, utan beskatta folket ända till och inom Nordens fjellar, på sätt t. ex. i Skåne sker, är hvad författaren kallar omöjligt.

I öfrigt har man vågat hoppas, att den visa öfverhet, som så länge vårdat den Nordiska planteringen, lärer uppskjuta med skörden intilldess de större fälten så vida mognat, att afbärgningen icke blifver förderflig. Stora förändringar kunna ske i en kommande tid och göra mycket möjligt, som nu icke synes så, t. ex. 1671, då Kongl. Maj:t hade befallt, att Lycksele Lappmark skulle af Landtmätare och andre utskickade noga besigtigas och å en charta upptagas, för att bestämma om och huruvida detta land kunde odlas och nyhemman der upptagas; hade de utsände förrättningsmännen å sin charta utpekat 56 nybyggen å hela den 190 qvadratmils vida arean, nu finnas der 513 och kommande tiden lärer nog fördubbla eller tredubbla detta antal. — För 50 à 60 år sedan kunde med möda några andra åkdon än Lappulkor brukas vid färden från Umeå stad till Lycksele; nu har man flere gånger sett vagnar, ja ända från Skånes slätter ditrulla; ty 1826 blef ordentlig väg, till det mesta på Statens bekostnad, färdigbruten till förra stället, och kom allmogen så mycket bättre till pass, som de härjande missväxt-åren började få år derefter, och mer än någonsin förut gjorde besöken i Umeå stad under somrarna till en oeftergiflig nödvändighet. Denna väg har ock, så till sägandes, öppnat ingången till vidsträcktare kommunikationer inom orten,

ja äfven till Norge, dit en sorts sjökommunikation efter Umeå Elfs vattendrag icke är svår att vinna. Den som beskrifvit denna väg såsom öfverflödig m. m. måste således hafva suttit i Lapp-Pulkan, som naturligtvis är ett för lågt observatorium, för att kunna riktigt öfverskåda kulturens och industriens vidsträckta sfer.

I Lappland förvarar man i vördsamt och tacksamt minne namnen af Sveriges framfarna Konungar, som förordnat anslag till ortens bästa, och skall man således icke förgäta att vår nu varande allernådigste Konung bitförordnat läkare med 500 R:dr B:co lön af Staten, och som denna för orten högst nyttiga och nödvändiga, nu vid Lycksele kyrka stationerade, man genom sina personliga egenskaper redan tillvunnit sig allmän aktning, våga Lapplands inbyggare vördsamt suplicera hos respective beställsamma skriftställare, att de icke göra honom öfverflödig för orten, derföre att här ännu till äfventyrs icke fins nog många sjuka *). Wi medgifva ödmjukast, att vårt kalla klimat är helsosamt men glömmom

*) "Det är blott riker mans sjukdom och fattig mans tårta, som utskrikes," och derföre få *"uslingarne"* dö i tysthet; men att *äfven de* äro i behof af hjelp, det hade undertecknad mångfaldiga tillfällen att erfara, under sin vandring genom Lappland. E—m.

icke att för mycken köld kan ock förorsaka sjukdomar. Största mängden önska ock hjertligen, att de numera öfverflödiga eller mindre nyttigt verkande Statsanslagen, måtte indragas, så att det nödvändiga måtte få fortfara.

En examinerad Barnmorska är ock nu vid Lycksele kyrka stationerad, men i öfriga Lappsocknarne finnes ingen sådan.

RESA

GENOM

Södra Lappland, Jemtland, Trondhem och Dalarne, år 1834;

af

J. Engström.

SEDNARE DELEN.

Om Trondhem och Dalarne.

CALMAR,
tryckt hos A. F. Wåhlin 1836.

I.

På höjden af fjellryggen framgår den förut omnämda rikslinjen, och der begynte "den nya vägen" att få ett bättre utseende. Just nu, (d. 4 Sept. 1834), arbetades med all flit att än mera förbättra densamma, och deri hade man till en stor del redan lyckats, ehuru arbetet synbarligen kostat mycken möda. — vid sidan af den större vägen syntes alleställes flere bivägar som ledde bort till de gropar der fyllningsämnen blifvit hemtade, och genom de lösa skifferbergen hade man dels banat plats för "landsvägen," dels äfven i dem tagit det grus hvarmed sista vägfyllningen blifvit gjord. — Då jag här rest knappt ¼ mil begynte marken att luta utföre allt mer och mer; men vägen gick sällan rakt nedåt brådstuporna, utan slingrade sig än fram mellan fjellen, än lopp den i stora halfcirklar omkring dem. Der detta ej kunde ske och branterna *måste* passeras, der hade man oftast dock bibehållit den jemna lutningen derigenom att vägen blifvit uppbygd af flata stenar, till flere famnars höjd, bredvid och öfver djupen. Då jag så-

ledes hade fjellet på ena sidan var ett brådjup på den andra, och så ansenligt att ingen voltigör kunde skäligen hoppas att dit göra ett språng eller fall utan att det blefve hans *salto mortale*.

Man har, på sednare tider, i hela Norge, likasom härstädes, antagit för regel: att hellre göra vägarne längre och jemnare än kortare och backiga, och dermed har vunnits den stora fördelen att de blifvit farbara utan halsbrytande äfventyr. — Ju längre jag for på "den nya vägen" ju mer fick jag anledning att beundra den skicklighet, så i plan som utförande, hvarmed hela företaget blifvit utfördt. Jag reste beqvämt både uppföre och utföre de långsluttande backarne och såg ofta på den ena höjden huru vägen slingrade sig omkring och förbi de motstående klipporna. Sammaledes var ock förhållandet å de ställen der mossar och myror, af svårare art, skulle gjort den besvärlig och osäker. — Det var särdeles intressant att från höjderna öfverskåda den således banade fjelltrakten, hvarest den svartbruna *) vägen sågs orma sig fram öfver höjder och dälder, alldeles så som en bäck, i otaliga bugter, går vänligt igenom en äng, der en myckenhet kullar försvårar dess lopp.

Då jag hunnit en half mil in i Norge kom jag till ett ställe der vägen tycktes löpa rakt emot ber-

---

*) Skiffergruset, hvarmed vägen blifvit påfylld, var svartbrunt.

gen, som stodo upptornade emot hvarandra, med stegla och branta väggar; men äfven der hade man öfvervunnit hindren och dels sprängt undan de svåraste klipporna, dels äfven igenfyllt afgrunderna så att färden gick lätt och utan fara. Dock måste det anmärkas: att här, liksom å den förut omnämda vägen vid Ångermanelfven *), kan man ej göra förstora sidosprång utan fara för lifvet; men just nu arbetades här, och vid flere farliga ställen, med att ytterligare jemna och uppmura vägen samt förse den med ledstänger, en åtgärd som ock var nödvändig, ty utan dem kunde olyckor ej gerna undvikas.

För denna väganläggning ha Norrmännen att tacka General *Bircks* oförtrutna bemödande, så i ord som gerningar. Han lär ha önskat sitt fosterlands broderliga förening med Sverge, och han insåg, ganska riktigt, att ju mera de tvenne folken umgås med hvarandra ju mer skola de omsider förenas. Idéen med väganläggningen är sannt uppfattad och mästerligt utförd, och man kan utan öfverdrift säga: att det är en verkelig *kungsväg;* men så veta ock Norrmännen att behörigen "rosa" sitt verk.

Då jag kom längre in på den Norska sidan blefvo dalarne allt mera djupa, fjellen blefvo sällsyntare och skogsbergen höjde sig allt mer och mer ibland skyarne, som ofta hvilade på deras toppar. — Det

*) Se Norrl. Res. D. 1.

gick nu öfver och mellan de vilda klipporna, ur hvilkas remnor granskogen sköt fram så raggig och risfull som borsten på vildsvin och gamla vargar. Det var en högst ovänlig skogstrakt, som alltför ofta liknade vargklyftan, (i friskytten). Då älskar jag mera de runda fjellen, från hvilkas toppar jag oftast såg små dalar på nära håll, och en hel evighet i det oändliga fjerran.

Efter 2 ¼ mils färd mellan gapande afgrunder och vilda skogar kom jag, om aftonen, fram till gästgifvargården *Suhl,* belägen i djupet af en täck och grönskande dal, som den gode Guden tycks, af miskund och barmhertighet, hafva skapat eller låtit bildas i denna vildmark för att derigenom öfvertyga de klentrogna dödlige att Han varit och är allestädes närvarande. Man kunde eljest ha kommit att tro det onda andar, eller stridande elementer, här fordom kämpat på lif och död, ty det såg ut som hade klipporna blifvit lösryckta och splittrade genom ett infernaliskt våld. Det är ock troligt att svalgen och afgrunderna ej äro annat än större remnor i de stora bergmassorna.

Det var en hemsk och särdeles otreflig känsla som intog mig då jag, om aftonen, färdades fram genom dessa de små lefvandes stora grafvar, dit ingen skymt af himmelens stjernljus kunde simma fram genom klyftornas skogar. Om grafvens natt ej har me-

ra dager så vill jag ej dit. Dock den har det, och hade det äfven här, fast långt bort i fjerran; ty, som sagdt är, så låg det vänliga *Suhl*, som en riktig fridhamn, midt uti öknen, och, för att öka min glädje, så var ock värdinnan en treflig själ, som med ärlig välvilja ej endast emottog och härbergerade mig, utan ock, med ett par resonliga ord, befriade mig ifrån allt tråkigt gräl med skjutsarn, från *Skalstugan*, som tycktes ha god lust att preja mig på en Bancoriksdaler mer än han borde ha.

II.

Ifrån *Suhl* till *Garnæsset*, genom *Indalen*, är trakten lika med den som jag nyss har beskrifvit. Wägen slingrar sig fram dels utföre och dels vid foten af de skyhöga skogsbergen som äro af en lös och skifferartad beskaffenhet. Stora block af dem hade ock nedrasat och lågo vid kanten af vägen. En del hade nedhoppat i den djupt liggande *Suhl-* eller *Indalselfven*, som alltigenom går fram vid sidan af vägen och så nära att forssen rätt ofta sköljer de i strömmen brant uppmurade väggarne af den präktiga vägen. Äfven här skulle en half alns sidosprång af hästen föra den resande ned i brådjupet och floden.

Den nyssnämda *Indalen* är en stor remna i bergen, en mångbugtig kanal, som antingen har uppkommit af jordskalf, eller ock derigenom att den heta bergmassan, vid afsvalnandet, remnat och således, vid åtskiljandet, bildat både denna och flere dylika grafvar i Norska kustlandet, som alltigenom liknar en mångbugtig fjellvåg, hvilken stelnat just då när den varit i begrepp att vältra sig ned i Oceanens djup. — Då vägen allt mer och mer sänkte sig ner mellan de skyhöga bergåsarne, på hvilkas branta sidor stenblocken hängde rakt öfver min hjessa, och då jag, en liten pyssling, här liksom kröp ner i den stora naturens jättegraf, då önskade jag återigen, här som i Qvickjocksfjellen, att till sällskap ha hafvit en af dessa små storskrytare, hvilka stundom anse Gud och naturen som nollor i jemförelse med *sig*, blott för att be honom försöka en klättring uppföre branterna ibland de ruggiga och ofantliga stenblocken, hvilka tycktes hänga bland grenarne som krossade kronor bland unga plebejer.

Jag hade ej färdats rätt långt ifrån *Suhl* förr än Nordvesten dref upp några skyar från hafvet, och då dessa nu lägrade sig uppå bergens toppar så blef det än mera dystert och mörkt i den djupa griften, men inom en half timme drog stormen bort molnen från fjellens spetsar, och jag såg återigen de snöiga bergstopparne bland skogen och klyftorna.

Hela den "nya vägen" har mycken likhet, hvad anläggningen beträffar, med den så kallade Landvettervägen till Göteborg; ty i planen och utförandet af båda företagen ligger en karakter af djuphet i uppfattningen och allvar i utförandet som vore behöflig och nyttig allestädes. — Den var förr blott en gångstig, men är nu alltigenom så väl bygd att en artilleritrain af fältkanoner på den kan framföras utan svårighet, och det är äfven möjligt att densamma, *för detta ändamål*, kan bli ganska nyttig långt förr än man önskar och synes förmoda. — Då jag, i början af Augusti månad, passerade fram här fanns ej ett enda snökorn på något ställe af hela vägen eller på de kringliggande slätterna; men man sade mig att mången resande fått härstädes vada i famnsdjupa drifvor, till och med i Juli månad. — Nu framgår hela vägen, särdeles på Svenska sidan, allenast i dalarne, och har af den skicklige Major *Dillner*, blifvit så väl anlagd att ingen enda egentlig backe der förekommer. De raka och vackra vägsträckorna löpa med jemn lutning uppföre och utföre, och man deltar med nöje i konstnärens triumf öfver den vilda naturen. Desto värre får man dock ofta, på de blottade kafvelbroarne, fullgiltig anledning att harmas öfver deras försumlighet hvilka det åligger att vidmagthålla denna i ordets vackra betydelse riktiga kungsväg, och en Svensk man lär väl ej — hoppas jag — här kunna resa utan innerlig sorg öfver jemförelsen

mellan den ålderdoms-svaghet, hvilken, på Svenska sidan, så uppenbart synes i administrationen, och den ungdomliga friskhet som är ganska tydlig på Norska sidan så väl i underhållandet af denna väg, som i mycket annat. —

Det är ett föga hugneligt drag i Svenska National-lynnet denna *likgiltighet för hvad som en gång är fullbordadt*, hvilken likgiltighet så ofta synts och ännu synes i Svenskarnes både offentliga och enskilta lif. Huru nära voro ej Gustaf I:stes söner att förstöra den störste Wasakonungens skapelse, och huru jemmerligt stympade ej Christina Gustaf Adolfs storverk! Hvem ser ock ej skaparen i Carl XI:te, och beklagar derjemte de sentidare Carolinerna som kämpande föllo med sitt land, detta arma offer för sina söners hugstora galenskaper, detta andra Polonia, som ej ännu har utspelt sista akten af sitt eget sorgspel. — Det går en karakter af uppoffring och sjelf-förstörelse genom Sverges häfder och Svenskarnes lif, som ofta har kommit mig att gråta, ty jag har sett och ser att de gjort sig till verktyg för andras väl, utan att för sig sjelfve behålla nog kraft och makt till att uppehålla och värna sig och sina verk. I stort som i smått äro de fragmentariska poëter. De äro mäktige af stora planer och lysande handlingar,

lingar, hvilka uppgå och förvåna, såsom meteorer; men såsom sådana försvinna de äfven snart, af brist på ihärdighet och omtanka för framtiden. — Sverge torde väl än en gång komma att glänsa så som det sista Pohlen, och att, såsom det, äfven dö och försvinna, och *om* det är en tröst att *så* lefva och dö så vill jag umbära den. Jag vill då hellre, så gerna först som sist, bli van vid den tanken att ofärden *måste* komma; ty om de förhållanden som hittills gjort Svenskarne till romantiska förstörare af sin egen lycka äfven hädanefter fortfara, så ser jag knappt nog huru missödet i längden skall kunna undvikas. För Tyskland och Europa blödde "Gullkonungen" och hans Svenskar. *De* vunno ära och rikedom, men deras efterkommande äro fattiga och förtryckte af forntidens kolossala minnen och nutidens dårskaper. Carolinerna lärde *sina* fiender konsten att segra; och att göra segrarne nyttiga det ha Moscoviterna förstått, men icke vi. På sednare tider ha vi skänkt dem frid och lif, då deras öde berodde af oss. De voro artiga *då*, men hvad göra de *nu*, för det att vi då så "Gudaskönt" lekte med Sverges krona?! — Ännu ett par år sednare, och *med knapp nöd* fingo vi lof att räcka Norrmännen handen, för att uppväcka *dem* till ett politiskt nytt lif. Se'n, — fullkomligt trogne vår tragiska roll af uppoffring för andra och förintelse för oss sjelfva, — satte vi oss

att sofva. Jag gissar att den sömnen räcker, om Gud vill, antingen till dess att "våra vänners" kanonkulor hvina, eller Danska folket begär en Svensk Kung och den Norska Grundlagen. —— Men, för att återkomma till *"nya vägen"* från Sverge till Norge, så är det dock synd att låta äfven den få sofva för mycket, ty den genomlöper en så Romantisk trakt att den i sanning är värd en vaken omvårdnad.

Wid slutet af den nyssnämda *Indalen*, som ock kallas *Klöfdalen*, mötte jag en af vägföreståndarne, en kapten T., hvars på en gång stolta och misanthropiska blick ej var inbjudande för en fremling; men den hade varit intressant för ett studium, i fall jag ej tillförne hade sett och genomskådat många dylika. Jag reste honom således förbi, och kom till *Garnæsset* just som den andra vägföreståndaren ("Vejmesteren") kapten K. dit anlände. Det var en öppen, rask och fryntlig karakter, "et godlident menneske". — Wi kommo genast i en liflig konversation om *"den nya vägen"* och föreningen af "de två brödrafolken," som kaptenen både önskade och trodde skola befordras genom lätta och lifliga kommunikationer. "Norges väl" låg honom mycket om hjertat, men han var derföre ej likgiltig för "Nabofolkets intressen," utan önskade och trodde "att båda rikenas trygghet kunde befordras genom ömsesidig tillit och vänskap." — Han sade sig äfven tro att hans landsmän voro beredda på

"att försvara Norges frihet vid Sverges stränder;" men *det* kan dock vara tvifvelaktigt. Åtminstone ville jag ej tillråda mina landsmän att ännu för mycket lita derpå; ty ehuru det är sannt att många Norrmän, serdeles bland militären, äro af kapten K:s tanka, och ehuru allmogen ej heller nu mera är afvogt sinnad emot oss, så är det likväl, och blir än bra länge, det bästa att vi hufvudsakligen lita på oss sjelfva; ty hufvuddragen i Norrmännens karakter, emot oss åtminstone, är *misstänksamhet* och *egoism*, och de skola fördenskull ej mycket bry sig om hvad som händer i öster om fjellryggen, förr än det är försent både för oss och dem. De lita öfvermodigt på *sin egen kraft*, på *den oöfverstigliga Seveåsen* och ändtligen på *Glommenelfven*, såsom en säker basis för deras Nationalförsvar; men de skola deri bedra sig; ty *om* det en gång kommer så långt att hela Sverge blir underkufvadt, så är det mer än säkert att Sveas besegrare ler åt Norrmännens trottsighet, ehvad den förskansar sig bakom fjellryggen eller på stranden af Glomman. Norge blef, i skapelsestunden, förbundet med Sverge till ömsesidigt väl eller ve, och se'n det nu omsider, äfven i politiskt afseende, kommit derhän som det är, så låter det svårligen tänka sig att den ena Staten står om den andra faller.

Om dessa enkla sattser har jag ofta converserat, både förr och nu, med flere slags Norrmän, och der-

vid funnit: att de flestas skrytsamma egenkärlek ej tillåter dem inse den klara sanningen af dessa Skandinaviska axiomer; men på kapten K., för hvilken de äfven yttrades, tycktes de göra ett djupt intryck, och om icke mitt menniskostudium härvid missleddes af min innerliga önskan att i Norge finna många Skandinaviska vänner, så var visst kapten K. en utaf dem som, utan att glömma ”Norges väl,” dock insåg och uppriktigt medgaf att de två brödrafolken böra innerligen förenas ”på lif och död.” Han mente ej dermed en amalgamation, och jag tror icke heller att den *nu* hvarken bör eller kan äga rum, ty Nationaliteterna äro ännu förmycket olika; men detta hindrar allsicke en viss grad af tillit, förtrolighet och vänskap de båda folken emellan, om ock första motivet dertill i grunden ej skulle bli stort annat än egennytta. Det löjliga skrytet, från Norska sidan, må gerna stå qvar, blott *misstron* försvinner; men, desto värre, så går icke dermed så fort som mången vän af både *Nore* och *Svea* rätt innerligt önskar. Min goda kapten var, såsom jag sjelf, en sangvinisk optimist, i både detta och flere andra fall, som rörde föreningen; men jag såg mer än väl att min egen tvckan om framtida sällhet för Skandiens folk uppjagade moln på den hederlige mannens glada anlete. — Wi skiljdes omsider med uppriktig önskan och tysta böner — de lästes lätt i den ädles blickar — för *Norges och Sverges fram-*

tida välgång, och vi byggde gerna rätt många förhoppningar på Carlakungen och Hans älskade Ättlingar.

III.

Då jag kommit en half mil ifrån *Garnæsset* utbreddes framför mig en af de skönaste naturtaflor jag någonsin skådat. Den Romantiska *Wærdalen,* en trakt som i bördighet täflar med Skandinaviens sydligare provinser, emottog mig, då jag nu framträdde ur skogen och "vargklyftorna," så som ett Majfält välkomnar en från Tobolsk befriad fånge. — Om skönhetsgudinnan förtäljer mythen att hon uppstigit ur böljorna, och jag är böjd för att tro detsamma om *Wærdalen,* hvars många omvexlande höjder och dälder se ut som de hade tilldanats genom hafvets våldsamma svallning, och derunder höjt sig ur vågorna. Hela den pittoreska dalen som nu var beströdd med trefliga boningar, på kullarne, med täcka lunder och fruktbärande sädesfält, i fördjupningarne, har sannolikt förr varit öfversvämmad. Man vet att hafvet ännu har starka strömdrag, och det är troligt att dess svallningar varit serdeles häftiga vid "syndafloden," då både *Wærdalen* och andra dylika skärgårdar, vid Norska kusten och det nu derintill gränsande landet, blif-

vit skapade af det upprörda vattnets brusande hvirflar.

Mellan Wærdalens tusende kullar frambugtar elfven helt sagta och fredligt, ehuru den stormar och dånar vildt i de tillgränsande fjelltrakterna. — Ingenstädes har jag så tydligt och så ofta sett bilden af det korta menniskolifvet som i Norges strömmar. De födas af solen på fjellens tinnar, få mil ifrån hafvet. Se'n hoppa de barnsligt och ystert utföre branterna; samlas derefter i någon sjö och frambrusa genast med våldsam fart, tills de uppnå skötet af någon dal som fredligt försonar den vilda kämpen med lifvet och verlden. Knappt nog är det gjordt så dör han med lugn uti hafvets famn och slumrar om natten tills morgonens strålar uppväcka sin vän ur grafvens sköte till nya strider. Då ser du, på nära håll liksom i fjerran, hur morgonens dimmor så sakteligt höja sig upp emot de höga fjellen och den högre himlen. De vandra stundom rätt vida omkring; men snart nog falla de åter ned, som snö eller regn, och börja på nytt den Romantiska färden, bland klippor och dalar, till hafvet och friden — och striden å nyo. —

Fins då ingen frid *för evig tid?* så frågar du kanske, och *nej* blir *mitt* svar; ty *en evig frid* är *döden för evigt;* och *derpå* vill *jag* icke tro eller hoppas.

Wærdalselfven utlöper i *Trondhemsfjorden* (hvilken ock kallas *Strindfjorden*) som skjuter upp 8

mil in i landet ända till den vid fjordens öfvesta ända belägna köpingen *Wærdalsören*, som, i likhet med fjorden och landskapet, äro, på längre och kortare afstånd, omgifne af snöfjellen. — Utom sin märkvärdighet som Norges måhända skönaste landskap har *Wærdalen* också en särdeles märkelig historisk betydelse för slaget vid *Sticklarstad*, der *Olof Haraldson*, (med tillnamnet *den helige*,) föll d. 20 Juli år 1030, i striden mot sina "upproriska undersåtare." — Slagfältet är en af de många små dalar hvaraf den större Wærdalen består, och nu för tiden skulle det svårligen falla någon i sinnet att der vilja manövrera med 20,000 man, hvilket var båda härarnes antal, tillsammanräknadt. — På den kulle ifrån hvilken Kung Olof, i spetsen för sina bästa kämpar, nedrusade mot bondehären, stå nu 2:ne minnesstoder, den ena uppmurad af sten, och den andra bestående af en fullt 8 alnar hög kolossal sandsten. Båda "stötterne," såsom de kallas, äro försedda med hvar sitt jernkors, och på den kolossala sandstenspelarn står skrifvet: att "Olof föll här, *d.* 29 *Juli* 1033, i striden mot upproriska undersåtare," hvilket är en "vrängd och missledande framställning," ty, som sagdt är, så stod det märkvärdiga slaget d. 20:de Juli 1030.

Längst ned i dalen står ännu *Sticklarstads* urgamla men för öfrigt obetydliga kyrka, hvars enda märkvärdighet det är att hon nu lär stå på samma

ställe hvarest den tiden, år 1030, stod en liten koja, i hvilken Kung Olofs trogne tjenare *Thorgil* inbar och dolde sin herres lik, och såmedelst räddade det från de förgrymmade böndernas misshandling. Då Kung Olof sedan blef förklarad som ett Nordens helgon blef stället äfven "heligt," och då förvandlades äfven kojan till ett tempel, som troligen får stå i ro tills "andra tider komma med andra seder."

IV.

Wid sidan af den förutnämda *Strindfjorden*, 7 mil ifrån Trondhem, ligger köpingen *Lewanger*, som både i storlek och prydlighet kan täfla med våra mindre småstäder, helst de uti Skåne; ty den har, såsom några utaf dem, ett sumpigt läge i den fruktbara dalen, som sträcker sig långs utmed fjorden och är "Nordanfjells" *) utmärkt för sin stora fruktbarhet och pittoreska natur. Genom dalen går landsvägen fram, och den resande har skogsbergen och fjellen på ena sidan och hafvet på den andra.

Det är i allmänhet kinkigt att komma till Norge med Svenska vanor och Svenska *magar*, ty de Nor- ska

*) Så kallas allting norr om *Dovre* fjell.

ska matanrättningarne äro bra tarfliga och sakna den snygghet som jag så mycket älskar. Den häraf följande otrefligheten plågade mig i *Levanger*, der jag forslades i många krumbugter på de smutsiga gatorna för att komma till "Restaurationen," hvarest en korpulent matrona, som till sitt yttre var "förfasligt" utspökad med negligé och bandrosor, omsider hugnade mig med en otreflig middag, hvilken, på köpet, var *alltför dyr*. *Detta* är ock ett klagomål som med rätta kan göras, mot nästan allting hvad en resande behöfver i Norge. Skjutslegan derstädes är på landet dubbelt och i städerna tredubbelt högre än i Sverge. Man får t. ex. betala rätt artigt, *enligt taxan*, för skjutsbudningsbesväret, ("tillsigelsespenge") och blir *dessutom* prejad på många sätt, af båd' *Per* och *Pål*. Så fick jag i *Levanger*, betala mer för lite uppvärmdt kött och potates än som varit nog för en briljant middag på *Hotel du Nord* i Stockholm.

Då jag omsider presenterade det nya Svenska silfvermyntet för att betala, så fnyste mången "äkta Norrman" öfver "den Norske löve i det Svenske vaaben" och kunde ej finna hvad "de to riger havde med hinanden at bestille, særdeles *i den ting*." (det Skandinaviska riksvapnet.) Jag smålog åt deras uppflammande ifver, och sökte öfvertyga dem att ehuru mycket de äfven anfäkta sig blir ändock Norge, som Stat, blott "en lille bitte ting," och måste, un-

der nuvarande förhållanden i Europa, alltid fortfarande blifva ett bihang till något större samhälle; och *då så är* trodde jag äfven, och sade dem reut ut, att de torde länge få se sig om efter ett broderfolk som vänligare betedde sig mot dem än Svenskarne hade gjort. — Wäl vetande att så snart man kommit in i politiken, de kära Norrmännens käraste conversationsämne, får man riktigt ta fart och hoppa utur det, om man ej skall bli andeligen begrafven i hugskott öfver "den Svenska Adeln," och "folkets slafveri under aristokratien," m. m., så, och för att med ens göra en kraftfull diversion, berömde jag alldeles öfverordigt Jemtlänningarnes duglighet i allting framföre Trondhems-allmogen, och nu tog det eld i ett annat hörn af den Norska egenkärleken; ty man påstod helt ifrigt: att Jemtlänningarne hade, på Levangers marknader, lärt det mesta af allt hvad de visste i "fiffig klogskab." — Sannt är det äfven att Nabofolken här ömsesidigt göra sitt bästa för att "fiffigt" lura hvarandra, och om de raska Jemtlänningarne, såsom här föregafs, verkeligen ha lärt sina handelskonster i Norge, så år det mindre underligt att de "göra sin sak rätt bra;" ty deras Nordanfjells vänner äro i sanning ej mindre "fiffiga" än sjelfva "Per Svängare" och hans medbröder. — *Levanger* har en fördelaktig belägenhet för handeln med både Svenskar och Norrmän, och det är sannerligen skada att köpingen ej har stadsprivilegier.

Wid *Levanger* tog jag farväl af den sköna *Wærdalen* och begaf mig på vägen till den 7 mil härifrån liggande staden *Trondhem*. Fördenskull passerades *Skogns* socken, som väl ej kan täfla med Wærdalens skönare trakter, men är likväl ganska vacker. — Wid bron öfver den lilla Stenselfven, 2 ½ mil söder om *Levanger*, låg en skuta på torra sjöbotten och inlastade ved; men inom 6 timmar derefter hade hon 10 fots vatten under sig, då *floden* kom åter. Hon gick sedan till sjös med *ebben*. — Från de skyhöga bergen, som här hängde tätt öfver vägen, nedstörtade mången liten bäck, alldeles så som i Qvickjocksfjellen. *)

Tre mil i norr om *Trondhem* ligger *Stördalen*. som väl ej har den förut omnämda *Klöfdalens* vilda utseende, men dock ej särdeles oliknar densamma. Passen mellan klipporna äro trånga och ha ett bistert utseende. — I ett af dessa pass, den så kallade *Stördalsporten*, högt uppe på *Gevingåsen*, är vägen så smal mellan klyftorna att två vagnar derstädes ej kunna passera hvarandra. — Jag färdades här stundom fram flere hundrade fot högt öfver hafvet, bland skogar och stenrös, och hörde då vågorna bryta sig vildt, der nere i djupet, mot klippornas tvärbranta väggar. Den smala vägen var stundom utsprängd i sidan af bergen och stundom gick den högt

---

*) Se Norrl, Res. Del, II.

upp på klipporna. Ett språng blott åt sidan, och ner genom klyftor och granar och hvit-al hade jag tumlat hufvudstupa i *Fättfjorden*, hvars böljor sorlade flere hundrade fot djupt inunder mig.— Det var herrligt att så, uppå lifvets höjder, alltjemt höra vågornas lockande sång i det svala djupet, der intet hjerta som badar en gång mer svallar af oro; men det var ock skönt att i fjerran skog, bland de trotsiga klipporna, höra den muntra stormens dån. — "Välkommen!" — så hviskade ännu mitt hjerta, — "jag hatar ej lifvet och fruktar ej striden," — och framåt gick färden än högre upp ibland bergen och molnen. Bland skyarne fanns och fins äfven svalka, så väl som i hafvet, och nog kan man dö i fall man kan lefva. *Mig* lyster ock ännu att leka med verlden.

Inom kort sänkte sig vägen och gick sedan fram genom en liten täck dal, i jemnhöjd med fjorden; men efter en half timmas frid uti dalens sköte blef jag ånyo slungad upp i skyarnes grannskap; och på detta sätt blef jag gungad fram genom hela det nordliga Norge. Min landresa härstädes var föga olik en segling på Nordsjön då vågorna svalla.

V.

I dessa trakter bor allmogen och lefver på samma sätt som i Sverges norra provinser, dock mindre briljant, ty klimatet och Norges jord samt folkets resurser i allting, utom fisket, äro mycket sämre vid denna kust än vid stranden af Bottniska viken. Ocksä anmärktes att säden än ej var mogen här, på många ställen, ehuru den redan var skördad i Norrland och Jemtland, då jag, nära 14 dagar tillförne, for derigenom. Stor välmåga hos allmogen förmärktes icke heller, och på skjuts-stationerna såg jag alldrig den trefliga snygghet och gästvänlighet som förtjuste mig på de flesta gästgifvaregårdar i Norrland. — Madamen i Levanger hade sagt mig förut att folket var fattigt, och att prester, länsmän och prokuratorer voro de enda som mådde väl, här å orten. Det är ock sannt att hvarhelst jag såg en riktigt vacker och välbygd gård som nyss blifvit målad så tillhörde han någon "Embetsmand," och jag må, så gerna först som sist, bekänna: det jag ej saknade skäl att tro det *Norges* Byråkrati nu är och troligt förblir *dess* Aristokrati. Men hvad Svenska Bördsaristokratien fordom var, i patriotisk mening, för Sverge, det är nu Norska byrokratien för sitt fädernesland. Den är dess rätta Adel, *sådan den bör vara;* ty för fädernesland-

det, för "Norges väl," tänker, talar och skrifver den ifrigt, och jag har icke förmärkt att dess medlemmar förtrycka folket, så som det än onekligen sker i vårt k. fäderneslund, hvars aristokratiserade Byrokrati har upprunnit ur *börden*, och stödjer sig *derpå*, då den Norskas stamträd är *kunskap* och *duglighet* och dess valspråk ett brinnande nit *"för Norges väl."* Det är ock häri som *Norska Nationen* utmärker sig framföre *Svenskarne*, kollektift sagdt om båda. Den "public spirit" som träffas allmänt i Norge fins icke hos oss, men om man betraktar de två Nationernas medlemmar, *som individer*, och således afväger deras ömsesidiga förtjenster, så erkänna till och med Norrmännen sjelfva, ehuru ogerna, "de Svenskas öfvervigt."

Jag såg, ibland andra föreskrifter i Dagböckerna, äfven den att de Embetsmän som bodde i närheten af gästgifvargårdarne och ville vara befriade från skjuts-skyldighet, måste för denna frihet undvara ersättning för de embetsresor som gjordes på ett visst afstånd från hemmet, om jag rätt minnes var det 2 mil, och jag fann då, och har sedan ytterligare funnit, att der Norska Byrokratien har tagit sig några nödvändiga friheter har det alltid skett med uppoffring af motsvarande fördelar. — Huru *dermed* förhåller sig i Sverge *derom* är väl ej mången okunnig, ehuru litet han eljest vet.

Jag språkade mycket med skjutsbönderna och den öfriga allmogen, här å orten, för att erfara om äfven *de* voro så kallsinniga och misstänksamma mot Svenskarne som den nyssnämda Norska Adeln; men jag fann ej hos folket den egoistiska misstro som oftast var synlig hos "den bättre klassen," — Jag talade stundom Norska och stundom Svenska, men fann ingen skillnad i tänkesätt, ehvad jag sade mig till höra det ena eller det andra folket. Med föreningen voro alla belåtne och prisade "friden och de bättre tider som, sedan föreningen, alltjemt varit," och som detta förhållande, med allmogen, ägde rum allestädes, så långt jag färdades "Nordanfjells," och som deremot herreklassens både män och qvinnor, ehuru belåtna med *sjelfva föreningen*, dock hade hjertat fullt af misstro och afund, så föresatte jag mig att, om möjligt vore, få riktigt reda på grundorsaken till detta missförhållande, som, desto värre, skadar oss ömsesidigt. — Men härom framdeles.

Det språk som här talades var icke Norska och icke Svenska, utan en blandning af båda, likväl mer af det sednare än af det förra, hvaraf hände att man förstod mig skäligen bra då jag talade mitt modersmål, men icke så då jag, i början, talade Norska skriftspråket, som föga skiljer sig ifrån rena Danskan.

Om Svenska språket säga Köpenhamnarne att "det lader saa plompt," och någon dylik tillvitelse får väl

ock Norskan hålla till godo; men sannt är det att de båda två äro mer klangfulla än den mjukare Danskan, som tyckes mig sakna både Nordens kraft och Söderns behag. Den *vill vara* "Nordens Italienska," men kan icke bli det, då Svenska språket *är* Nordens Spanska; — och Svenskarne både kunde och borde vara dess Castilianer.

Här å orten odlades mycket hafre, korn och potater, men alltförlitet råg, liksom i det Svenska Norden; och likasom der *) missvårdades äfven härstädes de för en landtman så dyrbara gödningsämnena. *Hinc robur et securitas* ville jag teckna på hvarje gödselhög som riktigt vårdas; men att sköta sig och sitt rätt det lära sig Nordens tröga invånare alldrig, och alldrig bli de goda hushållare. De bli ock *fördenskull* alldrig rätt fria män, ty *nöd* och *fattigdom* äro bistra bojor.

I *Stördalen*, såsom i hela Norge, utgöra bergen $\frac{9}{10}$:delar af hela landet. Jordmånen är halfgod och de ymnigt förekommande skifferbergen begagnas till grusning på vägarne, som deraf bli hårda och jemna.

*) Se Norrl. Res. Del. II.

VI.

Landets förut omtalade ojemnhet och Romantiska vildhet fortfor inemot staden *Trondhem*. Backarne voro branta som gammaldags kyrktak, och från deras höjder syntes det omätliga hafvet, vid hvars stränder de trefliga dalarne voro grupperade. I dessa dalar såg jag, här som i Norrland, hvita kreatur, täcka boningar, och ett folk som väl ej kunde jemföras med de kära Norrlänningarne, men som *jag* likväl ber godt för emedan de voro belåtna med "föreningen" och grälade lagom med sin egen högfärd. En af skjutsbönderna härstädes försäkrade mig "att han vore ganska nöjd om allting fick bli som det *nu* var i Norge," men han ville ej "att *Norska Constitutionen* eller *fader vår* skulle förändras."

Närmare intill staden Trondhem antog den omgifvande trakten en mera sydländsk fysionomi. Höjder och dälder voro snart sagdt öfverströdda med täcka och oftast vackra landtställen som täflade med Stockholms villor i nätthet och elegans, om just ej i storhet. Landet fick här en mildare och mera leende karakter; det såg gästvänligt ut. — Omsider syntes *Trondhem* från de närmaste höjderna; jag pas-

serade en långsluttande backe och inträdde i Norges fordna hufvudstad, detta klassiska *Nidaros*, som på sednare tider blifvit lika så ryktbart genom *Oehlenschlägers* skönaste Drama *Håkan Jarl* och hans *Axel och Valborg*, denna kärlekens aftonsång, som fordom genom *Suhms* och *Schönnings* vetenskapliga forskningar eller *Hlade*-Jarlarnes bedrifter. —

Avenyen till *Trondhem* var, liksom den är till Stockholm, rätt otreflig. Den var trång och omgifven med usla kojor, och bugtade fram som en lumpen byväg. — Jag vet som resande ingenting värre än en otäck aveny, en ruskig trappgång och sura miner af den förste jag möter på ett främmadt ställe, — i fall ej alltihop *är* och *blir* otrefligt; — (men i den händelsen blir jag ock hastigt resfärdig.) — Jag hade fått mig "en äkta Jönser" till skjutspojke som ej visste till höger om han lefde till venster, och än mindre visste han något om *Trondhem*. Den arma "Stördalingen" visste ej heller "hvartåt vägen till värdshuset bar," hvarföre jag hoppade ur åkdonet och lemnade honom åt sitt öde, tills vidare. Då kom jag snart nog till *Nidelfven*, som genomlöper Trondhem och här utfaller i fjorden. Jag stannade på bryggan och såg den stilla floden som der nedom var garnerad med hus, packbodar och fartyg, på båda sidor, ända ut emot elfmynningen. Derutanföre, på *Trondhems-fjorden*, lågo flere fartyg som antingen nyss hade ankommit,

eller ock nyligen hade lagt ut för att gå till segels. — Jag såg med nöje detta *nutidens* rörliga lif; men ifrigt längtande att snart få se äfven *forntidens* minnen i *Sanct Olofs* stad skyndade jag fram till den midtigenom Trondhem löpande *Munkgatan* och stannade ovillkorligen så snart jag kom in på torget, genom hvilket densamma löper rakt ned ifrån Domkyrkan till hafs-stranden, mellan hvilka den utomordentligt vackra och rymliga gatan ligger utbredd som en lysande förening mellan Norges forntid och framtiden. Alldrig har jag sett en skönare gata. Den var, såsom mig tycktes, mellan 3 och 400 fot bred och sluttade uppifrån nedåt hafvet. Wid öfversta ändan stod den ryktbara *"Christkyrkan,"* ett Romantiskt epos i sten, och vid andra ändan, några tusende famnar långt ut i fjorden, låg fästningen *Munkholmen* och badade foten i fjordens böljor, under det att batteriernas kanoner inandades den fredliga aftonluften. — Äfven jag andades glädje och frid, och njöt i sanning af den beundran som jag mycket gerna skänkte åt det rymliga panorama som Trondhems munkgata, med sin präktiga utsigt åt *templet* och *hafvet*, här gaf mig.

De flesta gator i Trondhem äro ljusa och rymliga, fastän ej så som den vackra munkgatan, och jag begriper ej hvarföre man ej allestädes utvidgar städernas allmänna platser. De arma stadsboarne, de lefvande liken i "de lefvandes grafvar," äro ändock

mer än tillräckligt hopklämda af den stela convenancen hos sina frostbitna likar, utan att, till på köpet, incarcereras af trånga byggnader.

Det led emot qvällen, (d. 6 Sept.) och jag hade gått flera slag, uppföre och utföre munkgatan, i sällskap med mina drömmar om Nordens fordna och kommande storhet, då nutidens litenhet, personifierad i min skjutspojke, ryckte mig i rocken och frågade "hvart han fick bära min kappsäck." - "Till Munkholmen," svarade jag tankspridd, och skyndade ifrån honom uppåt kyrkan, den jag föresatt mig att första gången betrakta i skymningen eller vid månsken. Det var ock nu redan halfdunkelt. — Det uråldriga templet stod der högt och majestätiskt, ett forntida minne bland grafvar och trän som sett sekler förrinna. Jag såg genast att *Nordens skönaste tempel* nu var en ruin; men äfven som sådan är Trondhems Domkyrka Gudomlig. Wid dess fot slumra tjugo generationer, och tusende minnen hviska der ifrån svigtande hvalf och nedbrända helgonbilder. Jag hvarken ville eller kunde, för aftonen, nogare skärskåda den snart sagdt grusade helgedomen, som i sitt förfall är den skönaste byggnad, i Göthisk stil, som Norden äger.

"S:t Olofs kyrka," såsom den äfven kallas, omgifves nu af en myckenhet grafkullar, som ännu omsorgsfullt underhållas. Öfver dem vaggade träden sina upphöjda kronor, genom hvilka for en dyster

susning af aftonvinden. — Jag satte mig här på en enslig graf och blickade nedåt den lugna fjorden och bort öfver fjerran hvilande böljor. Tyst var nu hafvets svallande oro, och tyst var grafven; men natten och saknaden svepte sitt flor omkring mig och kring lifvets sorglösa söner. Då såg jag ett ljus, bortom Munkholmen, tändas och tindra på stranden af landtungan, som utskjuter midt för Trondhem och således bildar fjorden, och öfver mig tindrade stjernorna ned på den urgamla "Christkyrkan," som stod der en vålnad från andra tider. Då sågs der i skymningen sakta framskrida en dunkel gestalt som nalkades templet och mig, der jag satt vid gränsen af lifvet och döden och drömde om båda. War det en vålnad af Nordens fäder eller var det en af dess somnade riddare, en gengångare från den stora forntid som den afundsjuka nutiden ej gerna vill minnas?! — O! huru mången natt har jag ej tillbragt på dödens gårdar, i tempel och grafhvalf, för att en enda gång uti lifvet få höra en hviskning från dödens (det rätta lifvets) rike, och skymta ett ljus *uti* grafven! — Men alldrig ännu har jag hört något mer än tornflöjens sång eller vindens sus uppå dödens kullar, och ej har jag sett något annat ljus *uppå* grafven än ett flämtande irrbloss. Jag har grubblat förgäfves öfver lifvets gåtor, och längtar fördenskull att snart få se dödens natt med dess *verkliga* stjernor. Men af tusen önskningar och af mång tusen

Gudomliga drömmar har än icke en blifvit riktigt sann, ty hvardaglighetens odrägliga prosa har alltjemt kommit fram i sin dimmiga mantel och gäckat eller tillintetgjort mitt hopp och min himmel. Äfven nu då jag önskade och längtade att åtminstone här få ostörd tala med grafven om lifvet så kom en af jordens verkliga vålnader fram till mig och fordrade — väntpenningar. — "Hvar är dödgräfvarn?" frågade jag, något litet förargad deröfver att han *på* jorden qvarlemnat det lefvande lik som nu gastkramade mig. — Den dumma skjutspojken blef rädd och drog sig tillbaka, men snafvade på sin gråa långrock och tumlade kring, som en hösäck, bland grafhögarne. Men strax steg han oskadad upp igen och sprang som en gast då han luktar krut; och bort vek då äfven mitt grubblande lynne för lusten att skratta. Skjutsjunkerns klippklapp och fladdrande rockskört ("robe" s'il vous plait) stucko af så besatt mot de stjernor och himlar jag förut betraktat, och hans fordran af väntpenningar var så riktigt prosaisk och *verkligt* väckande att alla drömmar om forntid och framtid flögo bort ifrån mig såsom suckande svanor då drifisen nalkas.

Andra dagen fick jag en Cicerone som skulle visa mig alla Trondhems märkvärdigheter och vi begynte med *Norska Wetenskaps-sällskapet* hvars lokal är ett stort och till sitt yttre väl underhållet stenhus. (De flesta byggnader i Trondhem äro eljest af trä.) Men hvad dess innandömen beträffar så voro de bra skräpiga. I det härvarande så kallade *Museum* låg allting huller om buller. Naturaliekabinettet och antiqvitets-samlingen voro af ringa värde. Myntsamlingen var bättre både vårdad och ordnad; men Bibliotheket, som sades bestå utaf 23000 band, såg alltför chaotiskt ut, och hade blifvit inskränkt till ett enda rum. Deremot upptogs ett annat "värelse" af en Herr *Hammers* donation, bestående af hans böcker, bland hvilka han sjelf hade författat ett par, och dessutom lemnat en väldig skara med manuscripter, under förbehåll *att de skulle tryckas*. (När *det* sker vet Gud.) Item diverse bohagsting, såsom knifvar, gafflar, skeder och thékoppar, (*jag skämtar ej*) hvilket allt, jemte mera dylikt skräp, förvarades, och skulle, *enligt Testators förordnande*, gömmas till yttersta Domen. Herr *Hammer* sjelf, och hela familjen, hängde (N. B. i porträtter) på väggarne, och sågo likså Gudsnådeliga ut som de gamla thékopparna, ty der fanns ej en skymt af *haute volée* i något enda af alla de illa målade fysionomierna. Nå, men hvad i Guds namn "hade min son (Hammer) på galejan att göra?"— frågade jag —

Hvarföre ej vara nöjd med *den* äran att *i sin tid* verka så godt man kan *för framtiden,* utan att vilja så hiskeligen betunga den stackars framtiden med sal. morfars nattmössa och tofflor?! — "Ack jo," svarade Ciceronen — "det är *odödligheten,* detta Gudomliga irrbloss på jorden, som förvillat så mången att bli en utmärkt narr i stället för en vanlig bra karl. Det är ej så lätt för folket att tro på den enkla sanningen: att hvad som förgängligt är det kan ej förevigas, och att inget äreminne har till odödligheten kunnat förhjelpa det snille som varit dödfödt." — Herr T., min Cicerone, som var organist uti Domkyrkan, var äfven skicklig musikus och en ganska "habil litteratör," som Norrman betraktad, och han var derjemte fornforskare; men han var ock i allting en exaltado, ett slags original, som väl kunde förtjena en liten skildring, i fall han varit medspelare i "dagens historia;" men han lefde blott för "sina idéer," och brydde sig ej om politiken. — Det, såsom mig syntes, märkvärdigaste jag varseblef uti *Norska Wetenskaps-sällskapets* hus och samlingar var porträtterna af *Suhm, Schönning* och *Thordenskjöld,* hvilka prydde salongen.

VII.

I sällskap med H:r T. besökte jag å nyo den förut omnämnda Domkyrkan, och märkte blott alltför snart hvilken himmelsvid skillnad det är att betrakta en sak vid solsken eller i skymningen. Då jag *nu* nalkades *"S:t Olofs tempel"* blef jag snart varse att nutidens menniskor hade gjort större skada på den herrliga byggnaden än forntida fiender och den förstörande tiden; ja, till min harm, så måste jag nu sjelf bli ett åsyna vittne till den skamliga vandalismens äflande. Man höll nemligen på med att "reparera" kyrkan, och hade fördenskull utvändigt öfversmetat den med en blågrå mörja, som här och der redan bleknat eller blifvit ojemnt påstruken, och derföre såg blackig och "förfaseligt" ful ut.

Mellan de Romantiska grafkullarne, der *Axel* och *Valborg* fordom svuro hvarandra en evig trohet, (och *höllo sin ed*) der lågo nu krossade marmorstycken af de sublima hvalfbågarne, som ock skulle "förbättras," hvilket skedde på det sättet att vissa delar af de nätta och siratliga marmor-capitälerna, jemte stycken af arkaderna, borttogos och ersattes med släthuggna klumpar *af vanlig sten*. — Af byggnadens utvändiga

episoder voro några i behåll, åtminstone så att man kunde se hvad de varit, men äfven den sista utaf de 18 ”himmelåtsträfvande” tornspirorna var borta, och hade blifvit illa ersatt af ett inemot platt och fyrkantigt brädtabernakel, som var rödfärgadt och liknade taket på en herregårds-vaktarestuga.

Grundvalen till Domkyrkan liknar ett *latinskt korss*, och denna figur har äfven hela byggnaden. Kyrkans längd, (det så kallade *skeppet*,) har varit dubbelt så stor som tvärlinjen genom norra och södra korsset. Mellan den norra och östra korssarmen står en mindre tempelbyggnad, som påstås vara den af Sanct Olof först uppförda kyrkan. Den liknar sakristian till en vanlig landtkyrka, är byggd af sten och utan torn. Somliga kalla den *Clemenskyrkan*, andra *S:t Olofs kyrka*. Säkert lär dock vara att den store Konungens ben der blifvit länge förvarade, innan de, såsom helgonreliker, först deponerades i Christkyrkans högchor, och sedan fördes till Danmark och ”slutligen till Rom (?).” — Östra korssarmen är ett slags rundel som innesluter högchoret.

Utanföre och midt emot Domkyrkans södra korssarm syntes grushögarne efter en del af den fordna Kungsgården, ifrån hvilken då fanns en serskildt ingång till kyrkan. Uti dessa grushögar hade min Cicerone låtit anställa gräfningar och ”hvarjehanda efterforskningar,” hvarvid han trodde sig ha upptäckt flere ”historiska analogier” m. m. Dock

fann jag deri föga analogiskt med rimligheten. Litet längre i vester, dock utanför och bredvid kyrkans södra långsida, var nu *Trondhems arsenal*, som sades ha blifvit dertill inredd "af den fordna Kungsgårdens reliker" d. v. s. af dess qvarstående byggnader. En enda soldat höll vakt om "den militäriska helgedomen." I denna kungsgård, som uppfördes af *Olof Tryggvason* för 850 år sedan, hvarest marmorn förr kysste den tappre Väringens fot, och mången Valborg förr lefde för Gud och sin kärlek, här gömmas nu de få Norska segertecken som ej blifvit förda till Köpenhamn, och den *politiskt* nyvaknade Nationen (åtminstone Tronderna) tycks föga eller intet bry sig om hvarken troféerna eller Norges skönaste tempelrelik; ty i Trondhem, såsom allestädes i Norge, rörde sig allting nästan uteslutande kring *politiken* och *handeln*. För litteratur och skön konst, för "det högre lifvet," fanns knappt någon lifspust.

Christkyrkans vestra korssarm var nu helt ock hållet en ruin, men var dock den skönaste yttre delen af hela den stora tempelruinen; ty denna korssarm har blifvit alldeles försummad, d. v. s. i frid lemnad af sednare tiders bedröfliga verkmästare, som eljest mer och mindre hafva rånat helgedomen, och sedan öfversmetat den med sina "förbättringar" af en blygrå kalkmörja. — De efter sista vådelden qvarstående murarne af den nyssnämnde vestra korssarmen voro både ut- ock invändigt kringflätade af en yppig

vegetation, liksom ville den allgode Guden visa och bevisa att Hans nåd och vård är allestädes närvarande, ja äfven der hvarest de slumra, de store andar, som fordom ha vakat. — Jag har alldrig sett en mera Gudomlig ruin. Omkring den slumra sekler; men deras grånade minnen tala dock ännu tydligt för åskådarn om forntidens storhet, medan nutidens sol och dess höga stjernor lysa vänligt igenom de öppna fönstren, och *på sitt vis* mana oss till att lefva och dö för idéer, som icke dö bort och förgås med oss sjelfva.

Hufvudingången till Domkyrkan har förr varit här, på den vestra gafveln, hvars façad ännu vittnar om den arkitektoniska prakt och sköphet som här varit rådande. Två rader Göthiska hvalfbågar, öfver hvarandra, bilda nedersta delen, och öfver dessa dubbla arkader höjer sig ännu en tredje rad. Mellan hvarje arkad är en niche, äfven i Göthisk stil, och i dessa nicher synas reliker efter de nitton colossala statuer, som utgjort en del af den yttre tempelprydnaden. Öfver dessa nicher lär fordom ha funnits ännu ett par rader Göthiska hvalfbågar, och åter en rad af nicher med ännu större bildstoder. Öfverst på allt detta filigramsarbete var uppfördt ett större torn, som prunkade i den Göthiska stilens sublima smak. Det var *höghet* och *gratie* i förening; *det* var en aristokrati ”comme il faut.”

Man tänke sig hela "*Christkyrkan*" utförd på detta sätt och i denna stil, med arkader, nicher, statuer och pelare samt *aderton* större torn och spiror. Den var en helig lund utaf idel sten, hvars mossor stego mot höjden lättare och Gudomligare än det nu i Trondhem lefvande slägtets andäktigaste böner.

Af de förutnämnde bildstoderna voro nu alla mer och mindre stympade, utom en enda staty, en biskop som ännu stod qvar i full skrud, och var alldeles oskadad. — Af de 18 större tornen är ej ett enda i behåll, och af de många mindre, finnas blott ett par stycken qvar på sidan om och ofvanpå rundeln, som kringsluter choret.

Af hela templets utvärtes prakt finns numera ingenting så välbehållet från forntiden och vittnande om byggnadsartens sublima storhet som den nyssnämnda ruinen, den vestra korssarmen. Och likväl stå dess murar qvar allenast till hälften af deras fordna höjd. Men äfven det är nog att förvåna. — I en af dessa murar syntes ännu en hvit marmorskifva som sägs ha varit S:t Olofs längdmått, hvilket dock ej kan vara sannt, ty marmorskifvan är 4 alnar hög, och Olof den helige var en icke lång karl. Orsaken till hans digtade längd lär väl ha varit den: att S:t Olofs beundrare, som mätte andelig storhet efter den synbara lekamliga, gåfvo sitt helgon 4 alnars längd ur samma skäl som mången förr valdes till stamm-

chef blott för det att han *materielt* uppfyllde "Konungastolen."

Trondhems Domkyrka har både varit och är, till sina dimensioner, mindre än de äfven Göthiska Domkyrkorna i Lund och Upsala; men i byggnadsartens klassiska renhet har likväl den första öfverträffat de 2:ne sistnämnda, som nästan i allting äro långt mera kolossala än S:t Olofs tempel i Trondhem, hvars stenmassor deremot höja sig emot skyarne så lätt och luftigt som mognade pyramidalpopplar.

VIII.

Den nuvarande ingången till Trondhems Domkyrka är på norra korssarmens façad. Jag inträdde slutligen och bekänner gerna: att mitt förut varande "missmod" efterträddes af riktigt "vemod," som snart nog förvandlades till glödande harm; ty, märk käre läsare, ehvad du är konstdilettant, eller, som jag, en helt vanlig "Alterthümler:" man höll på att invändigt, liksom derute, "förbättra" den gamla kyrkan, hvarföre man hade upprest en hop ställningsvirke i högchoret, för att desto bättre få plundra det. Capitäler, cornicher, pelare och postamenter m. m., af vacker marmor bort-

togos och ersattes med släthuggna stenbitar, hvilka sedan embellerades med kalksmet och blyhvitt. Der det skulle bli "rätt magnifikt,' tillblandades grått och blått, "efter behofvet och tillgångarne;" och *på detta sätt* hopzinkades och bortfuskades *det Gudomliga choret*, (i Trondhems Domkyrka,) *den skönaste reliken*, af Götisk konst, som ännu är qvar i hela Norden. — Arbetsföreståndarne, som jag icke såg, må ha varit förträffliga män *i sitt slag*, men då Gud ej förunnat dem konstsinne, eller *om* Tronderna ej ville låta dem använda det, så hade de bordt alldeles låta bli att befatta sig med sin forntids skönaste konstverk.

Norge har icke frambragt rätt många snillen; men de få som framhoppat, likt eldgnistor ur stenarne, och flyktat ifrån *sina realistiska landsmän*, de ha likväl sedan intagit en ovanligt hög rang; t. ex. *Hollberg* och *Steffens*. Derföre *skryta* ock Norrmännen med dem, och yfvas öfver "frändskapen."— Om "landsmanden" *Thorvaldsen* talades äfven gerna och med stolthet i Trondhem; men det är dock säkert att om den Gudomlige *Isländarn* fick se huru Tronderna vandaliserat S:t Olofs tempel, både in- och utvändigt, så skulle han säkert undbedja sig deras tillegnande af både landsmanskap och själsfrändskap med sig, desto hellre som Trondhemsboarne äga en *verklig* landsman, Herr *Michelsen*, en förtjenstfull artist, som de ha negligerat. Han lär nemligen ha erbjudit dem sin tjenst

vid templets nu pågående reparation, en tjenst som de likväl afslagit, Gud vet af hvad skäl; men någon försmädare, som var "en infödd Tronder," ville veta: att emedan Herr *Michelsen* hade intima relationer i Sverge, der han lär ha gjort en del af sin bildning, så skulle hans landsmän ej velat tillita honom, för att *äfven på det sättet* bevisa deras *oberoende*. De företogo sig derföre att, "oberoende af Herr Michelsen," förbättra Christkyrkan, och de ha deri ochristligen lyckats.

Deras löjliga högfärd framlyser dock ej allenast i detta deras artistiska lappverk, och *ej endast mot Svenskarne*. *De förnämare Tronderna* ha, i Domkyrkan, *åt sig* låtit bygga en myckenhet loger, och försett dem med förhängen af grönt, gult, rödt och grått siden eller kalliko, stundom också med glasfönster. Dessa loger, (som äro uppbyggda till flere hvarf upp öfver hvarandra, och gå på båda sidor om stora gången, inemot fram till choret, och upp emot taket) kunde liknas vid avantscener eller så kallade oxögon på en theater; men man kunde ock likaså gerna förlikna dem vid en hop öfver hvarandra uppstaplade hönsburar, som här blifvit högt uppsatta för att värna "de förnämare kråkorna" för all sköns gemenskap med "det sämre slägtet" — *"detta folk, detta pack"* — (för att tala med en representant af Riddarhuset)

darhuset) — som den Norska förnämheten, *på sitt vis*, ej mindre föraktar än den i Norge så illa beryktade Svenska Adeln, *more suo*, "dedaignerar" både Svenska och Norska "vanbördingar." — I Norge, såsom i hela verlden, finns ett slags aristokrati. *Saken*, i detta såsom i flere dylika fall, är temligen identisk; men det är *sättet*, (*uppenbarelsen,*) hvari skiljaktigheten består. — Emellertid har den Norska aristokratien, som låtit uppföra sina burar i höjden af Christkyrkan, och de, som, i följd af den näst sista tempelbranden, igenmurat det stora hvalfvet, midt i (den fordna) kyrkan, på ett obarmhertigt sätt inskränkt den fordom stora och präktiga synvidden. Man tänke sig en processjon, i den gamla stilen, genom Trondhems Domkyrka, *sådan den fordom var;* man tänke sig en blick från det längst upp i öster belägna choret, öfver menniskomängden "der nere," och ut till den fordna hufvudingången, på vestra korssarmens façad, och man kan icke undgå att sakna förlusten af den halfva evighet som nu är försvunnen med den nyssnämnda arkadens igenmurande och hela den vestra korssarmens derigenom verkställda uteslutande från den qvarstående, men hopkrympta, helgedomen.

Likväl står högchoret än qvar, och är minst "förbättradt" af allting i Trondhem, och jag tillstår gerna

att jag till och med bad för dess Gudar i sten. Jag bad de oestetiska tempelreformatörerna att skona dess urgamla skönhet, helst dertill var mera skäl än att fordom skona "det gräsliga Sodoms" urgamla synder, — hvilket dock skedde, — fastän af en högre makt än de sjelfkära Tronderna.

Af allting härligt i den härliga Christkyrkan är högchoret ypperst, så väl till idéen som också till utförandet. Detta chor syntes mig vara en arkitektonisk bön (ehuru i marmor) till den store Anden som gifvit oss helgdagar midt i det verkliga lifvets bestyr, och som gifvit oss psalmer att trösta oss med emot prosans oljud; ja det var och är en bön till Honom, som lefver och andas i stenarnes mossa och i sensitivan, en bön om nåd och förskoning på jorden och frid uti himlen.— Så som en andäktig bön uppspirar ur tron och sig höjer med hoppet, så stego ock högchorets sköna pilastrar och lätta arkader allt mer och mer emot höjden, den ena etagen med stöd på den andra, till dess att de sista capitälerna förlorade sig högst upp bland den ljusdunkla natten. När den forskande blicken förlorat sig der uppe bland Göternas konstverk, deras sköna emblemer af *stigande hopp under andäktig bön,* huru skönt att då hvila vid bågarnes fot, och derunder betrakta de fasta postamenterna och deras säkra grund. Det ser ut som hade allting varit ställdt på att ingifva åskådaren *tro* och

hopp, och med dem äfven tillit och *kärlek* till himlen och *dess tjenare*. — Att dessa tjenare, som voro den tidens herrar, på *sitt vis* äfven älskade sin fårahjord, särdeles den feminina delen, derom vittnar traditionen och de mångfaldiga cellerna, till hvilka man ännu kommer upp genom trånga och besvärliga gångar i kyrkans sidomurar. Men hvad gör man icke för *kärlekens* skull? och de goda munkarne lära ej varit känslolösa för sina sköna novicer. —

För att kunna förmå både dem och andra till hopp och kärlek så hade munkarne, eller deras byggmästare, äfven låtit anbringa flere språkrör i murarne. Jag såg ett par dylika uppöfver och på sidan af högchoret. Der syntes ännu englahufvuden med öppna munnar, genom hvilka munkarne, ifrån höjden, tilltalade de vacklande synderskorna "der nere." Det är äfven fullväl bekannt att de äfven tjenstgjorde, dessa englamunnar, för att "omvända" mången hallstarrig kättare, i samma mening kanhända, som man nu för tiden begagnar söta ord och förbindliga handtryckningar för att "omvända" en och annan "vilseförd nationalrepresentant" till "den rätta vägen." — *Tempora mutantur et nos mutamur in illis*. — Andra språkrör framgingo äfven från choret och genom murarne, nedåt kyrkan. Det var fordom en ordentlig spindelväf i "Guds hus" utaf språkrör och andra dylika kommunikationer, på det att "de invigde" måt-

te alltid vara eller genast bli "vetande;" tout comme chez nous med spioner och rapportörer; ty klokt folk bemöda sig om att riktigt utstudera sina antagonister, innan de mot dem "vidtaga tjenliga mått och steg;" — och *det* är onekligen klokt gjordt. —

Men återvändom till *choret!* — Det bildar, såsom tillförne är antydt, en stor men genomskinlig och fristående pyramidalpoppel, af marmorpelare och arkader, hvilken är omsluten af den äfven förut nämnda östra korssarmen, en rotunda af sten, mellan hvars inre sidor och det egentliga fristående choret finnes en smal gång, rundt omkring. — Midt i choret står altaret, uppå hvilket fordom stod "helgonaskrinet" (S:t Olofs skrin, af massivt silfver,) som vägde 6,500 lod, och var beslaget med gull, samt dessutom prydt med en myckenhet ädla stenar.

För att göra choret rätt åskådligt ville jag säga: att det liknar en fristående pyramidalisk löfsal, som, i en stor trägård, blifvit bildad af de hopböjda trädens uppåt slingrande grenar. Liksom i Guds rika natur så sammanfläta och höja sig här arkader och pilastrar uppöfver och om hvarandra. Deras capitäler, liksom entablementerna, äro prydda med ett herrligt sculpturarbete, och någon ting skönare än frontonen, öfver choröppningen utåt kyrkan, lär man svårligen finna.

I stället för "helgonaskrinet" skulle nu — så sades det mig — på alltaret uppställas en copia, i gips, utaf Thorwaldsens *Christus*, och rundt omkring altaret, ned uti choret, *de tolf Apostlarne*, också uti gips, allt detta utfördt på Hans Maj:ts Konungens bekostnad af den förutnämnde *Michelsen*, som nu vistades i Stockholm.

Till Hans Maj:ts Kröning, i Trondhem, låt man göra träpålar, i stället för de borttagna marmorpelarne, men gat ej att låta "marmorera" dem af någon dräglig målare. Fördenskull, och på det *häruti* jemnlikhet skulle finnas, så företogs det förutnämnda "kalkandet," som sedan blifvit fortsatt både likt och olikt. Af kyrkans *tretusen* pelare, (af svart, hvit, röd, grön och blå marmor,) återstå *nu* blott här och der några få. — Af dess 340 colossala stenbilder finnas ännu färre, och af dess 18 altaren blott det enda som förut är omnämndt. — Ej långt från detsamma, på södra sidan om choret, visades mig *S:t Olofs brunn,* som, enligt sagan, skall ha upprunnit på samma ställe der den store Konungens trofaste tjenare *Thorgils* begrafde sin herres lik, hvilket han, ej utan list och med mycken omsorg, hade lyckats att bringa i säkerket från slagfältet vid *Sticklarstad*. För att få se den numer otrefliga brunnen måste jag krypa in i ett otäckt hål, ett slags skrubb uti sjelfva muren, som sparsamt belystes, utifrån "Kungsgården," medelst

en glugg på den yttre muren. Wid östra sidan af nyssnämnde skrubb visades mig en liten på vanligt sätt uppmurad brunn, som kallades "S:t Olofs källa." Jag såg vattnet glänsa neri dess svarta djup, som var hemskt och otrefligt,

Sedan jag äfven hade besett orgeln, som stod uti kyrkans nuvarande vestra ända, midt emot choret, och på sistone genomklättrat en myckenhet gångar, celler och hål uti kyrkans murar, så tog jag farväl af "det himmelska högchoret," och gick sedan bort från Sanct Olofs kyrka, utan att vidare se på någon ting mer af dess många skönheter.

IX.

Jag tog min middag, d. 7 Sept., hos en Ingeniör-Kapten B., en verklig själsfrände till den förut omnämnde Kapten K., (hvilken jag råkade vid *Garnæsset*,) och jag beklagar mycket att jag snart måste sakna det intressanta sällskapet af min älsklige värd, som påföljande morgon måste resa, i embets-ärender, uppåt fjellen. Han var, såsom de flesta militärer i Norge med hvilka jag blifvit bekannt, visserligen *"Norskt sinnad;"* (och jag skulle eljest icke högaktat honom) men han var ock *Skandinav*, i det ordets bättre me-

ning, han såsom Kapten K., och jag nämner, med serdeles tillfridsställelse och framtida förhoppning, att jag *i hela Norge* funnit *militären* vara långt mindre ensidig och mera *broderligt* sinnad än folket af civilstaten, *serdeles i Trondhem*, hvarest jag till och med fann ett slags animositet emot *Christianiaboarne* just derföre att de sades hafva "svalnat i sin ifver för Norge," en tillvitelse som alldeles saknar en rimlig grund; ty hvar och en, som något litet känner den *verkliga* sinnesstämningen i Norges hufvudstad, vet ock fullväl att dess innevånare ej nu äro mindre patrioter än fordom, ehuru de, på sednare tider, funnit skäl i att bortlägga en stor del af sin fordna afvoghet emot brödrafolket. Men det råder hos Tronderna en löjlig stolthet och afundsjuka, som visst icke drabbar "söndenfjeldsfolket" *) minst; ty Tronderna, som onekligen äga långt flere och skönare historiska minnen än Christianiaboarne, yfvas ej endast deröfver, utan "stoltsera" hufvudsakligen derföre att de anse sig vara "kärnan af Norska nationen;" (som icke är sannt).

Nu är dock Regeringens och Storthingets säte i Christiania, hvilken stad således har öfvervigten, och man får derföre ej sällan höra Tronderna missunsamt yttra sig öfver *Syd-Norskarne*, hvilket ock af de sednare gäldas med lika för lika. Häraf hän-

*) De som bo s ö d e r om Dovre fjell.

der att mellan *"Norden-* och *Söndenfjells"*-Norrmännen råder en ömsesidig afundsjuka och hätskhet, som ej är mindre än den som uttalar sig, öfver hela Norge, mot *"Svenska adeln"*.

Nu är ock Norges Bank förlagd uti Trondhem, och så väl häraf som ock derutaf, att Tronderna hufvudsakligast äro köpmän och säga sig vara "penningkarlar," kommer väl deras alltför realistiska tendens och penning-aristokrati, samt deras låtsade eller verkliga förakt för allt *som ej duger;* (materielt sagdt). — Deras afundsjuka mot Syd-Norskarne har en *politisk* grund, ty Tronderna inse, ganska riktigt, att i och omkring landets hufvudstad *måste* magten concentreras. Fördenskull, och då hufvudrollen ej kunde fråntagas Christiania, blef det en väldig strid serdeles mellan *Christiania, Trondhem* och *Bergen,* om Bankens plats, och, såsom karakteristikt i afseende på Norrmännens inbördes täflan, må här anföras ett yttrande af en Storthingsman ifrån *Dröbak,* (en liten stad vid Christianiafjorden,) som, då han tyckte att striden mellan de tre ofvannämnde större städerna, blef alltför egoistisk och ensidig, stod upp och yrkade: att Banken måtte placeras *i Dröbak,* "thi — sade han, persifflerande. — *Dröbak* er en lille peen by, og *der bor jeg.*"

Norges Bank förblef dock i Trondhem, och dess

hus

hus är, som allting i Norge, skäligen oartistiskt. Det är en massiv och högst enkel, ja, såsom mig tycktes, *enfaldig* byggnad; men jag ville dock påstå att dess enfald är idel *skryt;* ty märk: att på båda façaderna prunkar *i svart* (för att desto bättre synas!) den lysande inscriptionen: "*Norges Bank*" med *alnslånga* bokstäfver. — Hvem påminner sig härvid ej Diogenes, i tunnan, hvars högfärd "lyste fram genom hålen på manteln." — Wisst har Norge fullt skäl att skryta med sin Bank och sitt penningväsen, liksom med sin administration, öfver hufvud taget; men detta *eviga skryt* med allt som är *Norskt* blir till slutet mer än äckligt. — Jag har hört påstås att *stoltheten* är upplyftande, och *det* må så vara; men lika litet kan det få gälla om en bondaktig *högfärd*, som man *i sanning* kan påstå att ett ilsket nationalhat är en "säker försvarsmur." — Hvad stort som sker det mognar utan bång, och att det *måste* tillvägabringas *med lagom passion*, derpå tviflar ej mången som ej är *anti* och *ultra* i allting.

Om aftonen infördes jag i den så kallade *Harmonien*, som svarar mot *Societetshuset* eller *Klubben* på andra ställen. Sitt vackra namn lär detta huset ha fått derutaf att ett musikaliskt amatörs-sällskap, svarande i ringa måtto mot Stockholms *Harmoniska sällskap*, håller sina sammanträden, om vintrarne, i den Trondhemska *Harmonien*. — Jag blef genast

presenterad för klubbens honoratiores, som här sutto kring ett bord och drogo sin spader; men "föga uppbygd" af spelet gick jag in i läsrummet och begynte studera det Norska *Morgenbladet*. Derunder märkte jag att en välfödd herre noga betraktade mig, och då jag hade genomsett Morgonbladet, som är Norges bäst redigerade Tidning, och endast flygtigt genomögnat ett par Svenska blad, sade Herr *Corpulentus*, (jag kallar honom så, ty jag gat ej att efterfråga hans rätta namn) med en tviflande och inemot lurande mine: "det förundrar mig för det första att en *Svensk man* vill läsa det *liberala* (med vigt uttaladt) Morgonbladet, och för det andra finner jag det vara underligt att "De" *) icke *först* läser de Svenska Tidningarne; ty om *jag* kom till verldens ända, och *Morgenbladet* funnes der, så läste jag det förrän jag tänkte på någon ting annat."

"Alltför gerna!" — blef mitt svar; — men *jag* har ej rest till Norge för att studera Svenska Tidningarne, dem jag, i parenthes sagdt, redan sett i Östersund; och om jag och *mina landsmän* mindre ta-

---

*) Utom andra fördelar äga ock Norrmännen den, att, till Kungen eller tiggarn, kunna säga *De*, (Tyskarnes *Sie*, Fransosernas *Vous* o. s. v.) då vi måste barbariskt upprepa den tilltalades meritförteckningar, t. ex "Herr Extraordinarie Surnumeraire Hofzinkare Åldermannen" o. s. v. —

la om Sverge och desto mera *tänka* derpå torde sådant ej böra förundra den som helt säkert vet att Svenskarne så tydligt ha visat *sin* patriotiska tro med *sina* gerningar, att de, af graunlagenhet emot nabofolken, ej böra onödigt rosa *sig sjelfva*. — Herr *Corpulenti* anlete fick ett blandadt uttryck af *ökad misstänksamhet* och minskad högfärd. — "De är ju Svensk," — sade han, — och talar "godt Norsk." — Huru skall jag förstå *det?!*" — (*Spion*tankarne stodo *i hans ögon*).

"Helt enkelt så: — blef mitt svar — att *jag* lärt mig Norges språk ur samma skäl som Tit. sjelf, — *för att kunna tala med Norrmännen!* — Jag har funnit det vara *nyttigt* för mig,"

"Är De adelsman?"

"Icke riktigt," — genmälte jag; — men likväl något ditåt; ty min Mormors far, (en Capten *Stjernström*,) var en äkta adelsman, *både i ord och gerning*. Han föll med Carl XII *bredvid* Svenska fanan *på* Gyllenlöfs skans. — (Corpulentus bet sig i läpparne, och jag smålog förnämt — och försmädligt.) — Om min farfar påstod hans mamma — och *hon* borde veta det — att han var en äkta odalman; — och Tit. vet väl att Sverges odalmän både *voro* och *äro "af gammal adel."* — Genom egen flit och omtanka bragte han sig upp ifrån fattig hållpojke till en välmående — gästgifvare. (Corpulentus gapade.) — Han lät ock

uppfostra sina barn så att de blefvo riktiga *friherrar*; ty de ägde sin egen gård och en nådig Gud. — Hvad slutligen mig sjelf angår så har jag varit både *Scholaris, Gymnasist* och *Student* innan jag blef *Doctor*. (Här återkom den förnäma minen, som vek bort då jag omtalte min ättefader "gästgifvarn.") Att jag varit Doctor med besked det vet både Gud och de döda patienterna. — Ifrån *simpel anherre* tänker jag nu att snart nog få stiga till *friherre*, och väljer då till motto: *terra tegit errores*, ej mindre för denna min upptäcktsresa i Norge, än ock för andra "anborna förtjenster." (Fast Gud skall veta att *de* äro lika så klena som många "ättartal.")

Då jag slutat mitt "ståtliga ättartal," och ej längre kunde hålla mig från att le, blef *Corpulentus* förargad, och som han nu ytterligare ansåg mig för "en äkta aristokrat" så fick jag ej endast uppbära en myckenhet smälek på "den Svenska adelns" räkning, utan fick äfven slutligen veta: "att P. hyllar den gamla adeln långt mera än K., och när K. dör så får den Svenska Constitutionen vika för R—ska idéer. *Då* skola äfven försöken *mot* Norges frihet, och Norges *Veto* bli gjorda på nytt, och de aristokratiskt monarkiska stämplingarne skola då bli riktigt befängda, *i synnerhet mot Norge*, ty P. *är allsicke vän utaf Norges frihet*."

Denna eruption behöfdes ej för att öfvertyga mig om mannens ultrabefängdhet, och jag skulle visst ic-

ke anfört hans ord om jag ej både förut och äfven sedermera, i Norge, hade hört någonting ditåt, fastän i mildare uttryck, och derjemte blifvit förvissad om: att orsaken till den Norska qvasi-aristokratiens hat mot våra Bördsaristokrater är *fruktan för striden om öfverväldet.* "De bättre Norrmännen" hafva *nu* makten; men, ledda af insigt eller instinkt, — (och alla goda affärsmän ha en ypperlig divinationsförmåga *om vinst och förlust*) — eller af båda delarne, tro de och säga: "att om K. får absolut *Veto* så får Norge *adel*, i vanlig mening, och då får det äfven en massa af *tärande* lättingar, *som måste födas på folkets bekostnad*, och med förlust af deras egen *nuvarande makt.* — *Derifrån* kommer "de bättres" (de makthafvandes) paniska fruktan och ända till löjlighet uppdrifna hat mot "den Svenska adeln." — Hos *Norska folket* deremot höres föga eller intet af det ignobla skränet, (som visst icke saknar grund, men som blir ynkligt genom sin öfverdrift) ty *detta folk* har än icke kännt den tryckande tyngden af *bördens* anspråk på considerationer. Tvärtom så förmärkes hos Norges bönder, just *icke otydligt*, förebudande tecken till en framdeles blifvande strid med "de bättre," också *om makten*, ty i Norge finnas *Fidei-Commissarier*, *) bland bönderna, som äro likaså bond-

*) Äldsta sonen i vissa bondslägter lär vara sjelfskrifven ägare till bondgården, såsom adelsmannen är hos oss till fidei-commisset.

aristokratiska som någonsin Sverges "dumma baroner." Likväl bemöda sig Norges Makthafvande om att kring hela landet sprida bildningens välgörande frukter, erkännande sanningsenligt, och med en *ädel egoism*, att *"om bönderna bli deras likar i vett, så ha de af dem ingenting att frukta,"* och de tro att bönderna då skola desto säkrare fäkta med dem i den kommande (?) striden med Svenska adeln.

X.

Herr *Corpulentus*, som, i trotts af min retsamhet, likväl fortfor att conversera om Norge och Sverge, hade ock mycket att anmärka mot *det Scandinaviska Riksvapnet*, men harmades, såsom mig tycktes, ej så mycket deröfver att det Norska Lejonet kommit dit, som att det deri hade fått en *för liten plats*. — Sammaledes var det ock med *Unionsflaggan*, som, enligt hans förmenande, "väl kunde tålas," om ej Norges vapen deri vore blott "en liten bit." — Att disputera med denna voltigör hade varit detsamma som att försöka en kappridning med yrsnön, och jag sade honom fördenskull, helt enkelt: att ehuru hans sansade landsmän hade flera med sig

sympatiserande Svenskar än han ville tro, så vore det hvarken rimligt eller *nyttigt* att *så*, som han gjorde, uppfatta tidens liberala tendens, i allmänhet, och särskildt *föreningen mellan Sverge och Norge*, ett snillrikt storverk, som ensamt vore nog för en mans odödlighet, och hvars motarbetande sätter dårhuskronan på en och hvar som *är* Svensk eller Norrman, och *vill* anses för patriot. — Härmed åtskildes vi; ty mannens ytterligheter voro för litet combinerade och ägde således för litet consequens att kunna särdeles intressera mig. Han var ett exemplar af de vidt och bredt utspridda ultraliberala Don Qvixoter, som, likt och olikt, fäkta mot allt och försvara ingenting. — Gud signe dem!! —

Från *Harmonien* gick jag ut för att än en gång se mig omkring i *det vackra Trondhem*. Få städer äro så reguliert byggda, med väl anlagda och breda gator. *Snyggheten* i Trondhem är särdeles berömvärd. Blott skada derjemte att den är så föga artistisk. I hvarje korss af gatorna finnes t. ex. en springbrunn, men uppförd utan all skymt af skön konst, och utan gratie. Den är bygd *allenast för nyttan*, och gör äfven skäl för sitt *materiela* ändamål. — Sammaledes äro ock husen beskaffade. De äro nästan allmänt uppförda af trä, mest två våningar höga, (ty man *får*, uti Norge, ej bygga *högre*,) och äro försedda med blänkande messings-beslag på fön-

ster och dörrar. Låsar och dörrklappar äro stora och äfven *blänkande;* men *klumpiga* äro de äfven, och utan smak. — Sammaledes äro träkollonaderna på de "magnifika" (?) husen, af *Doriska* och *Joniska* ordningen, alltsom man vill, ty de höra till ingen ordning. — Sjelfva *"Stiftsgården,"* (Residenset) liksom den nyssnämnda *Harmonien,* (hvilka höra till Trondhems så kallade palatser,) har en likså plebejisk karakter som stadens öfriga nyare byggnader. —

Jag besökte äfven *Stadskyrkan,* just under Gudstjensten, och såg icke ogerna de symboliska vaxljusen brinna på altaret, men frågade förgäfves efter conseqvensen uti att bränna ljus på ljusa dagen *för Trondernas upplysning,* som blott afser *det nyttiga* uti allting. — Kyrkmusiken, med sitt lirum larum, var mig ej heller till pass, och då jag, blickande *uppdt,* fick se de här, som i Domkyrkan, aristokratiskt uppstaplade burarne, så kunde jag ej hindra ett visst crescendo i mitt nyväckta "missmod;" ty det var och är alltid odrägligt att se inbilskheten yfvas, om också i hönsbur. — Likväl erkännes villigt att jag i dessa loger såg flera vackra än fula qvinnoansigten, och det är en sanning att *det vackra könet* i Trondhem förtjenar detta namn. — Någon spenslig aristokrat, "af den gamla stammen," skulle väl kunna påstå: att damerna i Trondhem, så-

som

som allmänt i Norge, äro "bra fraicha," samt alldeles "sans façon;" men som jag alldrig har älskat lekamligt pjunk eller andeligt pryderi så tyckte jag rätt mycket om Norskornas friskhet och glada lynne; ja, till och med de af "det lägre folket" sågo bättre ut än våra kammarjungfrur i småstäderna. De voro *här* i sin söndagsdrägt, det är sannt; men jag såg dem äfven i hvardagslag, och märkte ingenstädes en skymt af Stockholms otäcka bindmössor. Norskorna buro i stället ett slags kulörta negligéer, som prydde förträffligt. (Och en vacker qvinna är alltid mest förtjusande i sin snygga morgondrägt, då den är väl arrangerad.)

Deremot buro karlarne, bland "det lägre folket," ett slags grå och röda pinnmössor, som mycket missprydde dem, och som, i förening med deras sömniga gång och öfriga bondfasoner, gjorde att de tycktes gå riktigt "i nattmössan;" — och rätt uppväckta det äro *de* ej ännu; ty den del utaf Norska Nationen som nu spelar en intressant roll det är den som närmast svarar mot vår *medelklass*, (hvilken dock *ännu* saknar alltför mycket af "de bättre" Norrmännens aristokratiska hållning, *i andelig måtto.*) — Hvad Norrmännens *lekamliga* presentation, utom militären, beträffar, så kan deremot *ännu* vara mycket att anmärka, hufvudsakligast den ledsamma omständigheten;

att då de *vilja vara* och *vilja synas* rätt magnifika och *stolta* karlar så få de i stället en viss expressjon af *bondhögfärd*, som är både ynklig och löjlig. Det är i sjelfva *saken* hos dem någon ting godt, som likväl än ej har lärt sig rätta *sättet* att visa sig; (och det är minsann icka *så* lätt att, comme il faut, *bära* en *herrecostym* som att *köpa* och till och med äfven *betala* den.) Denna de kära Norrmännens *yttre* otymplighet såg jag här, uti kyrkan, likasom annorstädes; det var ett slags zierbängelsväsen, en dandyism som för mig snart blef äcklig. — Och *detta* i en kyrka, *under Gudstjensten!!* — Och sjelfva "hönsburarne" sedan, som ihopklämde *Stadskyrkan* på lika vis som S:t Olofs herrliga tempel! — Man skall vara *van* vid otyget för att kunna tåla det, och *vara ett slags aristokrat* för att kunna försvara det. — Om *denna* kyrkans arkitektoniska märkvärdigheter har jag ej annat att säga än att den är byggd och utstyrd *à la Trondhem*.

Den som reser till Norge under förmodan att *der* finna idel jemnlikhet bedrar sig rätt mycket. Den väsentliga skillnaden mellan Sverges och Norges aristokrati, som jag förut har antydt, är den: att hos oss är det *bördens* ("anborna") företräden som tala och *vilja bli hörda*. I Norge deremot är det mest *dugligheten* som *ännu* considereras. Huru der-

med kan gå i framtiden vet Gud; men *lätt blir det icke* att påympa Norge vårt Monarkiska *veto* och våra högvälborna fördomar; ty Norrmännen äro "hallstarriga," i sin opposition, och skola desto hellre förbli det som de tro sig veta "med säkerhet" att de häruti kunna fullkomligen lita på medelklassens, i Sverge, biträde. Härpå tro de så fast att de just derföre vilja minska den Norska arméen, "ty, -- säga de — den talrika medelklassen i Sverge har samma intressen som vi att strida för, både *mot* och *med*, och *fördenskull* *) kunna vi tryggt lita på dem." — Så lågstämd *denna* tillit ock är så är den likväl bättre än ingen; men för brödrafolken vore kanske ingen ting verksammare till att öka vänskapen än ett gemensamt frihetskrig emot fjerran ovän och hans slafidéer, för att just derigenom lära Norrmännen att lefva *litet mer för idéer*. Wi borde byta med hvarandra så att Norrmännen fingo en del af vår *haute volée*, vår Gudomliga enthusiasm; (som knappt finns uti Norge, i Svensk mening;) då Carolinernas ättlingar deremot väl kunde behöfva en lagom portion af den Norska realismen, som hos brödrafolket allestädes uppenbarar sig till ekonomiskt gagn. Ja, ifrån och med första alnen på Norges jord, mellan *Skalstugan* och *Suhl*,

*) Allestädes uppenbarar sig Norrmännens *materialistiska* tendens. Hos dem är allting *intresse*, och blott föga *idé*. Fördenskull se de ock *endast intressen* i andras gerningar.

eller vid *Svinesund*, till och med tullboden vid *Christianias* hamn, eller packhusen vid Nidelfvens mynning i *Trondhem,* äro Norrmännen *realister*, förståndsmenniskor, som tro på och lefva enligt den goda grundsatsen: *beati possidentes.* — Deras högfärdiga skryt, särdeles i Trondhem, har visserligen förargat mig; men nästan endast derföre att det är en riktig fläck på *de aktningsvärda "bröderna;"* hvilkas för stora egoism jag ej heller älskar, men som jag dock mer tolererar, ty om *en hel Nation* skall vara behäftad med ett lyte så är den conservativa *egoismen* oskadligare än den Romantiska *entusiasmen* som väl är Gudomlig, — men *ofta ruinerande.*

Trondhems marinetablissement var ej stort; men ganska väl arrangeradt och väl underhållet. Det bestod endast af mindre fartyg, såsom kanonslupar och jollar, men det förökas alltjemt, och det var för mig särdeles glädjande att höra min ledsagande militäriska vän erkänna: det Norge har, genom "föreningen", vunnit mer än det vet; ty "förut rådde döds-sömn i landet, men sedermera har allting gått framåt med lust och mod."

XI.

Jag hade ämnat resa öfver *Dovre* fjell och vidare nedåt till mina vänner i *Christiania;* men redan i Norrland och Jemtland hade jag fått kunskap om kolerans härjningar i det sydliga Sverge, och i Trondhem bekräftades ryktet om dess våldsamma framfart. Det var då ej skäl i att fortsätta min lustresa i Norge, helst jag borde, och, måhända, äfven kunde gagna i "den pestartade vådelden" här hemma. Fördenskull beslöt jag att från Trondhem resa den genaste vägen, till Stockholm först, för att der få studera den okända sjukdomen, och sedan hem, för att der kunna hjelpa. Jag begaf mig således på vägen åt *Rörås,* och passerade först de strax utanför Trondhem belägne *onyttiga* bastionerna, och kom sedan, uppföre en mägta stor backe, på höjden af *Stenberget.* Med ett batteri, af väl serverade kanoner, placeradt på denna höjd, (en sextondels mil ifrån sjelfva staden,) vore det ganska lätt att dominera så väl de nyssnämnda "onyttiga" bastionerna som ock hela den nedanföre belägna dalen, hvari *Trondhem* ligger, som ett vackert barn vid sin moders sköte.

Ifrån *Stenberget* öfversåg jag å nyo det sköna och klassiska *Nidaros,* der det ligger på stranden, mellan fjellen och hafvet. Romantiskt upphöjde kastellet

Munkholmen sina torn utur fjorden. Det låg som ett vaktskepp vid Norges kust, och midt deremot, vid andra sidan af *Tryggvasons* stad, stod *S:t Olofs tempel*, en bön, i Marmor, till Norges Gudar. — Än längre bort var det klassiska *Hlade* som *Oehlenschläger* förevigat tillika med *Håkan Jarl*.

Sju eldsvådor hafva förhärjat det gamla *Trondhem*, och Svenskar samt Holländare hafva ej heller skonat det. — *Förr* talades mycket om *Nidaros* uti *Mycklagård*, (Constantinopel) då Nordens Väringar utgjorde Kejsarens lifvagt; men *då* var det Norges hufvudstad, och Nordens mest praktälskande kungapersoner höllo sitt hof uti Trondhem. *Då* hade det mer än *femtio* kyrkor och kloster, och utomdess *Olof Tryggvasons* ståtliga "kungsgård" och flere palatser. *Då* var *Trondhem* en vikingastad, en "ärones krona." *Nu* är det en köpstad med krämarskutor, i stället för vikingaskepp. — Dess prakt är förbi, dess ära ett minne, en Gudadröm, och dess politiska betydenhet, dess svärd och lansar, äro gömda och glömda bland alnmått och vigtskålar. — *Trondhem har fallit* romantiskt, men *stigit* ekonomiskt; ty *massan af folket* är *på sitt vis* lyckligare *nu* än *fordom*.

Så är ock förhållandet med hela det Norska folket. Det lefver *för sig och sin egen lycka*, och skrattar åt Svenskarne, "som lefva *af minnen* och

kunna dö blott *för äran.*" Svenska Nationen, — säga de, — är en riddarestam af Romantiska äfventyrare (ädlingar) med hvilka en annan *Gustaf Adolf* (N. B. "Guldkonungen") kunde strida ännu och kanske förvärfva Europas beundran — och frihet; med hvilka en annan Carl XII kunde spela med ödet om sin krona — eller Cronstadt. Men *så* kunna ej Norrmännen ledas. De äro *förståndiga borgersmän.* Deras nyväckta lif har en annan grund än det gamla Sverge, hvars innebyggare, till sin olycka, äro alltför Romantiska. — *Jemnlikhet inför lagen* finns väl i Sverge *de jure,* d. v. s. *på papperet,* men i Norge *de facto,* d. v. s. *i verkligheten,* och vid denna verklighet denna realism vilja Norrmännen förblifva. — *Deri* ha ock Norskarne rätt att Sverge och Norge äro "förenade *på papperet,*" men att *i verkligheten* äro grundprinciperna för deras Statsförfattningar så olika (nationalkaraktärerna oberäknadt) att de båda folken *ej kunna bli rätt broderliga,* än mindre amalgamerade, så länge de *inre* grundorsakerna till deras åtskiljande stå qvar. Mången ojemnhet är väl afnött på sednare tider, särdeles i det södra Norge, och mera skall *tiden* och den alltbeherrskande *nödvändigheten* förmå; men så länge Norge skyr och "måste sky Sverge för dess häfdvunna missbruk" — och gör det *excentriskt,* — och så länge det gamla Sverge "rufvar sina gamla fördomar under rostade sköldar," och "dansar menuett med sin gamla nattmössa" (det blir stun-

dom Qvadrille när det riktigt skall gå *på de fyra*) "så länge blir det ej — och *kan* icke bli — någon *verklig* förening mellan Sverges aristokratiska drömmar, och Norges demokratiska trefnad. — Det ser mörkt ut Gud bättre! men himlens under, och politiken, ha gjort mycket möjligt som *folket* och förf. ej ha trott på.

XII.

Ifrån *Trondhem* till närmaste gästgifvargården måste jag betala, för stads-skjutsen, tredubbla pengar, (något öfver 3 R:dr R:gs per mil) och fick derjemte utstå tredubbla prejningsförsök. Jag slog mig dock ut så godt jag kunde och for vidare framåt *Dovre* fjell, hvars spetsar, i fjerran, lyste så hvita som Norska specier. Hela den trakten är ganska vacker och skäligen bördig. Den har en djerf karaktär, särdeles *Guldådalen*, der stora strömmar, å ömse sidor om den mellan bergen inklämda vägen, nedstörtade från höjderna, hvilka stundom voro bebodda från kullarnes fot och allt upp till toppen.

Hela

Hela *Guldådalen* (med elfven (*Gulelfven*) deri och landsvägen, som tränger sig fram mellan klipporna, liksom i den förutnämnda *Klöfdalen*,) är högst imponerande och pittoresk. Det var här som *Håkan Jarl*, den stolta hedningen, irrade omkring, förföljd utaf *Olof Tryggvasons* christna kämpar; det var denna trakt, som, för 800 år sedan, lemnade skydd åt "den siste hedningen," och den ser, än i dag, lite ochristnad ut. Äfven folket i *Guldådalen* är sträft och ovänligt, men temligen välmående. Jag hade med dem mången allvarsam strid om hästar och skjutspengar, och måste på *Kirkvold* anklaga både gästgifvarn och skjutsbonden. — Af Norrmännen funnos här äfven, i dagböckerna, en myckenhet klagomål, som ej endast voro rigtade mot folket i "Nordenfjeldsamtet" utan ock mot dess administration. De tadlade rätt ofta sina egna auctoriteter för deras "dåsighet," som ej gaf dem fulla skäl att alltid och allestädes skryta med "den Norska förträffligheten." —

Att "Guldalingarne" voro "tröga, styfnackade och uppstudsiga" det hade jag, som sagdt är, mången anledning att beklaga mig öfver, men jag fann ock att om man är något billig och lagom rädd så är det just icke farligt att leka med "afkomlingarne efter Håkan Jarls hedningar," och om jag får hop-

pas att det må anses såsom en liten karakteristik öfver folket i dessa trakter och ej som en lust utaf mig att förtälja landsvägsbravader, dem jag hvarken älskar eller gillar, så vill jag berätta: att då jag i *Gulådalen* hade gungat mig fram öfver skyhöga berg och genom täcka dalar, fullkomligt liknande dem i den förut omnämnda *Stördalen*, så kom jag omsider till *How*, som är närmaste gästgifvaregården intill *Rörås*. Detta *How* var icke just trefligt, men var dock ej sämre än *Skalstugan*; (den sista gästgifvaregården mellan Jemtland och Norge.) Det ligger på fjellet, tre mil ifrån Rörås, och har blott några få magra kålgårdar omkring sig; men gräslindorna sågo ej illa ut. Inkommen i stugan fick jag höra ett larm, i det närmaste rummet, som döfvade öronen med Lappska och Norska eder. Der voro nu tvenne fjell-Lappar, som redan fått alltför mycket bränvin, och likväl pockande fordrade mera. I huset funnos blott tvenne qvinnor, en gammal gumma och en mindre "jenta," hvilken sednare skickades ut för att efterfråga hvarest skjutsturen var.

Då flickan gick bort blefvo Lapparne så oregerliga att gumman nödgades anlita mig om skydd mot deras öfvermod. De voro ett par små bytingar, ett par ruskiga bilder af fjell-Lapparnes otrefliga slägte, och det kostade ej mycken möda att komma till rätta med dem.

När sedan, efter långa timmars väntan, skjutsbonden omsider kom fram, så var han försedd med en blott vanlig malmkärra, utan korg och säte. Skjutsaren liknade hästen, och de voro båda, till utseendet, ett par starka björnar; men omedgörliga syntes de äfven vara; ty hästen ville ej dröja, och drängen ville ej iordningställa en bättre kärra, som gästgifverskan lånade mig, emot "skälig hyra;" — (12 sk. p:r mil.) — Då jag förkunnade skjutsaren att allting *måste* ske så som *jag* ville, betraktade han mig trotsigt, men spände för hästen, "ett Nordiskt lejon." — Drängen hade kropp och lemmar som en Starkodder, och var derjemte försedd med tre knifvar, som hängde i läderskidor vid hans venstra sida. Utomdess svängde han öfver sitt "nordiska lejon," en dugtig smällpiska, hvars skaft var ihopflätadt af läder-remmar och liknade ett kabeltåg. Manövern med smällpiskan repeterades ett par gånger, och derjemte ordnade han sina knifvar, troligen för att derigenom "sätta sig i respekt;" ty det skedde just då när vi stego upp på åkdonet. I detsamma frågade han mig om jag vore rädd för att åka fort, hvarpå jag korteligen blott svarade: *"kör du."*

Nu bar det af i full karrier, och fortgick så tills vi kommo ur sigte för *How* och den unga jentan, som stod der i porten och såg på då vi reste; men sedan låt junkern det gå i sakta mak, under föregifvande, som sannt var, att hållet var långt och vägen svår.

— Wi mötte snart några forbönder, som, i likhet med skjutsarn, hade knifvar och smällpiskor, och, för att tala med dem och pusta med hästen, — och reta mitt tålamod, — så stannade han ofta. Slutligen tog jag tömmen och körde sjelf. —

En kort stund derefter frågade skjutsaren om jag vore från Danmark, ty han tyckte att mitt uttal var icke rätt Norskt. Då jag nu sade mig vara Svensk tycktes han bli något foglig, eller nyfiken, och frågade: om Svenska bönderna fingo bära vapen och råda sig sjelfva som de uti Norge? — Jag sade att *lagen* var Svenskarnes värn; och han gjorde dervid en tviflande grimace.

Mitt enda vapen, på hela färden genom Lapplands vildmarker och Norges Guldalingar, var blott den Lappkäpp som jag hade köpt af en nybyggare i Gellivare Lappmark. Denna käpp var svarfvad af björk och var icke grof; men den liknade mycket de käppar som, i denna trakt, allmänt brukades af folket. De voro ihåliga, och i dem fördoldes en trekantig klinga, som var ganska väl både smidd och härdad. Klingan var fästad i den vid pass sex tum långa käppknappen, och gömdes för öfrigt, så som sagdt är, i den ihåliga käppen. — Min bonde såg flera gånger på min förutnämnda Lappkäpp, — (som var utan klinga, hvilket dock ej kunde skönjas utan närmare undersökning;) — och frågade slutligen: om sådana käppar bru-

kades *üfven i Sverge?* — Jag sade honom att käppen ”var gjord uti Lappland.” —

Då vi rest halfva vägen bad han mig stanna, och det skedde så; men som han ville pusta en god stund, vid den härvarande ”midtvägskrogen,” så gick jag förut, och fick vandra till fots nära nog en mil, innan skjutsarn hann upp mig. Då jag nu åter ville taga tömmen och köra sjelf satte han sig deremot lika hallstarrigt som han vägrade att köra fortare än i smått lunk. I brist på piska begagnade jag nu min Lappkäpp å hästryggen, och ”det Nordiska lejonet” flög åstad som en ljungeld. Skjutsaren svor, höll hästen tillbaka och varnade mig. Jag teg; men begagnade å nyo den ljufliga käppen, och med lika effekt som tillförne. — Efter fruktlösa varningar, hotelser och svordomar hoppade skjutsarn ur kärran och svor vid ”död och pine” att jag skulle få smaka hans knifvar, om jag en enda gång vidare rörde hans ”brunte.” Härvid grep han tag i den ena knifven ock aflägsnade sig så mycket från kärran att jag ej kunde räcka honom. Derunder höll han ock hästen tillbaka så hårdt att den blott gick i sakta mak. — ”Kom närmare, — sade jag då han grep tag uti knifven — eljest räcker du mig ej;” och i detsamma dansade Lappkäppen fram öfver den kullriga hästryggen så raskt att trafvarn flög åstad ”som ett lejon.” — Min karl drogs då, uti farten, så nära intill kärran att jag fick tag först i honom och sedan i töm-

men. Derpå tillsades han allvarsammeligen att vara stilla, och det gick sedan både raskt och väl uppföre och mellan fjellen, tills jag, rätt snart, uppå höjden såg *Rörås* köping å östra sluttningen, strax nedom fjellryggen.

XIII.

Köpingen *Rörås* har ungefär lika storlek som Östersund, men är bättre byggd. Jag passerade förbi de rykande kopparhyttorna, som lågo i norra ändan, och kom nedåt den vackraste gatan som var bebyggd med gula och grönmålade tvåvåningshus. — I mitt logis råkade jag här en gammal bekannt från den tid då jag kamperade, med Wermlands Regemente, vid Götha kanal. Det var en Kapten P. som tillika med 2:ne andra Ingeniör-officerare, från Norge, då låg vid *Hajstorp*, för att, till egen uppbyggelse, åskåda och ta kännedom af arbetsmethoderna, m. m. *Nu* var Kapten P., tillika med flere Norska militärer, anställd i det härvarande kopparverkets tjenst, hvarigenom han gagnade både sig och andra; och så är förhållandet med de flesta militärer i Norge, der man allmänt bemödar sig om att vara *nytlig* för att dels kunna berga sig sjelf, dels ock för att derjemte gagna sitt fosterland. — Således voro de förutnämnda Kaptenerna T. och K. föreståndare vid

arbetet å "den nya vägen." — Kapten B., uti Trondhem, reste, medan jag var der, uppåt fjellen, som Landtmätare, (hvilka ej finnas i Norge, der Ingeniörofficerarne fungera som sådana;) och Kapten P., m. fl., voro Grufvebolagets, i *Rörås*, officianter på samma gång som de också voro "Konungens trotjenare," och då nyttan *på det sättet* subordinerande förenas med högre ändamål, så får sjelfva egennyttan en högre färg än den crassa realism jag tillförne har tadlat såsom ensidigt rådande i Trondhem.

Genom Kapten P. blef jag strax efter ankomsten bjuden till en Löjtnant L., också en officiant vid kopparverket, hvarest ett mindre sällskap af "det bättre folket" i *Rörås* var samladt på aftonen, d. 11 Sept. Då jag för herrarne, (som voro kopparverkets rent af civila eller ock militäriskt-civila tjenstemän) omtalade mitt lilla äfventyr med skjutsaren ifrån *How* blef jag ej litet förundrad öfver att höra dem tadla min "för stora moderation mot den junkern;" och de påstodo, att man understundom måste extrajudicialiter "sätta sig i respekt" *) hos folket kring *Rörås*, som sades vara sturskt och styfnackadt. Då jag häremot gjorde invändningar och förundrade mig öfver att de *liberala* Norrmännen, som alltid åberopa constitutionen och lagen, kunde tänka på annat än le-

*) *Detta* uttryck nyttjades verkligen *då* utaf vännen P., och är icke hemtadt från den sedan inträffade kabbaliken i *Örebro*.

gala åtgärder, svarades helt naift: "att man icke alltid kan påminna sig lagen." — "Utom då när det gäller att försvara Norges friheter mot *Svenska adeln;*" — inföll jag, och dermed voro vi strax uti *politiken*, "de kära Norrmännens käraste conversationsämne" — för att upprepa mina egna ord i ett föregående kapittel.

En Bergmästare sade mig nu, för hundrade gången, allt hvad jag tillförne med vämjelse hört uti Norge, om den "Svensk-Ryska adeln:" att den har varit, är och förblir Svenska folkets förtryck och landets olycka; att den så väl under Gustaf den tredjes som Ex-Konungens krig, med Ryssland, varit förrädisk, och, 1808, redan uppgjort delningen af Sverge så att Motala ström skulle bli gränsen mellan Ryska och Danska lotten; att den högre adeln hade affärdat *Carl August* för det att han älskade *folket* och ej uteslutande gynnat de "högvälborne," som äfven beskylldes att sedan ha velat förgifva en annan Prins för det Han, i början, tycktes bli dem för litet bevågen. "Men — fortfor talaren — emedan detta förhållande nu hade så ändrat sig, till adelns fördel, att den i Sverge *verkeligen* ägde alla de prerogativer den *nu* kunde önska, och dessutom hade fullt skäl att hoppas än mera *i framtiden*, helst medelklassen blott hade sin frihet och menniskorätt *på papperet*, (ty Sverges constitution sades vara "en pappers constitution,

tion, ett tomt löfte, som alldrig efterlefdes") så fattades numera ingenting annat för Svenska aristokratien än att också få inrymme i Norge. — Dernäst kom ock den förryckta sagan om K. och P. som *Corpulentus* berättade mig i *Trondhem*, och min Bergmästare slutade med det påståendet: "att både Norska och Svenska *folket* bör akta sig noga för De Ondas hemliga minor, som stundeligt gräfvas både med lock och pock."

"De är ju bergsman — sade jag — och vet således att man ofta får borra och spränga försökningsschakter, för att komma ifrån en sämre till en bättre malmgång, och jag råder Dem att göra en tur inåt Sverge, bland *Svenska adeln* och dito *folket*, och De skola då säkert få erfara sanningen af Kung Carls ord: att mycket ser *på afstånd* betänkligt ut, som *på nära håll* ej är farligt, om blott man icke fruktar. — Att Svenska bördsaristokratien har varit mäktig, det veta vi nog; men den har nått sin höjd och måste snart vika för andra storheter, det se vi *i Sverge*, och frukta der ej stort för adelns, i Norge, utbasunade makt. Wi veta väl att denna märkvärdiga institution nu blott är en minnesvärd ruin, på hvars uppehållande man bekostar millioner *förgäfves;* ty den gamla byggnaden som var god *för sin tid* och sitt dåvarande ändamål har *nu* tjent

ut och måste, som allting föråldradt, ock derföre falla, desto hellre som den förr inneboende anden, den högstämda själen, har flytt eller sjunkit till gruset bland brödbekymren. -- Det fordom goda cementet i adelns slott har tiden förtorkat, och detta cement, som också var godt *för sin tid*, kan nu ej mer sammanhålla de murknade feodaltornen som dagligen instörta alltmer ju mera de vidröras af hjelpstöttor eller våldshammarn. Af hvarje ramlande stenblock lossas än mera det nobla gruset, hvari den roturiera småskogen frodas och växer allt högre och högre, och, i likhet med den, så växer äfven det lägre folket på adelns bekostnad. — Man ser allt detta och ler eller ryser, allt efter olika intressen. *Jag* ser det med lugn; ty jag vet att det är verldens vanliga gång som icke kan ändras; men jag afskyr att knuffa den fallande, och föraktar den som kan trampa en slagen fiende. Har Svenska adeln syndat så har den ock derföre redan fått böta, och får det än mera; ty *alldrig hvilar den hämnande Nemesis*. Men jag önskar uppriktigt att man äfven i Norge ej för mycket glömde *just denna satsen*. Den crassa *egoismen* som är rådande i Norge, och som alltför uteslutande åsyftar blott *"verkelig nytta,"* (reel materialism) skall också på slutet upphöja sig till ett slags aristokrati, som bestämdt blir sämre än den tadlade Svenska. — J tron, M. H:rr, att allting i Sverge är idel förtryck, och denna tro kommer af er ensidiga okunnighet om rätta

förhållandet der i landet; men jag kan försäkra er att *äfven der* går tiden framåt, om just ej *så* fort som J tron att det sker i det unga Norge. — Hos er kan ingen strid uppstå om *medelklassens upphöjelse*, ty i Norge finns ingen bördsadel; men i Sverge, såsom i nästan hela Europa, är *just denna fråga* det egentliga stridsämnet för dagen. Derföre vill man, i Sverge, *uppfostra* folket till verkliga adelsmän, och *på det sättet* amalgamera den gamla och nya tiden." — Då jag, i min ifver, således blott talade om att *amalgamera* den gamla och nya tiden, sköto molnen fram på mången panna. Jag log blott deråt, och fortfor: "M. H:rr! jag vet att man i Norge förebrår oss Svenskar att lefva för mycket *utaf* och *för* gamla minnen, och hvem är väl den som ej offrar sitt lif för det käraste han äger. *Wår* forntid *har varit* skönare än eder, derföre älska vi den. *Eder* nutid *är* bättre än vår, derföre älsken J den; och *det* är naturligt. Men J hafven ej ännu höjt edert lif till *högre idéer*, till *verkligt* adelskap, och derföre ären J ännu ej *verkliga ädlingar*, det J dock både kunnen och bören blifva. Men läggen bort eder ynkliga afund, ert usla hat till "den Svenska adeln;" ty just *detta hat* bevisar som bäst att J ären "vanbördingar." — Nu glödde harmen och den sårade stoltheten. Jag log och fortfor: "om J hafven allt och hafven ej *kärleken* så hafven J dock intet," — *så* står det skrifvet i lifsens bok, M. H:rr, och om J förglömmen den satsen så

skolen J omsider, som vi, ohjelpligt gå under för de *verkliga* aristokrater från östan, som hata både Norrmän och Svenskar *för frihetens skull.*"

Mitt tal var kanske mera *varmt* än det hade bordt vara *i Norge;* — men dels var jag och är förmycket sjelfsvåldig att bry mig om det der *qu'en dirat on*, och dessutom såg jag, så här som annorstädes (i Norge,) att man ej bör smeka de kära "bröderna" med hartassen, utan helt öppet och uppriktigt, "på Norskt vis," säga dem rent ut sin hjertans mening. — Jag hade just här hört min Bergmästare tadla P. för det han ej lika öppet som K. tycktes fordra ett *Veto*. Han (bergmästaren) sade sig ha varit som student i Christiania, på den kinkiga 17 Maj, då P. "icke nog bestämdt" svarat *Nej* eller *Ja* på Norrmännens förfrågningar, "hvarföre P. då blef tadlad." Deremot sades K. "alltjemt så tydligt ha tillkännagifvit sin mening att man om *den* ej kunde misstaga sig."

Norrmännen *fordra uppriktighet* i politiska samtal, och erkännas måste det äfven att de sjelfva *i thy fall* äro bra rätt fram. Eljest äro de mera förbehållsamma än någonsin Svenskarne, kanske derföre att de utom *politik* och *handel* ej äro serdeles hemmastadde i någon ting. Ware detta dock sagdt, om folket i allmänhet. *Några* undantag gifvas.

Bland de härvarande militärerna märktes föga den ensidiga Norskheten, och många af kopparverkets rent af civila embetsmän voro ganska hyggeliga. — Jag tillbragte min afton rätt angenämt, och reste andra dagen till *Storvartsgrufvan*, som ligger $\frac{3}{4}$ mil ifrån köpingen, på höjden af fjellet. Den går med 5 graders lutning uppifrån nedåt. Dess malm lär ge 6 à 8 procent och grufvan renderar ännu årligen 1500 Sk:pd god koppar. Omkring 500 Sk:pd lär äfven fås af de mindre grufvorna, så att kopparverket i *Rörås* nu lemnar inemot lika så stor behållning som det uti *Falun*. — (Pumpverk och maschiner i *Rörås* voro dock idel barnverk mot dem uti Falun; och kohlen vid *Rörås* äro förfärligt dyra. Man lär få betala 6 R:dr per läst, och deröfver.) — Båda kopparverken äro snart sagdt bilder af hvar sitt land, det ena med ett ekonomiskt *crescendo*, och det andra med ett lamentabile *diminuendo*. — Jag såg den rika malmen i schakternas djup, hörde bergskotten, och gladdes, å Norges vägnar. Se'n klättrade jag uppför de skrangliga grufstegarne, disputerade, äfven här, i politiken, och — for min väg.

Efter att, äfven vid frukostbordet, den följande dagen, ha converserat lifligt med *Rörås* patricier om Sverge och Norge, (hvarunder jag anmärkte, här såsom annorstädes, att Norskarne gerna *först* nämna Norge,) begaf jag mig på väg inåt vilda fjellen, för

att, rakt öfver gränsen, komma genaste vägen till *Falun* och *Stockholm*. Jag legde en häst och red åstad, men ångrade snart att jag icke tog kärra, ty af hela vägen mellan *Rörås* och *Nordvigen* 3 ½ mil, var endast den sista halfmilen bergig, och vägen en gångstig. Förut gick den hjelpliga körvägen fram genom jemnare trakter, som mest voro sandfält, der likväl här och der syntes ett torp eller en gård, som gaf landet ett utseende af fruktbarhet.

Så är ock förhållandet i hela Norge, der byar äro sällsynta. Skiftena äro der för det mesta verkställda och utflyttningarne gjorda. Derföre äro Norges dalar öfversådda med boningar, som merendels äro målade eller rödfärgade, och, genom sin mängd, ge åt det hela ett utseende af större rikedom och mera välmåga än som verkligen finnes. — I Norge kostar det också föga att afsöndra jord, ty om någon säljer en viss lott deraf så verkställes utbrytningen af en eller par åldermän, jemte bisittare, och som de göra så får det bli. — *Detta* är Norges Ägodelnings-Rätt, en enkel procedur som kanske är nyttig, fast den går på måfå. Det Norska Rättegångsväsendet är eljest både kostsammare och mer compliceradt än hos oss. —

XIV.

Då jag kom upp på fjellhöjderna, ¼ mil ifrån *Nordvigen*, såg jag der nedanföre den stora *Fæmundsjön* omgifven af snöfjell. Det var en omätelig graf, omgifven af hvitklädda sörjande snöberg. På östra sidan af sjön, här och der uti dalarne, stodo gröna skogsdungar, och på den sidan uppreste *Wigelfjellet* och *Svukku* sina snöhöljda toppar bland molnen. Deremot liknade vestra sidan, från hvilken jag kom, en stenig öcken, der höstvinden tjutande flög öfver ljungen. — Jag skyndade ner, på den ojemna gångstigen, utföre bergen ,och kom till det förutnämnda hemmanet *Nordvigen*, som förr kallades *Muggetorp*, ett täckt litet nyhem vid norra ändan af *Fæmund*. Folket var borta på höslogarne, bland fjellen, och huset vaktades af en gammal gubbe, som var Svensk. Jag erfor här, såsom ofta förut, att likaså stor som misstron är hos Norges patricier till Svenska adeln, så stor är ock Norrmännens lit till den Svenska allmogen, hvars medlemmar i Norge tros och mycket hellre användas till hvarjehanda sysslor och arbeten än det Norska arbetsfolket, som påstås vara lättjefullt och omedgörligt. — Detta har jag hört äfven i södra

Norge, der Svenska arbetare villigt antagas, framföre de Norska.

Medan jag väntade på ett par roddare, för att komma öfver *Fæmund*, betraktade jag ett par malmskutor som nu lågo här aftacklade och onyttiga. Man lär tillförne ha transporterat kopparmalmen först hit, (hvarföre den nyssnämnda körvägen, från *Rörås*, blifvit banad,) och sedan utåt *Fæmund* till *Gammelhyttan*. Derifrån har man återfört kopparn till *Rörås* på samma sätt; men som detta blifvit för kostsamt och *Gammelhyttan* måste raseras, emedan skogen blifvit ödelagd genom kolning, så har nu farten på *Fæmund* upphört och fartygen, ett par vackra storslupar, ligga stilla och ruttna. —

Efter ett par timmars förlopp kommo roddarne hem ifrån skogen. Wi gingo ombord i en större fiskarebåt och satte till segel, samt flögo åstad utåt *Fæmunds* böljor, som voro så klara som vattnet vanligen är uti fjellsjöar. Men vinden stillnade mer och mer, och jag hade god tid att rekapitulera mina betraktelser öfver Nordanfjells-Norskarne, som *påstås* vara i Norge hvad Norrlänningarne äro i Sverge. Jag har hört detta sägas af flere, men kan ej intyga det *af egen erfarenhet*, ehuru jag varit både Nordan- och Sunnanfjells. Det egentliga folket, (allmogen,) i Trondhems Amt (d. v. s. *Län*) är kanske något bätt-

re

re i thy fall att brännvins-supandet, som florerar i Norge liksom i Sverge, är mindre allmänt bland Tronderna än söderut; men den dåsiga hallstarrigheten och prejeriet, samt "fiffigheten" i affärer o. s. v. äro allsicke mindre. — Osnyggheten samt den nära till illvilja gränsande likgiltighet hvarmed alla resande bemötas på Norska gästgifvaregårdarne är högst otreflig så i det norra Amtet som i södra Norge. Den resande, vare sig Norrman eller utlänning, betraktas af Norska hållkarlar och skjutsbönder på lika vis som Juden betraktar dukaten med sniket öga, och tänker blott på hur han riktigt skall kunna skafva den. — Hos dessa menniskor finns knappt en skymt af vänlighet och allsingen välvilja; det är blott kall *beräkning*. Om det dessutom finnes någon tro så är det blott *misstro*, mot infödingar och fremlingar inemot lika. Norska allmogen liknar "det bättre folket" i *misstro* och *egoism*.

Hos Trondhems patricier, (om jag så får kalla "det bättre folket") är äfven grundlaget *materialism* och ett derifrån utgående *vinstbegär* samt sträfvande efter *duglighet* till att förvärfva rikedom och derpå grundadt *anseende*; — ty "de bättre" vilja för all del *synas* och synas *öfver alla andra*, så väl inom som utom Norge. Att det härmed följande *skrytet* dock höres som bäst emot "Naboriget," och Svenskarne (hvilkas öfverlägsenhet man ej kan fördraga *i någon ting*,) det är naturligt, och *häri* lemna Tronderna sina sydliga landsmän visst icke efter sig; men icke har jag kunnat finna *manligheten* och *redbarheten* vara större i Trondhem än i Christiania. (Det erkännes likväl med nöje att dessa två Nordiska hufvud dygder ännu finnas i hela Norge, och ej till en ringa del.) — Hvad som brister i gästfrihet på Norges skjuts-stationer det ersätter "det bättre folket" i ymnigt mått, men *på sitt eget vis*. Man blir nemligen högst artigt och väl e-

mottagen; ja, Norrmännen tyckas bemöda sig om att noga vidmagthålla sin urgamla reputation för *gästfrihet*, och synas *derföre* pligtskyldigast vara oändligen förekommande, men få äro de Norrmän hos hvilka jag har förmärkt någon riktig värma, vänskap, eller förtrolighet. Det är och förblir endast artighet eller beräkning. Af det som går från och till *hjertat*, och således verkar "man vet icke huru," af detta Gudomliga *något*, som öfverflödar i Sverge, (desto värre kanske?!) finnes blott föga i Trondhem, och för litet, ehuru dock *mera*, i Christiania *).

Norrmannen är begåfvad med ett klart och nästan instinktartadt förstånd i allt hvad som rörer *hans egen fördel*, således i *politik* och *affärer*.. Detta *beräknande* förstånd framlyser ej endast mot fremlingar utan ock mot hans egna landsmän. Hvad som *icke duger*, således hela det *ideala* det högre lifvets Gudomliga *leben und weben*, har han så litet sinne för att han snart sagdt föraktar det, utom för så vidt det kan höja *den Norska Nationaläran*, och således duger att *skryta* med. *På det sättet* hörde jag *Wergelands* bok om *"Gud, Mennesket och Messias,"* samt dess författare, upphöjas till skyarne, såsom någon ting ultragenialiskt; men detta skedde i större sällskap. Mellan fyra ögon erkändes likväl att skriften, med få undantag, var idel galenskap, som ingen kunde begripa. — Beträffande *Wergelands* antagonist *Welhawen* ("den forhadte Dæmrings-skjalden") så var man till ytterlighet uppbragdt emot honom just för det att han hade smädat *hela Norge* i sitt så kallade "Polemiske Digt, *Norges Dæmring*," en samling af grafkornigt satiriska Sonnetter, som äro allting, om

---

*) Deras Kungliga Högheters vistande i Christiania, har derstädes omstämt mången tviflande Norrman till en bättre tro. — Det föreföll mig som hade is-skorpan kring den Norska misstron begynt att upptinas af DD. KK. HH. och "De söta små Prinsarne."

man så vill, *utom poësi;* (ty *sann* poësi och skön konst i allmänhet *kan icke finnas* i Norge, så länge hela folkets stämning är så rent *materialistisk* som nu.) Men det var icke för bristen af poëtisk inspiration som *Welhawen* tadlades, (ty man vet, i Norge, knappt nog hvad *inspiration* "kan vara för slag,") utan helt enkelt derföre att han hade "nedværdiget Norges höjhed," — och, olyckligtvis, deri slagit spiken rätt ofta på hufvudet, i thy att han obarmhertigt risade sina landsmäns crassa materialism. Han hade svärtat *"Norges heder,"* och *i detta fall* äro Norrmännen på en gång ömtåligare än de "förtryckta Svenskarne," och i denna ömtålighet dem också oändligt öfverlägsna. *Nationalkänslan* och samstämmigheten då det gäller *Norges väl,* är Norrmännens högaktningsvärda och starkaste sida. De glömma allting, *till och med råkenbrädet,* för *"Norges väl och Norges heder,"* och hvem ville ej förlåta dem mycket för *denna* dygd.

Som individ och i enskilta lifvet är Norrmannen liten mot Svensken; (utom *i egoistisk beräkning och slughet;*) men *som patrioter* synes Norska Nationen vara den Svenska mycket öfverlägsen. Jag säger med flit att det *synes så* vara; ty jag hoppas och tror att om, i den stund *då det gäller,* Svenskarne få *en god anförare* och *godt befäl,* två hufvudvilkor för dem, så skall deras nu söfda och sofvande patriotism ej blott kunna fullkomligt väckas, utan ock lika säkert påräknas till *uthållig uppoffring* som de Norska brödernas mycket ljudande stortalighet.

Mången skall förebrå dessa mina "skildringar," rörande Norrmännen, för mycken afvoghet och kanske partiskket *emot* dem, och jag önskar, vid Gud, *att så vore,* och att jag hade mycket orätt i min olycksaliga tro: det Norrmännen ej på länge, och kanske alldrig, bli rätt broderligt sinnade mot Nabofolket. Jag vet och erkänner (och *många* göra det med mig) att mycket af Norges institutioner både kunde

och borde öfverflyttas till oss, dels för vårt eget gagn, ekonomiskt taladt, dels ock *för att derigenom befrämja den för båda Nationernas framtida välfärd så högst vigtiga föreningen;* men jag kan alldrig önska att Svenskarne måtte förvärfva sig Norrmännens *hela* portion af *kall egoism.* Det är ock, af flere skäl, *icke möjligt* att så kan ske, och *derföre* blir i långa tider, och kanske för alltid, *den kala fjellryggen* och *den kalla egoismen* en skiljemur mellan Nabofolken. — Och låt så vara! — Wi kunna likväl gagna hvarandra, om ock blott egoistiskt, såsom ömsesidigt ryggvärn. Kanske ock i framtiden genom utbyte af hvardera Nationens serskildta *för mycket.* Wi ha för mycket *värma* och *entusiasm* (ehuru *nu* dolda,) och Norrmännen ega för mycket *köld* och *beräkning,* (helt uppenbart.) Låtom oss göra ett *lagom* utbyte och *blifva* samt *vara* vänner och trogna grannar, hvar och en *på sitt vis!* ty det kommer nog att behöfvas *i framtiden.* — Men *den* är mörk såsom Urdarbrunnen. På ena sidan ha vi, (”de olycksaligt Romantiska Svenskarne,”) det Polska Sorgspelet och *Ryska slugheten,* och på den andra står *Norska egoismen,* så kall som gletschern på Dovre fjell, och de varmare Danskarne *få icke nalkas oss.* — *Wi stå ensamma* -- och sofva och väpna oss icke *så* som vi borde; — och vi bedja knappt nog den nådige Guden om himmelens hjelp; — och Han hjelper kanske inga dårar. — ”*Allons mourir, mes enfans*”*!!!* —

XV.

Omsider kom jag till *Gammelhyttan,* hvars ruiner ligga på nordvestra sidan om *Fæmundsjön.* Der

stodo, på stranden, ett par usla kojor. Jag gick i land, ty jag var mycket hungrig. — I den ena boningen var ingen hemma, och deromkring stodo blott några rofvor och kålrötter, af hvilka sednare jag uppryckte en, som jag skalade och förtärde. Under tiden hade roddarne varit borta i den andra kojan och der funnit folk. Nu gick jag dit och fick se en Svensk flicka, som var gift med den här boende Norrmannen. Båda voro muntra och raska, i ödemarken, och modren lekte gladt med ett litet barn. — I taket hängde ett par torkade laxöringar, och välviljan log jag tror uti trasorna rundt omkring. Jag hade ej förr tillkännagifvit min önskan att få lite mat, än grytan sattes på elden, den ena laxöringen sönderskars och ett par kålrötter, utanför stugan, uppryckte och koktes. Item sades mig att jag här kunde få mjölk. Hvad mer var att önska?!

Medan måltiden tillagades gick jag bort till den nakna skorstenen och ässjorna, som än stodo qvar och spökade efter den gamla kopparhyttan. Wattnet sorlade melankoliskt genom den förfallna dammen, och vinden flög tjutande fram öfver hedens stenar och ljung. Den lilla strömmen som här kom ned från den alldeles kala fjelltrakten, på *Fæmunds* nordvestra sida, hoppade strax bortom *Gammelhyttan* ned i den klara sjön. — På hela denna sidan af *Fæmund* lär fordom ha funnits en vacker skog, som blifvit uthuggen och kolad, för *hyttans* behof. *Nu* är fjellet alldeles kalt, och nordanvinden lär ej hädanefter låta någon ting gro i denna ödemark.

På hela nordvestra sidan af *Fæmundsjön* var ett öde land, så långt ögat nådde, med här och der blott ett mindre fjell och en qvidande fjelltrast. På östliga sidan, stod deremot, skogen grön mellan de högre fjellen, bland hvilka de förutnämnda, (*Vigeln* och *Svukku*,) stodo hvita, som fjerran tornlika skyar, och badade hjessan i himmelens solsken.

Jag återgick till mitt vänliga värdfolk, der jag åt, drack kaffé, betalte och for sedan vidare nedåt sjön tills jag uppnådde *Elgån,* en skäligen vacker by på midten af *Fæmunds* östliga strand. En ström, som nedrinner från fjellen och faller i sjön, har här bildat en mindre dal och en fruktbar slätt, der byn nu låg vid en vik af sjön. — *Fæmund* är smal, oftast blott ½ mil bred, men nära sex mil lång. Deraf hade jag nu sjöledes tillryggalagt hälften. På den östra sidan längs åt stranden, lär vara en ganska praktikabel ridväg, mellan *Nordvigen* och *Elgån,* och man sade mig att marken derstädes vore ganska medgörlig för en bättre väganläggning. — Till *Fæmundshyttan,* (tillhörig *Rörås,*) vid nedersta ändan af samma sjö, var också 3 mil, och der går *Klarelfven* ut ur sin faders (*Fæmunds*) sköte. Om jag kunnat följa den *klara* (*Clara?*) strömmen till *Frykarnes* stränder och ända till *Carlstad* huru lycklig då, ty *hvem* ser ej gerna det vänliga *Wermland;* men jag hade föresatt mig ett annat mål, och vek derföre af ifrån *Elgån* rakt inåt fjellen och neder till *Idre,* i *Falu Län.* — I det trefliga *Elgå,* hos en välmående bonde, försågs jag med hvarjehanda matförråd och färdigkokt kaffé, ty den vänliga bondhustrun försäkrade mig att ej stort annat än mjölk kunde fås hos folket vid fäbodarne, (sättrorna) ibland fjellen.

XVI.

Efter att både andeligen och lekamligt ha blifvit välfägnad och derjemte försedd med en vägvisare

genom den här vidtagande större och ännu vildare fjelltrakten, begaf jag mig åstad, ehuru mot aftonen. Gång-tigen gick i förstone uppföre sluttningen och jag kom sedan in i den egentliga fjelltrakten, der höslogar, mossar och myror, på vanligt vis, lågo strödda omkring och emellan fjellarne, som likväl här stodo mera enstaka och ej utgjorde så kombinerade kedjor som kring *Åreskutan* och *Sulitelma.* Jag kan icke likna denna fjelltrakt, på samma sätt som de föregående, vid ett fjellhaf med stelnade *vågor.* Jag ville snarare säga att det i allmänhet liknade ett sumpigt skogsfält der träden blifvit utgallrade, och der man af dem hade upprest och med jord betäckt en myckenhet större och mindre men kolossala kolmilor. Här och der fanns likväl en och annan bergås som hade Jemtländska fjellsträckornas rundade konturer. — Efter en mils vandring kom jag till fäbodarne vid *Liden.* De lydde under *Elgån*; ty i alla större skogs- och fjelltrakter hafva stammgårdarne sina höslogar (kärr och myror) och betesmarker långt borta, dit folket om somrarne ej endast förer sin boskap, jemte vaktare och vårdare om dem och afkastningen, utan ock stundom sjelfve ditflytta med hela hushållet, såsom händelsen var vid det förutnämnda *Nordvigen.* I en af de varma kojorna vid *Liden* (stugorna kunde vara omkring åtta till tio alnar i fyrkant) kröp jag in om qvällen bland träbråte, pälsverk och trasor, bland mjölk-kärl och barnungar, och sof rätt godt till påföljande morgon, då vandringen fortsattes genom en lika beskaffad trakt som den förutnämnda, till nybygget *Walldalen,* beläget helt nära vid gränsen.

På *Walldalen* bor folket beständigt, både sommar och vinter. De flesta af dess innevånare voro jägare, men hade banditfysionomier, och jag var allsicke missnöjd att det nu var ljus dag. Gevären och skyttarne, (som nyss jagat vildrehnar,) sågo i början mörka och blodtörstiga ut; men sedan jag en stund

hade språkat med dessa vildmenniskor, och, till måls, skjutit *träff* med en god bössa och *bom* med en sämre, och sedan jag, i följd af bomskottet, lärt skyttarne ett godt sätt att vårda de goda och förbättra de sämre gevären, (ty jag är en ej alldeles okunnig jägare och gevärs-smed,) så blefvo vi riktigt goda vänner, desto hellre som jag gaf en liten vacker vildunge en ny silfverpenning för det att hon sjöng sina fjellsånger för mig.

Det är anmärkningsvärdt att jag här fick höra ungefär samma eller åtminstone högst nära beslägtade tongångar med dem som så mycket förtjuste mig under färden öfver *Randijaur;* (mellan Jockmock och Qvickjock. *) De hade mycken likhet med de Schweitziska alptonerna, och tycktes mig uttrycka *en trånande saknad*, en längtan efter någon ting obestämdt. De uttalade, såsom de fleste af Nordens folksånger, en innerlig längtan till någon ting bättre, liksom Nordvindens sus, mellan fjellen och skogarne, *klagar* på hemlandets hedland och berg, och *längtar* till Södern. Denna *eviga oro,* denna *brist på lugn* och på lefnadslust har intryckt sin prägel af *melankoli* på allt som är Svenskt. (Ej så uti Norge.) Till och med på dessa vilda jägares anleten framskymtade den i själens djup fördolda melankolien allt mera ju mer vi talade om hösten och kölden och vinterstormen. — En af dem ledsagade mig slutligen till *Storbäcken,* en mil ifrån *Walldalen.* Wi passerade rikslinjen, (som nyss var upphuggen,) några hundrade alnar från *Walldalen*, och fortsatte derefter vår väg öfver ljunghedar och berg, öfver mossar och myror. Här hade stora eldar gått fram och förhärjat den redan tillförne rätt ödsliga trakten, som nu ej var olik nordvestra kusten vid *Fæmund.* — Mellan *Walldalen* och *Storbäcken* tycktes mig största landt-

*) Se Norrl. Res. Del. II.

landthöjden vara. Från toppen af *Frönberget* såg jag, bakom mig, en stor del af den passerade fjelltrakten, på Norska sidan, och framföre mig syntes toppen af *Städjan*, det högsta fjellet inom *Dalarnes* bergbundna område. Det låg omkring fem mil fram- om mig, men tycktes ligga blott en mil fjerran. — Alla fjelltrakter äro, i flere hänseenden, ett slags e- vigheter, som med sina gigantiska dalar och svalg nä- stan alldeles uppsluka den lilla vandraren, och så snart han väl kommit in ibland fjellbergen gäckas han o- upphörligt af distansernas *synbara* korthet, som ej någonstädes kan vara mera bedräglig. Då jag först såg toppen af *Sulitelma* och trodde mig snart vara framme så var jag ännu sex mil ifrån berget, och då jag, på backen vid *Brunflo*, såg den tolf mil derifrån liggande *Åreskutan*, tycktes mig afståndet ej kunna öfverstiga två mil. Man går och går mellan skyhöga bergmassor, och ser, "strax der borta" den fjelltop- pen glindra dit längtan blott hinner. Så varseblef jag ock nu i sydvest det höga *Köhl*fjellet, (*Köhlen*) en af de skönaste bergformationer jag sett under hela min resa. Det liknade ett tempel med flere kupoler, domer och torn, af hvilka dock två voro serdeles hö- ga. På dem låg snön och sken silfverhvit emot mid- dags-solen.

Hela trakten kring *Frönberget* var eljest långt mera kal och "fördömd" än de flesta ödemarker som jag hade sett, och som nu vägen begynte att smånin- gom luta utföre så skyndade jag derifrån till *Storbäc- ken*, ett eländigt hybble der nere i skogen. Det var redan på eftermiddagen, och jag kunde ej hinna till det tre mil fjerran liggande *Idre;* men som folket i *Storbäcken* var alldeles förtryckt af sjukdom och hun- ger så nödgade jag "min vän" ifrån Walldalen att följa mig längre nedåt skogarne och morasen. Jag gaf de hungriga sjuklingarne så mycket mat jag hade qvar ifrån gumman i *Elgå*, och dertill en silfverslant och tackade Gud att jag "ej var såsom de."

Wägen gick först öfver idel myror och sanka mossar, som voro högst besvärliga; men efter $\frac{3}{4}$ mils vandring mötte jag en bonde som ledde en häst, hvars rygg var försedd med en klöfsadel. Nå, tänkte jag, "nu låter du din tjenare fara i frid" och hoppade upp på det förträffliga djurets rygg, alldeles så som det varit mitt eget. Jägarn från *Walldalen* skrattade, men bonden såg flat ut, och "ville ej gerna fara tillbaka." Men efter en kort rådplägning blef det likväl beslutet. Derpå liqviderade jag "Walldalingens" besvär, och gaf "fader Ola" en sup och "en hviter daler," — att börja med, och se'n gick det bra, tills hästen sjönk ner, med framfötterna, i en bäck, som genomlopp myran. Dervid gjorde jag en kullerbytta bland tufvorna och fader *Ola* bad Gud hjelpa sig; ty remmarne på klöfsadeln gingo sönder och den ena träbågen brast. För mig var det ej heller stort bättre, ty kläderna refvos sönder mot de i klöfsadeln fästade jernkrokarne, på hvilka de saker hängde som ej fingo rum *uppå* sadeln. — När densamma blifvit ihoplappad med vidjor, och mina tillhörigheter voro påbundna igen, så begåfvo vi oss åter åstad; men nu fick jag gå genom otäcka mossar och vada öfver strömmarne, ty "sadeln var sönder."

En stund frampå natten kom jag till ett fäbodställe, i skogen. På en temligen rymlig gräsplan stodo här flere svarta kojor, circa tre alnar höga och tio alnar i fyrkant. I somliga råmade kreaturen och i gluggarne på de andra framtittade några otäcka qvinnoansigten. Utanföre den låga dörren på en af kulorna satt en långbent gubbe och mumsade på en bit fisk. Då jag bad honom att få lite med, samt en dryck mjölk, allt *för pengar*, "emedan jag var mycket hungrig," så rörde det gubben ej mer än en sten. Han ville först veta *hvem* och *hvarifrån* jag var, samt *hvarthän* jag ämnade mig, m. m. I stället att svara den frågvisa "kogubben" kröp jag in genom den två

alnar höga dörren och kom derpå framstupa in i den kolsvarta stugan, som invändigt var möblerad med en spis, (deri elden brann) tre qvinnor (så fula som f—n,) och en otalig mängd af trasor, Dalpälsar, ostkar, smörtjernor, en katt, en gris, några byttor och mjölkbunkar, alltsammans svart eller gråspräckligt, ja intill och med qvinnornas tassar och blottade gorge; allt var ytterst ruskigt. — Då jag kom framstupa in genom dörren snafvade jag öfver kattens och grisens gemensamma mjölkho, (de uppföddes, tror jag, för det mesta, med vasslan efter ostningen,) och gjorde således knäfall midt ibland käringarne. Häxorna gallskreko af förskräckelse, ty jag var orakad och svartmuskig, och gubben derute grymtade i kapp med grisen derinne. Följden blef den att jag hvarken fick mjölk, smör eller ost; nej icke en gång "Guds välsignelse," som hvarje gnidare har eljest så godt om, skönt allt annat brister. Här hjelpte hvarken lock eller pock. Jag kunde ej ens få blott en dryck vatten. — Då jag omsider kommit ut och stod qvar en stund för att se på "Guds herrlighet," så kröp äfven en af fäbodarnes skönheter ut med en skål mjölk — till gubben N. B. Då jag nu, åter förgäfves både bad och bjöd sju gånger mer än mjölken var värd, för att få släcka törsten, och det illvilligt nekades mig, så låt jag bönen flykta sin kos till himmelens Gudar, tog mjölkskålen, utan krus, och drack ut den, samt slängde ett silfvermynt till det elaka folket och gick min väg. —

En stund derefter kom jag ner till *östra Dalelfven;* men vägen gick tvärt öfver strömmen, och der fanns hvarken brygga, båt eller någon ting annat som kunde begagnas till öfverfarten. Jag var både hungrig och harmsen, och fader *Ola* ville, för att afhjelpa bekymret, gå neråt elfven, och skaffa en båt som han visste skulle finnas, en qvart mil längre ned, vid ett båtställe. Men ho är väl den som väntar på andra då han kan hjelpa sig sjelf?! Jag betraktade

elfven och såg att bottnen, som bestod af sand och stengrus, var jemn och slät. Genast afpackades allt bagaget. Jag steg å nyo upp på den bräckliga klöfsadeln och jagade hästen i strömmen. Det gick bra tills jag kom fram emot andra landet, der strömgången var starkast och hade utskurit djupare fåror på elfvens botten. I en af dem snubblade hästen, och när, i detsamma, vidjorna brusto, så föll jag hufvudstupa i strömmen och simmade nedåt; men hästen, som förr gått den vägen, i mindre vatten, vände åter till *Ola*, hvilken påpackade sakerna, och se'n ledde hästen öfver, på ett än bättre ställe, fastän vattnet stod högt upp på kroppen. — Strax nedanföre detta ställe var byen *Idre* belägen i en djupt liggande dal, omkring hvilken skogsbergen uppreste sig. Wid den lilla dalens sydvestra kant framgick elfven, och åt öster låg *Idresjön*. Byen låg utströdd på nordliga sidan, i lä under bergen, och mellan husen växte här och der något vårsäd, jemte rotfrukter. —

I hela den genomvandrade fjelltrakten, sås blott föga korn och mest rotfrukter, såsom rofvor, kålrötter och potater. För öfrigt brukas all duglig vall till ängsmark, och är som sådan mycket gifvande då den gödes väl. Eljest tar mossväxten öfverhand. För lagårdsafkastningen skaffar sig folket säd och andra förnödenheter, hvartill kommer jagt af tjäder, orre, ripor och vildrehnar, som på hela fjellet skola finnas i stora hopar. I *Fæmund* och de mindre fjellsjöarne finnes ock godt förråd på laxöring, gädda, abborr, sik och lake, och om den redan 1826 utsynta vägen, från Röräs till Dalarne, blefve fullbordad, så ville folket genast kolonisera och för alltid bebo de förutnämnda fäbodställena, som derigenom skulle småningom förvandlas till byar. Svenskarnes handel med *Röräs* bedrifves nu endast om vintren; men skulle då utsträckas långt mera, och om det skulle vara sannt att Norge förtjenar mest på gränshandeln med Sverge så lär det dock alltid vara bättre för det fattiga folket i *Särna* socken att förtjena litet än intet.

Folket på *Idre* såg raskt och godt ut, och i det huset der jag tog in funnos ej spår utaf fattigdom; men äfven här voro blott få menniskor hemma, ty hushållet var än icke flyttadt hem ifrån sättrorna. — Här fanns ett litet kapell, (utaf trä bygdt,) som hvar tredje söndag besökes af presten från *Särna*, då Gudstjenst hålles, jemte flere presterliga förrättningar. Dessemellan samlas folket ändock, i den lilla kyrkan, om söndagarne, och "hålla bön."

XVII.

Den 15 September reste jag ifrån *Idre* på ett slags båt som i nätthet och ändamålsenlig godhet öfverträffade mängden af dem jag förut har begagnat. Han var, besynnerligt nog, ej förfärdigad här utan gjord i *Lima* socken, och derifrån hemtad hit, såsom alla *Idres* båtar; ty i *Dalarne* har hvarje socken sin egen binäring som hufvudsakligast skötes. Denna båt var så lättrodd att båtkarlen jagade farkosten fram öfver sjön så fort och så mödolöst som en simmande svan. — När sjön var passerad fick jag vandra till fots öfver brända hedar, som voro så fullsådda med idel sten att jag knappt nog begriper huru de glesa björkarne kunde växa bland gruset och stenklyftorna. Inga mossar eller myror, utan bara sten och grus, samt ett enda nybygge, vid nedra ändan af *Idre* sjön, ett uselt hybble i den brända skogen. En fattig hustru och några halfnakna barnungar krälade der ibland stubbar och stenar.

Ungefär midt emellan *Idre* och *Särna* låg byen *Heden* på en sluttande höjd som gick ifrån sjön, (af

samma namn,) uppå landet. De vidt och bredt strödda kojorna voro många, men små och låga samt riktigt eländiga. Folket hade ett gemensamt uttryck af hvasshet; de hade getingfysionomier, men stuckos ej denna gången. De voro ända till ytterlighet ruskiga, och osnyggheten i kulorna var, jemte trasorna och några träbänkar, deras enda möblering. Folkets uttal hade en gnällande sångdialekt. Det lät som en klagan. — Från *Heden* roddes jag öfver *Särnasjön* till *Särna* kyrkby. Jag såg under vägen, circa 1 ½ mil, blott skogsbackar och sten, samt här och der en menniskoboning, som liknade landet i mager torftighet.

I *Särna*, som i likhet med *Heden*, dock icke *så* högt, låg på sydliga stranden af sjön, 3 mil ifrån *Idre*, var folket snyggare, samt mera trefligt och mindre gnällande, men mycken välmåga såg icke jag. — Hela *Särna* socken har fordom tillhört Norge. Den lär ännu vara skattefri och bör äfven vara det, ty klimatet är hårdt och frostigt och jorden högst mager och stenig, ett förhållande som äger rum ända nedåt *Elfdalen*, tio mil nedom *Särna*. — Man sade mig att härstädes, samt vid *Hägnåsen* i *Lima* socken, skall finnas en mycket vacker grönrosig porfyr, hvarpå någon ämnat grundlägga ett nytt porfyrverk, som dock svårligen kan ske, (ehuru nyttigt det vore för ortens innevånare,) ty redan ifrån det 10 mil längre ned liggande gamla porfyrverket är transporten både svår och kostsam, och ifrån *Särna* skulle den bli det än mera.

Om prestgården och den gamla träkyrkan härstädes är föga märkvärdigt att säga.

Från *Särna* roddes jag nedåt sjön, ½ mil, till det ställe hvarest elfven utlöper. Der stod nu en usel koja, en fäbod så ruskig den nånsin kan tänkas, med deri befintliga trasor, mjölk-kärl ostkorgar och spillningshögar efter kreaturen, allt hulier om buller. Ibland allt detta gick en osnygg qvinna och två tra-

siga barnungar. — Mannen, som påstods vara en forss-kunnig båtkarl, efterskickades, för att ro mig nedåt elfven; men då han kom hem och visade mig farkosten, som var bräckligare än den starkars gubben, så fruktade jag mera för att exponera hans än mitt eget lif uti *Dalelfvens* strömmar, och afstod ifrån rodden, samt begaf mig åstad att vandra till fots öfver den sex mil långa *Särnaskogen*. Den består till det mesta af stenbunden mark, med blott några få sämre mossar. Högt uppe på bergbackarne hörde och såg jag ofta nog den i djupet sorlande elfven, hvars strömdrag ej voro svårare än att jag sjelf kunnat styra en båt der utföre; men det var nu för sent att tänka derpå, och jag måste fortsätta min tröttande vandring genom den enformigt sterila skogstrakten, tills vi, sent om aftonen, kommo in i en gräsmyra, beväxt med både löf- och barrskog. Emedan der var bete för packhästen så aflassades han och förseddes med en skälla; men derjemte ihopfästades äfven frambenen med ett black, så att djuret väl kunde hoppa omkring och beta, men ej kunde gå långt bort. — Derefter kullhöggs en vissnad gran hvaraf upptändes en stockeld, på det sätt: att tvenne klumpar, af granen, som klyfdes i ändarne, ihopfästades med kilar så att den ene klumpen låg uppå den andra, med ett tums mellanrum. Då nu båda klumparne antändes, och sedan ihoppackades, så fort elden förtärde dem, så tillvägabragtes derigenom en lagom häftig men uthållande eld, som både lyste och värmde oss, ehuru det om natten regnade smått och blef mycket dimmigt. Detta slags stockeld kallades *nye*, Gud vet af hvad skäl, om det ej skulle vara *nyeld*.

Då jag, efter en lika besvärlig öfverfart som vid *Idre*, hade passerat elfven, strax ofvanför *Åsen* och kom upp till den på höjden liggande byn af samma namn, så var omsider min fotresa slutad, efter att nu sednast, från *Rörås*, hafva gått och rott 21 ½ mil, och på hela sommaren vandrat till fots 123 mil ge-

nom vildmarken, och på dess sjöar och strömmar tillryggalagt omkring 70 mil. Under hela den färden hade jag sett mycket, bland fjellarne, som både kan odlas och på annat sätt nyttiggöras, men på få ställen har jag varseblifvit en så oduglig mark som den senast passerade öfra trakten af *Dalarne*. Fattigdomen var der ganska stor och lättjan samt håglösheten ej mycket mindre.

Åsen ligger på en höjd bredvid elfven, som mörk och tyst, men likväl hotande, går fram mellan bergen. De här, som förut vid *Heden* och *Särna*, på slätten kringspridda för många små husen, voro mycket låga, ja till och med platta, och ganska fula, men voro försedda med så höga skorstenar att *de* kunde förliknas vid en liten skog eller kanske en samling af åldriga stenrös. — Byn såg oredig och sammanföst ut, och liknade, så väl ut- som invändigt, det otrefliga och i allting ruskiga *Heden*. — Folket var ock precis thesso likt. — Jag fick en kärra, en häst och en Dalgubbe, och for, Gudskelof *nu* på fyra, till *Elfdalen*.

Den nyfikna frågsjuka, hos folket, som på hela resan hade mer och mindre plågat mig, blef i *Dalarne* alldeles odräglig, ty der vardt den näsvis och pockande. Å gästgifvaregården vid *Elfdalen*, ett det eländigaste hål man kan önska sin ovän, fanns ingen slags mat att få, om jag ej velat vänta tills den gråsvarta käringen fått koka de potater som just nu uppgräfdes ur jorden. Gästgifvarn var ej hemma, och den näsvisa drängen ville ej skaffa mig skjuts till porfyrverket, om jag ej genast visade honom passet, och derjemte ville redogöra för hela min resa och halfva min lefnad. Men som jag ej dertill var hågad och ej heller ville vänta på gummans potater så skaffade jag mig både logis och mat hos en i byen vistande handelsman, som här slagit sig ner; ty i *Dalarne*, liksom i *Norrland*, sätta de fleste af ortens

tens embetsmän och quasimagnater sig ned vid kyrkorna. Derföre äro kyrkbyarne merändels de betydligaste. — Jag reste sedan till porfyrverket, som ligger ¼ mil ifrån *Elfdalen*, hvarest, liksom i *Åsen*, låga och fula hus med höga skorstenar spökade allestädes.

Elfdals Porfyrverk lär ha blifvit anlagdt af vår utmärkte landsman Ekonomiæ Direktören *Er. Hagström*. Det består af tre serskildta sliphus. I det första sågas bordskifvor, m. m. dylikt, hvilket arbete verkställes medelst nötning af jernskifvor och smergel. I det andra, som består af tre våningar, tillhuggas och grofslipas pjeserna, först i nedra och se'n i mellanvåningen, samt poleras slutligen i den öfra. Äfven detta arbete förrättas medelst nötning, af jern och trä med smergel, mot porfyrn, som på detta sätt liksom svarfvas. — Det tredje sliphuset lär endast begagnas för större pjeser. Der lågo nu flere stora porfyrblock som redan voro färdiga, och sades vara ämnade till ett monument som skulle uppresas vid *Mora*, till förevigande af den i allt fall odödlige *Gustaf Wasa*. — För något mer mer än trettio år sedan verkställdes porfyrslipningen med handkraft, tills den nyssnämnde *Hagström* uttänkte och (hvad som i Sverge är vigtigare) *utförde sitt förslag* att med vattenkraft drifva det nu ganska väl inrättade maschineriet. — Porfyrn brytes i berg och stenblock rundt omkring *Elfdalen*, både på närmare och fjärmare håll. Jag såg, ifrån *Åsen* ända ned åt *Mora*, porfyrstenar allestädes kringströdda, och de begagnades ömsom till vaser och ömsom till stensättning *i* milstolpar och *under* tiggarkojorna. Porfyrns "anborna" företräde hjelpte den således ej här framföre graniten, förr än han vunnit en högre bildning i sliphuset.

Då jag under resan från *Elfdals* kyrka passerade byn *Gåshvarf* förevistes mig, i ett gärde, flera

större och mindre porfyrstenar, som voro lemningar efter det stora blocket, hvaraf den gigantiska vasen vid *Rosendal* blifvit formad. Emedan ingen möjlighet var att sätta det ofantliga stenblocket i rörelse, och således svarfva det på vanligt vis, så inrättades en särskildt slipanstalt innunder och *uti* vasen, och denna Kung för alla porfyrvaser fick således hvila under arbetet. Dess färd genom Dalarne, under resan till Stockholm, lär ha liknat ett triumftåg, och den är onekligen ett af den Svenska konstens skönaste segertecken.

XVIII.

Wid ankomsten till *Mora* kyrka visades mig den plats der *Gustaf Wasa* troddes hafva stått då han talade till Morafolket, och der man vet att *Gustaf den tredje* stod då han, *more suo,* höll tal om sin egen och landets nöd, hvarpå en af Dalgubbarne skall, å egna och folkets vägnar, ha svarat: *"Om det är sannt som du säger, Gösta, så ska vi väl följa dig."* — Om sina förfäders bragder tala Dalgubbarne med en bondaristokratisk stolthet, som ofta urartar till platt högfärd, och man har sagt mig att denna oart skall också vidlåda gemenskapen af Dalregementets *Mora*kompani, som derjemte skall ha "en serdeles böjelse för uppstudsighet." Men det är väl blott echot af deras "Gustafvianska förfäders kraft och sjelfständighet" som spökar.

En knapp fjerdingsväg ifrån *Mora* kyrka ligger *Utmelands* källare, i hvilken *Gustaf Wasa* gömdes,

i tre dygn, undan Danskarne. Källarn är hvälfd af sten, nära 3 alnar hög och 5 d:o i fyrkant, med en trappgång af tegel. Ännu visas bredvid trappan det circa 5 tum vida hål genom hvilket den gömda ädlingen fick sin knappa kost, och ett fyrkantigt trähus är nu uppfördt öfver den store Gustafs lilla fristad. En bondgumma i byn förvarade nyckeln till huset, hvars väggar, både utan och innan, voro fullskrifna med namn och sentenser. Ett par studenter, som korrt före mig besökt detta ställe, hade ock bredvid dörren skrifvit en jeremiad öfver *"detta usla nu,"* som snart nog hårluggas af hvar och en som lärt conjugera sitt *clamo*. Klagolåten saknar visst icke sin välmening; men mig vämjes vid all denna barnjämmer, och ho är väl den som ej intages af sorg och harm deröfver att forntidens skönaste minnen blott föranleda till olåt! — *Om* Sverge *"nu* ej har en *Gustaf Wasa"* så har likväl den tadlade nutiden en del af Wasaädlingens anda, och hvarje tid har haft och har så väl sina stora män som ock sina stympare. Dessutom fortgår, i vår som i hvarje tid, ett uppslag till framtidens epos, ehuru fjerran det ock stundom *synes* vara; men i Staters lif äro år icke mer än minuter för individen, och den som ej kan se framom dessa minuter bör aldrig få tala om år, och än mindre drömma om — en krona. Man *talar* och *skrifver* (på *Utmelands* väggar!) om "de flydda Gudomliga tider," då "en Konung var herre;" o. s. v. men hvarföre ej heldre sjelf *handla så som vore man Kung, eller ville man bli det?!* — (ty *just detta* vill den smädade *nutiden.*) *Då* skulle "forntidens storsinthet och kraft" ej lefva blott i ett ynkligen begråtet *"fordom."* De skulle kringstråla oss här, och "det gamla Manhems" söner skulle då kunna bjuda och befalla, till och med thronens besittare, att *varda Kungar;* och *om* de ej blefvo det, skulle *då* ej de myndiga små kunna förlåta de omyndiga stores svaghet, och sjelfve fräjda sitt land och dess

ära ?! — Ett svar i ordom är öfverflödigt för den som känner *Gustaf Erikssons* bragder.

Från *Utmelands* källare och än mera från backen vid byn *Östnor* var utsigten öfver *Siljan* och dess fruktbärande ständer ej mindre skön för det att den icke var "riktigt nordisk." Det var en sydländsk kolorit, med sin jemnare hållning, som låg utbredd öfver sjelfva taflan, hvilken utgjordes af den stora sjön *Siljan*, i hvars fond låg *Sollerön* med sitt hvita tempel, som en flytande svan uppå vågorna. Rundt omkring sjön lågo byar och sädesfält kringströdda, och bortom dem stod (taflans ram) den gamla skogen på höjderna. Längst bort var det fjerran blå der "Kong Gösta" bor och än vakande ber för det land som han frälst ifrån bojor.

Morakarlarne äro inbillska och bondhögfärdiga, och då man ser dem, i hvardagslag, med pinnmössor och getingfysionomier, svarta rockar och trånga linnelångbyxor samt förskinn och grofva otympliga skor, så är det i sanning svårt att hålla sig ifrån öppet skratt åt dessa långgängliga figurer, som, med sina betänksamma åtbörder och martialiska blickar, ohjelpligen påminna om *riddarn af den sorgliga skepnaden.* Vid deras närmare påseende ihogkom jag likväl Spaniens *hidalgos*, som, under en trasig mantel, bära ett karlahjerta, och man skall se Moragubbarne i massa och i deras svarta högtidskostym (som är lika för alla) för att *"respektera uniformen."* Den getingartade näsvisheten är då mildrad till ett fast allvar, som rätt väl passar till deras mörka och enkla drägt, och det är icke omöjligt att Morafolket kan än en gång få en större betydelse, ty grundtonen i deras lynne är *kraft* och *allvar.*

Mora är Dalarnes hjerta; det är modersocknen i flera hänseenden, och dess innevånare lära ännu ha en så bestämd öfvervigt i saker af betydenhet,

att Morafolkets beslut blir liksom rättesnöret för de öfriga socknemännen, emedan de veta att Morakarlarne icke förhasta sig, utan noga betänka nästan allting, serdeles vigtigare ämnen. — I hvardagslag är förskinnet deras räkenbräde, och det är i sanning tröttande att se huru långsamt de äfven då behandla till och med småsaker, icke aktande deruppå att en evigförgången minut ej kan återköpas med en hel evighet af onyttiga önskningar. *Om* de betänkte huru litet ljus (ty det mesta är skymning) *denna verlden* har, så skulle de visst låta bli att vakne drömma bort tiden; ty i grafvens natt få de väl också tid nog att riktigt fundera på *den andra verlden.* Vår lefnads dag är ju knappt nog började förr'n solen lutar mot vesterns skybädd; och *hvem kan veta hvad der bakom finnes?!* — åtminstone tyckas ej Moragubbarne bry sig *derom;* men likväl äflas de med att *för andra* mäta den flyende tiden, ty de äro skickliga och nästan rikskunniga urmakare.— Hela byn *Östnor* är snart sagdt en enda stor urmakareverkstad. (Jag har förut anmärkt att hvarje socken i *Dalarne* har sin serskildta binäring.)

Mankönet i *Mora* ser, i allmänhet, bra ut; men deremot äro qvinnorna ("kullorna") så fula att man bör innerligen be Gud om att ej nödgas se dem två gånger. Deras hufvudbonad är en "slurka," som, förståndigt nog, omsluter större delen af ansigtet; men när det blir synligt så frestas man snart nog att gripa till knifven, ty det liknar precis en brunstekt kålrot. Derjemte är ock hela "kullan" gnällande och lunsig som en välgödd gris. Hon är ock i hvardagslag jemmerligen malpropre, i slurka, skinnpäls och stora klumpiga klackskor. Hennes högtidskostym är deremot brokig och grann, alldeles förfaseligt, i synnerhet sommardrägten. En midsommarskulla och en bit af en majstång äro två "prydliga ting," i Daljunkrarnes ögon; men *jag* läste alltjemt *miss-*

kundelig Gud och *Kyrie eleeson* då jag såg dessa lefvande spöken. Också retades jag alltför mycket både med kullorna och deras kurtisörer, men fann båda parterna hvassa nog, samt anmärkte för öfrigt: att *enfaldighet* ej träffas allmänt i *Dalarne*.

Vid ankomsten till gästgifvaregården *Noret* måste jag åter, (såsom allestädes i Dalarne) undergå examen rigorosum angående min både hädan- och härkomst m. m., allt för den olyckliga koleran, som af "de tappra Dalgubbarne" fruktades mera än sjelfva hin; och då jag nu sade mig komma från *Norge* och *Särna*, och derjemte ej ville framte mitt pass, (ty det låg på botten af kappsäcken,) så märkte jag snart att man trodde mig vara "en rymming." Nu hölls då först öfverläggning, och se'n afkunnades utslag: "att jag desto mindre kunde få häst, som jag ej ens finge resa från stället innan kronofogden blifvit underrättad om händelsen." — Efter några skärmyslingar togs passet fram. Det bekikades och bepetades, (NB. med pekpinne; ty karlen var, i läseväg, en riktig abcdarius,) samt klandrades omsider, emedan "det var för gammalt och utslitet;" men slutligen fick jag dock häst, och for till *Garsås*. Under vägen passerade jag *Fernäs*, en by af mer än hundrade bönder, och, jag tror, med tusende större och mindre hus, alla låga och kringströdda i östan och vestan, utan skymt af ordning. På boningshusen, några platta kulor, stodo skorstenarne 4 till 5 alnar högt upp i luften, och en del voro derofvanpå försedda med en jernstång och vindflöj. — Sammaledes äfven i *Garsås*, dit jag anlände i skymningen, och skulle säkert ha tagit byn för ett stenrös, om ej de långa skorstenarne, med sina jernstänger och flöjlar, hade öfvertygat mig om att jag var inkommen bland de lefvande likens löjliga griftmonumenter; — (ty annorlunda än *så* kunde jag icke betrakta de äfven här låga samt svarta och platta ko-

jorna, med sina gastartade skorstenar och gnisslande flöjlar.) — I gästgifvarns stuga satt en hop Garsåsare och trakterade hvarandra med tobaksrök, finkel och bondpolitik, hvars grundligaste argumenter helt tydligen kommo ur stopet. Här fick nu både Riks- och Länsstyrelsen mången örfil i skumrasket, serdeles för koleran, som, naturligtvis, "alldrig bordt insläppas i landet." Under gubbarnes välförståndiga prat satt fader gästgifvarns snuskiga gemål i en skräpig paulunsäng och sväljde, gapande, så väl röken af knastertobaken, som ock den lika dimmiga Dalpolitiken. Af dylikt snack hade jag förut hört mer, (både i Trondhem och Dalarne,) än som lagom var; men ingen hade jag hört politisera med mera högfärd och inbilskhet än gästgifvarn i *Garsås*, fader *Snes**) *Anders Andersson.* Jag skrattade honom derföre midt i ansigtet, och sade: att han, och en mängd af hans landsmän, voro inbilska och oförståndiga dårar, som ville se grandet i andras ögon utan att märka bjelkarne i sina egna. Jag gjorde dem uppmärksamma på: att i hela *Mora* socken, liksom i *Elfdalen,* voro de bästa dalarne upptagne af husbyggnader, som voro för små och för många (till och med halftjoget, och deröfver, för hvarje bonde samt alltför vidt utströdda på den fertila jorden: att de i det stället hade bordt bygga på kullarne och odla bytomterna, samt hellre bygga ett tvåvåningshus än fem, sex stugor, bodar och kyffen, som kostade mer att timra, täcka och underhålla. Jag sade äfven att om Dalfolket blefve hemma och arbetade på sin egen jord, i stället för att vara landstrykare, så vunno de mera derpå, i både moraliskt och ekonomiskt afseende o. s. v. — (Och att de ännu ägde en myckenhet ouppodlad mark det hade jag sett.) — Under mitt tal betedde sig gub-

*) I Dalarne lägges alltid tillnamnet framföre det egentliga namnet.

barne inemot så som getingar, då man på långt håll retar dem. De reste sig upp, (förut lågo de på bänkarne, och vräkte sig makligt af och an) morrade smått, och blängde på mig. Fader *Snes* steg upp och stoppade pipan, under det att hans gamla kulla ruskade paulunen och skakade skinnpälsen så att det gråspräckliga plagget braskade omkring henne värre än torkad "lejonmerg" på "nordens kala berg." — Då jag likväl oförskräckt fortfor att skratta åt "de tappra Dalgubbarne" för det att de darrade vid blotta åtanken på koleran, och för det de hade satt bondkronan på skorstenarne *) att rökas som en gris-skinka, så blefvo de riktigt uppspelta, och fader *Snes*, som var "kusen för packet," gick nu helt nära inpå mig och frågade argt: *hvad jag var för en; hvarifrån jag kom*, och *hvarthän jag ville*, samt *om jag hade pass?* — Jag sköt honom helt sakta ifrån mig, och bad honom se "att jag stod på två ben, och hade pass att slippa ifrån dem, som i Garsås gingo på fyra." Derpå kastade jag passet till *Snesen*, eftersom han var gästgifvare, och gick ner i ett annat kyffe, dit stormen, hvinande, kröp in genom väggarne och genom hålen i golfvet och väggsyllarne. Efter en kort stund kom fader *Snes* till mig, och sade: att passet var oriktigt, emedan årtalet var kluddigt skrifvet, och att han, "som var både gästgifvare och fjerdingsman" måste föra mig till kronofogden i Mora, för att der undergå förhör. — Jag svarade helt kort: *att det ej blef utaf*, och bad honom observera: att om ock passets

årtal

---

*) Jag har, i den föregående beskrifningen på Morafolkets boningar, uteglömt en hufvudsak, nemligen: att skorstenen öfverst slutar med en byggnad af tegel, som liknar (eller skall likna) en *krona*, ur hvars sidoöppningar röken utgår. Ofvanpå denna *krona* står en par alnars *jernspira*, å hvars topp *vindflöjen* (!!) sitter; — och *vindflöjen* ofvanpå *bondkronan* är ju en präktig symbol af *politiken i Garsås* ? ! ! —

1833 var "kluddadt," så var likväl den sednare påskriften, (af d. 4 Juni 1834,) hos Öfverståthållar-Embetet i Stockholm, alldeles ren och okluddad. Men som karlen var rusig så togs ingen räson, utan allt kasserades, till och med äfven det Norska passet, som, utan afseende på någon bestämd tid, *"gällde för hela resan,"* enligt påskriften. Då jag nu såg att all foglighet var fruktlös så körde jag ut honom, helt enkelt, med tillsägelse: "att han fick resa ensam till fogden;" hvilket ock skedde. — Andra dagen, medan jag, för att slippa den ruskiga "kullan," sjelf stekte några potäter och uppkokte mjölk till middagen, kom en fanjunkare ifrån *Stockholm*, der koleran grasserade; men *han* fick skjuts till *Mora*, utan att någon menniska frågade honom efter pass eller någon ting. — På e. m. kom fader *Snes* tillbaka med ordres från fogden "att föra mig till *Fahlun*." — Ehuru detta fogdens förfarande var alldeles olagligt och rakt stridande mot 18:de §. af St. Kopparbergs Länsstyrelses d. 17:de Mars samma år (1834) utfärdade förordning, så och emedan jag dels *ej var ovan* vid våld och väld af höga vederbörande, — (pris vare deras uppfostringsmethoder för sina medstackare!!) och dels var road af äfventyret, så lät jag det gå, desto hellre som kosan bar rakt åt Fahlun, dit jag i allt fall ämnade mig.

Sedan jag vederbörligen blifvit prejad af fader *Snes* på 1 ¼ ℛ, för en kopp rökigt kaffé, ½ stop mjölk och några potäter, samt nattlivilan *i mina egna kläder*, satte vi oss upp och reste, fader *Snes* som "fångförare," samt jag sjelf och skjutsbonden; men som den sednare fick löfte om drickspenningar, i fall han körde raskt, så bar det åstad, utan nåd och barmhertighet, och skakade så på den elaka kärran, att fader "fångförarens" tappra hjerta dansade polska med hans gamla lungor. Jag skrattade godt och

frågade muntert: om han ej tyckte att vi körde för sakta. — Han skallrade tänder och svarade blott ett suckande, Oh! — Då vi kommo till *Lerdal,* — (detta vackra och trefliga ställe med det fula otrefliga ler-namnet) — så, ehuru det redan var i skymningen, ville fader *Snes* likväl fortsätta färden till *Leksand,* ”för att der slippa mig,och sedan få resa hem.” Men som det ej convenerade mig, så steg jag utaf och gick in i de mig anvisade trefliga rummen, hvarest jag begärde och fick först thé och se'n ett glas vin. — I nästgränsande sal huserade ett par medlemmar af Sundhets-Comitéen med toddy, politik och koleran. När de nu fingo veta att ”en rymming” hade ankommit så var väl ingenting naturligare än att de, ”enligt sin embetspligt,” gjorde sig underrättade om förhållandet, och då upplyst blef att jag kom ifrån Norge, ”der koleran hade grasserat,” — (NB. för ett par år sedan) — och att jag ”ej hade giltiga pass,” så skulle jag och ”fångförarn” burdus in ”på kolera-sjukhuset.” — Nå, godt! tänkte jag, och gladdes åt komedien; men gjorde för roskull några invändningar mot de ”goda herrarnes kloka anordning,” hemställande likväl till deras betänkande ”om icke en sådan åtgärd vore stridande mot både Kungens och Landshöfdingens påbud,” hvarpå den ene förklarade: att han ”gaf både K. och L. fan; ty i sådana tider som nu (1834) — sade han -- måste hvar och en hjelpa sig sjelf.” — ”Får jag då lof att behålla hufvudet tills vidare?” — blef min underdånigste fråga. — ”Ja, *tills vidare,*” blef toddy-konungens svar. — Derpå angrep han martialiskt sitt tredje glas, — och jag hörde ej vidare utaf honom.

Påföljande morgon, (den 19:de Sept.) var jag mycket illamående, — (ty jag hade blifvit förkyld i det otäcka *Garsås*) — ehuru ej värre än att jag *i nödfall* hade kunnat fortsätta resan; men några serdeles considerationer hade fader *Snes* ej gjort sig

förtjent af och jag blef derföre qvar på det goda *Lerdal* öfver den 19:de och 20:de September. Jag låg alltjemt mellan lakan, till min "fångförares" stora bekymmer. Han misstänkte förhållandet, "missförhållandet," — såsom han sade — och hotade att med våld föra mig derifrån; men han vågade icke försöket; (ty han var mera näsvis än djerf och beslutsam,) — utan sprang omkring till både Per och Pål, till fogdar, prester och länsmän, på det de skulle förmå mig att resa, hvilket jag ej ville göra förr än på söndagsmorgonen, (d. 21:ste) emedan jag då ville först bese den nära liggande *Rättviks* kyrka och folket derstädes, och sedan, i samma ändamål, komma till *Leksand*, före Gudstjenstens slut, samma dag. Det skedde äfven så, och jag såg, (i Rättvik) med mycken tillfredsställelse, det allvarligt stämda folkets begynnande Gudstjenst. Männernas drägt var en svart lifrock, som räckte till knäna samt merändels blå eller svarta strumpor, jemte grofva skor och rundkullig hatt med vidlyftigt skygge. Qvinnorna voro klädda i hvit hufva, svart lifstycke och d:o kjol, samt röda strumpor och skor, med höga klackar midt under fötterna.

Jag skiljdes med saknad från mitt hyggliga värdfolk i *Lerdal*, — (den vackraste och bästa gästgifvaregård som *jag* fann i hela provinsen) — och begaf mig åstad på vägen till Leksand. Fader *Snes* som ej hade mer än 9 skillings dagtraktamente, hade blifvit ganska foglig, och till lön för hans beskedlighet så kördes nu kristligt. — Under vägen från *Lerdal* uppföre backen till *Bergsäng*, (en by uppå höjden,) glömde jag allt annat utom den kringliggande sköna trakten, hvars draperier utvecklade sig allt mer och mer ju högre jag kom. Jag stannade slutligen vid *Bergsäng* och såg inunder och framföre mig *Siljan*, på hvars klara spegel *Sollerön* *)

*) *Sollerön* inbegriper en hel församling.

låg till venster och blickade mildt som den älskades skugga i en majmorgons solsken. Längst bort i fonden syntes *Mora* kyrka och *Utmelands* by, som grånade minnen i det fjerran blå, och till höger, inuti viken, låg den täcka *Vikarbyn*, omkransad af en ljusgrön skogsdunge. — *Rättviks* kyrka stod mig närmast, till höger, i den tjusande dalen, som i lugnt majestät, firade naturens Gudstjenst.

Rundt omkring den ljusa taflan stodo skogsbergen upptornade, såsom en mörkgrön ram, och hela partiet, så väl som dess delar, hade någon ting stort, rundt och fulländadt. Deri var någon ting sydländskt, i högre, i majestätisk mening. Det var en lugn och skön rikedom, utan villervalla och brokighet. Nordens trånande melankoli och des svärmiska excentriskhet funnos ej här. Det föreföll mig som hade naturandarne omkring *Siljan* med tydliga hieroglyfer skrifvit: *här är oss godt att vara;* så *glad* och *nöjd* såg hela den trakten ut, i sin enkla men storartade *harmoní*. — Man berättade för mig att 2:ne resande Engelsmänner, som ämnat besöka *Mora* och *Elfdalen*, hade vändt om då de kommit till *Bergsäng*, emedan de icke trodde att någon ting skönare kunde finnas *derofvanföre*, och i denna förmodan hade de ganska rätt. — Sammaledes är ock förhållandet nedanför *Rättvik*, detta Dalarnes Arkadien.

Vid ankomsten till *Leksand* var ej ännu predikan slutad, hvarföre jag icke dröjde att deltaga i Gudstjensten, som här utfördes med värdighet och allvar. Predikantens hållning var ädel och vördnadsbjudande, och hans predikan var ganska uppbyggelig. Också deklamerades den med värdighet och religiös expressjon. — Till och med kungörelserna lästes så att folket kunde begripa dem. — Till slutet kom sången och orgelmusiken, och (Gud ske lof!) jag slapp äfven dervid att plågas af den eljest så vanliga, fast-

än, i kyrkor, odrägliga danstakten. — Sällan har jag med mera nöje bivistat en Gudstjenst än den uti *Leksand;* men som ingen ting, här i verlden, kan vara fullkomligt, så måste jag likväl äfven här åse den vanliga oseden att ortens primater communicerade *föst* och "hopen" *sedan.* — I *Leksand* voro drägterna mindre enkla än i *Rättvik* och *Mora*, och i synnerhet misshagade mig karlarnes hvitgråa strumpor; ty hvitt skall vara snöhvitt; eljest duger det icke.

Då jag från kyrkan återkom till gästgifvaregården och der hade spisat middag varseblef jag att en myckenhet folk hade samlats omkring mitt åkdon der nere, "för att få se rymmingen," och med vämjelse anmärkte jag nu, såsom förut under resan från Garsås, detta själlösa gapande *), hvilket är lika odrägligt som att se äldre personer sofva med vid-öppen mun. En ödelagd boning, med toma fönstergluggar, och själlöst gapande menniskor äro andliga ruiner som isa mitt hjerta. — Jag tänkte på *Victor Hugos* "Dödsfånge," och skulle nästan ha velat vara brottslig, för att få erfara ett *riktigt själslidande.* Jag gick ned i afsigt *att studera hopen;* men betedde mig oklokt dervid; ty, i stället för att se bedröfvad ut, sprang jag upp i kärran med förmycket raskhet. "Åh! fan — sade nu folket — "det är ingen rymming;" och derpå gick en del bort, och några skalkar drefvo gäck med fader *Snes* för hans "magra förtjenst på *den* **) fångskjutsen." — Också jag, som ej var vid "missmod," kunde ej låta bli att hemskicka den påflugna *Snesen* med välmenta varningar för framtiden. Hans skamflata fysionomi tycktes ge tillkänna hans inre öfvertygelse om ett begånget misstag, och

*) Likväl erkännes i Dalarne att folket i Leksand är bättre än i de fleste andra församlingar.

**) De hade fått underrättelse om hans bragder i *Lerdal.*

då han nu bad om förlåtelse för hvad som händt var gaf jag honom *uppriktigt* min hand till försoning, och vi åtskildes som vänner, någonting som må hända ej, *på detta sätt*, inträffar med fader *Snes* och hans fångar, rätt ofta härefter.

Innan jag, troligen för alltid, tar afsked från *Leksand* bör jag å nyo litet orda om Dalarnes kyrkbyar, emedan de ingenstädes hafva sin like. *Dalarnes* jord är ej, såsom i det södra Sverge, fördelad mellan större och mindre possessionater, hvilka sig emellan ha inklämt en eller annan liten gård eller bondby, utan den är, till föga båtnad, sönderstyckad i så många små lotter att byarnes senior eller seniorer måste hålla reda på ägohäfden mellan grannarne, hvilkas anparter stundom äro så små att köpeskillingen för en såld hemmansdel ej förslår till att dermed bestrida lagfart och fasta m. m. — Stora jordegendomar finnas ej i Dalarne, ej heller possessionater på landet; men i det stället församla sig ortens magnater vid kyrkbyarne, der de, jemte handlande, apothekare, tjenstemän eller deras efterlemnade familjer, nedsätta sig, och förvandla de små områdena till täcka och trefliga bostäder. *Dalarnes* kyrkbyar äro således att anse för uppränningar till framtida små-städer.

Jag fick i *Leksand* en annan ganska foglig och anständig ledsagare, med hvilken jag andra dagen anlände till *Fahlun*, examinerades, och fick nytt pass till resans fortsättande. — *Fahluns* omgifning syntes mig vara bra ful. Det såg ut som hade syndafloden der strukit fram, mera våldsamt än annorstädes, och bortspolat jorden, så att stenarne derföre blifvit förmycket blottade. Roströken syntes här och der bland de urgamla slagghögarne, mellan hvilka stodo flera nu mer öfverflödiga och derför ödelagda kopparhyt-

tor, som, i sitt förfallna skick, bevittnade grufvedriftens *aftagande*. — *Fahlu* grufva, som förr gifvit 20,00 Sk℔ koppar, lemnar ej nu stort mer än tiondeparten deraf. Den egentliga malmstocken, som har stått rakt ner såsom en upp- och nedvänd sockertopp i det omgifvande gråberget, är slut, och man spränger nu här och der på sidorna, samt framletar och begagnar dels malmen i de tid efter annan inträffade grufrasen, dels ock i de äldsta slaggvarpen. Den enda större malmpelarn, som ännu står qvar vid ena sidan i grufvan, (för att stödja och uppehålla de bräckliga schakten,) lär man vilja spara till allrasist, och den tros kunna stå bi, att småningom tära på, än ett par hundra år, för att således hålla grufvedriften vid sitt nuvarande belopp.

Den så kallade *stora stöten*, en ofantlig sänkning i berget, af circa 150 alnars djuplek och 200 alnars vidd, är rysligt skön vid första påseendet. Denna graf skapades år 1687 genom det då inträffade stora raset, som åter vållades af planlöst och oförsigtigt bearbetande af grufvan; ty man tog då allt hvad som kunde tagas, utan att dervid basera arbetet och qvarlemna stödjepelare för hvalfven. Derföre nedrasade de så djupt att grufvans dåvarande tak (om jag så får kalla den öfversta bergbetäckningen) nu är botten i *stora stöten*, denna hemska afgrund, på hvars botten menniskorna, uppifrån sedda, voro pygméer. I denna *"stötens"* lodräta väggar syntes, här och der, öppningar efter de fordna schakten, och på botten gingo nu arbetare och sökte malm bland ruinerna. Ofvanpå *stötens* remnade bräddar stodo kopparverkets äfven remnade hus, och en mängd af förträffligt både tänkta och utförda uppfordringsmaschiner för malm och vatten, voro anbragta rundt omkring afgrunden. *Här* voro menniskorna ett intet emot de gnisslande maschinernas magt och takt. — Den monotont arbetande *"konsten,"* som gäspande

drog det sömniga pumpverket, och, alltid lika, suckande gick och suckande kom, — med några fots svängning upp och ned, — var ett evigt upprepande af ett tråkigt och mödosamt *"conati imponere,"* och jag skulle icke förvånas om man sade mig att pumpmaschinisterna fått vattuskräck, i fall de ej redan ha vatten i hjernan. Jag skyndade härifrån till snäckhjulet som drog malmtunnorna upp och ned i det 180 famnar djupa *Adolf Fredriks* *) schaktet, der allt gick med "qvadrupedante" takt. *Här* åter voro menniskorna herrar öfver sitt verk, som på deras vink gick sakta, som en betänksam Dalgubbe, eller fort och flygande, som en valsande tärnas klappande hjerta.

Omsider fick jag en grufvedrägt, som liknade en mess-skjorta, hvilken drogs utanpå mina egna kläder, till skydd för smutsen och derjemte gafs mig en bredskyggig hatt samt en välvis grufstigare, med nödiga bloss. Sålunda försedd begaf jag mig nedåt djupet i grufvan och kom, först på trappor och se'n på stegar, ner till *"Kongssalen,"* der sista förstörelsen likväl skonat Deras Majestäters namn, som prunkade på väggen "med äkta förgyllning af grufvans gull **). Hit ner och än längre kunde man fordom gå på beqväma trappor; men när man nu kommit circa 50 famnar på djupet så finnas blott stegar att klättra på. — Under det jag passerade förbi flere stora remnor i den mångfaldigt splittrade grufvan hörde jag ett obyggligt brakande strax efter ett bergskott, och grufstigaren visade mig sedan, djupare ned, en större sten, som vid ett dylikt tillfälle hade nedrasat och ihjelslagit en arbetare. — Grufvans in-

nandöme

*) Om jag rätt minnes.

**) Utom koppar vinnes ock bly samt något silfver och litet gull uti Fahlu grufva.

nandöme vittnade allestädes om det sista förfärliga raset. Här och der funnos vidt gapande remnor, mellan stenhögar och gångar, som blifvit fyllda vid raset, eller sedan igenbommade. Dessemellan syntes förbyggningar, af timmer och bjelkar, hvilka blifvit gjorda för att såmedelst stödja och uppehålla den bräckliga grufvan, hvilken, serdeles på djupet, var mörk och hemsk som en spökfull dröm. Här larmade doft de arbetandes sorl och dystra sång bland suset af vattnet och pumparnes rosslande andedrägt. Derjemte skramlade jernkedjorna, och malmtunnorna flögo upp och ned i de dånande schakten. Dessemellan skakades hvalfven af bergskottens dån, och luftens susning dervid kändes starkt, då man var nära. På längre afstånd likna dessa bergskott åskdånet i fjelltrakter; men här, i *Falu* rasade grufva, hade de ofta ett brakande ljud, någonting som jag alldrig hörde i den oskadade och mycket vackrare silfvergrufvan vid *Sala*.

Sedan jag uppkommit ur djupet, och, i likhet med andra, hade tecknat mitt namn i en dertill inrättad bok, samt besett modellkammarn, jemte flera bland grufvans och stadens märkvärdigheter, (som förut äro beskrifne af *Hülphers* och *Hammarström*, m. fl.) så lemnade jag *Falun*, och reste, förbi raserade kopparhyttor och gamla slagghögar, till det märkvärdiga *Ornäs*, beläget omkring $\frac{5}{4}$ mil söder om *Falun*, och ett kort stycke från allmänna vägen som går till *Säther*.

Det gamla för hvarje Svensk man nästan heliga *Ornäs* ligger på en vacker udde, som utskjuter i en vik af den mångbugtiga sjön *Runn*. Det nyare täcka stället, af samma namn, hvilket *nu* är det egentliga herresätet, ligger närmare inåt landet, något undangömdt af småskogen. Det gamla *Ornäs*, den store *Gustafs* fridhem, ligger deremot öppet för

menniskors blickar, omgifvet af några få trän, ibland hvilka den urgamla *Ornäsbjörken* *) utmärker sig. Men fremlingens blick fäster sig snart vid ett tvåvåningshus, af rundt timmer, och gammaldags byggnadssätt, så som man stundom ännu finner det i Svenska allmogens bodar och visthus, och sådant det mera allmänt träffas ännu i de Norska städernas boningshus, Christiania ej undantagandes. Öfra våningen är, på gårdssidan, utbygd omkring tre alnar ifrån den för båda etagerna gemensamma väggen, och derigenom bildas, längs åt hela gårdssidan af huset, en gång till hvilken man nedifrån uppstiger på en vanlig trappa. Denna täckta gång är öppen utåt, och hvarje rum har sin dörr åt densamma, ty några praktvåningar eller rum "i svit" lär man ej ha vetat utaf på den tiden.

I det nordvestliga gafvelrummet, i öfra våningen af detta hus, stod ännu den sängen qvar i hvilken *Medborgaren Gustaf Eriksson* drömde om Sverges frälsning då alla andra förtviflade derom, och då hans egen frände, egaren af Ornäs, *Arendt Pehrsson,* förrädiskt sökte bereda hans och fosterlandets undergång. Den rymliga sängen hvari Han då hvilade är gjord af grofva bräder, och halmen, som ännu låg quar deruti, skall vara densamma på hvilken *Sverges störste ädling* (kanske med undantag utaf *Engelbrecht,*) njöt en kort frid för sitt fosterlands och sina egna bödlar. *Nu* är hela sängstället omhängdt med ett blått täcke, hvarpå en myckenhet gyllne kronor lysa, såsom matta gnistor i solskenet, och i bräder och stolpar synas tydliga spår efter sednare tiders välmenande spånskärare, som utur Gustafs säng skurit sig tandpetare, för att dermed, *på sitt vis,* utgjuta Svenskt blod och frälsa sig — ifrån tandverk; — ty icke lär meningen vara att med dessa

*) En varietet af *betula alba*.

träspånor uppfriska minnet af *Den Oförgätlige?!* — Nej; *ännu* fins ingens Svensk man som kan glömma Honom. — Förlåta bör man ock dem som trott sig kunna pryda den Svenska Erke-Ädlingens enkla hvilobädd med brokigt krimskrams, ty de — såsom mångfaldiga deras likar — visste ej hvad de gjorde och tänkte visst icke öfver meningen deraf. De borde väl annars ha kommit ihåg att *Gustaf* icke var Kung då han frälste sitt blödande fosterland; men han blef det sedan för sina bragders skull. Emellertid är det väl nog att de ej utspökat sjelfva sängen med förgyllningar. Den stod ännu qvar *sådan den fordom lär ha varit.* — I ett motsatt hörn stod en mannequin som skulle föreställa *Gustaf Wasa,* och derbredvid låg hjeltekonungens tunga hjelm. I gafvelfönstret lågo ock mellanbottnarne af Hans förstörda ur; men visarne och allt hjulverket var borta, alldeles så som det är med Hans fordna *Svea,* hvaraf endast den sköflade stammen står sörjande qvar, och, likt en Memnons stod, vid solens uppgång, qvidande suckar: *fuimus Troes.* — Hans folk, som fordom var för stolt att tveka mellan död och slafveri, det tigger nu ömsom *nåd* ifrån östern och *"tacksamhet"* vestan ifrån. — O, blygd och skam!! — *Om* vi ej kunna lefva så måtte vi väl åtminstone kunna dö, utan att tigga, på kryckor, om en usel skärf för vårt sårade land och dess flyende stolthet. Wi ha, fåkunnigtvis, bortskänkt för mycket, både till vänner och vi borde nu hellre afbita tungan än tigga *efteråt,* ty *det är för sent.* —

På sidorna om dörren till Gustafs sofrum stå ett par träbilder, hvaraf den ene föreställer *Arendt Pehrssons* dräng, hvilken, på befallning af Arendts hustru, *Barbro Stigsdotter,* körde Gustaf öfver sjön, och således ryckte honom undan förräderiet. Drängens drägt är fullkomligt hvit, såsom Thorsångskarlarnes*)

---

*) *Ornäs* ligger i Thorsångs socken.

var på den tiden. Nu har den kommit ur bruk. — Den andra figuren skall föreställa den Morakarlen (hans namn var, eget nog, äfven *Engelbrecht*) som utskickades för att uppsöka *Gustaf*, då han, öfvergifven af sitt folk, måste fly från sitt land, för att i Norge söka räddning för sig sjelf, då man i Sverge ej ville låta honom uppoffra sig för sitt lands frälsning. — *Gustafs historia* är en Gudasaga, och det är en oförgängelig ära att blott ha fått vara Hans *lifknekt*. *Dennes* bild står också der, bland *Den ädles* tjenare; men man vet ej hans namn; och det gör ingen ting; ty att dö, äfven onämnd, vid en *Gustaf Wasas* fötter är lif nog för en hel evighet. — Men Arendt Pehrssons maka då?! — Den ädla *Barbro*, som ej tvekade att högre skatta kärleken till sitt fosterland och dess räddare än till sin man, som ville förråda begge, *hvarföre* har icke hon, *den högsinta qvinnan*, fått en plats ibland *Gustafs stjernor*? — Ack nej, ty man har uppsatt hennes porträtt bland de många Kungabilder som finnas illa målade rundt omkring rummets väggar; och *dermed* bör hon vara nöjd, tyckte man kanske; men om jag varit en frände af *Barbro Stigsdotter*, och fått råda, så hade jag hellre placerat hennes älskade bild ibland de öfriga hufvudpersonerna i *Gustaf Wasas* Seger-Drama, än att så der "uppflytta" den förträffliga matronan så nära intill de usla rimmerier, som, i gyllne bokstäfver, rundt omkring väggarne, vilja lofsjunga *Gustaf Wasas* bedrifter.

Äfven här fanns en bok att läsa och skrifva "foglalåt" i. Jag gjorde så med, och låt sedan ro mig till *Rankhyttan*, som är belägen på östliga stranden af sjön *Runn*, $\frac{1}{4}$ mil ifrån gästgifvaregården *Strand* och $\frac{9}{4}$ mil ifrån *Falun*.

Rankhyttan har fordom varit en kopparhytta, hvilket den derom tilläfventyrs okunnige lätt nog kan se på de stora qvarliggande slagghögarne. Nu är äfven detta minnesvärda ställe, såsom Ornäs, en vac-

ker landtegendom, hvars största märkvärdighet är den derstädes ännu qvarstående logen i hvilken *Gustaf Wasa* har tröskat. Äfven detta hus är groft tillyxat och uppbygdt helt enkelt, såsom en nuvarande torpares loge eller lada. Sjelfva trösklogen är i södra ändan af ladan, och der visas ännu fördjupningarne i golfvet, på det ställe der *Gustaf* stått. Timret i väggarne är rundt och groft, och logdörrarne äro hopfogade af illa tillyxade halfplankor. Allt bär prägeln af forntidens enkelhet och kraft. Det ser, med ett ord sagdt, temligen *handfast* ut. — Då jag kom till *Rankhyttan* stod en karl på *Gustafs* loge och aftröskade den inbergade säden, och om det hade varit en afton så ville jag alltför gerna trott mig höra slagen af *Gustafs* mäktiga arm, som aldrig domnade då det gällde Sverges väl; men nu var illusionen ej möjlig, ty det var en helt vanlig Dalkarl, som stod och bankade på *"den fridlysta logen,"* för hvars fredande och vidmagthållande Sv. Kronan består vissa dagsverken om året, liksom för det Gustafvianska huset på *Ornäs*. — Man har sagt mig att någon bland ägarne af *Rankhyttan* skall ha sökt tillåtelse att få bortflytta "den gamla besvärliga ladan," hvilken ansökan dock ej lär ha vunnit gehör, och det är då väl att man ej ännu vill offentligen tillåta utrotelsen af Svenska folkets helgedomar. Men det är onekligen bedröfligt *om* föregifvandet i öfrigt är sannt. — Dock nej; jag tror det icke, och *vill icke tro det*. — Wisserligen slumra Svenskarnes Nationalkänslor mycket, ja *alltförmycket;* men icke äro de *ännu* så domnade att någon kan finna sig besvärad af "Kong Göstas" minnen. — O, nej! — *det* är icke möjligt, och måste väl för alltid *blifva omöjligt*. Till och med då när Carlvagnen ej mera framrullade sina glödande hjul öfver det fria *Svea*, då skulle jag ännu, om också i bojor, be Gud att tyst få utandas min sista suck vid *Gustaf Wasas* minnen, — i fall jag ej mägtade krossa min bödel. —

XIX.

Från *Rankhyttan* begaf jag mig nedåt landet, och anmärkte allestädes att folket och deras boningar sågo bättre och trefligare ut der än i öfra delen af provinsen. Redan i *Leksand* började husen bli högre och likligare, och de obäkliga skorstenarne, som allestädes spökade i *Mora*, voro der kristliga, och förblefvo det sedan alltigenom. Också folket såg mindre hvasst, eller, rättare sagdt, mindre näsvist ut; men det föreföll mig ej derföre mindre kraftfullt, redbart och förståndigt. — Dal-allmogen har, från urminnes tid, gjort sig känd för kraft och allvar, samt betänksamhet och ett pröfvande förstånd; och sådan är den, öfverhufvud taget, ännu. Derjemte äga ock Dalkarlarne mycken nationalstolthet, (och de ha skäl dertill,) som visst ofta, hos dem, såsom hos "de bättre" Norrmännen, urartar till högfärd; men man både kan och bör, hos båda folken, öfverse med detta ytliga lyte, för den goda kärnan som är dess grund. Gifve Gud att hela Svenska Nationen liknade Dalkarlarne i fasthet och enig samhällighet. Jag skulle då gerna låta fader *Snes* få skjutsa mig, på fångkärra, från län till län, ty den färden skulle då bli min skönaste upptäcktsresa.

Innan jag lemnar *Dalarne* skall jag tillåta mig en kort recapitulation deröfver: Denna provins indelas af ortens innevånare i *Öster-* och *Vester-Dalarne* samt *Bergslagen*. Till Öster-Dalarne, som skiljas från Vester-Dalarne genom Dalelfven (Österdalelfven) räknas följande socknar: *Idre*, *Särna*, *Elfdalen*, *Venjan*, *Mora*, *Rättvik*, *Leksand*, *Åhl*,

Gagnef, *Orsa*, *Ore*, *Bjursås* och *Svärdsjö*, från hvilka socknar allmogen benämnas *Dalkarlar*, samt *Tuna*, *Torsång*, *Gustafs*, *Vika*, *St. Schedvi*, *Hedemora*, *Follkärna*, *Grytnäs*, *By*, *Husby*, *Garpenberg*, *St. Kopparbergs* och *Fahlu* Stad — Till Vesterdalarne räknas *Transtrand*, *Lima*, *Malung*, *Äppelbo*, *Järna*, *Näs*, *Floda*. Till Bergslagen räknas: *Grangärde* (allmänt kallad Gränge), *Norrbärke*, *Sörbärke* och *Säther*, hvilka socknar kallas Vestra Bergslagen, då Östra Bergslagen deremot utgöres af *Hedemora*, *Husby*, *Garpenberg*, *By*, *Follkärna* och *Grytnäs* socknar.

Allmogen ifrån de egentliga Dalsocknarne är bestämdt åtskilld, ej allenast i språkdialekt och klädedrägt, utan äfven i lynne och ansigtsbildning, så att det ej möter någon svårighet för den som längre tid vistats inom provinsen att veta från hvilken socken en dalkarl är. Bland alla utmärka sig Leksandskarlarne för sin redlighet, sitt goda förstånd och sin uppfinningsförmåga, hvarföre dessa mest och med största fördelen användas vid byggnader. Idre, Särna och Elfdalskarlarne tala mest enahanda språk. Uttalet är släpande och förefaller det liksom den talande skulle jämrande beklaga sin nöd, en följd af deras usla lefnadssätt och, många år, ömkliga belägenhet; ty ej sällan består deras föda af agnar, halm och bark sammanmalet till mjöl, hvaraf beredes bröd och gröt, som uppblandas med salt för att kunna förtäras. Dernäst utmärker sig Svärdsjökarlarne för sina quicka och naiva uttryck, som ofta äro pikanta och sarcastiska, men som likväl synas vara oöfverlagde och naturliga. Deras svar ske aldrig direkt på frågan utan alltid med omsvep och metaforiskt, hvarvid till liknelserna alltid väljas sådana ting, som hafva en dubbel betydelse. Bland den öfriga Dalalmogen utmärker sig den ena socknen föga ifrån den andra, om icke Rättvikskarlen för sin tröghet, Gagnefskarlen för sin osnygghet, och Tunakarlen för sitt begär efter brännvin, ehuru denna

last tyckes vara allmän inom hela provinsen, liksom annorstädes i Sverge. Dalkarlen är i allmänhet snyggt klädd, i den drägt som tillhör socknen, och man träffar sällan någon trasig. Detta gör att rymmingar hafva svårt för att dölja sig inom provinsen.

I de öfre socknarne, såsom *Idre, Särna* och *Elfdalen* idkas boskapsskötsel, hvarigenom vinnes något smör, som, jemte det villebråd hvilket dels fångas dels skjutes, afyttras i *Norge*, i *Fahlun* och *Hedemora*. Dessutom betjena de med transporter af varor till och från Norge.— Mora och Venjan tillverka laggkärl, som utföras nedåt landet, ända till Nyköpings län, och der antingen säljas mot kontant eller i utbyte mot säd. Vissa kärl betalas med så mycket säd som de rymma. Morakarlen tillverkar dessutom dragkistor, väggur och fodraler dertill, som afyttras vidtomkring. — Inom Orsa socken finnes en stor flöts af öfvergångs sandsten, hvaraf brytas och huggas slipstenar, hvilka i godhet täfla med de bästa Gottländska. Denna slipstens-huggning utgör en för denna socken lönande binäring som dock skulle vara ännu bättre, om icke konventionella band hindrade dess fria idkande; ty hvarje besuten Orsakarl äger väl rätt att bryta vissa alnar slipsten (efter diametern räknadt) men hvarje sten får ej öfverskrida ett visst mått; gör han det så krossas den af en dertill utsedd så kallad fogde.*) Såsom korrektiv på denna onaturliga öfverenskommelse har i sednare åren uppstått en tillverkning af pipsten, till masugnspipors och ställens **) inmurande, hvartill denna stenart är den bästa i hela landet, och täflar med den Engelska sandstenen i eldfasthet. Alla stycken som äro mindre än att de kunna

---

*) Ett thesso likt skråtvång råder i större delen af vårt *derunder* suckande fädernesland.

**) Det så kallade *stället* är det rum, på bottnen af masugnen, hvarest jernet samlas före uttappningen.

na begagnas till slipsten huggas derföre till pipsten, och derpå ingå hvarje år stora reqvisitioner.

I *Rättvik*, *Leksand* och *Gagnef* finnas de egentligen utvandrande Dalkarlarne, och man kan likväl ej säga att dessa socknar äro öfverbefolkade, eller att derinom finnas och lefva flera personer än som blott af jordbruket kunde hafva sin bergning. Men egentliga skälet till utvandringarne är tidiga ägtenskap, och som en följd deraf hemmans-klyfningen, som skett i så små lotter att högst få äro *besutna*, hvarmed menas att på egendomen kan födas en häst och 2:ne kor samt några getter. — Utvandringarne till andra provinser ha visserligen bidragit till en större upplysning bland folket, men också ganska mycket försämrat deras seder och fordom enkla lefnadssätt. — *Hedemora* sockens allmoge idkar tvenne binäringar nemligen *liesmide* och *bränvinsbränning*, och inom *By* socken smides häst-skor och söm samt något spik, som afyttras på Stockholm. *Bjursås* och *Svärdsjö* socknar idka ingen annan binäring än kolning, dels för kopparhyttorna i *Fahlun*, dels ock för Fahlu Bergslags Jernbruk, som numera äro grufvebolagets egentliga *robur et securitas*. De öfriga socknarne *Tuna*, *Gustafs*, *Torsång*, *Schedvi*, *Grytnäs* och *Folkärna* producera, i det närmaste, sitt spannemåls behof, och hvad som brister ersätta de fullkomligt genom en lönande forsling af alla sorters varor från Vesterås och Stockholm till Fahlun, både vinter och sommartiden. För att riktigt draga nytta af hästarne forslas jern ifrån Bruken till Vesterås, och derifrån tagas sedan handelsvaror tillbaka till de mindre städerna.

Allmogen i Vesterdalarne drifver handel med smör, fogel och skinnvaror, samt uppköper jern i Bergslagen och afyttrar det på Norge.

Innom Bergslags socknarne idkas, i förening med jordbruket, som är otillräckligt för behofven, äfven

bergsbruk bestående dels uti grufbrytning, dels, och egentligen, uti tillverkning af tackjern, och kallas denna allmoge med ett gemensamt namn för *Bergsmän*. De äro indelta i vissa hyttelag, så att flere Bergsmän, ända till 30 och 40, kunna vara delägare uti en masugn. Andelarne uti en hytta eller masugn äro ej lika, utan större och mindre, i förhållande till Bergsmännens skogslotter. Hyttorna äro vanligen indelade uti dygn och timmar, efter hvilken beräkning bergsmännen tillsläppa kol, hvarmed hyttan skall tillvärmas för blåsningen. Sedan hyttan blifvit tillvärmd "brukar" d. v. s. begagnar hvarje delägare sina dygn och timmar efter hvars och ens belöpande anpart, och om någon har framfört mera rede (kol och malm) än han hinner på sina dygn uppbruka får han, för öfverbrukning, betala viss afgift till hyttelaget, under namn af *dygnlega*, som plägar utgöra 1 à 2 Sk℔ tackjern pr. dygn. Bergsmän äro skyldige att hvarje eller minst hvartannat år *"bruka,"* på det Kronan må erhålla sitt tionde tackjern, för hvilken afgifts erläggande samma bergsmän fordom voro befriade från många onera, och denna frihet tillgodonjöts under namn af "Bergslags-privilegier;" men de hafva småningom försvunnit. Till dessa privilegier hörde, före 1809, att inga andra än Bergsmän fingo idka hyttebruk, och att om en egendom såldes till någon utom ståndet kunde en Bergsman börda den åter. — Bergsmännen voro fordom ett välmående folk, så länge de lefde tarfligt och ordentligt skötte sitt jord- och bergsbruk; men sednare tiders öfverhandtagande lyx och lättsinne har alldeles förderfvat dem. Den rättighet vissa handlande erhållit att, såsom kontingentborgare, nedsätta sig i bergslagsorterne, har dock egentligen vållat Bergsmannaståndets förfall. Dessa, kontingentborgare som hålla allehanda varor till salu, utborga dem till Bergsallmogen på lång kredit och skuldsätta derigenom Bergsmännen, hvilket gått så långt att af det rede (kol och malm) som framföres

till hyttorna, många Bergmän knappt äga mer i behåll än sina egna derpå använda dagsverken. Häraf har händt att många Bergsmän måste lemna sina egendomar, för skuld, till sådana handlande, och sitta nu som landtbönder derpå. Så väl häraf som ock deraf att jernhandteringen, för att kunna med förmån drifvas, efter närvarande tids fordringar, är ett yrke som fordrar både större skicklighet och kunskaper än som vanligtvis förvärfvas af en allmoge, lärer Bergsmannaståndet slutligen alldeles försvinna, hvartill äfven bidrager Herrar Bruks-ägares sträfvande att, så fort möjligheter gifvas, inköpa Bergsmansegendomar och Hyttedelar. Med afseende på det slarfviga och dåliga sätt hvarpå Bergsmännen sköta sin handtering skulle det äfven, för sjelfva handteringens framgång inom vårt land, icke vara någon förlust om denna näring öfvergick från Bondeståndet i insigtsfullare personers händer *). Sverge är det enda land i verlden der Bergsmän finnas eller der jernhandteringen är en Bondnäring, och tillläfventyrs skulle häri kunna uppletas en aflägsen orsak till de små framsteg vår jernhandtering har gjort; ty att t. ex. öfvertyga en Bergsman att jernet blir olika af olika malmer lär vara omöjligt, och derföre bestämmer han sin malmblandning till följe af priset på malmen och insmyger alltid de sämsta malmer han påfinner, hvaraf ett uselt jern erhålles; och som man på yttre utseendet ej kan bedömma jernets art, bli köpare således ofta bedragna, och följden är att uselt stångjern tillverkas och utskickas. Som likväl äfven detta är Svenskt jern så få de goda sorterna lida af dessa som äro sämre. Provinsen är rik på både koppar och jernmalmer. — Utom *Fahlu* och *Garpenbergs* gamla koppargrufvor, som båda rasat och äro mindre gifvande, brytes kopparmalm vid *Tomtebo* och *Löfåsen*, af hvilka

*) Så vida ej Bondeståndets framtida bildning mera vårdas än hittills.

Tomtebo grufva är god och lönande. Af jernmalmsgrufvor är *Bispbergs* den märkvärdigaste, ty den ger, näst Gellivare, den rikaste malmen, och som i godhet täflar med Dannemora. Dernäst kommer *Vintjärns* malmen, för sin stålartade egenskap, samt *Gränges* berget för sitt stora och rika jernmalmslager, men hvilken sednare malm har den olyckan att gifva ett till den grad kallbräckt stångjern, att den blott till en mindre del kan begagnas, i blandning med andra godartade malmer. — Försök ha dock, på sednare tider, med framgång blifvit gjorda att, medelst användande af varm bläster, till en del korrigera Grängemalmens oart.

Vid *Avestad* passerade jag *Dalelfven*, som här var stor och majestätisk. Dess brusning utföre klipporna var ock ett herrligt *allegro maëstoso*, och behöfdes rätt väl till ombyte emot det eviga *Lamentabile* som hördes allestädes öfver kolerans framfart — Vid *Avestad* lågo stora hopar af uthungrade Dalgubbar i karantän, men *här* frågade man icke *mig* om något slags pass, och jag prisade himlen för det jag nu slapp ifrån det ändlösa kolerakrånglet med spärrningar och visitationer m. m. som till ingenting gagnade, emedan de ingenstädes utfördes eller kunde utföras med full conseqvens.

Det är någonting både ynkligt och löjligt att stundom reflektera öfver skälen *hvarföre* en hop saker äro *så* beskaffade och icke annorlunda, och det roligaste dervid är den lilla omständigheten att man ej kommer till något förnuftigare resultat än att "det är *så* för det att det är *så* gjordt," — såsom en viss man sade om obegripliga saker. *Så* lär det väl ocksä förhålla sig med orsaken *hvarföre* Dalelfven ej fått eller får utgöra gräns-skillnad mellan St. Kopparbergs Län och Westmanland. Då man på kartan betraktar läget och utläggningen af Sverges provinser bringas man snart nog på åtanken af detta *må*

få som tycks hafva ledt gerningsmännerna till att på slump utstaka Svenska landskapernas gränsor m. m., liksom det fordom lär ha tillgått vid Bibelns indelning i kapitel och verser. — Men om Sverges reorganisation är så mycket taladt af andra att dermed kan vara nog.

Äfven i Westmanland funnos en myckenhet kolerabommar uppsatta härs och tvärs öfver vägarna, men väktarne voro dels bortgångna och dels brydde de sig ej om den både besvärliga och onyttiga tjenstgöringen. Jag anlände således ganska fredligt till *Sala*, der jag besåg den $\frac{1}{4}$ mil ifrån staden liggande vackra silfvergrufvan, hvars alla hvälfningar, gångar och schakter voro hela och väl anlagda, ifrån och med öppningen och ända nedåt botten. Här dånade bergskotten, på djupet, såsom fjerran kanonskott, och då blossen lyste mot bergväggarne tindrade silfvermalmen såsom rimfrost i månsken. Det härvarande arbetsfolket såg bättre ut än det uti *Falu* grufva, der jag anmärkte rätt många tecken till *fylleri* och *fattigdom*, två ting som ej sällan följas åt, liksom *orsaken* och dess *följder* merändels gå hand i hand genom verlden.

Den tunnan I hvilken Carl XI:te låt nedhissa sig uti djupet förvaras ännu såsom ett minne af de bättre tider då silfvergrufvan vid *Sala* var mycket gifvande. Nu lär den ej lemna stort mer än som åtgår till arbetsfolkets och betjeningens löner och underhåll, hvarföre dess bearbetande blifvit bestridt, men, såsom mig synes, utan fullgoda skäl; ty om man, inom Sverge, skulle ödelägga t. ex. all den jord som blott netto föder och lönar sitt arbetsfolk och tjenarne, kronoskatterna inberäknade, så skulle snart hälften af det nu befolkade landet bli en ödemark, och af sådana ha vi tillräckligt förut. Vi Svenskar *måste* lära oss åtnöjas med lagom vinst och med tarflig utkomst *i allting;* ty vi äga tills vidare, intet val mel-

lan *förståndig hushållsaktighet*, så i allmänna som enskilta lifvet, eller ock att omsider få nöjas med knutpiskan och *nådebröd* af våra fiender.

XX.

Efter ett par dagars glädje hos några vänner i *Upland* reste jag till *Westerås*, och erfor, då jag tidigt om morgonen dit anlände, ett obehagligt intryck af ett ilbud, som, på de folktoma gatorna, mötte mig, för att hemta kolera-medikamenter åt en sjuk. Om bord på ångfartyget vankades äfven idel kolerakonversationer. Då jag sedan passerade *Strengnäs*, der landgång var förbjuden, betraktade folket, som stod på bryggan, vår resa till Stockholm såsom en "salig hädanfärd." Vi voro ock ej flera än som kunde behöfvas till en lagom likfärd. — På bryggan vid *Riddarholmen* råkade jag slutligen ett par vänner, som, i stället för välkemsthelsning, frågade mig: "hvad fan jag hade i Stockholm att göra; om jag ej visste att koleran derstädes grasserade och att ingen som dit inkommit från landtluften hade undgått smittan." — *"Så må ske då,"* blef mitt sorglösa svar, ty jag trodde ej då att koleran var så serdeles farlig. Derföre låt jag ej heller afskräcka mig ifrån att bebo mina vanliga rum, ehuru man sade mig att en kolerapatient i dem hade nyligen aflidit; ty jag hvarken fruktade för eller brydde mig om koleran, vidare än att jag ville studera den; och dertill fick jag rätt snart ett ypperligt tillfälle, i thy att jag sjelf, påföljande morgon, blef anfallen så häftigt att jag, innom $\frac{1}{4}$ timme derefter, var sängliggande och hade förlorat all min raskhet och det rikliga mått utaf lefnadsmod som den gode Guden har förlänat mig. — Med tillhjelp af Svensk medicin och en Dansk Doctor (hvilken erhölls på Sundhetsbyrån, genom mitt

värdfolks bestyr) blef jag, efter 14 dagårs förlopp, så pass återställd att jag å nyo kunde hjelpa mig sjelf; men som jag ej ännu aktade på goda vänners råd utan föraktade koleran, så tillskyndade jag mig 2:ne häftiga och ett lindrigare recidiv, det ena efter det andra, men, om jag rätt minnas med 14 dagars mellanskof. — Under fritiderna envisades jag med att redigera manuscriptet och öfverse correcturerna till den ofta citerade Norrlandsresan, hvilken jag önskade att, före min väntade hädanfärd, hafva färdigtryckt. — Och det skedde så. — Derefter reste jag ifrån Stockholm, kort före juldagarne år 1834, kom nätt och jemt hem, och fick genast ett koleraartadt recidiv, för fjerde gången. — Genom allt deetta koleraus oväsen blef jag förstörd och nedstämd, både till kropp och själ; men saltsjöbaden vid Strömstad, år 1835, (jemte en resa i södra Norge,) och deras repetition, detta år, vid Uddevalla, har gjort att jag ånyo börjat påminna mig fordna drömmar, för att, om möjligt är, realisera en del derutaf. Jag har, uti Norrlandsresan, sagt att jag genomtågade Nordlanden för att, ekonomiskt, utforska *om* och *hvad* som möjligen kunde göras till landets upphjelpande och till lindrande af de arma nybyggarnes elände. Ja, *derföre* reste jag, och kom således äfven till *Ruotivare*, (jernberget) som liger i grannskapet af *Qvickjock*, och jag trodde mig der se möjligheten att, genom bearbetande af detta outtömliga malmförråd, kunna gagna ej mindre mig sjelf, och några blifvande meddelägare, än ock *de närmast tillgränsande traktHernas bebyggare*. Jag säger med flit *de närmaste innebyggarne;* ty jag tänkte ej att anlägga företaget i så stor scala att det påtagligen skulle ramla utaf sig sjelft. — Men koleran gjorde ett slut på dessa sköna drömmar, och lemnade mig knappt nog så mycket krafter qvar att jag kunde ombestyra tryckningen af den meranämnde Resebeskrifningen i hvars 2:dra del jag, i afseende på *Ruotivare*, har antydt

hvad jag trodde kunna göras *af andra;* -- ty *sjelf* väntade jag döden i hvarje ögonblick. — Men den goda Genius som ledsagat och styrt mig alltigenom har nu återgifvit mig hela min fordna helsa och dermed äfven ett gränslöst förråd utaf lefnadsmod, och derföre lyster mig ännu en gång att något litet brottas med verlden. Fördenskull ville jag nu försöka om icke malmen i *Ruotivare* kunde, medelst tackjernsblåsning, tillgodogöras, och ortens innebyggare följaktligen få förtjena något med arbete och körslor. *Men ensam förmår jag det icke.* Derföre, om det finnas männer nog många och nog oförskräckte att våga en småningom utgående fond, af circa 200,000 ℛ︀, till detta företag, så ville jag äfven sjelf tillskjuta omkring 5000 ℛ︀, hvilket är det belopp jag anser mig äga i behållen årlig inkomst af de egendomar som jag, på ett decennium, har förvärfvat genom strid och flit och otroliga mödor. Derjemte ville jag äfven åtaga mig att, såsom en vanlig arbetsförestándare, tillse det en väl och förståndigt uppgjord plan blefve någorlunda förståndigt utförd, ty jag vet, af egen erfarenhet, hvilken himmelsvid skillnad det är, åtminstone i vårt k. fädernesland, att uppgöra ett dugligt förslag till ett dugligt företag, och att finna menniskor som, vid utförandet, blott lagom förvrida detsamma. Jag säger med flit att jag endast ville bli *en vanlig arbetschef*, ty jag har mångfaldeligen pröfvat mig som sådan, och vet således att jag *dertill* är duglig. Ja, om saken kunde bringas i gång genom rekommendationer så tror jag mig kunna styrka, med både vänners och fienders *) intyg, det jag förstår

---

*) Ja, jag både har haft och har så väl antagonister som vänner, och båda delarne af det varma slaget, desto bättre. Jag smickrar mig också med tron om den förtjensten, att ej ha varit kall emot någondera parten. Derföre berömmes jag af en del och tadlas af en annan; — och *mår bra i allt fall.*

förstår att ombestyra ett lagom stort arbetes anordning och verkställande. — Likväl *efterfikar* jag allsicke detta förtroende, (*om* någonting blir utaf) som gerna, tillika med de egentliga hedersposterna, må lemnas till hvilken duglig person som helst, blott *saken* blir utaf. Ja, lika villigt skall jag lemna min skärf till det stora ändamålet af allmänt gagn, om aldrig jag nämnes och aldrig mer thogkommes sedan tillskottet är gjordt, ty sjelf har jag nog (såsom jag hoppas och tror) för mitt lif och — en liksång, och på andra "visor" aktar jag föga. Det är utom dess — så tyckes mig — just ingen serdeles uppoffring då jag ej vågar mer, för mitt fosterland, än blott ett enda års inkomst af hela min egendom. Den som, i likhet med mig, har lefvat ett så litet (*egoistiskt*) lif i så stor scala (ty jag har vågat mycket och vunnit än mer; men jag har ock förlorat många utaf min barndoms gyllne drömmar om verlden och menniskorna) han torde, likasom jag, redan längta till någon ting större, någon ting af högre betydelse än lifvet *blott för sig sjelf*, och till dem som, måhända, fördenskull vilja uppoffra en liten del af sin förmögenhet, (*endast ett års netto inkomst;*) till dem må förslaget vara ställdt: att, medelst jernverks anläggande i *Qvickjock* och *Jockmock* *), om möjligt är, grundlägga någon ting *bättre*, för framtiden, än det närvarande. — På detta företag, *om det riktigt administreras*, kan bli en ej obetydlig enskildt vinst, och i följd deraf också vinning för ortens innevånare; men derpå får ej kunna förloras mer än aktiebeloppet. Den som ej *vill* eller ej *kan* våga detta är icke påräknad, och må skratta fritt, om så behagas, åt dessa "hugskott," som likväl afse en småningom skeende utvidgning till flere orter än de förutnämnda, *i fall lyckan gynnar det första försöket.* —

*) Se dertill ett utkast i 2:dra Del. af Norrl. Resan.

Jag har, med ofvantecknade rader, blott antydt min mening. *Om* den senteras och gillas, och *om* några med mig vilja våga det ofvannämnda försöket, så är jag villig att när som helst, och i sällskap med sakkunniga personer, å nyo företaga en resa till besagde orter, för att nogare pröfva *om* och *huru*, med hopp om framgång, någon ting kunde företagas såsom jag här, och i Norrlands-Resans 2:dra del, har omnämnt rörande jernverksanläggningar på grund af malmtägt ifrån *Ruotivare*. — Om, sedermera, förslaget kan realiseras så skall det vara min hjertliga fröjd att dertill få bidraga; men om motsattsen inträffar, så äger jag likväl utvägar nog till verksamhet för att icke sörja mer öfver denna min drömbilds flyktiga tillvaro, än öfver de tusende andra, som, likt stjernskott i natten, ha brunnit och försvunnit. Snart följer jag dem alla till *det okända landet*, och se'n *farväl!!*

